

STUDIA LATINA ET GRAECA

Letnik XX, številka 2, Ljubljana 2018

Knjopis
KERIA

Univerza v Ljubljani

**FILOZOFSKA
FAKULTETA**

DRUŠTVO ZA ANTIČNE IN HUMANISTIČNE ŠTUDIJE SLOVENIJE
SOCIETAS SLOVENIAE STUDIIS ANTIQUITATIS ET HUMANITATIS INVESTIGANDIS

Vsebina

IN MEMORIAM: Primož Simoniti (1936–2018) 5

RAZPRAVE

Ana Marija Lamut: *Jazonov plašč v Apolonijevih Argonavtikah* 23

Katarina Šmid: *Odtujevanje umetniških del v rimski dobi: nezakonito dejanje ali pravica zmagovalca?*..... 55

Matej Petrič: *Korupcija in elite v pozni antiki: primer Kvinta Avrelija Simaha*63

Lara Unuk: *Svobodni duh Jorgosa Teotokasa in koncept generacije tridesetih* .. 89

OB DVATISOČLETNICI OVIDIJEVE SMRTI

David Movrin: *Likovna oprema Lovrenčičevih Metamorfoz*..... 117

Publij Ovidij Nazon: *Metamorfoze 7–9*. Prevedel Joža Lovrenčič 123

PREVODI

Francesco Petrarca: *Moja skrivnost* (Proemij in 1. knjiga).
Prevedel Tomaž Potočnik..... 205

Francesco Petrarca: *Pismo »Sokratu«* (Pisma prijateljem 1.1).
Prevedla Anja Božič 227

OCENE

Marko Marinčič: *Carmina docta. Katul in nova poezija* (Nada Grošelj)..... 239

VARIA

Gaj Kušar: *Razmišljanja s popotovanja po Grčiji ali Kronika poletne šole klasičnih jezikov v Arkadiji*..... 245

Contents

IN MEMORIAM: Primož Simoniti (1936–2018) 5

ARTICLES

Ana Marija Lamut: *The Mantle of Jason in Apollonius' Argonautica*..... 23

Katarina Šmid: *Alienating Art Works in the Roman Era:
An Illegal Act or the Conqueror's Right?* 55

Matej Petrič: *Corruption and Elites in Late Antiquity:
The Case of Quintus Aurelius Symmachus*..... 63

Lara Unuk: *The Free Spirit by Yorgos Theotokas and
the Concept of the Generation of the '30s*..... 89

COMMEMORATING THE BIMILLENARY OF OVID'S DEATH

David Movrin: *The art accompanying the Metamorphoses by Joža Lovrenčič* ... 117

Publij Ovidij Nazon: *Metamorphoses 7–9*. Translated by Joža Lovrenčič..... 123

TRANSLATIONS

Francesco Petrarca: *My Secret*. (Proem and Book I.)
Prevedel Tomaž Potočnik..... 205

Francesco Petrarca: *Letter to »Socrates«* (Letters to Friends 1.1)
Prevedla Anja Božič 227

REVIEWS

Marko Marinčič: *Carmina docta. Catullus and the New Poetry*
(Nada Grošelj)..... 235

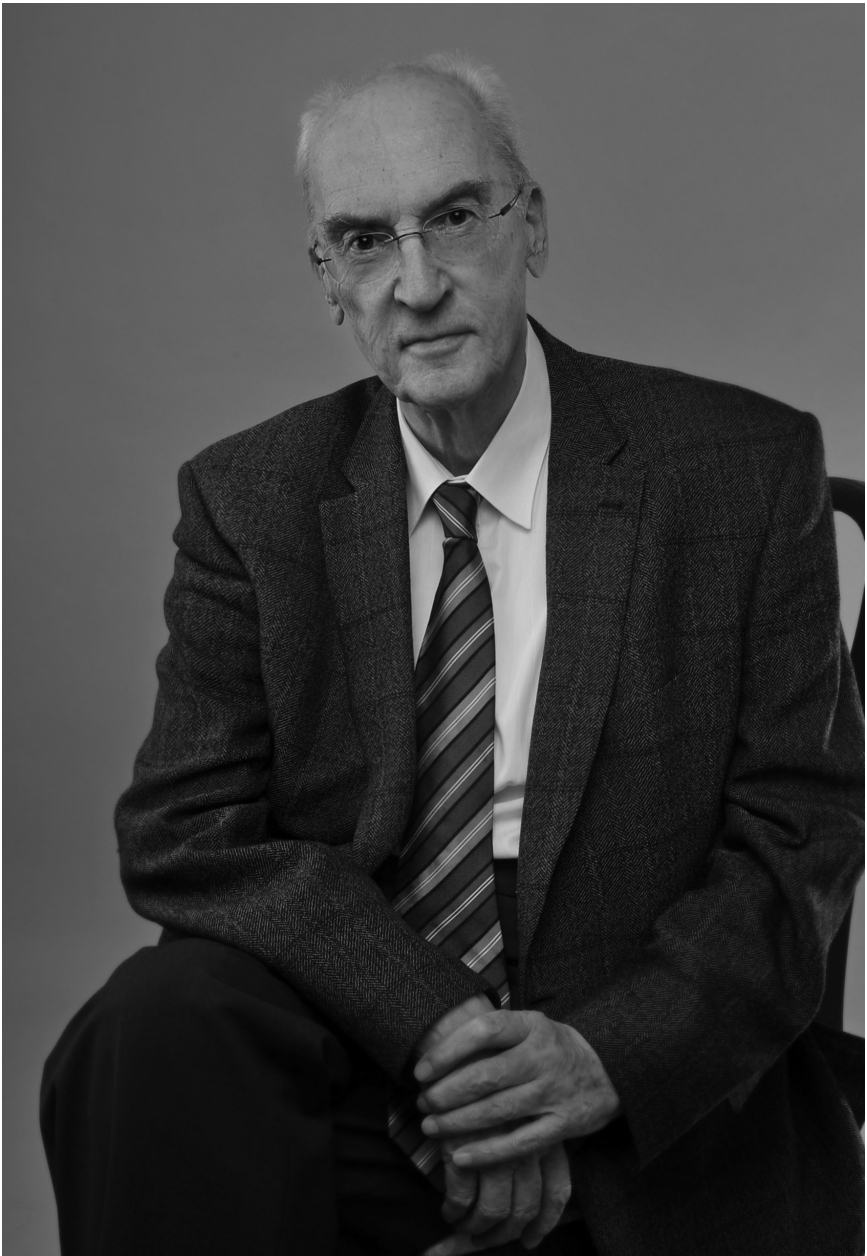
VARIA

Gaj Kušar: *Reflections from a Greek Journey: Report on the
Summer School of Classical Languages in Arcadia*..... 241

IN MEMORIAM

Primož Simoniti (1936–2018)

Prispevki z žalne seje ob smrti akad. prof. dr. Primoža Simonitija na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, 12. septembra 2018.

Profesor Primož Simoniti je bil eden zadnjih, ki so še študirali in se formirali pri dveh naših največjih mojstrih in poznavalcih klasične antike, pri profesorjih Antonu Sovretu in Milanu Grošlju. Kot njun učenec je hodil najprej po njunih stopinjah in v sebi združeval značilnosti in odlike obeh. Tako kot onadva je tudi sam poklicno pot začel kot gimnazijski profesor, in sicer v Novem mestu. Ob Sovretu se je naučil in navzel inventivnosti in domiselnosti prevajalske umetnosti, ki ne prisega na suženjsko in okorno dobesednost, ampak se v prevodu v vsej svežini prerodi v novo umetnino. Po Grošlju pa je povzel nepotešljivo radovednost, zastavljanje vedno novih vprašanj, zlasti pa njegovo akribijo, matematično dokazljivo in prepričljivo eksaktnost v argumentiranju svojih domnev in spoznanj.

Oba omenjena akademska učitelja sta kmalu postala nanj pozorna in ga pritegnila k sodelovanju. Sovrè je še pred natisom in izidom pregledal in prebral njegov prvenec, prevod Spinozove *Etike* (1963), in vanj ob robu rokopisa vpisal nekaj blagohotnih pripomb. Tudi prva pomembnejša javna priznanja je Primož Simoniti prejel kot prevajalec: leta 1974 je za prevod slogovno zahtevne, barvite in sočne latinske proze – Petronijevega romana *Satirikon* – prejel Sovretovo nagrado, in to povsem upravičeno, saj je v njej udejanjil Sovretov ideal, naj se prevod ne drži preveč krčevito izvirnika kot pijanec plota, ampak naj ob vsej zvestobi ustvari nekaj, kar je presenetljivo enakovredno izvirniku. V tem duhu je devet let pozneje prevedel tudi drug, slogovno še zahtevnejši latinski roman, *Zlati osel* poznoantičnega pisatelja Apuleja, ki velja za enega najbolj genialnih besednih žonglerjev latinščine; tudi zanj je – kot malokdo – drugič prejel Sovretovo nagrado. Prevajalske iznajdljivosti in prožnosti pa ni izkazoval samo ob prozi, ampak se je lotil tudi poezije in nam v obsežnem *Srednjeveškem cvetniku* (2000) približal pri nas premalo znano in preveč podcenjevano bogato pesniško zakladnico srednjega veka v vseh njenih žanrih in odtenkih, od Boetijevih filozofskih meditacij in vznesenih sekvenc Tomaža Akvinskega pa tja do radoživih in navihano razigranih pesmi iz znamenite zbirke *Carmina Burana*. Ravno s svojimi presenetljivo izbrušenimi in domiselnimi prepesnitvami vagantske poezije se je Simoniti najbolj približal Sovretovemu prevajalskemu idealu, naj bo prevod *metempsihoza izvirnikove in prevajalčeve duše*. Vse to pa je počenjal s tem večjim veseljem in zadoščenjem, ker se je zavedal, da s tem ruši pri nas globoko zakoreninjene predsodke in tabuje o tako imenovanem *mračnem srednjem veku*. – In z vsem tem si je kmalu ustvaril ime in ugled v domačih kulturnih krogih.

Simoniti pa ni bil samo Sovretov, ampak, kot rečeno, tudi učenec profesorja Milana Grošlja. Ena Grošljevih prioritet pa je bila, da mora obetavni strokovnjak najprej v tujino, tako kot so včasih rekli za obrtnika, da mora, kdor hoče postati dober mojster, najprej »v *fremd*«. In tako je tudi Simoniti ob prvi priložnosti, ki se mu je ponudila, zapustil delovno mesto profesorja na novomeški gimnaziji in šel s skromno štipendijo na študijsko izpopolnjevanje v München. Tam je med drugimi poslušal učenega Kurta von Fritza, enega

redkih nemških klasičnih filologov, ki ni prisegel Hitlerju in so ga zato odpustili z univerze, hkrati pa so mu tudi prepovedali dostop do javnih knjižnic; zato je še pred izbruhom vojne emigriral v Oxford. Ob robu naj omenim, da je njegova svakinja na univerzi v Münchnu nudila zavetje aktivistom študentske odporniške organizacije *Weiße Rose* (*Bela vrtnica*).

V Münchnu si je moral Simoniti ob majhni štipendiji pomagati z občasnimi priložnostnimi deli. Med drugim se je odzval na poštni razpis za raznašanje božičnih in novoletnih voščilnic, kar mu ni bilo žal. Ob tem je namreč dobro spoznal nekaj odročnih mestnih znamenitosti, obenem pa se vživel tudi v odtenke bavarskega narečja. Tudi v stiski pa je ostal, kar je vedno bil, ugleden gospod. Če mu je kaka gospodinja hotela pustiti drobiž za napitnino, je odklonil z besedami: »Nein, danke, ich bin schon bezahlt«. Predvsem pa je bilo s strokovnega vidika münchensko leto velikega, skoraj odločilnega pomena za njegov nadaljnji znanstveni razvoj.

Po vrnitvi iz Münchna je Simoniti l. 1964 dobil – domnevam, da po prizadevanjih prof. Alme Sodnik – mesto asistenta na takrat ustanovljenem univerzitetnem Inštitutu za filozofijo in sociologijo. Od tam je čez tri leta prišel na Filozofsko fakulteto, najprej kot lektor, nato asistent za latinščino. Tam je bil pozneje izvoljen v učiteljske nazive, od docenture (1979) do izredne (1981) in redne profesure (1987), s posebnim ozirom na poznejšo in novejšo latinščino, ki jo je kot prvi ravno on sistematično vključeval v študijske programe. Še kot asistenta ga je profesor Grošelj pritegnil k delu za takratni medakademijski projekt evidentiranja vseh latinskih tiskov v nekdanji Jugoslaviji, objavljenih od inkunabul do leta 1848. V okviru tega projekta je med prvimi izšla njegova bibliografija latinskih tiskov, nastalih na tleh današnje Slovenije, ki je obsegala čez 1700 naslovov (*Jugoslaviae scriptores Latini recentioris aetatis*, Zagreb in Ljubljana 1972).

Hkrati si je ob tem zamislil temo svoje disertacije o humanizmu na Slovenskem in začel sistematično zbirati gradivo zanjo in se vanj temeljito poglabljati. Ob tem se je odprlo vprašanje mentorstva. Profesor Grošelj je takrat odhajal v pokoj in je zaradi bolezni opustil univerzitetne dejavnosti; zato je predlagal, naj mentorstvo prevzamem jaz. Moram odkrito priznati, da sem se pri najinih konzultacijah jaz sam od kandidata veliko več naučil kot on od svojega mentorja. Zlasti pa mi je v lepem spominu ostal zagovor disertacije, ki mu je predsedoval Bogo Grafenauer (1978): bil je navdušen nad inovativnostjo disertacije in predlagal njen natis in sam poskrbel, da je disertacija že naslednje leto izšla v knjižni obliki pri Slovenski matici, kjer je bil predsednik, in da je tudi dobila takratno prestižno nagrado Sklada Borisa Kidriča. Zbudila je veliko pozornost ne samo doma, med literarnimi zgodovinarji, kjer je spodbudila velike premike zlasti v vrednotenju naših starejših slovstvenih obdobj. Zapustila je sledove tudi v drugih študijskih disciplinah, npr. v filozofiji, zgodovini, umetnostni zgodovini, ki so začele vključevati humanistično latinščino v svoje študijske programe, zlasti ob podiplomskem študiju. Delo

pa je naletelo na ugodne odmeve tudi v tujini, tako da je Avstrijska akademija znanosti uvrstila v svoj program prevod Simonitijeve knjige v nemščino, ki je z naslovom *Humanismus bei den Slovenen* (v prevodu Jožeta Wakouniga in v redakciji Marije Wakounig) izšla 30 let pozneje (Wien 2008).

Simoniti pa se je še naprej poglobljal v stare knjižne fonde in jih raziskoval, zlasti na Dunaju, v Würzburgu, Gradcu, Vatikanu, kjer je med drugim odkril Trubarjev osebni izvod Novega testameta z okoli dvesto Trubarjevimi lastno-ročnimi vpisi prevodnih različic.

Največje in mednarodno najbolj odmevno odkritje pa se je Primožu Simonitiju zgodilo doma, ko je v rokopisni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice iz zajetnega latinskega rokopisa, ki je bil že več kot tri stoletja shranjen v Sloveniji (najprej v gornjegrajski rezidenci ljubljanskih škofov, nato v licejki), odkril, da gre za polemično razpravo, katere avtor je učeni avguštinski brat Bartolomej Arnoldi de Usingen. Ta je bil spočetka Lutrov somišljenik, pozneje pa je kot eden njegovih najostrejših kritikov zasnoval in pripravljaval za tisk zavrnitev augsburške veroizpovedi, ki jo je podkrepil s tehtnimi teološkimi in filozofskimi argumenti. Vendar njegova polemična razprava v tistem času ni mogla biti dovolj hitro natisnjena, najbrž ker ni bilo sredstev za kritje denarnih stroškov, in je dolgo veljala za izgubljeno. Očitno pa se je zaradi svoje aktualnosti marsikje prepisovala, in eden takih prepisov je prišel tudi v naše kraje. Simoniti je odkritje te razprave z izčrpno uvodno študijo in z ustreznimi komentarji objavil v zajetni knjigi v ugledni seriji *Cassiciacum* (na več kot 700 stranehi), ki je doživela vrsto ocen v najbolj kompetentnih mednarodnih revijah.

Ker sem svoj govor začel s Primoževima uglednima akademskima učiteljema, naj ga končam še z omembo njegovih najbolj prvih učiteljev, njegovih staršev. Pretresljivo pričevanje o tem nam je dala pred sedmimi leti odprta razstava (z obsežnim katalogom) o nemški okupaciji v Slovenj Gradcu v luči korespondence družine Simoniti, za katero je v letih po svoji upokojitvi prizadevno zbiral bogato in zanimivo gradivo Primožev starejši brat, zdravnik dr. Jurij Simoniti. V katalogu te razstave smo lahko brali, kako je požrtvovalna Primoževa mama sama ostala doma s štirimi otroki, medtem ko je moral Primožev oče kot zdravnik na delo v Breslau v Šlezijo (današnji Wrocław na Poljskem). Pogumna mama pa je za svoje (in tudi za nekatere druge) otroke organizirala v domači hiši pouk v slovenščini, ki je bil tudi ocenjevan in ob koncu šolskega leta nagrajevan s spričevali (seveda brez podpisa in brez uradnega žiga). K temu pouku je hodil tudi mali Primož in se zanj tako navdušil, da je večkrat tudi v obvezni nemški osnovni šoli postavil strešico nad črko »s«. To pa je nemško učiteljico tako motilo, da je Primoževa mama morala na zagovor.

Ker je zrasel iz takšnih narodno zavednih korenin, ni čudno, da je Primož Simoniti tudi pozneje s takšno zavzetostjo in ljubeznijo v svojih prevodih in razpravah raziskoval in negoval slovensko kulturno dediščino. Znano je tudi, kako pogumno je nastopal v javnosti v časih, ko so bili ogroženi humanistični temelji naše stoletne šolske tradicije in s tem naše nacionalne identitete. In

vemo tudi, s kakšno požrtvovalnostjo je šest let opravljal odgovorno funkcijo predsednika Slovenske matice, tako da naša najstarejša kulturna organizacija tudi v usodnih prelomnih časih ni zatajila svojega zgodovinskega poslanstva, ampak je dala nezanimljiv delež k naši demokratizaciji in slovenskemu osamosvajanju. V vsem tem naj lik in značaj profesorja Primoža Simonitija ostane vzor današnjim in poznejšim generacijam klasičnih filologov, hkrati pa tudi študentom drugih disciplin na Filozofski fakulteti.

Kajetan Gantar

Ker smo bili mlajši kolegi pokojnega profesorja Simonitija naprošeni, da ob tej priložnosti govorimo predvsem osebno – težko bi namreč kaj pomembnega dodali k temu, kar je o njegovem delu kot sodobnik povedal profesor Gantar –, si bom dovolil natanko to: obuditi nekaj spominov.

Današnja prireditev ni tiste vrste, da bi imel profesor Simoniti, ki ga ta hip čutimo kot prisotnega, z njo posebno veselje. Kar vidim, kako bi jo vzel: kot neizogibno obveznost, ki se jo spodobi opraviti; najbrž se v ožjem krogu ne bi mogel vzdržati kakšnega blago ironičnega obešenjaškega komentarja. Od prvega malo daljšega pogovora z njim, najbrž je bilo to ob kakšnem izpitu, sem zlahka razumel, zakaj mu je tako blizu antični roman, zlasti Petronij. Prej in pozneje nisem imel priložnosti spoznati človeka s tako pozornim čutom za vse, kar je v življenju preveč ustaljeno, obredno, mehansko; kar navznoter utesnjuje, na zunaj pa se kaže kot komedija človeškega rodu. *Grex agit in scena mimum*, pravi Petronij. Prizanesljivo skepso, s katero je Primož Simoniti gledal na to komedijo, sem vselej dojemal kot izraz neke popolnejše modrosti. Še posebno, ker v resnici ni pomenila petronijevskega fatalizma, temveč se je skladno družila z jasnimi prepričanji, tudi političnimi, z natančnim pogledom na zgodovino, ki jo je bil doživel, in s prizadetim (a utvar prostim) zanimanjem za sedanost, ki smo jo doživljali skupaj. Kot študentom nam je o tej sedanosti govoril prek rimskih zgodovinarjev, ne da bi enkrat samkrat prestopil mejo subtilnega *double-speaka* in zašel v banalno aktualiziranje; povsem neposreden pa je znal biti v neformalni debati ob kavi. Kot študentskega predstavnika v tedanjem »Svetu fakultete« me je navduševala razsodnost, s katero je v letih pred demokratizacijo gladil (ali vsaj skušal gladiti) ekscese spet porajajočega se »kulturnega boja«.

Šele pozneje, ko mi je prav po njegovi zaslugi postal bližji latinski humanizem, sem spoznal, da se omenjena drža, ki je bila seveda del njegove osebnosti, nenavadno ujema s tisto, ki jo imamo navado prepoznavati v scipionskih, ciceronskih in renesančnih idealih »humanizma«. Ta zlahka blagohotna skepsa, ki je najbrž nekje v zlati sredini med slepim idealizmom in cinično sprijaznenostjo, je bržkone sploh edina *možna*, v resničnem življenju uporabna oblika

humanizma: humanizma onkraj človeške domišljavosti. Teh nazorov in take drže smo se lahko od Primoža Simonitija – v mejah svoje učljivosti – učili tudi tisti, ki smo po naravi precej bolj nagnjeni k pretiravanju.

Ko sem v zadnjih tednih večkrat pomislil nanj, so mi pred oči začele prihajati slike dogodkov in situacij, tudi povsem vsakdanjih in nepomembnih, o katerih doslej nisem vedel, da so se mi – kot slike – tako jasno vtisnile v spomin. Spomnil sem se na primer noči, ki smo jo po zagovoru doktorata Braneta Senegačnika v duhu latinske fraze *noctem pergraecari* prebdeli pri Mraku. (Šele pozneje sem se zavedel, da smo govorili pretežno samo o dveh stvareh: o peripetijah dnevne politike in o lepotah Händlovih oper – pri tem pa mlajša sogovornika starejšega nista mogla prepričati, da z Beethovnovno Pastoralno simfonijo v glasbi še ni vsega konec.) Ob sedmih zjutraj, ko sem se že jasno zavedal skrajne meje svojih zmogljivosti, starejši kolega pa česa takega ni niti slutil, me je naposled odrešil nujen klic od doma (preostali mlajši kolega je moral potem še nekaj časa ostati za mizo). Vendar ni bilo to, da bi akademski učitelj, ki ga je od naju ločevala več kot ena generacija, hotel zatajiti razdaljo. Te smo se zmerom jasno zavedali. Imeli pa smo nekaj skupnih tem, ki se zanje niso menile: zgodovino, politiko in glasbo.

Profesorja Simonitija sem zadnjič obiskal pred poletjem, da bi mu prinesel svojo novo knjigo o Katulu in slišal, kaj meni o osnutku članka o Trubarju in Vergeriju mlajšem. Tisto dopoldne sem se lahko z njim spet pogovarjal o stvareh, o katerih sem prvič kaj slišal pred tridesetimi leti pri njegovem srednjeveškem seminarju, na primer o svetovljanski kulturi latinskega humanizma kot odločilnem predpoglavju vse poznejše literature v slovenščini. V tem pogovoru se mi je zdel miselno in duhovno nespremenjen: kot bi vmes minil eden od tedanjih »akademskih« petnajstminutnih odmorov. Pozneje sva si izmenjala le še nekaj elektronskih sporočil. V enem mi je s svojim edinstvenim smislom za humor poočital, da sem v knjigi, ki jo je začel brati, vendarle preveč na hitro odpravil Platona kot pesnika. Že res, Cicero, ki je skoval zloglasni verz *o fortunatam natam me consule Romam*, očitno ni imel pravega političnega takta in pesniškega okusa. Toda čemu malomarno navreči, da Platon »ni napisal nobene slabe pesmi«, ko pa je najbrž zložil vsaj en čudovit epigram, tako čudovit, da ga ni mogla preseči niti »hadrijanovska« razširjena prepesnitev:

τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν ἐπὶ χεῖραισιν ἔσχον·
ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων ὡς διαβησομένη.

Dum semihulco savio
meum puellum savior
dulcemque florem spiritus
duco ex aperto tramite,
anima aegra et saucia
cucurrit ad labeas mihi ...

Tudi te duhovite reference v duhu humanističnih marginalij me zdaj, nekaj mesecev pozneje, spomnijo na študentske čase. Prvič sem se s profesorjem Simonitijem srečal leta 1989. Vpisan sem bil na francoščino in staro grščino, a me je pri vojakih v Črni Gori nenadoma obšlo, da bi rajši študiral čisto klasično filologijo. Zamudil sem vse roke, pogojev nisem izpolnjeval, za diferencialne izpite je bilo prepozno. Čeprav se je zdelo brezupno, sem se odpravil na oddelek k takratnemu predstojniku, o katerem nisem vedel ničesar, saj sem takrat oboževal Platona, Petronija pa nekoliko preziral. Potrkal sem na vrata, na katerih je pisalo: »dr. Primož Simoniti, izredni profesor«. Po srečanju, ki je sledilo, sem bil še dolgo prepričan, da gre za poseben častni naziv onkraj vseh drugih. Ne le, da so se birokratski okopi v hipu sesuli; ker je moj bodoči profesor opazil, da me postopek spravlja v paniko, mi je s par subtilnimi namigi dal vedeti, da »tu pri nas« življenje poteka drugače, zunaj togih obrazcev, ki utesnjujejo preostali svet. Je mogoče, da so na svetu ljudje, ki se jim že beseda »postopek« zdi žalitev zoper intelektualni *decorum*? Že samo to mi je bilo všeč. Kratko srečanje me je dokončno prepričalo, da sem se odločil prav. Le tega še nisem mogel vedeti, da mi bo ta izredni človek pozneje pomenil utelešenje visokega ideala, čvrsto pripetega k tlom življenjske resničnosti. In da bom po njegovi zaslugi poleg Platona vzljubil tudi Petronija.

Marko Marinčič

Po kakšnem podaljšanem veselem večeru v prijateljski družbi je profesor Simoniti ob slovesu včasih rekel: »Zdaj pa gremo, vsak svojemu razočaranju nasproti.« Da ne bo nesporazuma, zakaj to omenjam: iz teh razpoloženskih besed je dihala njegova globoka občutljivost za lepoto neponovljivega trenutka, za intenzivnost življenja, za resničnost. In ti trenutki so bili tudi v območju zasebnega, prijateljskega neločljivo povezani, še več, prepojeni z visoko, rafinirano, a tudi pristno kulturo. V obzorju, ki se je zarisovalo tudi ob takšnih srečanjih, kultura ni bila samo odkrivanje novih, bistvenih vidikov življenja, ampak je bila tudi tisto, kar množi in povzdiguje njegovo lepoto. To ni bil izraz kakega posebej gojenega intelektualnega ali profesorskega sloga, ampak se je dogajalo čisto naravno; takšnega smo srečevali, takšen je bil. Profesor Milček Komelj je v nagrobnem govoru omenil, da je bilo v njegovi pojavi nekaj aristokratskega; in res je bilo, a obenem je bilo to povsem naravno: tak je bil. Vsaj jaz sem to vedno doživljal tako: pa naj je predaval o antičnem romanu ali rimski historiografiji, o sodnih spisih iz protireformacijskih časov ali celo o čisto tehničnih stvareh, o osnovnih orodjih filološke vede. Ob izjemni strokovni kompetentnosti in rigorozni argumentaciji v raziskovalnem delu, ob domiselnosti in neredko tudi igrivosti prevajalskega poustvarjanja, ob profesorski zahevnosti je bilo vedno poleg tudi to, kar je tako težko opisati, a je bilo tako očitno. Strokovnost brez strokovnjaštva, kot bi mogoče rekel Alojz Rebula. Tisti »več«, ki daje vsem stvarim okus življenja.

Obstaja neka misel, morda jo je zapisal Golo Mann, da mora zgodovinar imeti politično dušo: to pomeni, da mora razumeti družbo v njenih bistvenih vzgibih in težnjah, ki so ponavadi skrite pod povrhnjico dogajanja. Takšna duša je fin organ, ki omogoča prodiranje v stvari, branje njihove notranjosti, kot pove etimologija latinske besede *intellegere: intus legere*. Profesor Simoniti ni bil ne politik ne zgodovinar, a je imel politično dušo v tem smislu; ne zgolj zaradi svojega bogatega vedenja o zgodovini in historiografiji, in vendar na njihovi bogati podlagi, ker je bral velike antične zgodovinarje »od znotraj«. Vsaj od Sartra naprej smo se navadili živeti s prepričanjem, da človeške narave ni, da je samo preživeta iluzija ali morda tolažeča humanistična utvara. Toda, denimo, hladni realizem Tukididovih besed o človekovi naravi je v resnici veliko radikalnejša, komaj znosna deziluzija; in zgodovina nas nenehoma oskrbeva z argumenti v prid njegovega interpretativnega vzorca. Izrek *aude sapere* (drzni si vedeti) dobi ob njih poseben pomen in posebno težo. Profesor Simoniti je znal pokazati, da tukididovska deziluzija ni nujno vir pesimizma, ampak je v njej razbiral stvaren opomin na človekovo mero, ki ga lahko varuje pred ideološko potoglavostjo in besnili vseh vrst. *Aude sapere* – tudi ko gre za času neprimerna spoznanja in resnice, bi lahko v tej zvezi povzel za njim.

Prodoren intelektualec in sodoben humanist, kakršen je bil, je bil zaželena družba umetnikov. In tudi njihov navdihovalec, svetovalec, arbiter. »Skupnega učitelja imava,« mi je včasih, samo napol v šali, rekel njegov prijatelj Drago Jančar. Kar je omizje *Nove revije* premoglo najbolj pristno muzičnega, so bili Simonitijevi ekskurzi v glasbeni svet, filološko natančni, a tudi poetični, včasih tudi zaneseni. A saj je to vendar glasba, ki »izraža tisto, kar ne more biti izrečeno in tisto, o čemer je nemogoče molčati« (V. Hugo). Ko sem nekoč Bernardi Fink omenil prof. Simonitija, je vzkliknila: »Joj, ta človek ve vse o samospevu!« Mislim, da to pove dovolj o tem, kakšni so bili ti njegovi glasbeni ekskurzi.

Da bi bilo zanj »brez glasbe življenje res napaka«, kot se glasi Nietzschejeva znana misel, sem najbolj spoznal ob njegovem navuđenju nad barokom, in še prav posebej Georgom Friedrichom Händlom. Ne verjamem, da bi lahko govoril slikovito in duhovito, kakor je govoril, o Tacitu, če se ne bi, kot je rad pravil, ure in ure zatapljal v glasbo. Če ne bi bil, tudi tako je kdaj rekel, zasvojen s Händlom. Tudi če sem imel kdaj o čem drugačne predstave ali preference, so bili pogovori z njim na to temo najlepši: neverjetno poučni, a obenem čisto veselje. Za to mi dovolite, da se od njega poslovim s pesmijo, v kateri morda odsevajo tudi njegove misli, dvomi, sodbe in navdušenja:

SREBRO S HÄNDLOVE FLAVTE

Lahkotno in svečano, brez vprašanj
 – ker s tem, da je, najgloblje je vprašanje,–
 prestopa čez robove misli, meje sanj
 srebro otožno, ki je ples in mirovanje.

Za čas, ko pesem je samo hahljanje
v zaukazani dokončnosti vsakdana,
pa je le zgodba, stara in narobe brana –
ker je človeka in je zvezd dejanje.

Brane Senegačnik

Ko sem razmišljal, kaj naj povem o človeku takega formata, kot je bil Primož Simoniti, sem se znašel v veliki zadregi. Pa ne zato, ker bi ne imel česa povedati: daleč od tega. Bolj me je ob vsem, kar je povezano z njegovo osebnostjo, strokovnim delom in siceršnjim delovanjem, skrbelo, kaj vse bom moral pri tem izpustiti. A naj mi bo dovoljeno preprosto nanizati nekaj svojih osebnih spominov in misli ob spominu na svojega profesorja, zadnja leta pa tudi dobrega prijatelja in podpornika.

Iz obdobja začetka mojega študija je eden mojih prvih spominov nanj njegova fascinatna pojava. Bil je prototip in poosebljenje tistega, kar smo si predstavljali pod osebo univerzitetnega profesorja: visok, strog, resen, vedno urejen, skratka: Persona (z veliko začetnico), osebnost, ki ti je že s svojo pojavo vlivala strahospoštovanje. Kot takega smo ga srečevali povsod: v predavalnici, na fakulteti, na ulici, na prireditvah ... In že od prvih srečanj z njim nam je bilo vsem takoj jasno, da imamo pred sabo učenjaka z izjemno široko enciklopedično izobrazbo in izjemnim teoretičnim in praktičnim poznavanjem vsega, kar nam je posredoval.

Iz prvega leta študija se mi je za vedno vtisnila v spomin epizoda, ki mi je vlila precej strahu, a je bila tudi zelo poučna. Pred njegovim kabinetom sem čakal na svoj prvi kolokvij pri njem (eden od Ciceronovih govorov) in bil seveda temu primerno nervozen. Nenadoma so se treskoma odprla vrata, skozi njih pa je precej poklapano in zelo naglo odhitela neka oseba, ki je prišla na kolokvij nepripravljena in je bila zato pospremljena z ogorčeno Primoževu reakcijo, ki mi je nič hudega slutečemu pred vrati kabineta nagnala v kosti pošten strah. Primož se je pojavil na vratih in vidno slabe volje dejal: »Naslednji!« V pričakovanju ničesar dobrega sem molče vstopil; in ko sva sedela eden nasproti drugemu v kabinetu, je sledilo nekaj, kar je bilo tudi značilno zanj. Vprašal je: »Ali bi imeli kaj proti, če prižgem cigareto?« (Pravila glede kajenja tedaj še niso bila tako stroga.) »Seveda ne; izvolite,« sem takoj odvrnil (tudi če bi imel kaj proti, mi ne bi niti pod razno prišlo na misel, da bi tej prošnji nasprotoval). Opazoval sem ga, kako je počasi vzel cigareto, jo prižgal in naredil prvi vdih. Globok vdih, za katerega si imel občutek, da ga vleče vase vse do peta. In nenkrat si z njegovega obraza jasno razbral, da ga je zajel spokoj in umirjenost, ki jo je bilo mogoče kar čutiti v zraku, in to do te mere, da je še mene kot zapriseženega nekadilca prijelo, da bi si z njim družno prižgal cigareto. Ko se je pomiril in videl moj najbrž precej prestrašeni obraz, me je najprej umirjeno

nagovoril, pojasnil, kaj se je zgodilo, ta pomiritveni kratki nagovor pa končal s stavkom: »Ko boste v moji koži, boste to razumeli.« In res sem pozneje, ko sem sam kot učitelj kdaj doživel podobne primere, to povsem razumel. Zakaj navajam to epizodo? Ker se iz nje zrcali ena od njegovih lastnosti. Zanj kot učitelja je bil takšen odnos do predmeta in stroke, na kakršnega je naletel pri omenjeni osebi, osebna žalitev; če nekdo ni pokazal spoštovanja do stroke in predmetov, ki sta njemu toliko pomenila in je vanju toliko vložil, je ob tem znal biti neizprosni in neomajen. Ko pa je dobil dokaz, da ti študij in stroka res nekaj pomenita, si neopazno, pa vendarle postal nekako njegov: vedno ti je bil pripravljen pomagati, vedno je bil dostopen.

Posebno poglavje so bila njegova predavanja. Bila so zahtevna in problemsko zastavljena, v duhu nemške šole eksaktna in pogosto so terjala veliko dela in razmišljanja. A največja vrednost, največja dragocenost, ki smo je bili na predavanjih deležni, niso bili podatki, ki smo jih dobili ob samih predavanjih; najbolj so nam v spominu ostale njegove zastranitve, ko se je ob kaki temi, podatku ali imenu ustavil in je njegovo predavanje z branja na listu zapisanega in nič kolikokrat z rokopisom dopolnjenega predavanja prešlo v govorjenje na pamet. Tedaj se je navadno tudi razživel in vsi smo občudovaje, pa tudi s kančkom zavisti poslušali vso učenost, ki je prihajala na plano, cele tematske sklope, ki so se navezovali na izhodiščne podatke, povezave, aluzije, preskoke, njegove osebne interpretacije, zgodovinske vzporednice idr., skratka: pred nami se je skozi njegova izvajanja izrisovala neka nova podoba in nek nov pogled na določene tematike, ki so bile s tem postavljene v nove kontekste, na novo osmišljene in zastavljene. Nimalokrat se je zgodilo, da je takšno izvajanje trajalo do konca ure, ko nam je bilo žal, da je konec.

Posebno doživetje pa je bilo, kadar se je razgovoril o njemu posebej ljubljenih temah: o humanizmu, o katerikoli tematiki s področja srednjega veka, o srednjeveški in novoveški latiniteti, o retoriki in o prevajanju. Pri tem je bil še posebej vesel, kadar je ugotovil, da ima pred sabo sogovornika, ki določeno tematiko pozna. Zlasti pri srednjem veku in humanizmu si ob njegovih izvajanjih dobil občutek, kot da zanj na tem področju ni skrivnosti ali neznanke: dejstva, orisi, sinteze, analize, primerjave, predstavitev, letnice, vse to je kar vrelo na dan. Bil je tudi naš predavatelj za antično retoriko. In retoričnost je znal izjemno vnašati tudi v svoj nastop, ki ga je vedno zaznamovalo poznavanje dejstev, anekdote, številne zanimive podrobnosti, vse to pa je bilo vedno začinjeno tudi z ustreznim podajanjem, tako da si vsebino ali pa njegova občutja do tematike ali posameznika, o kateri oz. katerem je govoril, razbiral tudi iz njegove gestikulacije in mimike.

Imel je tudi širok krog poznanstev, kar oriše kratka epizoda iz mojega obdobja služenja vojaškega roka. To je bil čas, ko se mi je obetala služba na fakulteti in s tem je bilo povezanih veliko formalnosti, ki jih je bilo treba urediti, kar pa mi je bilo iz razumljivih razlogov onemogočeno. In tedaj sem po Primoževi zaslugi doživel nekaj, kar verjetno ne pred mano in ne za mano ni

doživel noben vojak. Lepega dne je na večernem zboru poveljnik čete zakričal: »Vojak Hriberšek takoj k poveljniku vojašnice!« Z ne ravno prijetnimi občutji sem se odpravil do poveljstva, kamor so te navadno poklicali, če si se znašel v težavah, če se ti je obetala premestitev v drugo vojašnico ali pa so ti sporočili kako slabo novico; poveljnik bataljona me je pričakal na vratih in mi povsem v nasprotju s svojo običajno prakso prijazno dejal: »Kliče vas profesor Simoniti; lepo ga pozdravite še v mojem imenu.« En sam Primožev klic je bil dovolj, da sem dobil tudi dva dni dopusta za urejanje vsega potrebnega.

Veliko je stvari, ki so Primoža navduševale, od glasbe do jadriranja. Prav posebno mesto je pri njem zasedala klasična glasba. Sam mi je pripovedoval, da številna dela poslušata tako, da ob tem spremlja tudi njihovo besedilo in išče notranjo povezavo med njima, ki se zrcali v skladbi.

Ena od stvari, ki so ga vedno podžgale in zanimalo, so bili računalniki in vse, kar je bilo z njimi povezano. S sošolcem Bogomirjem Troštom sva se kot študenta z njimi precej ukvarjala in lepega dne naju je Primož (tedaj za naju seveda še profesor Simoniti) ustavil in dejal: »Spoznate se na računalnike ... Bral sem o prenosnih računalnikih; priskrbite mi ga z vsem potrebnim; cena ni pomembna.« Zaupana nama naloga je bila z nemalo truda izpolnjena v enem tednu in Primož je postal eden prvih meni znanih lastnikov tedaj zelo redkih prenosnikov, kar ga je navdajalo z neprikritim navdušenjem, če ne že kar ponosom.

Kar zadeva njegovo strokovno delo in znanstveno-raziskovalno delo, bi lahko povedal veliko in našteval njegove znanstvene in strokovne dosežke; enako velja za njegovo prevajalsko dejavnost, za njegove funkcije in delovanje v raznih institucijah, odborih itd. A o tem je bilo povedano že dovolj. Na kratko bi izpostavil samo eno področje: pomen njegovega raziskovalnega dela o humanizmu na Slovenskem. Z raziskavami o humanizmu in humanistih na Slovenskem je namreč odstrl obdobje, ki je bilo poprej zavito v veliko kopreno številnih neznank in nedorečenosti, in v marsičem zaoral ledino, prav tako pa tudi pri številnih poglavjih o srednjeveški in novoveški latinski ustvarjalnosti, tako evropski kot tudi na Slovenskem. In v čem je srčika njegovega dela? Ne samo v številnih zbranih realijah in podatkih, analizah, sintezah in prevodih, ampak tudi v tem, da je pokazal in dokazal, da je bil naš prostor v tem obdobju vse prej kot inerten in da je dal lepo število eminentnih posameznikov, ki so tako in drugače sooblikovali zgodovino in kulturo tega obdobja. S tem pa je dal impulz za nadaljevanje raziskovalnega dela ne samo za obdobje humanizma, ampak tudi za starejša in mlajša obdobja. Koliko truda, terenskega dela, iskanja po knjižnicah ter zbiranja in prebiranja literature je bilo vloženo v to, je občasno razkril sam v pogovorih in to nas lahko navdaja z izjemnim občudovanjem.

O njegovi kvaliteti in strokovnem slovesu priča tudi dejstvo, da je bil znan tudi tuji strokovni javnosti. Ko sem bil študijsko na njemu vedno ljubemu Dunaju in sem se pozneje še večkrat tja vračal raziskovalno, je bilo njegovo

ime vedno dobra popotnica in velik adut: vsi, ki se ukvarjajo s področji, s katerimi se je tudi sam, so ga poznali. In ne samo to: omemba njegovega imena je odprla tudi marsikatera vrata, ki bi sicer ostala vsaj priprta, če ne že zaprta.

V zadnjem obdobju, ko je njegovo življenje že krepko zaznamovala bolezni, sem ga velikokrat obiskal na domu. Zelo ga je prizadelo, da ni mogel več prevajati, ker ga je prevajanje zelo utrujalo in zanj preprosto ni premogel več energije in zbranosti. A vedno pa je bil pripravljen za strokovno debato ali razpravo o aktualnih političnih razmerah. Najbolj pa ga je razveselilo, če si se nanj obrnil v povezavi s kakšno težjo strokovno ali prevajalsko zagato, kakšnim nerazrešenim zgodovinskim ali biografskim problemom. Ob tem ga je vedno navdal nov val energije. Kako je bilo to videti? Če si prišel k njemu s problemom, kjer se je tvoje vedenje ali delo povsem ustavilo ali zašlo v slepo ulico, je bila prva faza reševanja vedno najbolj fascinantna: če že ni takoj začel iz glave navajati relevantnih podatkov in dejstev, je malce pomolčal in se zamislil, včasih pa zastavil še kako dodatno vprašanje. Takoj nato pa je iz njega začelo vreti: našteval je potencialne vire, na katere bi se veljalo obrniti, navajal vzporednice in vrsto dodatnih informacij, ki so ti odpirale nove rešitve in možnosti. Zadnja postaja reševanja problemov je bil njegov kabinet s knjižnico, kjer se je navadno našlo vse. Če pa ne, te je naslednje jutro že čakal mail z vsemi potrebnimi podatki in referencami. Ne spomnim se primera, da bi kdaj ostala brez rešitve. In ob teh srečanjih me je vedno prevzel nek prijeten, topel občutek: spet sem se počutil kot študent.

Naj na kratko sklenem teh nekaj misli in spominov: Primoža kot svojega učitelja in prijatelja ter druženja z njim bom pogrešal in vedno se ga bom spominjal s hvaležnostjo in spoštovanjem.

Matej Hriberšek

V ponedeljek, 16. julija, sem imel opravke v bližini Zmajskega mostu in ko sem ga razmišljeno prečkal, kot najbrž že tisočkrat prej, sem se ne vem zakaj spomnil, da mi je Primož Simoniti pred časom govoril o plošči z latinskim napisom, ki je vžidana vanj. Ustavil sem se in jo res takoj našel. Vžidana je na desnem bregu pri Pravni fakulteti in je nekakšna zgodovinska opomba pod črto, ki so si jo ob gradnji novega železobetonskega mostu leta 1901 privoščili Ljubljančani. Plošča je prej krasila temelje hrastovega Mesarskega mostu, ki ga je potres leta 1895 prehudo poškodoval. Napis je precej standarden, je pripovedoval Primož, zanimiv pa je elegični distih, s katerim se konča. Kronogram, v katerem se skriva letnica 1819, ko je bil leseni most postavljen, gre takole:

eVge eXoptatVs sVrreXIIt Vt arCeat Iignes
arDeret sl qVa proXIMVs VCaLegon

Krasno, postavljen je, zdaj bo lahko odganjal plamene,
če bo v bližini mostu kje Ukalégon vzplamtel.

Ukalégon je precej obskurna mitološka figura, Priamov prijatelj iz tretjega speva *Iliade*, novi prevod Jelene Isak Kres ga označi kot »razsodnega moža«. Potem se pojavi še pri Vergiliju, v drugem spevu *Eneide*, ko Ahajci požgejo Trojo – in še enkrat, že s pridihom parodije, pri Juvenalu, v tretji satiri, ki sem jo nekoč prevajal in si najbrž samo zato zapomnil ime. Primožu se je zdelo imenitno dvoje – da so učeni Ljubljancani v začetku 19. stoletja na most vzdali še kar subtilno literarno referenco, in da so jo njihovi potomci več rodov kasneje, v začetku 20. stoletja, spoštljivo ohranili. Ploščo sem si shranil v telefon in zraven pomislil, kako značilno je za Primoža, da ti zna sredi Zmajskega mostu, ki si ga videl že tolikokrat, odpreti oči za Homerja, Vergilija in Juvenala, ki so vzdani vanj. Hkrati sem razmišljal, kako bi ga nagovoril za članek o tem napisu, da bi ga lahko objavili v novi znanstveni reviji, ki jo pripravljamo z našimi študenti. Ravno na študente na svojem oddelku je bil vedno zelo ponosen. Naslednjega jutra sem potem izvedel, da članka ne bo, tako da ne vem, kaj bi mi rekel. Precej dobro pa vem, kaj si misli zdajle, kjerkoli že bere to zgodbo in njeno čudno sumljivo časovno sovpadanje. Z nasmeškom si mrmra misel nekega drugega skeptičnega učenjaka, Giordana Bruna, ki jo je rad citiral: *Se non è vero, è ben trovato*. Če že ni res, je pa vsaj dobro izmišljeno.

To njegovo dobrovoljno muzanje bomo na oddelčnih srečanjih najbolj pogrešali, njegov vedno inteligentni humor, ki se je včasih poblisnil v najbolj nemogočih kontekstih. Nekoč je pripovedoval resnično težko zgodbo iz svojih šolskih let, zgodbo o tem, kako so najstnikom v povojnem Mariboru, kjer je hodil v Košarjevo klasično gimnazijo, lomili hrbtenice in duše in kako so morali njihovi vrstniki pri tem sodelovati. Ampak potem se je nenadoma prijazno nasmehnil: »No ja, ravnateljica, ki je verne dijake najbolj zagrizeno izključevala iz šole, je imela sama tri hčere. Prva je bila rojena pred vojno in je bila Petra. Druga, ki se je rodila med vojno, je bila Marlena. In tretja, rojena že po vojni, je bila Katjuša.« To so bile stvari, ki so ga izoblikovale in ki jih ni pozabil. Kasneje, v vojski, ga je oficir najprej dražil, da je *profesor trulih jezika*, iz česar je Primožev prijatelj Drago Jančar kasneje ustvaril eno svojih najboljših zgodb, *Prerokbo*. Potem pa je bil vendarle zelo zadovoljen z njim, ker je menda dobro vodil tečaj za analfabete. Iz tega je vojak potegnil zanimivo ter v bistvu logično konsekvenco in ga predzadnji dan pred odhodom povabil v partijo. Zdaj mu je Primož lahko odvrnil, da ga bolj zanimajo stvari, ki so kakšnih dva tisoč let starejše. »Dobro,« je rekel oficir, »slat čemo na teren.« In sta končala.

Še en talent, namreč za dvoumje, za branje in za izražanje med vrsticami, je izbrusil že precej prej, preden smo ga lahko občudovali v seminarju, kjer je z vsem filološkim ognjem razlagal nekoga, ki je bil podobno zanesljiv v vprašanjih dobrega okusa, Petronija. Ena najbolj zahtevnih Petronijevih lastnosti je v tem, da se v besedilu podton nenadoma prelomi in besede, če jih prav

razumeš, povejo nekaj več. Ne vem, ali je bil avtor *Satirikona* res Neronov nasprotnik, o katerem Tacit pripoveduje, da je znal biti v odnosu do oblasti precej predrzen. Ampak ko se bo našel slovenski Tacit, ki bo popisal potega-vščine novomeških intelektualcev v začetku šestdesetih, ne bo mogel mimo mladega diplomanta iz Slovenj Gradca, ki je na gimnaziji poleg latinščine učil tudi nemščino. »No,« je pravil nekoč, spet z deškimi nasmeškom, »pri nemščini sem rekel, ne bomo delali samo slovnice in oblik, pa sem pa tja pa gor pa dol; vzemimo današnji časopis in bomo novico prevedli v nemščino. In sem izbral tako: ›Naš tovariš Tito, in tako naprej, naš ljubljeni vodja je prišel tja in tja.‹ In v prevodu je seveda prišlo *unser geliebter Führer!*« Primož je z dijaki nedolžno prevajal naprej, kasneje pa o tem pripovedoval zgodovinarju Janku Jarcu, ravnatelju Dolenjskega muzeja in nekdanjemu gonarškemu internirancu, pri katerem so se včasih dobili z nekaj prijatelji. In Jarc je menda zaskrbljeno vzdihoval: »Sinko, sinko, kako ga ti lomiš ...«

Ampak ga je previdno lomil še naprej in Maribor, Novo mesto in kasneje München so iz njega naredili predavatelja, kakršnih sem v življenju srečal zelo malo. Tu bi se moral razpisati o njegovih humanistih in o operozih, pa o prevajalskih bravurah, pa o vseh izvirnih rimah, ki mu jih zavidam v njegovem *Srednjeveškem cvetniku*, ali o občudovanju, s katerim so mi o njem govorili kolegi v tujini, vendar bi bil predolg. Ampak če pomislim, kaj povezuje vse te svetove, je to verjetno njegova skrb za mikrostrukturo, brez katere ni znanja. *Der liebe Gott steckt im Detail*, ljubi Bog tiči v podrobnostih, je včasih spomnil na Abyja Warburga. Ena od stvari, ki jih ne morem pozabiti, je njegova radovedna strast do opomb pod črto. O tem veliko razmišljam zadnje mesece. Našemu dekanu sem zadnjič rekel, da je del nedavnega zapleta na Filozofski fakulteti, s katerim najbrž nihče ni zadovoljen, morda v tem, da je med nami skoraj brez glasu proti zavladal nekakšen tipografski rasizem. Besedno zvezo »opomba pod črto«, na katero smo v seminarju veliko dali in za katero je recimo Antony Grafton v lucidni študiji *Opomba* pokazal, kako je v samem središču literarnega življenja duha, to zvezo po novem uporabljamo skoraj kot psovko. Uveljavila se je ena od metod izkustvenega učenja, igra vlog, kjer so do včeraj nedolžni tiskarski pojmi strogo ovrednoteni – in opomba pod črto noče biti nihče. Za sprejemljivo velja, če si odstavek, seveda pa si na tihem vsi želimo postati naslov. Pri Primožu sem imel vedno obraten vtis, da ga naslovi ne zanimajo preveč. Eden od kolegov rad pove, kako je predstojnik na oddelčni seji nekoč omenil, da se bližajo volitve dekana in da bi bil pravzaprav Primož lahko dober kandidat. Primož ga je samo zaskrbljeno pogledal: »Kajetan! Jaz sem pa mislil, da si ti moj prijatelj ...«

Končal bom s Tacitom, s katerim je profesor leta 1995, ko sem se vpisal na oddelek, svoja predavanja začel in ki je bil med prgiščem odlomkov, za katere nam je tistega leta položil na srce, naj se jih naučimo na pamet. Tacit zase nekje pravi, da piše *rara temporum felicitate, ubi sentire, quae velis, et quae sentias dicere licet*, »v redki sreči časov, ko je dovoljeno misliti, kar hočeš, in kar misliš,

tudi povedati«. Kasneje, ko smo že končali s tistim res imenitnim tečajem za analfabete, sem ugotovil, da je bil isti citat pri srcu tudi Baruhu Spinozi, s katerim je profesor začel svojo prevajalsko pot, pa režiserju Francetu Kosmaču, ki je v letu, ko je diplomiral, stavku v latinščini in v prevodu odmeril eno glavnih vlog v Ježkovem *Dobrem starem pianinu*. Ampak najbrž ni bistveno, kdaj se je Primožu misel usedla v srce. Še vedno ga živo vidim, kako ga je potegnila, in danes vem, da je šlo za neke vrste metatrenutek. Podobno redka je namreč sreča časov, ko ti predava nekdo, ki ne le misli, kar hoče, in pove, kar misli, temveč je, če se vrnem h kamniti opombi pod črto z Zmajskega mostu, tudi homersko »razsoden mož«, ki tako kot Vergilijev Ukalégon gori za tisto, o čemer ti pripoveduje, in ki zna presenetiti z juvenalovskim besednim zasukom, da ga težko še kdaj pozabiš.

Redka je. Ampak včasih se ti ta sreča vendarle nasmehne.

David Movrin

Naj prof. Simonitiju v slovo na kratko obudim nekaj najbolj živih spominov nanj iz različnih obdobij v zadnjih štirih desetletjih. Spoznala sem ga kot študentka, ampak šele v zadnji polovici študija, ko je bil še asistent in je ravno pisal svoj doktorat, o čemer nam je kdaj ob kavici tudi rad kaj zanimivega povedal. Ko sem bila v 4. letniku, smo pri njem obiskovali latinski seminar, in ni bilo naključje, da smo brali prav Apulejeve *Metamorfoze*, natančneje *Amorja in Psiho*. Takrat je namreč profesor Simoniti prevajal Apuleja in ga pripravljaj za knjižno objavo, zato smo imeli to velikansko srečo, da nam je iz prve roke, kot prevajalec, sočasno še povsem zatopljen v besedilo, ki nas je seveda očaralo že samo po sebi, posredoval razne prevajalske prijeme, zvijače, orodja, nam potrpežljivo svetoval in brusil naše okorne prevode, nas spodbujal in pohvalil, če se nam je kdaj posrečilo izbrskati kakšno iskano slovensko besedo, ki se je tesno prilegala izvirnemu besedilu, in nas učil, kako avtorjeve misli čimbolj zvesto in hkrati brez opazne jezikovne prisile prelivati v slovenščino.

Tistega leta smo se naučili ogromno o prevajanju. Pa ne samo o prevajanju: najbolj smo uživali ob njegovih razlagah posameznih pasusov, odskokih v vse strani in smeri, ki jih je odpiralo njegovo znanje in erudicija, dokler nismo odlomka in vsega njegovega ozadja res natančno razumeli. Zato smo imeli najrajši trenutke, ko si je profesor Simoniti s svojo znamenito gesto popravil suknjič in nam začel na svoj briljantni način odstirati duha antike.

Po svoji diplomji, na začetku 80-ih let, sem nekaj let učila latinščino na eni od ljubljanskih osnovnih šol. Latinščina je bila takrat kot fakultativni predmet ves čas tarča nekih, milo rečeno, nagajanj, spotikanj, onemogočanj. Če ne bi bilo naših profesorjev, ki na te težave niso samo zrli z univerzitetnega piedestala, ne vem, kako bi se latinščini na tej stopnji izobraževanja godilo. In tako je naneslo, da je bil prof. Simoniti predsednik Društva za antične in humanistične študije ravno v obdobju, ko je ta šola dobila novega ravnatelja, ki je – bodisi od koga spodbujen ali v svoji vneti samocenzuri – sklenil, da bo stvari spravil v red. Zahteval je, naj starši fakultativni pouk latinščine po novem plačujejo, in, dan po neki redovalni konferenci, ko so bile že vse ocene zaključene, naj vse številčne ocene za vpis v spričevala spremenim v opisne. To sem zavrnila in seveda o tem takoj obvestila prof. Simonitija, ki se je odzval z vsemi prepričljivimi argumenti in celo navedel možnost, da bo društvo učencem v tem primeru izdalo partizanska spričevala, kot se je to dogajalo med vojno. Odzivi društva pa tudi Oddelka za klasično filologijo in ogorčenje staršev so ravnateljeve namere za nekaj časa ustavili, vendar so se njegovi poskusi, da bi latinščina na šoli dobila minorni status, občasno nadaljevali še naslednji dve leti. Ker društvo in oddelek nista popustila, se je v zadevo vpletel tudi Zavod za šolstvo in takratni Sekretariat za šolstvo, danes ministrstvo, in prof. Simoniti se je moral udeleževati vrste – oprostite izrazu, ampak on mi ga ne bi zameril – slaboumnih sestankov, na katerih se je izkazal kot občudovanja vreden in potrpežljiv pogajalec, najprijetnejši pa so bili klepeti z njim po sestanku, ko ga je potrpežljivost minila.

V drugi polovici 80-ih let so se začele razmere hitro spreminjati, in to v svoje lastno nasprotje. Naklonjenost latinščini je naraščala in tako so naju s prof. Simonitijem nekega dne povabili na sestanek Zavoda za šolstvo, na katerem so bili prisotni tudi predstavniki ravnateljev iz vsake ljubljanske občine. Pod vplivom novih političnih razmer so namreč oblasti želele vpeljati latinščino na vsaj eno osnovno šolo v vsaki občini. In zakaj vse to pripovedujem? Ker mi je ostalo v živem spominu – in nisem si mislila, da bom kdaj to doživela – kako je prof. Simoniti prepričeval, da ne rečem rotil vse prisotne, naj nikar ne vpeljejo latinščine v vsako občino, saj nimamo dovolj učiteljskih kadrov, poleg tega bi lahko razdrobljenost latinščini bolj škodila kot koristila. In tako je prof. Simoniti zaslužen, da sta kmalu potem na prej omenjeni šoli nastali dve homogeni latinski paralelki, latinščina pa je pod vodstvom istega ravnatelja postala njen paradni konj.

Prof. Simoniti mi je bil vsa desetletja v veliko oporo. Moj prvi večji prevod je na lastno pobudo temeljito pregledal od začetka do konca in mi zelo nevsiljivo svetoval pri izboljšavah. Kadarkoli si se lahko obrnil nanj, bil je izjemen strokovnjak pa topel človek in moder razsodnik. Zadnjič sem imela čast sedeti ob njem decembra lansko leto, na našem oddelčnem prednovoletnem srečanju. Prof. Gantar ga je vprašal, kako kaj napreduje njegov prevod Livija, in je povedal, da ima prevedenih prvih pet knjig. Prof. Gantarja je zanimalo, kje naj bi delo izšlo, pa je odgovoril, da ne more najti založnika. Mislim, da je naloga sedanjih in prihodnjih rodov ne le klasičnih filologov, ampak tudi drugih sorodnih strok, da si prizadevajo za knjižno objavo njegove dragocene zapuščine. Tako bi se mu lahko vsaj malo oddolžili za njegov prispevek k slovenski znanosti, literaturi in širjenju miselnih obzorij.

Barbara Šega Čeh

Rokopisni popravki Primoža Simonitija k *Srednjeveškemu cvetniku* (2000).

11 Densantur hinc spectacula, accurrit omnis bestia, leena, lynx et flammmitz ; caudata stans vulpecula.	(obruvčala)	
12 Pisces relinquunt aequora et vada sunt retrograda; pulsando Codrus illa praegnas adest invidia.		45
13 Auro sedet rex aquila, circum cohors per agmina, gemmata pavo tergora, cornix subest et garrula.		50

11 Napolni se okolica, zverinice hitijo tja, levinja, ris flammmitz , lisička zvitorepasta.	11, podlesica (?) iz. doruola } enjam. fr. belette } režijavato: } balin d'ia	
12 Priplava riba iz morjá, nazaj gladina gre vodá, tu Kodrus je, do droba dna poln nevoščljivega duha.		45
13 Sedi kralj orel vrh zlata, ujed so jate krog njegá, dragulji repa pavjega so tam in vrana krakava.		50

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.20.2.23-54>

Ana Marija Lamut

Jazonov plašč v Apolonijevih *Argonavtikah*

Jazonov plašč je v Apolonijevih *Argonavtikah* (1.721–767) najobširnejša *ekphrasis*, opis umetniškega izdelka. Poleg tega opisa ep vsebuje tudi dva krajša opisa predmetov. Eden je ravno tako opis oblačila, ki ga je Jazonu v spomin na njuno ljubezensko avanturo poklonila kraljica Hipsipila (4.423–434), druga ekfrazna pa opisuje Erosovo zlato žogo, s katero je Afrodita nagradila sinovo ubogljivost (3.135–141).

Prvi postanek Argonavtov je bil otok Lemnos, na katerem so prebivale same ženske, ker so zaradi nezvestobe pobile svoje može. Preden gre Jazon v mesto prosit kraljico Hipsipilo za sprejem in prenočitev za svojo posadko, si nadene okoli ramen škrlaten plašč, *δίπλακα πορφυρέην* (1.721),¹ ki ima ob robu izvezenih sedem mitoloških zgodb (729).

Na prvi sliki so upodobljeni Kiklopi, ki kujejo blisk za Zevsa (730–34); na drugi Amfion in Zetos gradita Tebe (735–41); tretja prikazuje Afrodito z Aresovim ščitom v rokah (742–46); četrta predstavlja boj med Elektrionovimi sinovi in Tafijci (747–51); sledi ji tekma Pelopsa in Ojnomaa (747–31); na šesti Apolon z lokom strelja na Titija (759–62); in zadnja prikazuje Friksa, ki sedi na ovnu (762–67).²

1 Prve omembe škrlatnega plašča ali bolj natančno ogrinjala zasledimo že pri Homerju (*Il.* 3.125–26), kjer srečamo Heleno med tkanjem ogrinjala, v katerega je ravno vezla prizore iz trojanske vojne. Ponovno se plašč omenja v 22. spevu (440–41); tokrat ga tke Andromaha in vpleta vanj cvetje. Tudi iz Odiseje poznamo opis plašča z realističnim prikazom boja med psom in levom (*Od.* 19.225–31). Boljšo predstavo o tem, kakšen naj bi bil plašč oziroma ogrinjalo videti, dobimo iz važnega slikarstva. Eden takšnih primerov je »*vaza François*« z upodobitvami Here, Zeusa, Uranije in Hor, oblečenih v podobna ogrinjala, okrašena okoli roba z linearnim geometričnim ornamentom ali figuralnimi prizori kot pri Homerju. Takratni plašči so bili pravokotno oblikovana prosto viseča ogrinjala, pretežno volnena ali iz lana, ki so se spredaj zapirala z zaponko na rami, kot zgoraj omenjeni Odisejev plašč. Svilen ogrinjala so bila značilnejša za helenistično obdobje.

2 Pisci komentarjev so si enotni o vplivu Ahilovega ščita (*Il.* 18.478–608) na obliko in vsebino Jazonovega plašča: prim. Hunter, *The Argonautica of Apollonius*, 52–59; Shapiro, »Jason's Cloak«, 263–64; Carspecken, »Apollonius Rhodius and the Homeric Epic«, 78.

Opisi umetniških del so pogosta oblika literarnega okrasja že od omejenega opisa Ahilovega ščita in Nestorjeve čaše v *Iliadi*, Odisejeve zaponke v *Odiseji* prek simbolnih napisov na ščitih sedmerih epigonov v Ajshilovi *Sedmerici proti Tebam* do Teokritove čaše (*Id.* 1) ter številnih helenističnih in poznejših opisov.³ Ekfrazo kot vložek običajno prekine linearni tok pripovedi.⁴ Tudi Apolonij z opisom Jazonovega plašča pripoved ustavi, še posebej ker ne omenja osebe, ki bi ta plašč opazovala. Nasprotno pa Ahilov ščit v *Iliadi* (18.468) nastaja pred očmi Tetide, pa tudi Enej na začetku *Eneide* (1.50–493) strmi v bojne prizore iz trojanske vojne, upodobljene na stenah Junoninega templja v Kartagini.

Pesnik začne opis sedmih slik z uvodom (1.721–29), kjer razloži izvor plašča (721: θεᾶς Ἰτωνίδος ἔργον), opiše, kako je ta prišel v Jazonovo last (721–23: τὴν οἱ ὄπασσε Παλλάς, ὅτε πρῶτον δρυόχους ἐπεβάλλετο νηὸς Ἀργοῦς, καὶ κανόνεσσι δάε ζυγὰ μετρήσασθαι) ter poudari njegov bleščeče rdeči sijaj, ki prekaša celo vzhajajoče sonce (725–26: τῆς μὲν ῥήϊτερόν κεν ἐς ἥλιον ἀνιόντα ὄσσε βάλοις ἢ κείνο μεταβλέψειας ἔρευθος). »Bleščoč svetlobni odsev« se še enkrat ponovi na koncu opisa, ko se Jazon ogrnjen v ta prelepi plašč odpravi v mesto h kraljici Hipsipili »podoben svetleči zvezdi« (774: φαεινῷ ἀστέρϊ ἴσος), s prošnjo za sprejem Argonavtov na otok Lemnos. Uvodni stavek opisa plašča: Αὐτὰρ ὄγ' ἀμφ' ὤμοισι, θεᾶς Ἰτωνίδος ἔργον, δίπλακα πορφυρέην περονήσατο

3 Friedländer, *Johannes von Gaza*, 12–14.

4 V 5. stoletju pr. Kr. je Evripid kot edini izmed antiških tragikov v svojo dramo *Ion* vključil ekfrazo po vzoru Homerja. V tej drami naslovni junak s služabniki postavi prostoren šotor in ga okraši z lepo tkanimi preprogami, ὑφάσμαθ' ἱερά, ki jih je prinesel iz Apolonovega svetišča (*Ion*, 1141); na stroju so bili razgrnjeni πέπλοι z vtkanim nočnim nebom: Uranom, ki je v etru zbiral zvezde, Helijem, ki je vozil voz in vlekla za njim Hespera, Nočjo v črnem peplosu, obkroženo z zvezdami, Orionem z mečem in Luno, ki je metala žarke. Na stene šotora je Ion razobesil še več βαρβάρων ὑφάσματα (1159–1160) s prizori ladij, ki napadajo grške troveslače, divjih konj, pošasti ter lova na jelene in leve. Iz poznega 5. stoletje pr. Kr. izhajajo tudi dokazi o obstoju *Ateninega peplosa*, ki so ga izvezle njene služabnice za boginjo; Evripid (*Hec.* 465–474) omenja Atenin plašč s prizorom poboja Titanov, ker je bila navada, da so Ateni kot vojni boginji (Atena Promahos) na plašč izvezli njena dela. Zgodnejši primer z vezenjem okrašene tkanine predstavlja plašč (ἱμάτιον), narejen za Alkimenaa iz Sibarisa, opisan v delu Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων (96), ohranjenem pod Aristotelovim imenom. Plašč je bil verjetno narejen pred prvim uničenjem mesta Sibaris ok. leta 510 pr. Kr. Prizori približno 6 m dolgega škrlatnega plašča si sledijo tako: mesto Suze zgoraj, skupina Perzijcev spodaj, v sredini bogovi – Zevs, Hera, Atena, Apolon in Afroditaa; na desnem koncu je upodobljeno mesto Sibaris, na levem pa lastnik plašča Alkimenes. Simetrična razporeditev prizorov na plašču je prvi primer tovrstne prostorske razporeditve izvezanih slik, zato bi bilo možno, da je vplivala tudi na ureditev prizorov na Jazonovem plašču. Za časa Apolonijevega življenja je po navedbi Kaliksena z Rodosa (*Ath.* 5.196) obstajala skupina tapiserij, narejenih v Aleksandriji, ki jih je verjetno poznal tudi sam avtor. Te tapiserije so krasile škrlatni baldahin Ptolemaja II. Filadelfa, narejen za njegove ceremonialne procesije. Poročilo poleg škrlatnega baldahina, belo progastih tapiserij, feničanskih zaves, z zlato nitko izvezanih tunik omenja tudi vojaški plašč (ἐφαπτίδες) s portreti kraljev in mitoloških oseb v propagandne namene. Na sedežnih garniturah so bila razprostrta περιστρόματα ποικίλλα, na tleh so ležale perzijske preproge ἀκριβῆ τῆν εὐγραμμίαν τῶν ἐνυφασμένων ἔχουσαι ζφιδίων (prim. Shapiro, »Jason's Cloak«, 268–269). Tradicija izvezanih oblačil s figuralnimi, živalskimi, cvetličnimi in drugimi upodobitvami ni vplivala le na Apolonija, ampak tudi na njegove sodobnike. Pri Teokritu zasledimo, kako sta dve aleksandrijski gospodinjini v palači Ptolemaja in Arsinoe med praznovanjem v čast Adonisa občudovali tapiserijo z mrtvim Adonisom na srebrni zofi (*Id.* 15.80–86). Tudi Menander omenja pravkar stkana ženska oblačila kot simbol materinstva z izvezanim jelenom in krilatim konjem (*Pk.* 633–650).

(»nato si je okoli ramen zapel dvojni, škrlatni plašč, delo boginje Atene«, 721–22), spominja na podobne besede iz *Iliade*, ko se grški junak Tevkros opremilja za boj s Hektorjem: αὐτὰρ ὄγ' ἀμφ' ὤμοισι σάκος θέτο τετραθέλυμνον (»nato si je okoli ramen nadel ščit«, 15.479), zato lahko razumemo Jazonov prizor oblačenja tudi kot neke vrste oborožitev, le da gre pri Jazonu za drugačno naravo spopada oz. soočenja. Medtem ko je v *Iliadi* (18.478–608) na dolgo opisan del oborožitve, stoji na podobnem mestu v *Argonavtikah*, kjer bi pričakovali spopad Argonavtov s prebivalci otoka Lemnosa, oblačilo; samo bežno je kot orožje omenjena sulica, ki jo je Jazonu podarila Atalanta (1.769–70), ki tako kot lemnoške ženske prakticira moške aktivnosti. Verjetno je imel Apolonij v mislih plašč kot ščit v funkciji »psihološkega orožja«. Jazon se je v taki opravi namenil h kraljici Hipsipili, da bi jo z zapeljevanjem in lepoto osvojil ter pridobil na svojo stran; pokazal se je kot ἀπόλεμος in ne več kot bojevnik ahilovskega tipa. Apolonijev junak skuša svoj namen doseči z miroljubnimi sredstvi in ne več s silo, kot to počnejo Homerjevi junaki.⁵

S to gesto je pesnik osvetlil značaj junaka helenističnega epa, ki postane ob primerjavi z Ahilom anti-junak, junak Erosa, ki bo z močjo svoje zunanje privlačnosti učinkoval na Medejo in z njeno pomočjo dosegel svoj cilj.

Zatem avtor locira slike (728–29: ἐν δ' ἄρ' ἐκάστω τέρματι δαίδαλα πολλὰ διακριδὼν εὖ ἐπέπαστο), ki se ločene druga od druge (διακριδὼν), linearno (paraktično) vrstijo okoli celotnega roba pravokotno oblikovanega oblačila.

OPIS SE ZAČNE S KIKLOPI, KI IZDELUJEJO ZEVSU OROŽJE (730–34)

Enooki velikani Kiklopi, po Heziodu sinovi Gaje in Urana, kujejo blisk za Zevsu, ki mu manjka en samcat žarek, da bi zasvetil s polno močjo (730–34: ὃς τόσον ἤδη παμφαίνων ἐτέτυκτο, μῆς δ' ἔτι δεύετο μοῦνον ἀκτίνας). Ta žarek se ravno oblikuje pod železnimi kladivi Hefajstovih pomočnikov, kakor Kiklope pogosto imenujejo zaradi službe, ki jo iz hvaležnosti do Zevsu brez prestanda opravljajo. Število Kiklopov ni posebej omenjeno, toda Heziod pozna tri: Bronta (gromovnika), Steropa (bliskača) in Arga (lesketača).⁶ Motiv za ta prizor torej najdemo v Heziodovi *Teogoniji* (139–46), ideja o nedokončanem blisku pa nam priključuje v spomin Tetidin prihod v Hefajstovo kovačnico. Tetida najde mojstra pri izdelovanju dvajsetih trinožnikov, ki jim ravno takrat dodaja ročaje: οἱ δ' ἦτοι τόσσον μὲν ἔχον τέλος, οὕατα δ' οὐ πω δαιδάλεα προσέκειτο· τὰ ῥ' ἦρτυε, κόπτε δὲ δεσμούς («V glavnem so bili dokončani, le ročev jim ni

5 Lawall, »Apollonius' Argonautica«, 121–169; prim. Beye, »Jason as Love-hero«, 49–54.

6 »Tudi kiklopi ošabni nato so iz nje se rodili / Brontes, Steropes in Arges, predrzno divjaški nasilneži. / Ti so Zevsu izdelali blisk in grom podarili. / V drugem bili so na moč podobni nesmrtnim bogovom, / le da so imeli le eno oko na sredi obraza. / Njim so dali ime kiklopi, zato ker imajo / sredi obraza le eno oko, zaobljeno v krogu. / V njihovih delih se skriva nasilje in moč in zvijačnost« (prevedel K. Gantar).

še pritaknil: te sedaj dodaja in jim koviči spone«, *Il.* 18.378–79). Apolonij je torej združil Heziodovo »predlogo« Kiklopov s Homerjevo idejo o pravkar zakovičenih ročajih ter ustvaril nov prizor manjkajočega žarka v trenutku njegovega nastajanja.⁷

Posebno vrednost daje prizoru prav dejstvo, da umetniška stvaritev nastaja pred očmi opazovalca. Pri stvaritvi Ahilovega ščita je ta opazovalec Tetida, ki prihiti v Hefajstovo delavnico po novo bojno opravo za sina in ostane tam tako dolgo, dokler ni končana. Nasprotno za Jazonov plašč prvič slišimo tedaj, ko ga Jazon obleče, refleksijo ustvarjalnega procesa pa bralec dobi ravno ob prizoru Hefajstovih pomočnikov pri delovnem procesu.⁸

Zgornji verzi se neposredno navezujejo na zaključek kozmogonije, o kateri je Orfej, eden od članov posadke, pel na Pegazovi obali, tisti večer, ko se je posadka vkrcavala na ladjo (1.496–511). Orfej je pesem začel s stvarjenjem sveta; z ločitvijo Zemlje, nebesa in morja, ki so bili prvotno združeni v eno obliko oziroma celoto in so se zaradi pogubnega prepira (veĩkos) ločili. Dalje je pel o začrtani poti zvezd, sonca in lune. Nadaljeval je, kako so se dvignila gorovja, zašumele reke, v katerih prebivajo nimfe, ter o nastanku živali. Nadaljnji razvoj je potekal po določenem redu. Zvezdam in planetom je bila dodeljena točno določena pot (orbita) v vesolju in začetna ločitev elementov (vode, zraka, zemlje in ognja) je začela kreativni proces, ki naj bi po Empedoklovi kozmogoniji vodil v razvoj sveta (1.499–500). Že antični komentatorji besedila so menili, da je Apolonij v tej pesmi posnemal Empedoklovo kozmogonijo, s tem ko je začetni ustvarjalni sili imenoval veĩkos (veĩkeos èξ òlooio, 1.498) in φίλια.⁹

Po sedmih verzih Orfejeva pesem preide k opisovanju prve generacije boginj in bogov, ki so vladali Olimpu. Ofion (tudi Ofioneus) in Eurinome (hči Okeana) sta prva vladala Olimpu, dokler ju nista vrgla s prestola Kronos in Rea. Medtem ko sta onadva vladala, je bil Zevs še otrok (ὄφρα Ζεὺς ἔτι κοῦρος, 1.508), z otroškim razumevanjem (ἔτι φρεσὶ νήπια εἰδώς, 1.508). Prebival je v jami na gori Dikte na Kreti in še ni bil oborožen z orožjem, atributom moči, ki so ga zanj, kot kaže prvi prizor na Jazonovem plašču, pozneje izdelali Kiklopi (οἱ δὲ μιν οὖπω γηγενέες Κύκλωπες ἔκαρτύναντο κεραυνῶ, βροντῆ τε στεροπῆ τε· τὰ γὰρ Διὶ κύδος ὀπάζει, 1.509–11). Iz podobe Zevsa-otroka, s katero se zaključí pesem, lahko razberemo namig na dogodek, ko je Kronos padel kot žrtev svojega sina, podobno kot sta Ofion in Eurinome podlegla nasilju (βίη καὶ χερσίν, 1.505) Kronosa in Ree.¹⁰ Zevsova premoč se pokaže takoj po koncu Orfejeve pesmi, ko Argonavti izlijejo pitne darove na čast najvišjemu božanstvu (1.516–17).

7 Thiel, *Erzählung und Beschreibung*, 60.

8 Prav tam, 61.

9 Nelis, »Demodocus and the Song of Orpheus«, 157–158: »Both an ancient scholiast and modern commentators note that Apollonius in here drawing on Empedocles, as he also does elsewhere in the *Argonautica*.«

10 Nelis, »Demodocus and the Song of Orpheus«, 160.

Ko Apolonij predstavi Zevsa z besedami, »da je še otrok«, »z otroškim razmišljanjem«, s tem indirektno opozori na dejstvo, da bo ta otrok nekoč odrastel in postal vladar sveta z najvišjo možno inteligenco. Po porazu Kronosa, ki je na oblast prišel s silo, se bo Zevs lahko oprl tako na mentalno kot na fizično moč, ki jo simbolizirajo bliski, strele in gromi. Odraščajoči otrok bo z močjo razuma in orožja zavladal vsem bogovom in ljudem.¹¹

Kozmološki vidik Kikloпов pri delu je torej nadaljevanje Orfejeve kozmogonije. Slike na Jazonovem plašču posnemajo splošno priznano kozmološko interpretacijo Homerjevega štita.¹² Po kozmološki kreaciji sveta in vladavini Zevsa so na vrsti ustanavljanje mest, ljubezen, vojna, goljufija, pa civilizirana vloga pesnika, kot je Amfion na naslednji sliki.¹³

DRUGA SLIKA PRIKAZUJE GRADNJO TEB (734–41)

Na drugi sliki Amfion in Zetos gradita zid okoli Teb, viden v ozadju. V ospredju prizora nosi Zetos na ramenih strmo pečino, zadaj pa prihaja Amfion, ki iz svoje zlate lire izvablja tako privlačne zvoke, da jim skala kar sama sledi (734–41).

Prizor na plašču zopet kaže stvaritveno dejanje, tokrat s človeškimi glavnimi junaki, povezano z mitom o ustanovitvi Teb.¹⁴ Viri pripovedujejo, da je Antiopo, hčer rečnega boga Azopa,¹⁵ zapeljal Zevs in rodila mu je dvojčka Amfiona in Zetosa. Mati je otroka izpostavila. Našel ju je kravji pastir in ju vzgajal. Brata sta si bila po značaju popolnoma različna: Zetos je bil krepak, drzen in pogumen, obdarjen s silno telesno močjo, Amfion pa je bil večš v petju in igranju na liro, ki jo je prejel od Hermesa. Ko sta otroka odrastla, sta se vrnila v materino rojstno mesto Tebe in zavladała mestu. Ker mesto pod staro trdnjavo, ki jo je sezidal Kadmos, še ni imelo obzidja, sta brata sklenila, da mesto obzidata. Zetos je lomil velikanske skale v hribih in jih spravljal v dolino, Amfion pa je tako spretno igral na svojo liro, da je z glasbo prestavljal kamne na pravo mesto v obzidju. Tako naj bi nastalo slovito tebansko obzidje (Apollod. *Bibl.* 3.5.5). Tudi Homer Amfiona in Zetosa v *Odiseji* predstavi kot ustanovitelja Teb (11.260–65).

Magična moč, ki jo ima zvok glasbila, spominja na glasbeno umetnost pevca Orfeja, ravno tako udeleženca odprave, ki je s svojim petjem in igranjem na liro vlival veslačem pogum. Njegova glasba je bila tako čarobna, da je uročila celo nepremakljive gorske skale in zadržala vodni tok reke. Divje hraste, ki so se bohotili ob trakijski obali, je začarala, da jih je pevec lahko v strnjeni vrsti

¹¹ Prav tam, 162.

¹² Hunter, *The Argonautica of Apollonius*, 53–54.

¹³ Prav tam, 54.

¹⁴ Po legendi je Tebe ustanovil vodja feničanske kolonije Kadmos. Malo pred trojansko vojno naj bi mesto uničili epigoni, zato Tebe niso omenjene na seznamu grških mest v drugem spevu Iliade, ki so se borila proti Troji.

¹⁵ Po drugi različici je Antiopa hči bojotskega kralja Nikteja.

privedel z gorovja Pierije (1.26–31). Argonavte je čarobna moč Orfejeve pesmi tako prevzela, da so ob sporu med Jazonom in članom posadke Idasom, ki je Jazona označil za nesposobneža (ἀμήχανος), obsedeli kot uročeni ter pomirili nesoglasja med seboj (1.460–62).¹⁶ Ta so se končala z izlivanjem pitnih darov Zevsu za uspešno nadaljevanje plovbe (1.516–17).¹⁷

V tem prizoru se soočita dva vidika človeške moči, duhovni in fizični. Sliki Amfiona in Zetosa predstavljata ravno to nasprotje med težkim delom in senzualno lagodnostjo.¹⁸ Nadpovprečni telesni moči, ki jo pooseblja Zetos, se zoperstavi magična moč Amfionove glasbe. Prioriteta duhovne moči se na prvi pogled kaže v uspehu, ki je pridobljen brez truda, v nasprotju z velikim telesnim naprežanjem; dva nasprotna pola v Argonavtikah simbolno predstavljata Heraklova fizična moč in nadnaravna moč Orfejeve glasbe.¹⁹ Iz odlomka je jasno razvidno, da je primerjava z Orfejem namenjena povelečevanju moči pesmi: tako kot Orfej z zvokom svoje lire premika vrste dreves (1.26–31), ravno tako Amfion premika kamne v tebansko obzidje.²⁰ Surova moč, ki jo predstavlja Zetos, je v pesnitvi manj vredna. Zetos z ogromnim naporom, μωγέοντι ἔοικώς (739), doseže manjši učinek kot njegov brat z glasbo.²¹ Fizična moč je v pesnitvi na splošno prikazana slabšalno; v drugi knjigi se nasilni kralj Bebrikov Amik spoprime z vsakim tujcem, ki se znajde na njegovem ozemlju. V rokoborbi z Polidevkom njegova surova moč podleže spretnim udarcem najboljšega grškega rokoborca (2.1–97).

Vodilna misel, ki jo lahko iz tega razberemo, je, da je z magično močjo pesmi možno doseči bistveno več kot s fizično silo. To se bo tudi dejansko izkazalo, ko bodo Medejina čarobna mazila odločilno pomagala Jazonu pri izpolnitvi njegove naloge.²²

NA TRETJI SLIKI JE UPODOBLJENA AFRODITA Z ARESOVIM ŠČITOM V ROKAH (742–46)

Upodobljena dolgolasa, skodrana Afrodita drži v roki hitri Aresov ščit (θεὸν σάκος), delo svojega moža Hefajsta. V *Iliadi* (18.478) je σάκος (»velik ščit«)

16 Shapiro, »Jason's Cloak«, 280; prim. Nelis, »Demodocus and the Song of Orpheus«, 162.

17 Nelis, »Demodocus and the Song of Orpheus«, 160; tudi v tem primeru je zaznati napredek od začetnega prepira do harmonije in reda, ki ju vzpostavi Orfejeva pesem. Podobno je njegova kozmogonija v prvem prizoru spremenila kozmični prepir (vείκοc) v usklajenost in red (φιλία) ter boje začetnih generacij bogov zaključila z vladavino Zevsa.

18 Hunter, *The Argonautica of Apollonius*, 54.

19 Lawall, »Apollonius' Argonautica«, 155; po njegovem mnenju slika predstavlja kontrast med Heraklom in Orfejem, ki se kaže tudi v pripovedi. Odkar je Evripid napisal tragedijo *Antiopa*, sta Amfion in Zetos odražala dve nasprotujoči si pojmovanji življenja: praktičnega in teoretičnega (*vita activa in vita contemplativa*); prim. Pl. *Grg.* 485e–6d.

20 Fusillo, *Il tempo delle Argonautiche*, 302.

21 Prav tam.

22 Thiel, *Erzählung und Beschreibung*, 62.

znameniti Ahilov ščit, ki ga je zanj umetelno izdelal kovaški mojster Hefajst.²³ Tudi Afroditin pridevnik βαθυπλόκαμος (z močno valovitimi kodri) spominja na mesto v Homerjevem opisu Ahilovega ščita (18.592); tam beremo o »lepolasi Ariadni«, ki je zapustila domovino zaradi Tezeja;²⁴ podobno kot je Medeja zapustila očetov dom in pobegnila z Jazonom. Oblačilo daje opisu boginje erotično noto. Naramnica hitona ji je zdrsnila do levega komolca in razgalila levo stran prsi. Vloga ščita kot bojnega orožja preide v vlogo ogledala, v katerem se Afrodita samovšečno ogleduje. Pred nami se kar naenkrat pojavi podoba nečimrne boginje.²⁵ Podoba boginje ljubezni, ki odseva v ščitu boga vojne, nas lahko na prvi pogled spomni na ženske z Lemnosa. Te so iz ljubosumja do traških žensk pobile svoje moške. Same so morale prevzeti vlogo bojevnic, da bi zavarovale otok pred bližajočo se tujo ladjo Argonavtov (1.633–38). Začetna sovražnost med lemnoškimi ženskami in Argonavti je ravno z obiskom Jazona odprla pot ljubezenskim avanturam med Jazonom in Hipsipilo ter drugih Argonavtov z lemnoškimi ženskami, dokler jih Herakles ni opomnil na naloge, ki so pred njimi.²⁶

Prizor Afrodite, ki občuduje svojo podobo v Aresovem ščitu, se navezuje na pesem pevca Demodoka na dvoru Fajakov (*Od.* 8.266–366). Ta govori o ljubezenskem razmerju med Aresom in Afrodito, ki po eni od alegoričnih razlag poosebljata Empedoklovi večno nasprotujoči si sili: ljubezen (φιλία) in prepir (νεῖκος).²⁷ Apolonij je z Aresom in Afrodito posnemal Homerja, vendar je zaobšel alegorično razlago in se vrnil k dobesednemu pomenu njenega razmerja.²⁸ Apolonij nam v tem prizoru pokaže svet, ki je zrcalno nasprotje Homerjevemu. Tu vladata Afrodita in Eros, pri Homerju pa je ščit Aresovo orožje, namenjeno Ahilovemu obračunu s Hektorjem. S podobo Afrodite, ki se samovšečno ogleduje v Aresovem ščitu, nas avtor že na začetku epa opozori, da je Ares v Argonavtikah podložen njej, boginji ljubezni, ki lahko s pomočjo Erosove puščice vneme ljubezen v srcih glavnih protagonistov (Hipsipila, Medeja).²⁹

Prav Afrodita ima v *Argonavtikah* zelo pomembno vlogo. Argonavti so že med potovanjem v Kolhido od slepega vidca Fineja dobili pomemben nasvet:³⁰ ἀλλὰ φίλοι φράζεσθε θεᾶς δολόεσσαν ἄρωγῆν Κύπριδος, ἐν γὰρ τῇ κλυτὰ πείρατα κεῖται ἀέθλου· («Toda prijatelji, mislite tudi na pomoč zvite boginje

23 Shapiro, »Jason's Cloak«, 281.

24 Thiel, *Erzählung und Beschreibung*, 65.

25 Prav tam.

26 Nelis, »Demodocus and the Song of Orpheus«, 164.

27 Prav tam, 156.

28 Prav tam, 158.

29 Lawall, »Apollonius' Argonautica«, 155.

30 Traški kralj Finej je zlorabil preroški dar, ki mu ga je dal Apolon, zato je bil kaznovan s slepoto, poleg tega pa so mu Harpije kradle ali oskrunile vso hrano. Prerokovano mu je bilo, da bo jed spet lahko užival, ko prideta Borejeva sinova z Argonavti. V zahvalo za rešitev je Argonavtom prerokoval prihodnje dogodke.

Kipride, od nje je odvisen slavni uspeh vašega truda«, 2.423–24). Po Finejevem nasvetu naj se Argonavti zanesejo na pomoč boginje, ker bo potrebna uporaba zvijače (δόλος). Afroditina pomoč že posredno napove Medeji pomoč, ki bo za Jazona pomenila pot do uspeha. Tudi Hera, zaščitnica Argonavtov, se rajši zateče k zvijači kot k orožju. Afrodito prosi, naj nagovori Erosa, da bi njegova puščica vnela v Medejinem srcu ljubezen do Jazona (3.1220).

Videc Mopsos je iz znamenja Afroditine ptice (goloba), ki je pobegnila iz jastrebovih krempljev, razbral potek dogodkov (3.540–54). Spomnil se je Finejevega nasveta, da bo vrnitev Argonavtov odvisna od kitorske boginje, in zaključil prerokbo z besedami: ἀλλὰ, φίλοι Κυθέρειαν ἐπικλείοντες ἀμύνειν, ἤδη νῦν Ἄργοιο παραιφασίησι πίθεσθε (»Dajmo prijatelji, z milo prošnjo si izprosimo Kipridino pomoč, in odslej se ravnajte po Argosovih nasvetih«, 3.553–54).

Ajet je Argonavtom naložil naloge, ki jim niso bili kos. Po skrbnem premisleku in Mopsovem nasvetu so se odločili za Argovo rešitev, da pomoč poiščejo pri Ajetovi hčeri Medeji, ki je slovela po svojih čarovniških sposobnostih. S to odločitvijo se ni strinjal samo Idas, ker bi se raje zatekel po pomoč k Aresu, kot da bi podlegel Afroditinim ljubezenskim spletkam. Idasove besede izpostavijo napetost med različnima pristopoma, s katerima se bo moral soočiti Jazon pred odločilno nalogo: ali naj izbere oborožen spopad ali naj se raje zanese na Medejo, ki je pod vtisom ljubezni do Jazona pripravljena pomagati.³¹ Ko na koncu epa Ajetova vojska z Medejinim bratom Apsirtom na čelu na otoku Fajakov ujame Argonavte z Medejo, jim zagrozi s krvavo bitko, če jim ne izročijo kraljeve hčere. Medejo reši poroka z Jazonom. Še enkrat se moč Afrodite izkaže za bolj učinkovito kot vojaška moč Aresa.³² Nasprotje med Aresom in Afrodito, vojno in ljubeznijo, nasiljem in zvijačo, ostaja srednja tema Argonavtov na poti do osvojitve zlatega runa in vrnitve v domovino.³³ Vse te napetosti v epu so simbolno zajete na sliki Afrodite z Aresovim ščitom v roki. Prav ta podoba najbolj izstopa med prizori na oblačilu, ki ga je nosil Jazon med obiskom v Hipsipilini palači.

Prizor, ko Afrodita Aresov ščit »zlorabi« kot zrcalo, bralcu priključ v za-vest nasprotje med principoma ljubezni in vojne, ki je tudi ena od vodilnih tem celotne pesnitve. Ta prizor ima najočitnejše metaforično sporočilo in med drugim napoveduje tudi vlogo boginje v tretji knjigi epa.³⁴

Tudi z likovnega stališča je najzanimivejša tretja podoba Jazonovega plašča. Boginja, ki ji je naramnica zdrsnila pod prsi in se ogleduje v ščitu, ustreza tipu Afrodite, najdene v amfiteatru v Capui, t. i. Afrodite iz Capue (slika 1). Boginja je predstavljena v profilu z dvignjeno levo nogo. Zgornji del telesa je gol, okoli bokov ima ovit bogato nabran plašč. V rokah drži Aresov ščit, v

31 Neliš, »Demodocus and the Song of Orpheus«, 163.

32 Prav tam, 165.

33 Prav tam, 163.

34 Fusillo, *Il tempo delle Argonautiche*, 302–303.

katerem gleda svoj lastni odsev. Hiton, ki pri Apoloniju nadomesti plašč, je najbrž avtorjeva izvirna domislica, prav tako spuščeni skodrani lasje, ki so pri našem kipu zadaj speti v figo. Plastiko datirajo v 4. stoletje pr. Kr.

Slika 1: Afrodita iz Capue. Kopija grškega originala iz 4. stol. pr. Kr. Višina 2,10 m. Museo Archeologico Nazionale, Neapelj, inv. št. 251.³⁵

Glede na odlomek v *Argonavtikah* lahko sklepamo, da je bil prvi kip tega tipa izdelan najpozneje v prvi polovici tretjega stoletja pr. Kr. Podoba delno gole boginje s ščitom v rokah se zelo približuje ikonografiji helenističnega obdobja. Imela je močan vpliv na helenistično ikonografijo Afrodite, na katero se navezuje predvsem znana Venera z Melosa, t. i. miloška Venera.³⁶ Po mnenju Furtwänglerja bi lahko bila Afrodita iz Capue vzor za Apolonijev opis (slika 2). Zelo pomembna plastika iz 4. stoletja pr. Kr. posnema vzorec napol oblečene boginje tipa Afrodite iz Arlesa in še prej Uranije.³⁷

³⁵ <http://www.theoi.com/Gallery/St10.19.html> (obiskano 20. 4. 2018).

³⁶ Furtwängler, *Masterpieces of greek sculpture*, 387.

³⁷ Podoba delno gole boginje s ščitom v roki, v katerem se boginja ogleduje, se najbolj približa upodabljaajoči umetnosti helenističnega obdobja. Njeno izhodišče moramo iskati v *ikonografskem tipu oborožene Afrodite*, o katerem poroča Pavzani (Paus. 2.5.1), ki pravi, da je na vrhu Akrokorinta svetišče, v katerem so bili kipi oborožene boginje. Najboljši primer oborožene Afrodite je kip iz Epidavra, ki je danes v zbirki skulptur Nacionalnega arheološkega muzeja v

Slika 2: Rekonstrukcija Afrodite iz Capue s ščitom. Avtor risbe je dr. Josip Korošec.

Atenah. Na kopiji ima boginja glavo nagnjeno k odlomljeni desnici, v kateri je držala atribut, za katerega so obstajala različna mnenja: lahko je držala jabolko ali čelado (šlem), ali pa je bila roka spuščena in je držala obleko, medtem ko je dvignjeno levo roko dopolnjevala sulica ali meč. Afroditita je oblečena v prozorni hiton brez rokavov, ki je zdrsnil na desni strani iz rame in odkril prsi. Čez hiton ima ogrnjen plašč (himation), ki obdaja spodnji del telesa in teče od desnega boka diagonalno na levo ramo. V nasprotno stran oz. diagonalno na plašč teče jermen za meč z nožnico, skrito za gubami plašča. Celotna postava nosi težo na desni nogi, izbočeno v desnem boku (kontrapost), levo pa ima pokrčeno v kolenu in potegnjeno nazaj. Glava je rahlo nagnjena navzdol in obrnjena na desno stran s skodranimi lasmi, v sredini razdeljenimi na prečo in počesanimi nazaj ter obdanimi s trakom. O originalu tega tipa poroča Pavzanij (*Paus.* 3.18.7–8), in sicer da je bil viden pod bronastim trinožnikom, upodobljenim na nagrobni steli v Amiklah (blizu Špante), nekega zmagovalca pri peteroboju v Olimpiji. Ta kip, delo mladega Polikleta, se je po zmagi Špartancev nad Atenami³ razširil po vsej Grčiji, potem pa Pavzanij o njem ne poroča več. Glede na to opazko se razlikujejo tudi različno razlagane datacije: 400 pr. Kr., 390 ali 380 pr. Kr. Ikonografsko se kip oborožene Afrodite navezuje tudi na t. i. tip *Afrodite iz Frejusa* (okolica Neaplja), v številnih kopijah ohranjena stvaritev iz 5. stoletje pr. Kr., katere izvornik predstavlja Venus Genetrix («Mati Venera») kiparja Arkesilaosa, izredno priljubljenega in z močnim vplivom v Rimu v času Avgusta. Ozka postava kipa v stoječem položaju ima nazaj potegnjeno in v kolenu rahlo upognjeno desno nogo, ki stoji na prstih, nosilna noga pa je tokrat leva z rahlo izbočenim levim bokom. Kip je znova oblečen v prozoren hiton, pri čemer ima odkrito levo stran prsi. Z desnico razteguje po hrbtu plašč »kot folijo« prek desne rame, katerega rob, viden pri strani, v gubah pada čez levo naprej iztegnjeno roko. Glava je rahlo obrnjena na levo stran in komaj opazno upognjena navzdol, dosti manj kot v prejšnjem primeru. Pričeska je ravno tako urejena na prečo v sredini, z nazaj počesanimi skodranimi lasmi, ki so povezani s trakom okoli glave. Ker so bili v vseh primerih atributi levice izgubljeni, so bili v večini primerov dopolnjeni z jabolkom ali granatnim jabolkom po motivu, ki se je razširil na kovancih v cesarskem obdobju (*LIMC* 34, 36–37, 74).

Ta tip plastike nima bogatega izročila, zato lahko veliko z njim povezanih nejasnosti rešimo s pomočjo rimske različice v skupini z Marsom (Aresom), izdelane v času cesarja Komoda (180–192 po Kr.).³⁸ Tako glava kot trup sta obrnjena v levo, podobno kot Viktoriji iz Brescie sta tej Veneri dodana hiton ter krili (sliki 3).³⁹ Če odmislimo krila in kasnejšo datacijo (zgodnje cesarsko obdobje), boginja izredno ustreza Apolonijevemu opisu. Kapuanska Afrodita je predstavljena v profilu z dvignjeno levo nogo, pokrčeno v kolenu, ki ne nosi glavne teže. Ni mogoče trditi, da je bila noga v originalu, kot je vidno na nekaterih kopijah, res postavljena na nizek podstavek (morda tudi na čelado) ali se je dotikala tal s prsti, kot se jih dotika kopija iz Ville Albani v Rimu. Rob plašča (peplosa) z nabranim svitkom okoli bokov v bogatih gubah prek dvignjene stegenice pada med nogami. Roke so bile v vseh primerih odlomljene, vendar so jih glede na nastavek rok do neke mere rekonstruirali v prvotno držo. Leva roka je dvignjena do višine ramen, obrnjena navzgor ter rahlo pokrčena v komolcu, desna pa je spuščena prek trebuha. Po pričevanju cesarskega kovanca iz Korinta (161–169 pr. Kr.) so njene roke držale ščit, v katerem se je boginja ogledovala, ali pa ji je ta ščit držal Eros, ki je stal pred njo.⁴⁰

Slika 3: Viktorija s ščitom. Bron s sledovi pozlatitve. Rimski original, narejen po grškem vzoru Afrodite iz Capue iz 4. stol. pr. Kr, najden v Vespazijanovem templju v Brescii. 1. stol. pr. Kr., višina 1.10 m. Museo Civico, Brescia.⁴¹

³⁸ Zanker, *Augustus und die Macht der Bilder*, 202.

³⁹ Prav tam, 201.

⁴⁰ Furtwängler, *Masterpieces of greek sculpture*, 387–389.

⁴¹ <http://www.theoi.com/Gallery/S29.1.html> (obiskano 20. 4. 2018).

Ni znano, ali je bila na bronastem izvorniku za držanje tega ščita potrebna podpora, ali pa je bil že podprt z dvignjeno nogo. Eros, ki drži ščit na kar nekaj korintskih kovancih, je bil verjetno poznejši dodatek, prav tako ni izključena možnost stebra ali podboja. Na glavi z nazaj zvitimi skodrani mi lasmi pri straneh ali visoko počesanimi v umetelno figo na vrhu temena kot pri njeni najboljši ponovitvi iz palače Caetani v Rimu spet nosi trak.⁴² »Neoboroženi« tip boginje postavi pod vprašaj sorodnost z omenjenimi Pavzanijevimi kipi oborožene Afrodite iz svetišča na Akrokorintu. Po mnenju Furtwänglerja je bil oboroženi tip boginje »star vzor«, ki pri novih kipih ni bil samo predelan, ampak je imel tudi popolnoma drugačen pomen.⁴³ Vsekakor je original iz Capue močno vplival na helenistične in poznejše ženske skulpture. Najslavnejši sta gotovo že omenjeni Miloška Venera ter Afrodita tipa »Nymphe« s prav tako na pol golo postavo, ovitim oblačilom okoli spodnjega dela telesa oziroma bokov, ki je močno nagubano in pada prek noge, visoko postavljene na skali. Zgornji del telesa je globoko nagnjen naprej ter ima na dvignjeni nogi na stegnu podprte in prekrížane roke. Tip glave ni poznan. Delo datirajo v drugo polovico 3. ali celo v 2. stoletje pr. Kr. Original so imeli prej za delo Skopasa. Nekateri so v originalu videli vpliv poznoklasičnega mojstra, mogoče tudi Praksitela.⁴⁴

Korak naprej v ikonografskem upodabljanju Afroditine toalete, ki drži v roki bronasto ročno ogledalo, poznano iz vaznega slikarstva, zasledimo tudi pri Kalimahu, Apolonijevem sodobniku, v *Paladini kopeli* (*Lav. Pall.* 13–22), ko govori o Parisovi sodbi:

ὦ ἴτ' Ἀχαιάδες, καὶ μὴ μύρα μηδ' ἀλαβάστρωσ
 (συρίγγων αἰώ φθόγγον ὑπαξόνιον), 15
 μὴ μύρα λωτροχόοι τᾶ Παλλάδι μηδ' ἀλαβάστρωσ
 (οὐ γὰρ Ἀθαναία χρίματα μεικτὰ φιλεῖ)
 οἴσετε μηδὲ κάτοπτρον· αἰεὶ καλὸν ὄμμα τὸ τήνας.
 οὐδ' ὄκα τὰν Ἴδα Φρυξ ἐδίκαζεν ἔριν,
 οὔτ' ἐς ὀρείχαλκον μεγάλα θεὸς οὔτε Σιμοῦντος 20
 ἔβλεψεν δῖναν ἐς διαφαινομένην·
 οὐδ' ἼΗρα· Κύπρις δὲ διαυγέα χαλκὸν ἐλοῖσα
 πολλάκι τὰν αὐτὰν δις μετέθηκε κόμαν.

Pridite hčere Ahajske, a brez dišav v alabastru,
 slišim že piskanja zvok izpod cvilečih koles,
 brez pomočnice, dišav v alabastru za Palas Ateno, 15
 kajti ne mara dišav, tistih iz mešanih olj,

42 Furtwängler, *Masterpieces of Greek Sculpture*, 389.

43 Prav tam, 387.

44 Prav tam, 391.

tudi zrcala ne rabi, saj vemo prelep njen obraz je,
 tudi tedaj, ko je spor Paris na Idi končal,
 ni mogočna boginja pogledala ne v medenino,
 niti v vrtinčasti val bistre vode Simoent, 20
 prav tako Hera. A Kipris bron je svetleči prijela,
 enkrat in drugič in spet popravila si je lase. (Prev. J. Isak Kres)

Motiv zelo spominja na fragment iz Sofoklove satirske igre, v katerem je omenjena božanska Afrodita, ki se namaziljena z dišavo ogleduje v ogledalu:

Σοφοκλῆς δ' ὁ ποιητὴς ἐν Κρίσει τῷ δράματι (fr. 334 N) τὴν μὲν Ἀφροδίτην Ἰδονὴν τινα οὔσαν δαίμονα μύρω τε ἀλειφομένην παράγει καὶ κατοπτρίζομένην, τὴν δὲ Ἀθηνᾶν Φρόνησιν οὔσαν καὶ Νοῦν, ἔτι δ' Ἀρετὴν ἐλαίῳ χρισμένην καὶ γυμναζομένην. (Athen. *Deipnosoph.* 15.35.25–30)

Pesnik Sofokles v drami Sodba privede na oder Afrodito, boginjo ljubezni, ki se dišavi in gleda v ogledalo, nato Ateno, ki predstavlja Razsodnost in Razum, nato pa še Vrlino, ki se maže z oljem in telovadi.

Iz navedenih primerov lahko sklepamo, da je okoli 4. stoletja pr. Kr. slikarje in kiparje zelo privlačil problem odseva, bodisi v ogledalu ali vodi. Apolonijevo zanimanje za efekt odseva v vodi je razviden iz naslednjega odstavka:⁴⁵

ἡελίου ὥς τις τε δόμοις ἔνι πάλλεται αἴγλη,
 ὕδατος ἔξανιούσα τὸ δὴ νέον ἢ ἐλέβητι
 ἢ ἐπου ἐν γαυλῶ κέχυται, ἢ δ' ἔνθα καὶ ἔνθα
 ὠκείῃ στροφάλιγγι τινάσσεται αἰσσοῦσα. (3.756–59)

Kot odseva znotraj sobe sončni žarek,
 iz pravkar nalite vode v posodo ali v vedro
 in migota ter skače zdaj sem, zdaj tja,
 kot bi se tresel v hitrem vrtincu.

Zanimanje za optiko je bilo v Aleksandriji zelo razširjeno, kar dokazuje Evklidovo delo z naslovom *Zrcaljenje* (*Catoptrica*), nastalo v zgodnjem 3. stoletju pr. Kr.⁴⁶ Ker še ni bilo prozornih leč, je optično raziskovanje potekalo s študijem odsevov oziroma refleksij, kar tudi opisujejo Evklidove knjige.⁴⁷ Pojav več zrcalnih podob v slikarstvu tega obdobja kaže, kako so slikarji preučevali optične fenomene. Navdušenje pesnikov in umetnikov nad odsevi svetlobe v helenistični poeziji in umetnosti je odraz estetike in zanimanj

45 Zanker, *Modes of Viewing*, 64.

46 Onians, *Art and Thought*, 44–45.

47 Prav tam.

tedanje dobe.⁴⁸ Eden boljših primerov je »padli Perzijec«, ki strmi v odsev svojega obraza v zloženem ščitu, na Aleksandrovem mozaiku v Pompejih (Casa del Fauno), okoli 300 pr. Kr. (slika 4). V isto obdobje datirajo tudi pompejsko stensko sliko, na kateri Tetida sedi v Hefajstovi delavnici, medtem ko mojster pred njo izdeluje orožje za Ahila (slika 5).⁴⁹ Tudi ona opazuje svojo podobo v velikem ščitu. Povezava navedenih primerov z optično znanostjo je v tem, da je v obeh primerih reflektirana podoba približno za polovico manjša od resnične osebe in tako sledi zakonu, da so odsevi podob vedno manjši kakor podoba, ki jo predstavljajo, kar lahko vidimo pri zrcalni podobi Tetide. Razlike pri odsevu nastopijo takrat, kadar je ogledalo konkavno in se podoba pomanjša, ter na konvexnih površinah, na katerih se podoba poveča in odseva ves prostor.⁵⁰

Slika 4: Spopad med Aleksandrom in Darejem, detajl: odsev Perzijca v ogledalu. Mozaik iz Favнове hiše v Pompejih. Sredina 2. stol. pr. Kr. Museo Archeologico Nazionale, Neapelj .51

48 Zanker, *Modes of Viewing*, 64.

49 Onians, *Art and Thought*, 45.

50 Prav tam.

51 <http://www.astro.rug.nl/~weygaert/alexandermosaic.html> (obiskano 20. 4. 2018).

Slika 5: Tetida v Hefajstovi delavnici. Freska iz Pompejev, rimska kopija grškega originala verjetno Teona s Samosa. 1. stol. Museo Archeologico Nazionale, Neapelj, inv. št. TBA.⁵²

ČETRTA SLIKA PRIKAŽUJE BOJ ELEKTRÍONOVIIH SINOVI S TAFIJCI (747-51)

Srednji, številčno največji prizor na plašču je zapolnjen z bojem za govedo med Elektrionovimi sinovi in Telebojci, plemenom, ki je živelo v Akarnaniji in ga Apolonij istoveti z morskimi gusarji Tafijci. Zgodba je opisana tudi v pesnitvi *Heraklov ščit* (Sc. 1-56). Po Apolodoru je bila prikazana bitka medsebojni spopad, v katerem sta preživela dva moža, na vsaki strani eden (Apollod. *Bibliotheca* 2.4.6). Apolonij poudari, da so bili Elektrionovi sinovi popolnoma poraženi (*Argon.* 1.751: πολέες δ' ὀλίγους βιώωντο νομήας).⁵³

Elektrion, sin Andromede in Perzeja, se je poročil z Anakso ter imel z njo hčer Alkmeno in devet sinov. S Frigijko Mideo je imel še sina Likimnija.

⁵² <http://www.theoi.com/Gallery/F7.2.html> (obiskano 20. 4. 2018).

⁵³ Friedländer, *Johannes von Gaza*, 12; prizor je opisan z večjo jasnostjo in preglednostjo kot v Homerjevem in Heziodovem ščitu, predvsem zaradi manjšega števila udeležencev.

Elektrion, ki je po očetu nasledil prestol, je vladal Mikenam. Prišli so sinovi Pterelaja s Tafijci in zahtevali mikensko kraljestvo po prapradedu Mestorju, Perzejevem bratu. Ker se Elektrion za njih ni zmenil, so odpeljali njegovo govedo. Elektrionovi sinovi so govedo branili, vendar so v boju vsi padli. Preživel je samo Likimnij, ki je bil še majhen in se bitke ni udeležil. Od Pterelajevih sinov pa je ostal samo Everes, ker je čuval ladje. Preživeli Tafijci so odpluli z ukradenim govedom in ga zaupali kralju Poliksenu v Elidi. Amfitrion (Anaksin brat) je govedo odkupil od Poliksena in ga privedel nazaj v Mikene. Elektrion je v želji, da bi maščeval svoje sinove, napovedal Tafijcem vojno. Kraljestvo je izročil Amfitrionu in mu obljubil svojo hčer Alkmeno, pod pogojem, da ostane devica, dokler se ne vrne. Ko je Elektrion dobil govedo nazaj, je eden izmed bikov postal napadalen. Amfitrion mu je vrgel gorjačo, ki se je odbila od bikovih rogov in smrtno zadela Elektriona.⁵⁴ Po nesreči je bil Amfitrion preganjan iz Argosa in moral se je zateči k tebanksemu kralju Kreontu. Alkmena je pristala, da se bo poročila z njim, ko bo maščeval smrt njenih bratov, zato je prevzel bojni pohod proti Tafijcem in povabil zraven Kreonta. Uspelo mu je, da je Tafijcem opustošil otok in ga po Pterelajevi smrti tudi podjarmil. Preden se je vrnil v Tebe k Alkmeni, je Zevs izkoristil njegovo odsotnost in obiskal Alkmeno v Amfitrionovi podobi. Alkmena je z njim zanosila in mu pozneje rodila božanskega Herakla, Amfitrionu pa smrtnega Ifikla (Apollod. *Bibl.* 4.5–8).

Apolonij nam v skladu s svojim načinom opisovanja predstavi samo glavna dejstva iz mitološke zgodbe. Tako lahko izpostavi kontrast med dvema nasprotnima poloma, v tem primeru med umirjenim življenjem v naravi in nasiljem močnejših nad šibkejšimi: ἐν δὲ βοῶν ἔσκειν λάσιος νόμος («čreda govedi se pase na pašniku», 752), poraslem z visoko travo in grmičevjem, pri čemer pridevnik λάσιος še poudari kmečko robotost, v nasprotju z vojno, krvjo in smrtjo, ki smo ji priča na prizoru: τῶν δ' αἵματι δεύετο λιμῶν ἐρσήεις («travnik, moker od rose, je prepojila njihova kri» (750–51)).⁵⁵ Kot kaže, je pesnik hotel z bitko prikazati negativni predznak vojne in njenih posledic. S tem prizorom se je najbolj približal Homerjevemu opisu na ščitu, z mestom v vojni, na kateri tolpa sovražnikov iz zasede napade ter pobije čredo govedi in ovac z dvema pastirjema (*Il.* 18.520–529). Bistvena razlika med prizorom na Ahilovem ščitu in Jazonovem plašču je v tem, da je Apolonij s poimenovanjem udeležencev boja dogajanje umestil v konkreten mitološki kontekst.⁵⁶ Povezavo med mitom in pripovedjo bi lahko našli v kontekstualni situaciji na Lemnosu, kjer tamkajšnjim ženskam

54 Na Heraklejevem ščitu (Sc. 1–56) sta se Amfitrion in Elektrion sprla zaradi črede in Amfitrion je v efektu ubil Elektriona. Rečeno je bilo, da se Amfitrion toliko časa ne bo vrnil k Alkmeni, dokler ne bo maščeval njenih bratov. To pravilo velevala krvnemu maščevalcu, da dosledno upošteva neomadeževanost, dokler sovražniki niso ubiti.

55 Thiel, *Erzählung und Beschreibung*, 71; prim. Shapiro, »Jason's Cloak«, 282.

56 Thiel, *Erzählung und Beschreibung*, 71.

grozijo tračanski napadi, v tragični nočni bitki v Kiziku ter v osrednji epizodi, Jazonovem boju za zlato runo.⁵⁷

NA PETI SLIKI JE PRIKAZANA TEKMA Z VPREGAMA MED OJNOMAJEM IN PELOPSOM (752–58)

Na peti sliki je opisan znani mit o Pelopsu in Hipodameji. Prizor je tako kot prejšnji postavljen v mitološko okolje. Ojnomaj, kralj Pize v Elidi, je imel hčer Hipodamejo. Iz preročišča je izvedel, da ga bo ubil hčerin mož, zato snubcem ni pustil blizu. Ker hčere ni mogel prepričati, da bi ostala z njim, je snubcem postavil pogoj, da jo dobi tisti, ki ga premaga v tekmi z vpregami. Če se zgodi, da kralj dohiti snubca, ga s kopjem ubije. Tekma je potekala na poti od Pize do morske ožine pri Korintu. Kralj je imel lahke konje, ki mu jih je podaril Ares, zato je snubcem pustil velikansko prednost. Vsak snubec je bil obvezan, da pelje Hipodamejo na svojem vozu. Na ta način je kralj usmrtil že veliko snubcev: nekateri pravijo, da dvanajst, Pindar jih omenja trinajst (*Ol.* 1.77). Vedno jih je s svojimi urnimi konji dohitel.⁵⁸

Tudi Pelops je prišel v Elido, da bi se pomeril v tekmi s kraljem za roko njegove hčere.⁵⁹ Ko ga je Hipodameja zagledala, se je takoj zaljubila vanj. Prepričala je Mirtila, Ojnomajevega voznika, da ni vstavil zatiča v os, ki gleda iz pesta kolesa, kar je povzročilo Ojnomajevo smrt, opisano na Jazonovem plašču.⁶⁰ Prikazan je trenutek, ko želi kralj zabosti Pelopsa v hrbet, vendar zaradi iztaknjene osi pade in se ubije.⁶¹ Pelops je odpeljal Hipodamejo v spremstvu Mirtila. Medtem ko se je Pelops ustavil, da bi Hipodameji priskrbel vodo, jo je Mirtil skušal posiliti. Pelops ga je vrgel v morje, ki naj bi se po njem imenovalo Mirtojsko morje (vzhodno od Peloponeza). Umirajoči Mirtil je Pelopsa preklel. Od tod izvira prekletstvo nad njegovo hišo. Hefajst je Pelopsa očistil krivde. Nato se je Pelops vrnil v Pizo na Ojnomajev dvor. S Hipodamejo je imel šest sinov, od katerih sta najslavnejša Atrej in Tiest. Pelops je med drugim osvojil tudi Olimpijo, kjer naj bi uvedel Olimpijske igre. Tu naj bi bil tudi pokopan (*Apollod. Epit.* 2.3–9).

Apolonij znova sledi samo bistvenim elementom mitološke zgodbe. Ime voznika Mirtila je premišljeno postavil med oba tekmeča in s tem izpostavil

57 Fusillo, *Il tempo delle Argonautiche*, 303.

58 Po Pindarjevi verziji je Pelops zmagal s pomočjo krilatih konj, ki mu jih je daroval njegov zaščitnik Pozejdon (*Ol.* 1.87–88).

59 Pelops, sin lidijskega kralja Tantalata in Dione (Atlantove hčere), je bil začetnik rodbine Pelopidov, po katerih je dobil ime Peloponez. Potem ko je bil izgnan iz Lidije, je prinesel svoje veliko bogastvo v Pizo, kjer je postal kralj (*Paus.* 5.13.1–6). O njem sta krožili predvsem dve zgodbi: v prvi ga je oče Tantal kot otroka ubil in njegovo meso ponudil bogovom na zabavi, da bi preizkusil njihovo vsevednost (*Pi. Ol.* 1.37–51); druga različica je predstavljena na plašču.

60 Prim. *Apollod. Epit.* 2.7: Ojnomaos se je zapletel v vajeti in umrl, ko so ga konji odvlekli za sabo.

61 Po drugi verziji, ki jo navaja Ferekid, je Pelops podkupil Mirtila, da je vstavil namesto železne osi voščeno (*FGr Hist* 3 F 37a).

njegovo izdajalsko vlogo. V enakem položaju je Hipodameja ob strani Pelopsa καὶ τοῦ μὲν προπάροιθε Πέλοψ ἴθυνε τινάσσων ἡνία, σὺν δὲ οἱ ἔσκε παραιβάτις Ἴπποδάμεια («pred njem je vozil Pelops, vihtel je vajeti in usmerjal vprego, zraven na vozu ob njem je stala Hipodameja», 753–54), ker se je že na začetku zgodbe proti očetovi volji zaljubila v Pelopsa. V Hipodameji lahko prepoznamo predpodobo Medeje, ki je ravno tako, proti očetovi volji, pomagala ljubljenu moškemu z zvijačo. V tem prizoru je v osnovnih potezah simbolna povezava z osrednjim dogodkom v epu več kot očitna. Deklica Hipodameja (Medeja) prevara in izda očeta Ojnomaja (Ajeta) zaradi junaka, v katerega se zaljubi. Sledi zmaga v nemogoči preizkušnji, ki oče postavi pred junaka. Paralela z osrednjim dogodkom je toliko večja, ker Pelops podkupi Ojnomajovega voznika Mirtila in torej zmaga s prevaro.⁶² Podobna struktura se bo, kot bomo videli pozneje, ponovila v zgodbi o Ariadni in Tezeju.⁶³

Na grških vazah je Pelops večkrat upodobljen, kako drvi na vozu s Hipodamejo. Pelopsova zgodba je v arhaični umetnosti upodobljena na izgubljeni Kipselovi skrinji (Kipselos je bil tiran v Korintu ok. 655–625 pr. Kr.) z začetka 6. stoletja pr. Kr., na kateri Ojnomaj zasleduje Pelopsa s Hipodamejo. Vsak od njiju ima dva para konj, Pelopsovi imajo tudi krila. Razlika med tem prizorom in prizorom s plašča je v tem, da Apolonij doda četrto osebo, voznika Mirtila.⁶⁴ Podobna uprizoritev tekme z vozovi, po Pindarjevi *Prvi olimpijski odi* (67–87), je naslikana na figuralnem lekitu iz pribl. 500–490 pr. Kr., pripisanem »slikarju Sapfo«, ki se danes nahaja na univerzi v Göttingenu (slika 6). Tukaj je slikar lahko naslikal obe vpregi konj; Pelopsova s krilatimi konji je spredaj, na beli ozki površini. Delno je to izvedljivo s tem, da so Ojnomajevimi konji stisnjeni v nekakšen tričetrtinski profil, kot bi se ravno obrnili v trenutku, ko Pelops že prihaja na domače dirkališče. Zelo znana je predstavitev Pelopsove in Ojnomajeve tekme na vzhodnem timpanonu Zevsovega templja v Olimpiji, ok. 460 pr. Kr. (slika 7). Vsi glavni udeleženci so bili zbrani, ko je Ojnomaj napovedal tekmo, ki ji s prestola načeluje Zevs. Pavzanij (5.10.6) je v svoj opis vključil tudi Mirtila, ki je na lekitu manjkal. Figure so pridobile napetost in ironijo, ki postane izrazita v njihovih postavah in gestah: domišljavi in mladi Pelops častno prisega pred tekmo in obenem krivo pred očmi Zevsa, arogantni Ojnomaj nevede razglša okoliščine lastne smrti, Mirtil pa tiho kleči poleg usodnega kolesa in se prav tako ne zaveda, da bo njegova zvijača v korist Pelopsa »nagrajena« z umorom. Etično sporočilo in v vloga vsemogočnega Zevsa kažeta na Pindarjev vpliv.⁶⁵

62 Fusillo, *Il tempo delle Argonautiche*, 303.

63 Prav tam, 304.

64 Shapiro, »Jason's Cloak«, 283.

65 Shapiro, *Myth into Art*, 80.

Slika 6: *Tekmovanje med Pelopsom in Ojnomajem. Atiški črno-figuralni lekit. Ok. 500–490. Pripisano »slikarju Sapfo«. Univerza v Göttingenu, inv. št. J22.*⁶⁶

Slika 7: *Priprava na tekmovanje z vozovi Pelopsa in Ojnomaja. Zevsovo svetišče v Olimpiji, vzhodni timpanon. Ok. 460 pr. Kr. Muzej v Olimpiji.*⁶⁷

Še ena interpretacija se je pojavila leta 409 pr. Kr., ko je Evripid uprizoril *Ojnomaja*. Tekma je postala predmet razprave med ljubeznijo in nekaznovanim zločinom. Ojnomaj goji krvoskrunsko nagnjenje do svoje hčere, s tem ko ji pobija snubce. Mirtil pa pristane na izdajstvo le v zameno za obljubo, da bo lahko preživel noč s Hipodamejo.⁶⁸ Ta različica je bila podlaga za vr-

66 <http://www.flickr.com/photos/snarfel/8142494331> (obiskano 20. 4. 2018).

67 <http://archaeologystudentsspeak.files.wordpress.com/2012/03/central-group-4.jpg> (obiskano 20. 4. 2018).

68 Shapiro, *Myth into Art*, 80.

sto uprizoritev Pelopsove zgodbe v vaznem slikarstvu apulijskega kroga iz 4. stoletja pr. Kr.⁶⁹ Lep primer tovrstne uprizoritve je apulijska amfora iz leta 360–350 pr. Kr., pripisana »slikarju iz Vareseja«, danes v Britanskem muzeju v Londonu (slika 8). Prizor je osredotočen na pripravo pred tekmo in se tematiko nanaša na timpanon iz Olimpije. Pelops je oblečen v orientalsko haljo, ki poudari njegov lidijski izvor, medtem ko je Ojnomaj popolnoma oborožen. Oba izlivata pitne darove pred Zevsovim oltarjem, da bi potrdila svojo zaobljubo. Prizor ima erotični poudarek: z leve strani vodi kraljica za roko svojo hči Hipodamejo, ki je zakrita s tančico kot nevesta; ujela je pogled privlačnega tujca Pelopsa. Pomembna figura je Afroditina, ki sedi na desni strani, kot bi nadzorovala dogajanje, in daje navodila Erosu, ki ji leta nad glavo. Prisotni sta še dve glavi snubcev, ki lebdita nad prizorom in imata pripisani imeni. Po Pindarju vodilnega mesta v zgodbi ne zaseda Zeus, ampak Pozejdon, ker Pelopsu iz ljubezni pomaga priti do zmage (*Ol.* 1.36–51). S tem je še enkrat izpostavljena moč ljubezni, tokrat homoseksualne, nad zvižajo.⁷⁰

Slika 8: Žrtvovanje pred tekmovanjem z vozovi Pelopsa in Ojnomaja, detajl. Apulijska rdeče-figuralna amfora. Ok. 360–350 pr. Kr. Pripisano »slikarju iz Vareseja«. British Museum, London, inv. št. 1843, 0724.2.⁷¹

⁶⁹ Prav tam.

⁷⁰ Shapiro, *Myth into Art*, 83.

⁷¹ http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=285921&objectid=463604 (obiskano 20. 4. 2018)

V ŠESTEM PRIZORU APOLON STRELJA NA GIGANTA TITIJA (759–62)

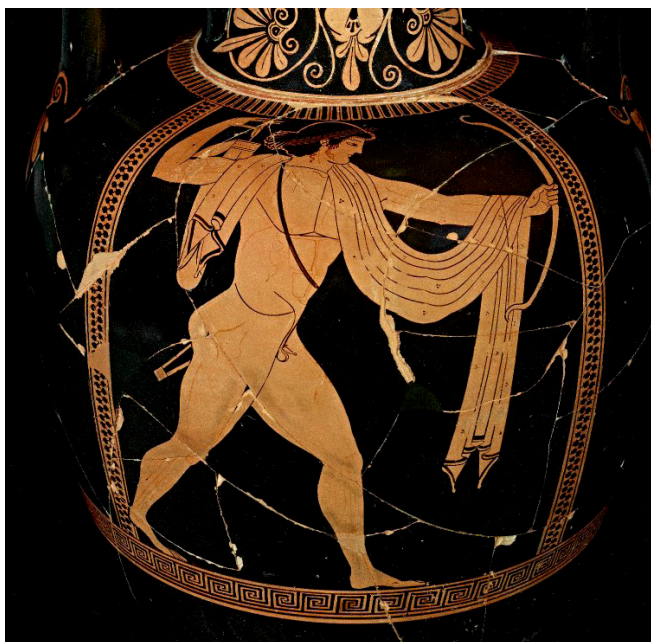
S šestim prizorom se vračamo v okolje olimpijskih bogov. Apolon, upodobljen kot deček, z lokom strelja na giganta Titija (Zevsovega sina), da bi ga ubil, ker je hotel posiliti njegovo in Artemidino mater Leto, ko je šla v Delfe (Apolloed. *Bibl.* 1.4.1–2). Da bi se Titij očistil te krivde, je bil poslan v Tartar. Tam ga je Odisej na poti v kraljestvo senc videl, kako mu dva jastreba kljuvata jetra (*Od.* 11.576–81). Apolonijeva različica se od Homerjeve razlikuje samo v genealogiji. Pri Homerju je Titij sin Gaje, tukaj pa je sin Elare, hčerke Orhomena, eponimnega kralja, ustanovitelja mesta Orhomenos na severu Bojotije. Zevs je Elearo iz strahu pred Herino ljubosumnostjo v trenutku poroda zasul s prstjo, zato se je Titij rodil v naročju matere Zemlje (Gaje), ki ga je po materini smrti hranila in ga ponovno prinesla na površje: $\theta\rho\acute{\epsilon}\psi\epsilon\nu\ \delta\acute{\epsilon}\ \kappa\alpha\iota\ \acute{\alpha}\psi\ \acute{\epsilon}\lambda\omicron\chi\epsilon\upsilon\sigma\alpha\tau\omicron\ \Gamma\alpha\iota\alpha$ (1.762). S tem opisom je Apolonij vključil v prizor element, ki ga ni mogoče upodobiti. Opis Jazonovega plašča je, razen v tem primeru, v celoti prenosljiv v likovni jezik, kar pa ne pomeni, da je Apolonij posnemal neko določeno delo. To je izjema glede na številne prizore na Ahilovem ščitu, ki jih je mogoče upodobiti.⁷² Od upodobitev v vaznem slikarstvu se Apolonijevemu opisu najbolj približa amfora iz Britanskega muzeja v Londonu, datirana v prvo četrtino 5. stoletja pr. Kr. (slika 9). Apolon je nag in še zelo mlad, s puščico strelja na Titija. Zadene ga v stegno in Titij pade z rokami, iztegnjenimi proti Leto, ki stoji za njim; v rokah drži tančico, ki jo je strgal v Apolonijevem prizoru.⁷³ Poudarek je na razliki med mladim bogom ($\beta\omicron\upsilon\pi\alpha\iota\varsigma$, $\omicron\upsilon\pi\omega\ \pi\omicron\lambda\lambda\acute{\omicron}\varsigma$) in velikim ($\mu\acute{\epsilon}\gamma\alpha\nu$) Titijem, ki ga Apolon kaznuje za nepokorščino.⁷⁴ Uboj Giganta v pesnitvi nas napelje na »leitmotiv« zmage olimpijskih sil nad htonskimi in opozarja vse umrljive, naj se varujejo predrnosti in ošabnosti, ki ju Zevs vselej kaznuje.⁷⁵ Zgodba je na kratko, skoraj površno, predstavljena v štirih verzih, vendar zavzema prav tako pomenljivo mesto v povezavi z drugimi mitološkimi vsebinami. Pesniku, kot je razvidno tudi iz tega primera, ni do tega, da bi podrobno predstavil vzrok in potek dogajanja: okoliščine obeh rojstev na primer pusti popolnoma »v zraku« in omeni samo golo dejstvo.

72 Shapiro, »Jason's Cloak«, 284.

73 Prav tam.

74 Podoben motiv najdemo v *Argonavtikah*: Orfej v pesmi opisuje, kako je Apolon pod grebenom Parnasa ubil pošast Delfina, ko je bil še nag, razposajen otrok s kodrastimi lasmi (2.705–13).

75 Lawall, »Apollonius' Argonautica«, 156.

Slika 9: Apolon strelja na Titija. Atiška rdeče-figuralna amfora. 490–480 pr. Kr. Pripisano slikarju Evharidu. Mesto najdbe Vulci. Višina 50,8 cm. British Museum, London, inv. št. 1836, 0224.9.⁷⁶

NA ZADNJI, SEDMI SLIKI JE UPODOBLJEN FRIKS NA OVNU (763–67)

V zadnjem, sedmem prizoru se po pravkar opisani domiselni rešitvi znova vrnemo h glavni pripovedi epa ali natančneje k njenemu izvoru. Beg Friksa iz Orhomena proti Kolhidi na hrbtu ovna je povod Jazonovega potovanja. Atamant, kralj v Tebah, je imel s prvo ženo Nefelo dva otroka, Friksa in Helo. Njegova druga žena Ino (Kadmova hči) je svoja pastorka sovražila, zato jima je njuna mati pomagala pobegniti tako, da je oba otroka posadila na krilatega ovna z zlatim kožuhom, ki ju je prenesel čez morje. Med potjo se je Heli zavrtelo v glavi in je padla v morje, ki se je po njej imenovalo Helespont (Helino morje), Friks pa je varno prispel v Kolhido ob Črnem morju. Tam ga je kralj Ajet gostoljubno sprejel in mu dal hčerko Halkiopo za ženo. Ovna je Friks žrtvoval Zevsu, zaščitniku na begu, runo pa podaril kralju Ajetu. Kralj je runo obesil na drevo v hrastovem gaju, posvečenem Aresu, in ga zastražil z ognjenim zmajem, kajti po neki prerokbi mu je bilo napovedano, da je njegovo življenje odvisno od posesti tega ovnovega runa (Apollod. 1.9.1). Na

⁷⁶ http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=1266684&objectid=399164 (obiskano 20. 4. 2018).

rdeče-figuralnem peliku iz Arheološkega muzeja v Atenah je prikazan Friks na ovnu, ki potuje v Kolhido (slika 10).

Ker pesnik predpostavlja, da je zgodba splošno znana, pri opisu izpostavi iluzijo pogovora med obema glavnima junakoma. Friks sedi na ovnovem hrbtu in posluša njegov govor. Ta nenavadna lastnost ovna, obdarjenega s človeškim glasom, se še enkrat pojavi v epu, ko Friks, vnuk omenjenega Friksa, ki se je pozneje priključil Argonavtom, pripoveduje, kako je njegov ded, potem ko je srečno prispel v Kolhido, žrtvoval ovna po njegovem lastnem naročilu (2.1141–1152). Z opisom zadnje slike preidemo s paradigmatične ravni paralelnih mitov na sintagmatično raven Apolonijevega pripovedništva, saj je epizoda s Friksom, ki je v pesnitvi večkrat omenjena, vzrok in neposredna predhodnica Jazonovega potovanja.⁷⁷

Slika 10: Friks jezdi ovna. Atiški rdeče-figuralni pelik. Ok. 450–400 pr. Kr. Narodni arheološki muzej, Atene, inv. št. Athens 16023.⁷⁸

Apolonij ni prvi pripisal živali daru govora. Že v *Iliadi* nastopa govoreči konj Ksantos, ki Ahilu napove bližnjo smrt (404–409). Očitno je, da je Apolonija ta posebnost navdušila: v tretji knjigi *Argonavtik* (927) govoreča vrana ošteje vidca Mopsa.⁷⁹

Govoreči oven je gotovo že sam po sebi občudovanja vredna umetnina (θαύμα). Na gledalca oziroma bralca izvezena podoba ovna učinkuje tako prepričljivo, da je tudi sam pripravljen dolgo strmeti vanju in čakati v upanju,

⁷⁷ Fussillo, *Il tempo delle Argonautiche*, 304.

⁷⁸ <http://www.theoi.com/Gallery/M29.2.html> (obiskano 20. 4. 2018).

⁷⁹ Shapiro, »Jason's Cloak«, 285.

da bo kaj slišal: εἰσαῖων κριοῦ, ὁ δ' ἄρ' ἐξενέποντι ἑοικώς ... δηρὸν ἐπ' ἐλπίδι θηήσαιο (1.764–65), morda kak namig o ozadju argonavtske odprave ali kakšno drugo razumljivo misel (πυκινὸς βᾶξις). Po drugi strani govor sogovornikov, κείνους κ' εἰσπορών ἀκέοις ψεύδοιό τε θυμόν (765), še enkrat poudari učinek zaprepađenosti in občudovanja, ki je prisoten že na začetku opisa plašča (1.725–26). Zadnja slika je zanimiva tudi iz perspektive bralca. Obrača se neposredno na bralca, saj nobena oseba ne gleda plašča; tudi takrat ne, ko gre Jazon čez otok Lemnos in ga občuduje množica žensk.⁸⁰ Celoten opis Jazonovega plašča samo na dveh mestih izrecno vključi bralca: na začetku opisa, ko poudari, kako se predmet sveti (1.725–26), in na koncu, ko je bralec oziroma poslušalec vključen v pogovor med Friksom in ovnom »dolgo si pripravljen strmeti v to dvojico« (1.765–67).⁸¹ Na tem mestu je izpostavljena ločnica med iluzijo govora in resničnostjo.⁸²

Ta slika približa gledalcu »občutek verjetnosti«, tako občudovan pri slikarjih in kiparjih poznega klasičnega in zgodnjega helenističnega obdobja. Učinek, kako prevarati gledalca, da bi verjel v resničnost umetnine, je bil v tem času zelo iskan; iluzija zvočnih učinkov to ponazarja v skrajni obliki.⁸³ Podobno je v nekem epigramu v *Grški antologiji* (16.120) opisan Lizipov kip Aleksandra Velikega: αὐδασοῦντι δ' ἔοικεν (»zdi se, kot da bi govoril«);⁸⁴ ali pa eden izmed številnih epigramov o Mironovi kravi z atenske tržnice: ἄ δάμαλις δοκέο μυκήσεται· ἦν βραδύνηι χαλκὸς ὁ μὴ νοέων αἴτιος, οὐχὶ Μύρων (»zdi se mi, da bo krava zamukala; če se obotavlja, je kriv nemislečni bron, ne Miron«; Antip. Thess., AG 9.728). O njeni realistični podobi, ki je prevarala celo pastirje, priča epigram poznoantičnega pesnika Avzonija:

Bucula sum, caelo genitoris facta Myronis
aerea: nec factam me puto, sed genitam,
sic me taurus init, sic proxima bucula mugit,
sic vitulus sitiens ubera nostra petit.
miraris, quod fallo gregem? Gregis ipse magister
inter pascentes me numerare solet. (*Ep.* 63)

Jaz sem telica, ki Miron je z dletom jo sklesal iz bron.
Ne kot sklesana se zdim, marveč rojena zares:
Večkrat me bik naskakuje, telica mi muka vrstnici,
žejen teliček vsekdár k vimenom mojim hiti.
Morda se čudiš, kako prevaram vso čredo številno govedi?
Saj sam njihov pastir v čredo prišteje me rad! (Prev. K. Gantar)

80 Fusillo, *Il tempo delle Argonautiche*, 300.

81 Fusillo, *Il tempo delle Argonautiche*, 300–301; prim. Hunter, *The Argonautica of Apollonius*, 52.

82 Fusillo, *Il tempo delle Argonautiche*, 301.

83 Shapiro, »Jason's Cloak«, 285.

84 Prav tam.

Primer novega načina opisovanja zasledimo tudi v Herondovem četrtem Mimijambu, ko opisuje reakcijo dveh žensk na kip, ki sta ga zagledali v Asklepijevem templju na Kosu: ἐρείς, λαλήσει(ν). μᾶ, χρόνῳ κοτ' ὄνθρωποι κῆς τοὺς λίθους ἔξουσι τὴν ζοῆν θεῖναι. τὸν Βατάλης γὰρ τοῦτον οὐκ ὀρῆις, Κυννοῖ, ὄκως βέ[βηκεν] ἀνδριάντα τῆς Μύττω; εἰ μὴ τις αὐτὴν εἶδε Βατάλην, βλέψας ἐς τοῦτο τὸ εἰκόνημα μὴ ἐ[τύμ]ης δεῖσθω («Pri Zevsu, nekoč bodo ljudje lahko vdahnili življenje celo kamnu! Glej kip Batale, Mitejeve hčere, kako postavno hodi! Tudi če nisi videl same Betale, ob pogledu na podobo prave osebe ne potrebuješ več«, 4.33–38).

Podobno občudovanje je izraženo v Teokritovi 15. idili, ko se ženski na Adonisovem festivalu čudita izvezeni podobi boga Adonisa na srebrni zofi, ki deluje, kot bi bil živ: ὡς ἔτυμ' ἐστάκαντι καὶ ὡς ἔτυμ' ἐνδινεῦντι, ἔμψυχ' οὐκ ἐνυφαντά. σοφόν τι χρῆμ' ἄνθρωπος. αὐτὸς δ' ὡς θαητὸς ἐπ' ἀργυρέας κατὰκειται κλισμῶ, πρᾶτον ἴουλον ἀπὸ κροτάφων καταβάλλων, ὁ τριφιλητος Ἄδωνις, ὁ κῆν Ἀγέροντι φιληθείς («Kakor resnični stojijo in se gibljejo kakor resnični: živi, ne izvezeni morda! Iznajdljivo pač bitje je človek! On pa, kako čudovit leži na srebrnem ležišču, prvi še nežni mu puh se spušča po licih ob strani. Trikrat predragi Adonis, ki ljubljen celo si po smrti!«, 82–86, prev. K. Gantar).

Tehnika v Apolonijevem opisu plašča pomeni pomemben napredek v opisovanju vizualnih učinkov. Po mnenju T. B. L. Webstra je *Jazonov plašč* »bogato helenistično oblačilo, ki ga je Apolonij opisal z očmi slikarja, zaradi zanimanja za svetlobne učinke, vzete iz narave«: »Lažje bi uprl oči v žarke sonca, ki vzhaja, kot se zagledal v bleščečo rdečino tega ogrinjala« (1.725–26).⁸⁵ Posamezni prizori s plašča spominjajo celo na stenske poslikave vil v Pompejih ali Rimu,⁸⁶ čeprav v virih ne zasledimo, da bi Apolonij zavestno opisoval neko določeno umetniško delo. Na slikah kljub temu lahko odkrijemo vrsto namigov na sočasno slikarsko in kiparsko umetnost, ki se je v tem obdobju zgodnjega helenizma razcvetela na Rodosu in v Aleksandriji, kjer je dolgo časa živel tudi sam avtor. O tem, da je poznal sočasne smeri v umetnosti, pričata zlasti tretji in sedmi prizor, ki dajeta literarni stvaritvi še realistično kakovost. Slika Friksa in »govorečega ovna« je tako živa in prepričljiva, da nas zapeljivo vabi, naj počakamo ob sliki, dokler ne bosta spregovorila. To pa se ne more zgoditi, saj sta vtkana v plašč. Igrivi nagovor pripovedovalca naslovljencu je mogoče razumeti kot povabilo pesniku, naj se osvobodi konvencij in uvede v opis direktni govor.⁸⁷

Poleg omenjenih možnih povezav med predstavljenimi slikami in celotno pesnitvijo je Lawall v vsakem prizoru odkril didaktično funkcijo. Besedilo povezuje z Jazonovo neherojsko vzgojo in iz opisa razbira napotke za Jazona in Argonavte.⁸⁸ Toda po mnenju Fusilla ti napotki ne nagovarjajo Jazona ali Argo-

85 Webster, *Hellenistic Poetry and Art*, 80; prim. Shapiro, »Jason's Cloak«, 268.

86 Shapiro, »Jason's Cloak«, 269.

87 Laird, »Sounding out Ecphrasis«, 23.

88 Lawall, »Apollonius' Argonautica«, 121–169.

navtov, temveč bralca.⁸⁹ Fusillo se bolj dozdeva, da gre za rabo *ekphrasis* v smislu »figure«, ker ne moremo jasno razločiti povezav s prvotno pripovedjo. Raven konotacije, ki prevladuje, lahko dojamemo samo posredno, implicitno.⁹⁰

Če se vrnemo v čas poznega 5. stoletja pr. Kr., ko je slikarska in kiparska umetnost klasičnega obdobja v Atenah doživljala vrhunec, lahko iz številnih anekdot, ohranjenih v Plinijevi *Naturalis Historia*, razberemo, da so bila najbolj cenjena tista umetniška dela, ki so v gledalcu zbudila iluzijo, da je upodobljena oseba ali stvar živa. Prva anekdota govori o tekmovanju med slikarjema Zevksisom in Parazijem v slikanju iluzije. Zevksis je grozdje narisal tako resnično, da so priletele ptice in ga hotele pojesti. Že se je zdelo, da je zmaga njegova, ko pa je Parazij Zevksisu rekel, naj s svoje slike odgrne zaveso, se je izkazalo, da je zavesa v resnici naslikana. Zevksis je moral priznati poraz. Ko je spoznal svojo zmoto, je moral Paraziju priznati zmago, ker je sam sicer prevaral ptice, Parazij pa je prevaral njega, umetnika (*N. H.* 35.65). Druga anekdota govori o Praksitelovi *Knidski Afroditi*. Veliko ljudi je priplulo v Knidos, da bi jo videlo. Njeno majhno svetišče je bilo odprto z vseh strani, tako da je bilo podoba boginje mogoče videti z različnih strani. Kip nam vzbuja enako občudovanje, pa naj ga gledamo iz katerega koli mesta. Kroži celo zgodba, da se je nekdo zaljubil v ta kip, da je skrit v zavetju noči z njim občeval in da njegovo slo dokazuje madež na njem (*N. H.* 36.20).

Po Plinijevem mnenju je koncept postopne evolucije v grški umetnosti dosegel vrhunec (ἀκμή) s koncem klasičnega obdobja ter začetkom helenizma, neke v zadnjih desetletjih 4. stoletja pr. Kr. Evolucionistični koncept, ki se razvija v smer vedno večjega realizma, je bil povzet po Ksenokratu, predstavniku Sikionske kiparske šole in likovne kritike zgodnjega 3. stoletja pr. Kr. Napisal je traktat o kiparstvu *Toreutikē* (*N. H.* 34.83) in skupaj z Antigonom traktat o slikarstvu *Volumina* (*N. H.* 35.68). Ideje obeh traktatov sta uresničila znana predstavnik Sikionske šole, kipar Lizip in slikar Apel, ki sta upodabljala v novem, naturalističnem slogu, z drugačnimi proporcijami, dimenzijami, skiagrafijo itd., da bi »ujela predmet iz narave« na najbolj verjeten način.⁹¹

Izhodišče za tovrstno upodabljanje se skriva v pojmu *mimesis*, ki sta ga utemeljila dva najvidnejša filozofa antičnega sveta, Platon in Aristotel. Vsebinski pomen *mimesis* je Platon opredelil v deseti knjigi *Države*, kjer je pojem nekoliko zožil, tako da pomeni le »posnetek« zunanjega videza predmeta iz narave. Med mimetične umetnosti je Platon prišteval slikarstvo, kiparstvo, dramatiko (ki je vključevala glasbo, ples in igro) ter epsko pesništvo. Negativno pojmovanje *mimesis* je bilo v resnici uperjeno zoper pesništvo; Platonov prvobitni motiv je bil izgon pesnikov iz idealne države. Predmet *mimesis* je vidni svet, zato je Platon uporabil zglede iz slikarstva in tako združil obe umetniški disciplini.

89 Fusillo, *Il tempo delle Argonautiche*, 305.

90 Prav tam, 301.

91 Pollitt, *The Ancient View of Greek Art*, 6–9.

Pri utemeljitvi njunega razmerja se je lahko naslonil na Simonidovo stališče, da je pesništvo govoreče slikarstvo, kot je slikarstvo nemo pesništvo (*Moralia* 346f–347a). Nihče pred njim ju ni pogojeval z *mimesis*. Tovrstno pojmovanje je bilo edinstveno in je vplivalo tudi na Aristotela.

Mimesis v pomenu »posnemanja videza« je bilo torej v likovno umetnost vpeljana z namenom kritične obsodbe pesniške umetnosti. Platon v svojem dialogu nadaljuje: »Tudi poezija posnema le posnetek resničnosti, torej je tudi poezija sama posnetek posnetka, in namesto da bi nas približevala k resnici, nas od nje oddaljuje« (*R.* 597e–598c). Slikarji in pesniki torej prikazujejo stvari in dogodke popačene, izkrivljene in deformirane; prikazujejo samo subjektivni videz stvari, saj pri svojem delu ne uporabljajo znanstvenih postopkov (merjenje, računanje, tehtanje ...), temveč se opirajo samo na nezanesljive čutne zaznave. Prikazujejo stvari, ki so v resnici velike, kot majhne, in narobe, zato je vsak posnemovalec v bistvu slepar (*gōes*), saj nima pojma o stvarih, ki jih posnema. In človek, ki takšnemu posnemovalcu verjame, je naiven (*eu-éthēs*), ker se pusti zavesti in ogoljufati (598d).

Iluzionistična sredstva, ki so v likovni umetnosti pripomogla k naturalističnemu vtisu, so bila že generacijo pred Platonom povsem uveljavljena. Skiografija, optični proporci, linearna perspektiva in podobne iznajdbe so se uveljavile že v 2. polovici 5. stoletaj pr. Kr. Slikarstvo je že v samem bistvu zvezano z iluzionizmom, z razliko od kiparstva, ki lahko posnema (npr. človeka) v naravnih razmerjih. Vidni svet je Platonu neresničen, prividen, zgolj posnetek idejnega sveta, skratka že sam po sebi iluzija, neskončno oddaljena od resnice. Pesniško ustvarjalnost je Aristotel vrednotil iz drugačnega zornega kota kot njegov učitelj. »V poeziji ni pomembna kronološka doslednost, ampak je pomembna organska povezanost ter pesnikova prepričljivost« (*Poet.* 9.1451 b, 6–7, prev. K. Gantar). »S tem ko pesnik življenje posnema, ga ne fotografira, pa tudi ne spreminja ali deformira, temveč ga transformira; ga prikazuje v novi dotlej neznani luči, tako da nam predmet, ki ga kot takega le z odporom gledamo (npr. mrlič ali kakšna odvrtna žival), če ga vidimo kar najbolj natančno upodobljenega, zbudi svojevrsten užitek: Ja, res je tak.« (*Poet.* 4.1448 b, 10–12). Ta citat se nanaša na slikarsko umetnost, ki jo je tudi Aristotel večkrat primerjal s pesniško umetnosjo. Vrhunec slikarske umetnosti je torej v čim zvestejšem, čim bolj natančnem (*akribés*) posnemanju in upodabljanju izbranega predmeta. Takšno pojmovanje in vrednotenje slikarske umetnosti se nam danes težko sprejemljivo, morda bi bilo še najbližje naturalističnim načelom oziroma Platonovi *fantastikè téchne*.⁹²

92 *Mimesis*, ki jo na podlagi Platonovih dialogov prisojamo likovni umetnosti, je najpogosteje razumljena v najožjem smislu posnemanja videza. Platon je pri tem ločeval med »ejkastičnim« slikarstvom (*eikastikè téchne*), ki zvesto posnema oblike iz narave, in »fantastičnim«, ki te oblike deformira v skladu z videzom stvari (*phantastikè téchne*). *Eikastikè téchne* posnema z vsemi merljivimi parametri (v širini, dolžini in globini pri kiparstvu) v skladu z razmerji izvirnika ter si prizadeva posneti dejansko stanje v naravi v vseh detajlih vred. V tem smislu je kiparstvo zaradi telesnosti omogočalo najbolj optimalno rešitev. Ker gre za posnetek resničnega stanja (vtis

Podobno vrednotenje je v grškem svetu že pred Aristotelom izpričano tudi v pogledih na pesniško umetnost. Tako Homer utemeljuje veliki sloves, ki ga uživa pevec Demodoko, s tem, da zna opevati usodo Ahajcev »s takšno urejenostjo (*katà kósmon*), kot da je sam bil zraven ali je slišal od koga, ki je bil zraven« (*Od.* 8.489–91).

Ravno Platon in Aristotel sta torej z mimetično teorijo vzpostavila analogijo med pesništvom in likovno umetnostjo. V klasičnem obdobju so namreč imeli likovno umetnost za neke vrste obrt, pesništvo pa za duhovno dejavnost, navdahnjeno od boga. Obe umetnostni zvrsti sta na podlagi teorije težili k zbujanju iluzije realnosti. V grškem klasičnem obdobju sta se oblikovali dve teoriji: ena je zagovarjala, da pesniška in likovna umetnost govorita resnico, ter druga, da si izmišljujeta in ustvarjata iluzije.⁹³ Pobudnik druge, t. i. iluzionistične teorije je bil Gorgias. Tudi pri njem je *mimesis* združena s predstavo o *apáte*, »prevari«. V *Hvalnici Heleni* pesništvo jemlje kot govor v stihih, ki ima moč prepričevanja, zapeljevanja in začaranja. Ljudem prinaša ugodje in odganja bolečino ter jih s tem zavaja in celo uroči (82, B 11.10 DK). Platon in Aristotel sta pesništvo in likovno umetnost opredeljevala kot »posnemovalno« umetnost, ki sledi zgledom iz narave. Pesništvo sta, kot rečeno, glede na njegov odnos do resničnosti vrednotila različno. Proces posnemanja nas po Aristotelovem mnenju ne oddaljuje od resničnosti, kot je trdil Platon, temveč nas celo približuje odkrivanju in spoznavanju resničnosti. Čeprav je ta proces neke vrste prevara ali laganje (*pseúdos*), se s to »prevaro« bolj približamo resničnosti kakor pa z nizanjem zaporednih dejstev.⁹⁴

Grška filozofa sta z *mimesis* izrazila poglede na t. i. »trompe l'oeil« učinek. Vendar pa Zanker opozarja na pomembno razliko, zaradi katere z *mimesis* ne moremo dovolj nazorno opredeliti realističnega opisovanja umetniških del v literaturi, ki ga Zanker sam imenuje »pictorial realism« (slikovni realizem). Tovrstni realizem lahko opredelimo z izrazom *enárgeia*, ki bi ga lahko prevedli kot »živost«, »jasnost«, »nazornost«. ⁹⁵ Z »enargejo« so helenistični pesniki dosegli vizualni učinek. Tehniko je utemeljil Dionizij Halikarnaški, ki pravi, da je *enárgeia* določena moč, ki z opisom okoliščin dejanja na živ način vpliva na

realnosti) in ne iluzije, lahko govorimo v formalnem smislu o realističnem slogu oblikovanja. *Fantastikè téchne* predstavlja korak naprej v pojmovanju narave. Pozornost je preusmerila od posnetka resničnega stanja predmeta k njegovemu videzu. Poudarek je bil na učinku podobe na gledalca. Ni hotela reproducirati dejanskega stanja, temveč ustvariti videz predmeta (iluzijo realnosti); v ta namen je morala ustrezno preoblikovati naravne proporce, da bi spričo zornega kota gledalca ustvarila naravni videz figure oz. predmeta upodobitve. Za ustvarjanje iluzije je uporabljala razna sredstva, t. i. optične proporce, linearno perspektivo, skiografijo, fantazijo itd. Stil, ki mu gre izključno za posnetek videza, ustreza naturalističnemu slogu. Ker je bila stopnja iluzije najvišja v slikarstvu, se naturalističnega sloga pogosto drži oznaka iluzionistični slog. Podobo, ustvarjeno v realističnem slogu, je Platon imenoval *eikós* (»kar je podobno«, »verjetno«, »verodostojno«) ali *eikón* (»podoba«), tisto v naturalističnem slogu pa *phántasma* (»prikazen«, »privid«); prim. *Sph.* 235e3–236c7.

93 Tatarikiewicz, *Zgodovina šestih pojmov*, 240.

94 Gantar, *Antična poetika*, 25.

95 Zanker, *Realism in Alexandrian Poetry*, 39.

čute poslušalcev, da se spremenijo v očividce ter dejansko vidijo dogodek opisa in čutijo prisotnost oseb, ki se v njem pojavijo (*Lys.* 7.1–8). Rimski avtorji so izraz prevajali z *demonstratio*, *illustratio*, *repraesentatio* in *sub oculos subiectio*.⁹⁶

Zelo pomembno je spoznanje, da so se helenistični pesniki Apolonij, Teokrit, Moshos, Kalimah, Herondas idr. zanimali za takšno opisovanje likovnih umetnin. Občudovali so učinke, ki so jih dosegali upodablajoči umetniki 2. polovice 4. stoletja pr. Kr., kot sta bila Apel in Lizip. Do tedaj so bili tako umetniki kot javnost zadovoljni z upodabljanjem splošnih vsebin, ki je stremelo k verjetnosti likovnega dela. S prihodom umetnikov, kot je bil Apel, se je uveljavil nov način upodabljanja, ki posnema določen fenomen iz narave in doda realističnemu učinku nove dimenzije presenečenja, osuplosti, čudenja ali poželenja nad resničnostjo upodobitve. Na ta način je bila upodobljena Apelova *Afrodita Anadyomene*.

Nov način upodabljanja v slikarstvu se je odražal tudi v literaturi helenističnega obdobja. Ne samo, da so pesniki iskali motive pri umetnikih, očitno so na poslušalca oziroma bralca želeli doseči isti učinek osuplosti in presenečenja kot slikarji in kiparji na gledalca. To dokazuje besedna zveza μέγα θαῦμα »veliko čudo«, »občudovanja vredno delo«, s katero se začenjajo opisi helenističnih pesnikov in že takoj na začetku vzbudijo pri bralcih čudenje.

K temu razmišljanju me nagovarja Longinova misel, da je *enárgeia* cilj »retorične fantazije«, medtem ko je cilj »pesniške fantazije« osuplost (*De sublimitate* 15.1–2). Povezava med vizualnim in verbalnim medijem je ravno *enárgeia*. Z »enargejo« so torej pesniki skušali doseči vizualni učinek v opisih. *Enárgeia* je potem veliko več kot retorična figura ali čista jezikovna tvorba; je kakovost jezika, ki izhaja iz nečesa, kar je težko omejiti z besedami, in zmožnost, ki omogoči vizualizacijo prizora in ob tem vzbudi emocionalne asociacije.⁹⁷ Poslušalec ali bralec si tako ustvari v mislih podobo opisanega predmeta. *Enárgeia* je bistvena komponenta pri antični definiciji *ekphrasis*: ἐκφρασίς ἐστὶ λόγος περιηγηματικὸς ἐναργῶς ὑπ' ὄψιν ἄγων τὸ δηλούμενόν (>ekfraza je opisni govor, ki živo privede pred oči to, kar se opisuje«). Od štirih piscev vaj za retoriko z naslovom *Progymnasmata* je retor Nikolaj iz 5. stoletja prvi izpričani avtor, ki je v definicijo vključil opise umetnin.⁹⁸ Čeprav je bila definicija namenjena pripravljalnemu vajam za retoriko (*progymnasmata*), moramo razlikovati med *ekphrasis* v retorični teoriji in literarni praksi opisovanja. Laird je poudaril, da je razlikovanje med dejansko in fiktivno sliko pomembno za razumevanje literarne ekfraze. Meni, da je pri literarni *ekphrasis* poudarek na jeziku opisovanja, ki prej predstavlja kot opisuje.⁹⁹

Če opis pomeni mejo pripovedi, je ta notranja meja precej nedoločljiva. *Ekphrasis* pomeni neko prekinitev v pesnitvi, ki je lahko nedoločljiva

96 Prav tam, 39–40.

97 Webb, *Ekphrasis, Imagination and Persuasion*, 105.

98 Kennedy, *Progymnasmata*, 167.

99 Laird, »Sounding out Ekphrasis«, 19.

kot pri Homerju in Apoloniju, ko se pripoved kar nadaljuje v opis. Ahilov ščit nastaja v procesu izdelave. Serija prizorov prikazuje ves bivanjski prostor homerskega človeka. Najizrazitejše podobe na njem so podobe miru in podobe iz vsakdanjega življenja, ki so v temeljnem kontrastu s temo epa. Opisi helenističnih pesnikov se od Homerjevih v temelju razlikujejo. Pojav, da vsebina opisa kaže neposredno zvezo z okvirno zgodbo, je verjetno izvirna iznajdba helenističnih pesnikov.¹⁰⁰ Opis pogosto pomeni prekinitev sintagmatičnega sosledja in vključuje paralelni mit. Primera paralelnih mitov v opisu sta Jazonov plašč in košarica v Moshovi *Evropi*, ki Apolonijevo inovacijo zreducira v tehniko zrcalne prefiguracije: upodobljena zgodba o ugrabitvi Io napoveduje dogodke, ki sledijo. Tehniko je naprej razvijal Katul v epiliju o Peleju in Tetidi (C. 64).¹⁰¹

Zelo pomembni so pripovedni prijemi, ki prispevajo k jasnosti in živosti opisa. Tako se »predstavljalnost« slike še poveča. Pri Apoloniju v opisu prevladuje zgoščen jezik, ki poudari določene detajle, obenem pa pesnik opis dopolnjuje z narativnimi pasažami. Prizori obsegajo od pet do sedem verzov, uvaja jih začetna členica $\acute{\epsilon}\nu \delta\epsilon$ ali $\acute{\epsilon}\nu \kappa\alpha\iota$, razen Afroditine slike, ki se začne z $\acute{\epsilon}\xi\epsilon\iota\eta\varsigma \delta\epsilon$. Dikcija je preprosta, deluje enolično, brez oblikovnih ambicij, ki so sicer opazne pri Apoloniju.¹⁰² Pesnik se pri opisu osredotoča na bistvene elemente zgodbe, ker predvideva, da poslušalci oziroma bralci poznajo vsebino. Retorična teorija take pasaže označuje kot *ekphraseis agalmaton*, »opisi umetniških del«, ki sodijo v širšo kategorijo *ekphrasis* (skupni izraz za opise krajev, dogodkov, oseb, živali, letnih časov).¹⁰³ Način opisovanja helenističnih pesnikov, zlasti pri *ekphraseis agalmaton* (»ekfrazah kipov«), zahteva poseben angažma bralca oziroma poslušalca. Ta potencialna »neberljivost« kaže, da pesnik predpostavlja načitanega bralca z velikim diapazonom znanja. Opisi imajo v tem primeru poglobljeno vlogo v odnosu med piscem in naslovnikom, med dvornim pesnikom in izobraženim elitnim občinstvom.¹⁰⁴ Angažiranost nekoga, ki je *sophos*, dosežemo ravno s tem, da mu pustimo proste roke pri dopolnjevanju mitološkega, zgodovinskega, literarnega in likovnega gradiva. Tako izobraženemu občinstvu omogočimo, da si ekfraze prevede v svoj lastni kontekst interpretacije in lastni kontekst ustvarjanja smisla.¹⁰⁵

100 Manakidou, *Beschreibung von Kunstwerken*, 125.

101 Marinčič, »Apolonij Rodoški v Katulovi 64. pesmi«, 51–52.

102 Fränkel, *Noten zu den Argonautika*, 102.

103 Ekfraze so bile sprva omejene na historiografijo in poezijo; prim. Zanker, *Modes of Viewing*, 6.

104 Prav tam, 8.

105 Prav tam. – Pričujoči članek je nekoliko predelana verzija diplomske naloge z naslovom *Ikono grafija Jazonovega plašča*. Nastala je leta 2002 pod mentorstvom prof. dr. Marka Marinčiča, ki se mu zahvaljujem za vse koristne nasvete, pripombe, sugestije in potrpežljivost. Zahvaljujem se tudi dr. Josipu Korošču za risbo Afrodite iz Capue in širšo kontekstualizacijo helenistične umetnosti.

BIBLIOGRAFIJA

- Beye, C. R. »Jason as Love-hero in Apollonios' Argonautika«. *GRBS* 10 (1969): 31–55.
- Carspecken, J. F. »Apollonius Rhodius and the Homeric Epic«, *YCIS* 13 (1952): 33–143.
- Fränkel, H. *Noten zu den Argonautica des Apollonios*. München, 1968.
- Friedländer, P. *Johannes von Gaza und Paulus Silentarius. Kunstbeschreibungen justinianischer Zeit*. Leipzig in Berlin, 1912.
- Furtwängler, A. *Masterpieces of Greek Sculpture: a Series of Essays on the History of Art*. London, 1905.
- Fusillo, M. *Il tempo delle Argonautiche. Un' analisi del racconto in Apollono Rodio*. Rim, 1985.
- Gantar, K. *Antična poetika*. Ljubljana, 1985.
- Hunter, R. *The Argonautica of Apollonius: Literary Studies*. Cambridge, 1993.
- Kennedy, G. A., prevod, uvod in opombe. *Progymnasmata: Greek Textbooks of Prose Composition and Rhetoric*. Atlanta, 2003.
- Lawall, G. »Apollonius' Argonautica: Jason as Anti-Hero«. *YCS* 19 (1966): 121–169.
- Laird, A. »Sounding out ecphrasis: Art and Text in Catullus 64«. *JRS* 83 (1993): 18–30.
- Manakidou, F. *Beschreibung von Kunstwerken in der hellenistischen Dichtung: Ein Beitrag zur hellenistischen Poetik*. Berlin, 1993.
- Marinčič, M. »Apolonij Rodoški v Katulovi 64. pesmi«. *Keria* 2.1 (2000): 31–58.
- Nelis, D. P. »Demodocus and the Song of Orpheus«, *MH* 49 (1992): 153–170.
- Onians, J. *Art and Thought in The Hellenistic Age: The Greek World View 350–50 BC*. London, 1979.
- Pollitt, J. J. *The Ancient View of Greek Art: Criticism, History, and Terminology*. New Haven in London, 1974.
- Shapiro, H. A. »Jason's Cloak«. *TAPhA* 110 (1980): 263–286.
- Shapiro, H. A. *Myth into Art: Poet and Painter in classical Greece*. London; New York, 1994.
- Tatarkiewicz, W. *Zgodovina šestih pojmov: umetnost, lépo, forma, ustvarjanje, estetski doživljaj*. Ljubljana, 2000.
- Thiel, K. *Erzählung und Beschreibung in den Argonautika des Apollonios Rhodios: ein Beitrag zur Poetik des hellenistischen Epos*. Stuttgart, 1993.
- Webb, R. *Ekphrasis, Imagination and Persuasion in Ancient Rhetorical Theory and Practice*. Farnham, 2009.
- Zanker, G. *Modes of Viewing in Hellenistic Poetry and Art*. Madison. Wisconsin, 2004.
- Zanker, G. *Realism in Alexandrian Poetry: Literature and Its Audience*. London, 1987.

IZVLEČEK

Jazonov plašč v Apolonijevih Argonavtikah

Članek obravnava opis sedmih slik z Jazonovega plašča v Apolonijevih Argonavtikah (1.721–68). Posvečen je predvsem funkciji samega opisa in položaju opisa v širšem kontekstu pesnitve. Vsaka slika prikazuje mitološko zgodbo, ki se vsebinsko ali metaforično navezuje na določene dogodke v Argonavtikah. Notranja meja, ki loči opis od pripovedi, je večinoma precej nedoločljiva. Pri posameznih opisih slik se narativni in opisni deli prepletajo znotraj samega opisa. Ker to pomeni soprisotnost dveh medijev, verbalnega in vizualnega, skuša avtorica izslediti možne neposredne likovne vplive ali vsaj vpliv posameznih

ikonografskih motivov, predvsem pa pokaže, kako se v opisih prepletajo sredstva likovnega in verbalnega, kateri so tisti elementi, ki ustvarjajo vizualne učinke, ter kako prepoznamo »slikovni realizem«.

ABSTRACT

The Mantle of Jason in Apollonius' *Argonautica*

The paper examines the seven pictures woven into Jason's mantle in Apollonius' *Argonautica* (1.721–68), focusing on the function of their description and on its position in the broader context of the poem. Every picture presents a mythological tale which is related, in content or metaphor, to events in the *Argonautica*. The division between description and narrative is generally blurred, as the description itself tends to combine narrative and descriptive parts. Since this suggests the simultaneous presence of two media, verbal and visual, the paper traces the possible direct influences exerted by the visual arts, or at least by single iconographic motifs. It demonstrates the interweaving of visual and verbal techniques in each description, identifies the elements which create visual effects, and suggests ways of recognising 'pictorial realism'.

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.20.2.55-62>

Katarina Šmid

Odtujevanje umetniških del v rimski dobi: nezakonito dejanje ali pravica zmagovalca?

V rimski dobi se konfiskacija umetniških del iz poraženih (zlasti grških) mest sprva ni pretirano razlikovala od odnašanja preostalega vojnega plena, saj je bila ob zgodnejših republikanskih zaplembah estetska vrednota le drugotnega pomena, medtem ko je bil glavni poudarek na dragocenem materialu ali na simbolnem pomenu, ki ga je določeno delo imelo za svoj kraj.¹ A kljub temu so se ravno ob slovesnem prihodu kipov in slik v Rim oziroma ob njihovem razstavljanju ob triumfu ljudske množice prvič pobljše seznanile z grško umetnostjo, kar ni ostalo neopaženo pri antičnih piscih.² Skupaj s plenom so sčasoma v prestolnico kot vojni ujetniki pričeli prihajati tudi umetniki in obrtniki, ki so s seboj prinesli znanje helenskega sveta.³

Za prvi večji mejnik,⁴ ko je »zavzeta Grčija premagala divjega zavojevalca in v kmečki Lacij prinesla umetnost«,⁵ se šteje osvojitve Sirakuz pod poveljstvom Marka Klavdija Marcela.⁶ V Rim je odnesel in ob svojem *ovatio* leta

1 Beard, *Roman triumph*, 174. Evidenten primer predstavlja odnos Lucija Mumija in njegovih vojščakov do zaplenjenih umetnin po osvojitvi Korinta, saj naj bi se na na tleh razprostrtih slikah vojaki kockali, Mumij pa je ob prihodu v Rim zlahka razdajal umetnine vsem, ki so prosili zanje, saj do njih ni imel prav nobenega odnosa (Strab. 8.6.23).

2 Za krajši povzetek tovrstnega prinašanja grških del v Rim: Pollitt, »Impact of Greek Art«, 155–158.

3 Cf. Beard, *Roman Triumph*, 159–160.

4 Flor (*Epit.* 1.13.26–27) sicer kot začetek izpostavlja triumf Manija Kurija Dentata leta 275 pr. Kr., ko je bil po zmagi nad Piro in Beneventu javnosti na pogled postavljen vojni plen iz Tarenta (Pape, *Griechische Kunstwerke*, 89–90; Cadario, »Preparing for Triumph«, 83, op. 1).

5 *Graecia capta ferum victorem cepit et artes intulit agresti Latio* (Hor. *Epis.* 2.1.156–157).

6 Gl. med drugim: Polib. 9.10; Liv. 25.40.1–4; Liv. 26.21.8–9; Plut., *Marc.* 21–22; Pape, *Griechische Kunstwerke*, 6–7; Martin, »Griechenland erobert Rom«, 5; McDonnell, »Roman Aesthetics«, 71–72, 77–78; Östenberg, *Staging the World*, 79–81; Wells, »Impiety in the Middle Republic«, 230–231; Miles, »Roman Triumph«, 182–183; Kranjc, »Verzierung und Zubehör«, 229.

211 pr. Kr. javno razpostavil veliko število grških *signa*⁷ in *tabulae*, ki so zatem našle stalno mesto v svetišču *Honos et Virtus pri Porta Capena* v Rimu (Cic., *Verr.* 2.4.120; Liv. 25.40.1–3) in tako postala *ornamenta urbis*.⁸ Drugi veliki mejnik predstavlja Mumijeva osvojitve in posledično plenjenje Korinta leta 146 pr. Kr., ko je s seboj odpeljal najbolj občudovane votivne darove in umetniška dela, manj občudovanja vredne pa je predal Atalovemu generalu Filopojmenu, da jih v zahvalo za pomoč odpelje v Pergamon.⁹

Od osvojitve obeh konzulov dalje sta javno razkazovanje in razstavljanje odnešenih umetnin, *signa et tabulae pictae* (zlasti ob vojaških akcijah v Grčiji in na vzhodu), postala nekaj običajnega in tudi pričakovanega. Zanimivo je, da ob sicer relativno pogostih omembah in opisih triumfov v sočasnih virih komajda naletimo na izrecne omembe določene mojstrovine grške umetnosti, kot so denimo dela Praksitela, Fejdije in drugih, največ, kar se omenja, so kipi znanih osebnosti iz dragocenega materiala. Neprimerno več prostora pa je denimo namenjenega opisu zaplenjenega orožja.¹⁰

Poleg estetske ali ekonomske so umetniška dela nesporno imela tudi (za sodobnike večinoma bolj cenjeno) politično in simbolno vrednost, saj je po triumfu zavojevalec te slike oziroma kipe posvetil v *monumenta (memoria virtutis, monumenta victoriae)*, ki so tako še naprej opominjala na njegove zmage in jih slavila.¹¹ Nemalokrat je zmagovalec s seboj odpeljal najbolj znamenite spomenike osvojenega mesta (bodisi posvečene glavnim lokalnim božanstvom bodisi povezane s pomembnimi zgodovinskimi dogodki), ki so bili v Rimu na novo posvečeni, postavljeni v že obstoječa ali v nova, s pomočjo vojnega plena zgrajena svetišča, tam pa naj bi za vekomaj spominjali na bojne uspehe.¹²

V zavzetih mestih pridobljeni plen (*manubiae* ali *praeda*),¹³ kamor so spadale tudi umetnine, je v Rimu postal javna last. Zmagovalec jih je razdelil oziroma postavil na ogled ali posvetil v svetišča. Sam naj se z njimi praviloma ne bi okoristil, kar pa se je v praksi nemalokrat zaobšlo.¹⁴

7 Kot *signa* so se načeloma razumeli kipi bogov in znana umetniška dela (Stewart, *Statues in Roman Society*, 186–187).

8 *Ornamenta urbis*: Pape, *Griechische Kunstwerke*, 54, 69–70; Tarpin, »Morale ou droit?«, 93–94.

9 Strab. 8.6.23; Paus. 7.16.8; Pape, *Griechische Kunstwerke*, 16–19; Cadario, »Preparing for Triumph«, 84–87.

10 Cf. Beard, *Roman Triumph*, 174–176. O različnih načinih uporabe grških umetnostnih delih, ki so bila na ogled ob triumfu: Pape, *Griechische Kunstwerke*, 41–71.

11 Strong, »Administration of Public Building«, 100; Kinney, »Rape or Restitution of the Past?«, 54; Östenberg, *Staging the World*, 79–80, op. 380; Cadario, »Preparing for Triumph«, 83–84. Mumijeve posvetitve na bazah je tako moč najti zlasti v srednjeitalskih mestih, ki so bila takrat podvržena urbanizaciji (Kures, Nursija, Fabrateria Nova, Trebula Mutuska; cf. Cadario, »Preparing for Triumph«, 85–86).

12 Cadario, »Preparing for Triumph«, 89; Miles, »Roman Triumph«, 181.

13 Že v antiki ni bila povsem jasna ločnica med terminoma *manubiae* in *praeda* (Churchill, »Ex qua quod vellent facerent«, 86–87, 89–90; Beard, *Roman Triumph*, 165–166; Tarpin, »Manubiae« dans la procédure d'appropriation du butin«, 81–94).

14 Pape, *Griechische Kunstwerke*, 41–49; Churchill, »Ex qua quod vellent facerent«, 93–101; Miles, »Cicero's Prosecution of Gaius Verres«, 30. S plenom iz osvojenih mest pa je recimo lahko okrasil zunanjščino svojega bivališča (Rawson, »Antiquarian Tradition«, 159–161).

Eden izmed poveljnikov, ki se bogatemu plenu niso mogli upreti, je bil Manij Acilij Glabrion. Ko se je leta 189 pr. Kr. potegoval za mesto cenzorja, se mu je namreč očitalo, da po odločilni zmagi nad Antiohom Velikim leta 191 pr. Kr. pri Termopilah državne zakladnice ni dovolj obogatil s kraljevim denarjem in drugim plenom. Kronska priča, sicer njegov protikandidat Mark Porcij Katon, je poleg tega trdil, da je kot Glabrionov legat ob zavzetju tabora med kraljevim plenom sicer videl nekaj zlatega in srebrnega posodja, a da nič od tega kasneje ni bilo razstavljenega ob triumfu (Liv. 37.57.10–14). Tega si ni bilo moč razlagati drugače, kot da si je vse to prisvojil. Zgolj očitki okoriščenja z javnimi dobrinami so očitno zadostovali, da je Glabrion odstopil od kandidature.¹⁵ Sam Katon pa je za protiutež kot eno od svojih vrlin posebej izpostavil nekorumpiranost, češ da se ni bil nikoli niti okoristil z bojnimi plenom niti ga ni bil razdelil med svoje prijatelje.¹⁶

Četudi se je na eni strani od zmagovitih generalov pričakovalo, da bodo z vojnim plenom obogatili javno blagajno ter ne nazadnje z umetniškimi deli oplešali celo mesto, je na drugi strani zasebno prilaščanje dela plena, ki so si ga privoščili ljudje na položajih, veljalo za vsaj nemoralno. Kljub temu pa – kot pričata denimo Glabrionov primer in posredno tudi Katonova izjava – je bilo očitno več kot razširjeno.

Najbolj znani primer nebrzdanega pohlepa po umetniških delih brez dvo- ma predstavlja zloglasni guverner Sicilije, Gaj Veres, čigar obtožnica leta 70 pr. Kr. je bila eden prvih večjih Ciceronovih uspehov. Še pred razglasom sodbe je obotoženec odšel v prostovoljno izgnanstvo v Masilijo, tako da je bil spoznan za krivega *in absentia*. Poudariti seveda velja, da Veres nikakor ni bil osvaja- lec, temveč *propraetor*, ki mu je rimska država v roke zaupala zgledno upra- vljanje bogate Sicilije. Cicero zato izpostavi ločnico med zakonitostjo konfi- skacije *spolia* kot vojnega plena, od katere ima korist država, in *spoliations* ali nelegalno odtujitvijo umetniških del oziroma arhitekturnega okrasja. To je bilo nezakonito ravnanje, ki so si ga po zaslugi svojega položaja privoščili oblastniki.¹⁷

Kot dobro izpostavi Cicero v četrtem od svojih govorov *In Verrem*, pred njim niso bili varni nobena srebrna posoda, noben dragulj ali biser, noben predmet iz zlata ali slonove kosti, noben kip ali slika (Cic., *Verr.* 2.4.1). Med najbolj slavna dela, ki si jih je prisvojil, nedvomno sodi zasebna zbirka boga- tega poslovneža Gaja Heja iz Mesane, v kateri so se med drugim nahajala dela Praksitela, Poliklejta in Mirona.¹⁸ Poleg tovrstnih *opera nobilia* pa si je pogol-

15 Pape, *Griechische Kunstwerke*, 11; Churchill, »Ex qua quod vellent facerent«, 101–105; Beard, *Roman Triumph*, 166.

16 *Numquam ego praedam neque quod de hostibus captum esset neque manubias inter pauculos amicos meos divisi, ut illis eriperem qui cepissent* (*Orat. Fr.* 203).

17 Cf. Kinney, »Rape or Restitution of the Past?«, 53–54; Kinney, »Spolia«, 120–121; Miles, »Cicero's Prosecution of Gaius Verres«, 31.

18 Cic. *Verr.* 2.4.4–2.4.7; 2.4.12; Hewitt Cowles, *Gaius Verres*, 98–100; Vasaly, *Representations*, 111–114; Miles, »Cicero's Prosecution of Gaius Verres«, 33–34; Fezzi, *Corrotto*, 136–138.

tno prisvojil še nemalo manjših vrednih predmetov, kot so zlato in srebrno posodje, tapiserije, bronasto in marmorno pohištvo, manjše figurine, geme in pečatniki.¹⁹ Bil je celo tako predrzen, da si je za svojo zasebno zbirko prisvajal kulturne kipe iz svetišč, upodobitve bogov, posvetila bogovom ali tempeljsko lastnino.²⁰

Veresu v tem okviru očita tudi razkošje njegovega lastnega domovanja in mu naproti postavlja zglede zavojevalcev, kot so bili Lucij Mumij, Mark Marcel, Lucij Scipion, Flaminin, Lucij Pavel in slednjič Publij Servilij, ki so imeli svoja bivališča skromno opremljena, brez slik in kipov, četudi so ves Rim obogatili in oplešali z vojnim plenom.²¹

Cicero je s poglobljenim raziskovanjem preteklih dejanj nadalje dokazal, da Veres s svojim »roparskim« pohodom ni pričel šele na Siciliji, temveč da so bila nečastna in nemoralna že številna njegova dejanja pred nastopom mandata: če se omejimo zgolj na krajo umetnin, so se v njegovi zbirki znašli nič manj kot kulturni kipi in slike iz svetišč vzdolž obale Male Azije, znamenitih Herinega svetišča na Samosu, Apolonovega svetišča na Delosu in še bi lahko naštevali.²²

Posredno Ciceronov opis upravnikovega ropanja nudi tudi vpogled v tedanji vrednostni sistem ali v način vrednotenja umetnin, še posebej tistih, ki so imela v prvi vrsti religiozni, kulturni pomen. Veresu se tako za največje zlo šteje prilaščanje kulturnih kipov oziroma tempeljske lastnine, in ta očitek je najbolj poudarjen.²³ Kot Veresove protipole Cicero med drugimi navaja Scipiona Afričana, ki je po tretji punski vojni v sicilijanska mesta celo vrnil nekoč odtujena umetniška dela, Lucija Mumija, ki si ni drznil odnesti posvečenega Praksitelovega Erosa, in Marka Marcela, ki se iz istega religioznega razloga ni pritaknil dragocenosti polnega Minervinega svetišča; marsikaj od tega pa si je kasneje brez kančka slabe vesti prisvojil Veres.²⁴

19 Miles, »Cicero's Prosecution of Gaius Verres«, 35.

20 Cf. Cic., *Verr.* 2.4.70–130. O Veresovem ropanju umetnin po Siciliji in njegovi zbirki: Hewitt Cowles, *Gaius Verres*, 95–127; Miles, »Cicero's Prosecution of Gaius Verres«, 29–36; Robert, »Ambiguïté du collectionnisme de Verres«; Miles, »Roman Triumph«, 500; Fezzi, *Corrotto*, 67, 136–153; Kaderka, »Cicéron, collectionnisme et connaissance de l'art grec«, 7.

21 Cic., *Verr.* 2.1.54–2.1.58; 2.4.121; Pape, *Griechische Kunstwerke*, 54; Yarrow, »Lucius Mummius and the Spoils of Corinth«, 61.

22 Cf. Cic., *Verr.* 2.1.44–62; Hewitt Cowles, *Gaius Verres*, 7–8, 95; Hewitt Cowles, »Cicero's Debut«, 430; Fezzi, *Corrotto*, 75–78.

23 Kot moralno opravičljivo dejanje ni veljalo niti, če so po svetiščih plenili rimski osvajalci. Cicero posebej izpostavi, da si Lucij Mumij ni drznil iz Tespij v Bojotiji odnesti Praksitelovega Erosa, saj je bil posvečen (Cic., *Verr.* 2.4.4), Pavzanija (8.46.1–8.46.4) pa kot opravičilo za Avgustovo odnašanje umetnin iz Grčije podaja krajši povzetek plenjenja votivnih darov in upodobitev bogov po premaganih mestih vse od padca Troje dalje (Miles, »Cicero's Prosecution of Gaius Verres«, 31).

24 Cic., *Verr.* 2.4.73; Cic., *Verr.* 2.4.122–124; Hewitt Cowles, *Gaius Verres*, 115–120; Martin, »Griechenland erobert Rom«, 10; Fezzi, *Corrotto*, 145. Resnici na ljubo je ravno Marcelova plenitev tako sakralnih kot profanih spomenikov Sirakuz predstavljala moralni in kulturni mejnik. Ciceronova primerjava je tako predvsem retorično sredstvo, ki poudarja Veresovo nečastno ropanje: slednje se je ob primerjavi z zglednim ravnanjem predhodnikov izkaže kot še posebej nečastno (Östenberg, *Staging the World*, 80; Wells, »Impiety in the Middle Republic«, op. 6).

Cicero prostodušno priznava, da je številna *artificum nomina* spoznal šele ob raziskovanju Veresovih dejanj (cf. Cic., *Verr.* 2.4.4)²⁵ in da se je celo imen največjih mojstrov grške klasike, Mirona in Poliklejta, naučil šele ob opisovanju Hejeve zbirke.²⁶ Pripomniti velja, da je bil Cicero sicer velik občudovalec in ljubitelj grške umetnosti, saj je v svoji vili v Tuskulu zbral kar nekaj atiških kipov. Med njimi se je v »gimnaziju« nahajala Hermatena, ki mu jo je poslal Atik (Cic. *Att.* 1.1.5; 1.4.3). Zadovoljen z izbiro je na prijatelja naslovil prošnjo, naj poišče še nekaj za vilo primernih umetnin, nakar je Atik zanj izbral herme in *signa Megarica*, ki jih je Cicero željno pričakoval (Cic., *Att.* 1.5.7; Cic., *Att.* 1.9.2).²⁷

S prakso konfiskacije umetnin v javno dobro, torej z namenom *ornamenta urbis*, je po poveljnikih nadaljeval tudi cesar Avgust, ki to s ponosom omenja v *Res Gestae Divi Augusti*.²⁸ Pričel je že takoj po bitki pri Akciji, ko je številne stavbe v Rimu (npr. Janovo svetišče, Kapitol, Julijeva kurija, svetišče Božanskega Julija, Apolonovo svetišče na Palatinu) okrasil z egipčanskim vojnim plenom (Suet., *Aug.* 18; Cass. Dio 51.21–22).²⁹ Nadaljeval je tudi z odnašanjem ključnih spomenikov oziroma svetih predmetov iz Grčije, ko je med drugim odnesel zob Kalidonskega merjasca, kip Atene Aleje (Paus. 8.46.1) in seveda tudi kipe za Apolonov tempelj na Palatinu. Prav kiparski okras slednjega je prvi izpričani primer, ko so grške originale klasične dobe uporabili v kulturne namene v Rimu.³⁰ V celi so se tako nahajala tri znamenita dela iz 4. stoletja pr. Kr.: Skopasu pripisani Apolon Kitarojd, Latona Kefizodota Mlajšega in Timotejeva Artemida, pred njim pa so stali štiri Mironove znamenite krave.³¹

V principatu sta originalna umetniška dela iz Grčije v večji meri odnašala le še Neron in Kaligula, medtem ko so se ostali cesarji principata te prakse pretežno vzdržali, predvsem Klavdij in Hadrijan pa sta jih celo vračala. To je obenem tudi posreden odraz dejstva, da se je dejansko središče umetnosti premaknilo v Rim. Vsi cesarji pa so nadaljevali z odnašanjem plena vojaške narave.³²

25 *Nimirum didici etiam, dum in istum inquiero, artificum nomina.*

26 Cf. Bardon 6. Cic., *Verr.* 2.4.5: *Hercules egregie factus ex aere. Is dicebatur esse Myronis, ut opinor, et certe. Item l.../ Canephoroe ipsae vocabantur; sed earum artificem—quem? quemnam? recte admones—Polyclitum esse dicebant.* Možno je sicer, da je Ciceronova nevednost le retorična figura (Hewitt Cowles, »Cicero's Debut«, 437). Nekaj o umetniškem okusu pozne republike povedo tudi razbitine ladij iz Antikitere in Mahdije, ki sta na rimski trg prevažali tako bronaste kot marmorne grške kipe, med katerimi so bila originalna dela, kopije in variacije znanih del (cf. Martin, »Griechenland erobert Rom«, 9; Kaderka, »Cicéron, collectionnisme et connaissance de l'art grec«, 6).

27 O okrasu vile v Tuskulu: McCracken, »Cicero's Tusculan Villa«, 262–263.

28 *Mon. Anc.* 21.

29 Pape, *Griechische Kunstwerke*, 25–26; Cadario, »Preparing for Triumph«, 95.

30 Zanker, *Power of Images*, 240–242; Cadario, »Preparing for Triumph«, 95.

31 Cf. Bowersock, *Augustus and the Greek World*, 86.

32 Miles, »Cicero's Prosecution of Gaius Verres«, 38; Miles, »Roman Triumph«, 187. – Prispevek je bil v obliki referata predstavljen na 9. Grošljevem simpoziju, ki je potekal od 6. do 8. marca 2018 na ZRC SAZU.

BIBLIOGRAFIJA

- Bardon, Henry. »Sur le goût de Cicéron à l'époque des Verrines.« *Ciceroniana* 2, št. 1–2 (1960): 5–13.
- Beard, Mary. *The Roman Triumph*. Cambridge: Harvard University Press, 2007.
- Bowersock, G. W. *Augustus and the Greek World*. Pubblicazioni della Facoltà di lettere e filosofia dell'Università degli studi di Milano: Sezione di archeologia 5. Oxford: Clarendon Press, 1965.
- Cadario, Matteo. »Preparing for Triumph: Graecae Artes as Roman Booty in L. Mummius' Campaign (146 BC).« V: *The Roman Republican Triumph: Beyond the Spectacle*. Analecta Romana Instituti Danici: Supplementum 45, ur. Carsten Hjort Lange in Frederik Julian Vervaeke, 83–101. Roma: Edizioni Quasar, 2014.
- Churchill, Bradford J. »Ex qua quod vellent facerent: Roman Magistrates' Authority over Praeda and Manubiae.« *Transactions of the American Philological Association* 129 (1999): 85–116.
- Fezzi, Luca. *Il corrotto: Un'inchiesta di Marco Tullio Cicerone*. Bari: Editori Laterza, 2016.
- Hewitt Cowles, Frank. *Gaius Verres: An Historical Study*. Ithaca, 1917.
- Hewitt Cowles, Frank. »Cicero's Debut as a Prosecutor.« *The Classical Journal* 24, št. 6 (1929): 429–448.
- Kaderka, Karolina. »Cicéron, collectionnisme et connaissance de l'art grec.« FMSH-WP-2017-130, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01539108v2/document>.
- Kinney, Dale. »Rape or Restitution of the Past? Interpreting Spolia.« *Papers in Art History from the Pennsylvania State University* 9 (1995): 53–67.
- Kinney, Dale. »Spolia. Damnatio and renovatio memoriae.« *Memoirs of the American Academy in Rome* 42 (1997): 117–148.
- Kranjc, Janez. »Verzierung und Zubehör: Kunstobjekte in den römischen Rechtsquellen.« V: *Festschrift für Gernot Kocher zum 75. Geburtstag* »--- ich rief dich bei deinem Namen und gab dir Ehrennamen« (Jes 45, 4), ur. Borut Holcman in Markus Steppan, 223–43. Maribor: University of Maribor Press: Faculty of Law, 2017.
- Martin, Hanz Günter. »Griechenland erobert Rom - Kunstraub im Hellenismus.« *Kritische Berichte: Zeitschrift für Kunst- und Kulturwissenschaften* 23, št. 2 (1995): 5–14.
- McCracken, George. »Cicero's Tusculan Villa.« *The Classical Journal* 30, št. 5 (1935): 261–77.
- McDonnell, Myles. »Roman Aesthetics and the Spoils of Syracuse.« V: *Representations of War in Ancient Rome*, ur. Sheila Dillon in Katherine E. Welch, 68–90. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Miles, Margaret. »Cicero's Prosecution of Gaius Verres: A Roman View of the Ethics of Acquisition of Art.« *International Journal of Cultural Property* 11, št. 1 (2002): 28–49.
- Miles, Margaret. »The Roman Triumph: Parading the Plunder.« V: *Ravaged: Art and Culture in Times of Conflict*, ur. Jo Tollebeek in Eline van Assche, 181–88. Leuven: Mercatorfonds, 2014.
- Östenberg, Ida. *Staging the World: Spoils, Captives, and Representations in the Roman Triumphal Procession*. Oxford Studies in Ancient Culture and Representation. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Pape, Magrit. *Griechische Kunstwerke aus Kriegsbeute und ihre öffentliche Aufstellung in Rom: von der Eroberung von Syrakus bis in augusteische Zeit*. Hamburg: [s.n.], 1975.
- Pollitt, Jerome J. »The Impact of Greek Art on Rome.« *Transactions of the American Philological Association* 108 (1978): 155–174.

- Rawson, Elizabeth. »The Antiquarian Tradition. Spoils and Representations of Foreign Armour.« V: *Staat und Staatlichkeit in der frühen römischen Republik: Akten eines Symposiums*, ur. Walter Eder, 158–73. Stuttgart: Franz Steiner, 1990.
- Robert, Renaud. »Ambiguïté du collectionnisme de Verres.« V: *La Sicile de Ciceron: Lectures des Verrines*. Collection «ISTA» 1030, ur. Julien Dubouloz in Sylvie Pittia, 15–34. Besançon: Institut des Sciences et Techniques de l'Antiquité, 2007.
- Stewart, Peter. *Statues in Roman Society: Representation and Response*. Oxford Studies in Ancient Culture and Representation. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Strong, Donald E. »The Administration of Public Building in Rome during the Late Republic and Early Empire.« *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 15 (1968): 97–109.
- Tarpin, Michel. »Les «Manubiae» dans la procédure d'appropriation du butin.« V: »*Prae-da*«. *Butin de guerre et société dans la Rome républicaine / Kriegsbeute und Gesellschaft im republikanischen Rom*. Collegium Beatus Rhenanus 1, ur. Marianne Coudry in Michel Humm, 81–102. Stuttgart: Franz Steiner, 2009.
- Tarpin, Michel. »Morale ou droit? La capture des objets sacrés à Rome.« V: *Spolier et confisquer dans les mondes grec et romain*, ur. Marie-Claire Ferriès in Fabrice Delrieux, 81–100. Chambéry: Université de Savoie, 2013.
- Vasaly, Ann. *Representations: Images of the World in Ciceronian Oratory*. Berkeley: University of California Press, 1993.
- Wells, Jack. »Impiety in the Middle Republic. The Roman Response to Temple Plundering in Southern Italy.« *The Classical Journal* 105, št. 3 (2010): 229–43.
- Yarrow, Liv. »Lucius Mummius and the Spoils of Corinth.« *Scripta classica Israelica: Yearbook of the Israel Society for the Promotion of Classical Studies* 25 (2006): 57–70.
- Zanker, Paul. *The Power of Images in the Age of Augustus*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1988.

IZVLEČEK

Odtujevanje umetniških del v rimski dobi: nezakonito dejanje ali pravica zmagovalca?

Prispevek obravnava odtujevanje (pretežno grških) umetniških del s strani rimskih zavojevalcev oziroma oblastnikov. Rimski poveljniki so iz zavzetih mest med drugim vojnim plenom odpeljali tudi številna umetniška dela, ki so jih v prestolnici razstavili, da so postala *ornamenta urbis*, medtem ko se sami z njimi praviloma niso okoristili. Na drugi strani so si jih lahko nezakonito, po zaslugi svojega položaja, prilaščali nekateri oblastniki. Evidenten primer tovrstne korupcije je Gaj Veres, proti kateremu je ostro nastopil Cicero.

ABSTRACT

Alienating Art Works in the Roman Era: An Illegal Act or the Conqueror's Right?

The paper examines the alienation of art works (mostly Greek) by Roman conquerors or functionaries. The booty brought by Roman generals from the conquered cities included a

number of art works to be displayed in the capital as *ornamenta urbis*, while the generals themselves usually took no advantage of them. On the other hand, they could be illegally seized by functionaries who abused their position. An obvious example of such corrupt practice is Gaius Verres, who is tackled in a famous speech by Cicero.

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.20.2.63-87>

Matej Petrič

Korupcija in elite v pozni antiki: primer Kvinta Avrelija Simaha

Korupcija je prisotna v vseh človeških družbah. Manifestira se na najrazličnejše načine. V slovenskem javnem prostoru je bolj opazna od izbruha zadnje finančne krize leta 2008, ko je pojem korupcije, ki je pogosto povezan z državnim aparatom in državnimi podjetji, postal del splošnega javnega diskurza, zlasti pred vsakokratnimi volitvami. Tudi letos (spomnimo se le na »korupcijo v zdravstvu«) ni bilo nič drugače.

Kaj je korupcija? Še najbližje splošnemu razumevanju je definicija, ki jo v svoji zadnji izdaji ponuja SSKJ: »izkoriščanje družbenega položaja, moči za neupravičeno in navadno nezakonito pridobivanje zlasti premoženjske koristi zase ali za znance«. V razvitih sodobnih družbah so za koruptivna dejanja običajno predvidena zakonske sankcije in v družbi obstaja vsaj načelen konsenz, da so tovrstne prakse nekaj negativnega in nezaželenega. Poleg tega je samo ime korupcije neločljivo povezano s podkupninami in denarjem.

Antični svet je našemu v marsičem seveda podoben, v številnih ozirih pa tudi ne. Prakse, ki danes sodijo v domeno korupcije, niso vselej veljale za koruptivne v antiki, prav tako odnos do korupcije ni bil vedno ali nujno le negativen. Pri preučevanju katerega koli zgodovinskega obdobja, še zlasti tako oddaljenega, moramo biti pozorni na takšne razlike in ne smemo izhajati iz sodobnih predstav ali vrednostnih sodb. Določena zadrega glede tega, kaj točno lahko razumemo kot korupcijo v antiki – to, kar za nas predstavlja korupcija, ali to, kar so v antiki dojemali kot sporno – se nenazadnje kaže tudi na letošnjem Grošljevem simpoziju, kjer so bile pod krovnim pojmom korupcije v antiki predstavljene zelo različne teme.

Pojem korupcije je v svojem bistvu povezan z oblastjo in upravnim aparatom. Pričujoči prispevek zato želi osvetliti vlogo interesnih povezav in mrež poznanstev, ki so prepredale poznoantično rimsko družbo. Cilji tovrstnih povezav so bili poleg večje varnosti, ki so jo zagotavljale svojim članom – tu

gre tako za fizično kot socialno varnost, pri čemer imamo v mislih, da so ta omrežja ljudem omogočala ohranitev določenega položaja na družbeni lestvici –, pogosto tudi pridobivanje najrazličnejših koristi in ugodnosti, ki bi jih danes prištevali h korupciji. Te koristi so bile seveda pogosto pridobljene na škodo drugih.

Virov za preučevanje pozne antike ne manjka. V omenjeno obdobje namreč sodi skoraj devetdeset odstotkov vse ohranjene antične latinske književnosti,¹ katerih levji delež predstavlja krščanska književnost, ki je v 4. in 5. stoletju doživela pravi razcvet. Ohranjenih virov je torej več kot za prejšnja obdobja in so obenem tudi zelo raznovrstni – med njimi najdemo vse od komentarjev k Svetemu pismu, pridig, zgodovinskih del, panegirikov, astroloških priročnikov, posvetnih pesnitev in antikvarnih del do skoraj nepregledne količine pisem najrazličnejši bolj ali manj znanih posameznikov, ki so neprecenljiv vir za preučevanje poznoantične družbe.²

Klientelne povezave, ki so sestavljale interesna omrežja, so obstajale na vseh ravneh rimske družbe. Vpogled v njihovo delovanje na ravni državnih in regionalnih elit, osredotočenih na cesarski dvor in na mesto Rim, nam omogočajo dela Kvinta Avrelija Simaha, ki je v 4. stoletju pripadal samemu vrhu rimske družbe. V nadaljevanju bodo podrobneje predstavljene sporne prakse, s katerimi se je srečal, ko je bil v letih 384–385 prefekt mesta Rima. Mestni prefekti so morali o svojem delu redno poročati cesarju in tudi sicer so ga pogosto prosili za pomoč pri odločanju o pomembnejših zadevah. V primeru Simaha so se ohranila številna pisma – imenovana *relationes* oziroma *uradna poročila* – ki jih je med svojim mandatom poslal na milanski dvor. Podatke, ki jih vsebujejo, lahko v številnih primerih obogatijo navedbe iz njegovih pisem.

DRUŽINA SIMAHOV V POZNI ANTIKI

Kvint Avrelij Simah (ok. 340–ok. 402)³ je pripadal eni najbogatejši družin 4. stoletja. Izvor Simahov ni povsem znan. Dolgo časa je v strokovnih krogih prevladovalo mnenje, da je bil njihov dvig na družbeni lestvici ena od posledic velike krize 3. stoletja ter da so del senatne aristokracije postali šele v času

1 Leonhardt, *Latin*, 2.

2 Vprašanje, v kolikšni meri so ohranjene zbirke pisem objavili njihovi avtorji ali pa so bile objavljene šele po njihovi smrti, je precej kompleksno in odgovor nanj se razlikuje od primera do primera. Novejši pregled večine najpomembnejših ohranjenih latinskih in grških pisemskih zbirk iz pozne antike je Sogno in dr., *Late Antique Letter Collections*. Za vprašanje objave pisem glej tudi Gibson, »Ancient Letter Collections« in Beard, »Ciceronian Correspondence«.

3 Temelj njegovega življenjepisa je še vedno Seeckova kritična izdaja, zlasti njen uvodni del. Cf. tudi Seeckov članek v RE. Starejšo predstavitev (z nekaj napakami, a še vedno uporabno) ponuja Mai, *De Symmacho*. Izčrpnjša sodobna prikaza ponujata zlasti Sogno, *Biography*, in Salzman in Roberts, *Letters 1*. Cf. še PLRE I, 863-871 (družinsko drevo – z napakami! – na strani 1146), Chastagnol, *Les Fastes*, 218–229 (družinsko drevo na strani 294), Barrow, *Prefect and Emperor*, 9–14, Vera, *Commento*, xxxi-lxvii (družinska drevesa xxvii-xxviii), Callu, *Symmaque: Correspondance I* (uvod), Sogno, »The Letter Collection of Quintus Aurelius Symmachus«.

Konstantina Vélikega, ki je precej povečal rimski senat. Natančnejšo sodbo o tem je dolgo onemogočalo pomanjkanje epigrafskih virov, ki s 3. stoletjem močno upadejo, ter napačno enačenje Simahovega deda, ki je bil konzul leta 330, z neko osebo, za katero je izpričano, da ni imela rang senatorja.⁴ Ta *communis opinio*, po kateri so Simahi del senatne aristokracije postali šele malo pred Simahovim rojstvom, je ostala v veljavi vse do konca prejšnjega stoletja. Tedaj jo je prepričljivo ovrgel Alan Cameron, ki je pokazal, da je ta družina že v drugi polovici 3. stoletja vsaj tri generacije sodila v vrh rimske družbe.⁵ Na njihovo dolgo pripadnost rimski eliti kaže tudi veliko premoženje, s katerim je Simah razpolagal. Iz njegovih ohranjenih del je razvidno, da je imel najmanj tri hiše v Rimu, vsaj toliko hiš še v njegovih predmestjih, v lasti je imel tudi domovanje v Kapui, štirinajst vil v Italiji, poleg tega je bil lastnik posesti na Siciliji in v Mavretaniji.⁶ Ker v rimskem svetu ni veljalo načelo primogeniture, se je premoženje ob dedovanju delilo in so lahko družine do takšnega bogastva in števila posesti prišle le postopoma in s pomočjo skrbno načrtovanih porok. To pomeni, da je bilo za akumulacijo tako velikega premoženja potrebnega kar nekaj časa. V mislih je treba imeti še dejstvo, da pravkar navedeni seznam predstavlja *Simahovo* lastnino. Ker ni bil edini otrok v družini, je jasno, da je imel njegov oče še znatno več premoženja, ki se je potem razdelilo med njega in njegove brate.

Neznani ostajata letnici njegovega rojstva in smrti. Domneva o letu njegovega rojstva temelji na dveh pismih – v *Ep.* 1.1, ki je datirano v leto 375, se je sam označil kot *iuuenis* (mladenič), v *Ep.* 4.18 iz leta 396 pa zase uporabi izraz *annis in senectam uurgentibus* (da se torej že počasi stara), na podlagi česar je Otto Seeck, njegov prvi sodobni izdajatelj, prišel do sklepa, da se je rodil leta 340 ali malo zatem.⁷ Umrl je najverjetneje v prvi polovici leta 402.⁸ Simah je bil najstarejši sin in je imel še vsaj tri brate, ki so sicer dočakali odraslo dobo, a so vsi umrli pred njim – to so bili Avianij Valentin,⁹ *consularis* Kampanije v letih 364–365, Avianij Vindicijan, prav tako *consularis* Kampanije v drugi

4 Možna kandidata sta bila kar dva – Mark Avrelij Nerij Simahij, ki je bil *uir perfectissimus*, ter sicer neznani Simah, vikar Mezije leta 318 ali 319, ki je bil vitez ali pa je pripadal nižji družbeni skupini, saj tedaj senatorji niso smeli voditi diecez. Cf. Seeck, *Symmachus*, xli.

5 Cameron, »Antiquity of the Symmachi«. Cameronova teza je danes splošno sprejeta. Temelji na neki opazki, ki jo je zapisal Elias v svojem komentarju k Porfirijevi *Isagoge*. Porfirij je to delo napisal okrog leta 270 in ga posvetil nekemu Simahovemu predniku, za katerega Elias pravi, da je pripadal družini, ki je že vsaj tri generacije spadala med najbolj ugledne rimske družine. Neoplatonik Elias je sicer deloval v Aleksandriji v 6. stoletju, med drugim je bil leta 541 prefekt Ilirika.

6 Za seznam posesti glej Mai, *De Symmacho*, xxiii–xxiii; obširnejšo predstavitev prinaša Seeck, *Symmachus*, xlv–xlvii, ki vire za identifikacijo posameznih posesti in kronologijo Simahovih potovanj po njih predstavi na straneh lx–lxvi. Seveda je možno, da je imel tudi druge posesti, ki jih v svojih delih ni omenil.

7 Seeck, *Symmachus*, xlv. Danes je splošno sprejeta letnica 340, v starejši literaturi se pojavlja tudi 345.

8 Sogno, *Biography*, 84–85.

9 Njemu je bil posvečen verjetno luksuzni koledar za leto 354. Cf. Salzman, *Letters* 1, xx. Bolj zadržana sta Divjak in Wischmeyer, *Das Kalendarchbuch*, 55.

polovici 4. stoletja, in Celzin Tician,¹⁰ afriški vikar leta 380. Vsi naštetni so znani predvsem iz bežnih omemb v njegovih delih, zato ne gre izključiti možnosti, da je imel še kakega brata ali sestro, ki jih ni omenil.¹¹

Več je znanega o njegovem očetu. Lucij Avrelij Avianij Simah se je rodil med letoma 300 in 320¹² ter je kasneje zasedal več pomembnih položajev. Bil je prefekt anone, rimski vikar, rimski mestni prefekt, sodeloval je na več uradnih senatnih poslanstvih k cesarju, pred smrtjo pa je bil določen tudi za rednega konzula za leto 377, kar je bila najvišja čast, ki jo je lahko kak pripadnik elite dosegel. Še pred konzularno inavguracijo je leta 376 umrl, zato njegovega imena tudi ni v konzularnih fastih.¹³ Po njegovi smrti je senat dosegel, da sta mu bila v Rimu in Konstantinoplu postavljena kipa z napisom, ki se je v Rimu ohranil in ki prinaša njegov *cursus honorum*.¹⁴ Simahova mati, katere ime ni znano, je prav tako pripadala najvišjim slojem elite, saj je bila hči Fabija Ticianja, rimskega mestnega prefekta v letih 339–341 in 350–351 ter konzula leta 337.¹⁵

KVINT AVRELIJ SIMAH

Glavni viri za Simahovo življenje so njegova lastna dela, ki prinašajo največ podatkov, ter nekaj napisov, ki vsebujejo njegov *cursus*.¹⁶ V mladosti je bil deležen kar najboljše izobrazbe. Učil ga je neki stari galski učitelj retorike, po vsej verjetnosti slavni Tiberij Viktor Minervij iz Bordeauxa, ki je leta 352 prišel v Rim.¹⁷ Leta 361 je njegov oče Avianij kot član senatne delegacije potoval h Konstanciju II v Antiohijo, kjer se je slednji pripravljal na vojno proti Perziji. Med potjo se je seznanil s slavnim grškim retorjem Libanijem in nekaj časa celo razmišljal, da bi poslal svojega sina k njemu v uk, vendar pa se to ni zgodilo.¹⁸

10 Izmed pisem, ki jih je Simah pisal svojim bratom, se jih je ohranilo le nekaj, naslovljenih na Celzina Ticianja (*Ep.* 1.62–74).

11 To bi lahko veljalo zlasti za sestro, saj Simah v svojih pisemih ženske nasploh omenja zelo redko, poimensko pa še redkeje. Njegova žena Rustikijana se v njih skorajda ne pojavlja, za njegovo hči, ki je naslovnica ali predmet več pisem, pa še danes ni znano, kako ji je bilo ime.

12 Seeck, *Symmachus*, xli.

13 *Ibid.*, xliii–xliv.

14 Ohranil se je napis s Trajanovega foruma CIL 6:1698 = ILS 1257. Za danes splošno sprejeto domnevo, da je umrl pred nastopom konzulata, glej Seeck, *Symmachus*, xliii–xliv.

15 Salzman, *Letters* 1, xix.

16 Najpomembnejši je napis CIL 6:1699 = ILS 2946, ki je stal v Simahovi hiši na Celiju in ki ga je na njegovo čast posthumno postavil sin Memij.

17 Ta identifikacija sicer ni zanesljiva. Mai, *De Symmacho*, xviii, o njegovem imenu še ne ugiba, Seeck, *Symmachus*, xliv, je prvi postavil to domnevo, ki je danes bolj ali manj sprejeta. Za dvome glej Salzman, *Letters* 1, xxi op. 45. Domneva temelji na dejstvu, da Simah v *Ep.* 9.88 omenja, da ga je v mladosti učil neki *senex Garumnae alumnus*. Za *Ep.* 9.88 danes velja, da ga je Simah napisal Avzoniju, ki v svoji pesnitvi *Commemoratio professorum Burdigalensium* na prvo mesto postavlja ravno Tiberija Viktorja Minervija. Salzmanova, *loc. cit.*, sicer upravičeno opozarja, da je sredi 4. stoletja v Rimu delovalo več galskih retorjev.

18 Za senatno poslanstvo, katerega povod je bila po vsej verjetnosti Julijanova uzurpacija v Galiji, glej. Amm. 21.12.24. Za načrte s Simahom glej Lib., *Ep.* 923.

Prvo pomembnejšo »službo« je dobil, ko je leta 365, torej v času, ko je bil njegov oče rimski mestni prefekt, zasedel položaj *correctoris Lucaniae et Brittiorum*. Posebna čast ga je doletela leta 368. Tedaj ga je senat določil za vodjo delegacije, ki je cesarju Valentinijanu ob njegovi peti obletnici prevzema oblasti (*quinquennalia*) v Trier prinesla *aurum oblaticium*. Ob tej priliki je imel 25. februarja 369 pred Valentinijanom svoj panegirik. Z njim je dosegel popoln uspeh, saj je potem na naročilo dvora izvedel še dva – enega za Valentinijanovega sina Gracijana, drugega pa leta 370 na čast Valentinijanovega tretjega konzulata.¹⁹

Po povratku z dvora, kjer je stkal poznanstva s številnimi pomembnimi člani cesarske administracije,²⁰ nekaj let ni zasedal nobenega državnega položaja. V letih 373–374 je bil afriški prokonzul; tedaj se je seznanil tudi s Teodozijem Starejšim, očetom kasnejšega cesarja Teodozija Vélikega.²¹ Po vrnitvi v Rim se je leta 375 poročil z Rustikijano, hčerjo Memija Vitrazija Orfita (mestni prefekt 353–355, 357–359), ki je bil tedaj že mrtev.²² Z njo je imel vsaj dva otroka – neimenovano hčer in sina Kvinta Fabija Memija Simaha –, ki ju je poročil v družino Nikomahov.

Leta 384 je bil v napetem političnem ozračju imenovan za rimskega mestnega prefekta. Leto predtem je namreč v Galiji Magnus Maksimus ubil Gracijana in se oklical za cesarja. Da bi Valentinijan II, ki je ostal edini legitimni vladar na zahodu, zagotovil varnost Italije in lojalnost rimske elite, je leta 384 na ključne upravne funkcije v Italiji imenoval bolj tradicionalne poganke kandidate. Tako je iz pokoja poklical Vetija Agorija Pretekstata (ahajski prokonzul 362–364, mestni prefekt 367–369) in ga imenoval za pretorijanskega prefekta Italije, v začetku leta 384 pa je na položaj rimskega mestnega prefekta imenoval še Simaha.²³ Kljub temu, da sta bili dve najpomembnejši upravni funkciji v Italiji v rokah tradicionalistov in poganov, pa Valentinijanu II s to potezo ni uspelo umiriti političnih strasti v Rimu. Simahov mandat so namreč zaznamovale številne nevšečnosti – od sporov z nekaterimi kristjani pa vse do nesposobnih podrejenih in težav s preskrbo Rima s hrano. Konec leta 384 ali v začetku 385 je zaradi vseh težav predčasno odstopil s položaja.

Leta 387 je Magnus Maksimus vdrl v Italijo. Valentinijan II je zbežal k Teodoziju v Tesaloniko in kazalo je, da bo uzurpator uspešen v svojem boju za oblast. V takšnem vzdušju je imel Simah za Magna Maksima januarja 388 panegirik ob praznovanju njegovega konzulata. Ni znano, ali je govor želel imeti ali pa je bil zanj kot eden najvidnejših senatorjev preprosto določen.

19 Vsi trije govori so fragmentarno ohranjeni kot *Or.* 1–3.

20 Med drugim se je tam prvič osebno srečal z Avzonijem. Zgoraj omenjeno *Ep.* 9.88 je namreč napisal še preden je odšel v Trier.

21 *Ep.* 10.1, cf. Matthews, »Symmachus and Theodosius«.

22 Za datum glej Seeck, *Symmachus*, il-1. Orfit je umrl leta 369 ali 370.

23 Sogno, *Biography*, 40–41.

Kakor koli že, 28. avgusta 388 je Teodozij premagal uzurpatorja, Simah pa se je znašel v sila neprijetnem položaju. Po cerkvenem zgodovinarju Sokratu (*Hist. Eccl.* 5.14.6) ga je pred kaznijo zaradi izdaje rešilo zgolj posredovanje nekega škofa.

Njegov padec v nemilost ni trajal dolgo – že leta 391 je postal redni konzul in s tem izenačil očetove dosežke (torej je opravljal obe tedanji najbolj prestižni funkciji – bil je mestni prefekt in konzul). Leta 392 je v Galiji prišlo do nove uzurpacije. Tokrat je bil Simah bolj previden in je do Evgenija ohranjal distanco, ki mu je po njegovem padcu v bitki pri Frigidu septembra 394 omogočala ohraniti velik vpliv v rimski eliti. Na stara leta ga je senat izbral za člana poslanstva, ki je bilo leta 402 zaradi gotske nevarnosti napoteno na milanski dvor. Med zimskim potovanjem je Simah zbolel in najverjetneje kmalu po povratku v Rim tudi umrl.²⁴

Ohranila so se številna Simahova dela, ki nudijo podlago pričujoči analizi. Najmanj se je ohranilo njegovih govorov – kljub temu, da je v antiki slovel predvsem kot *orator disertissimus*, do zgodnjega 19. stoletja ni bil znan noben njegov govor. Šele leta 1815 je Angelo Mai objavil prve fragmente njegovih govorov. Vsega skupaj je danes deloma ohranjenih 8 govorov. V večjem številu so se ohranila njegova uradna poročila (*relationes*), ki jih je kot mestni prefekt pošiljal cesarjem. Skupno jih je 49, vendar je jasno, da to niso vsa, ki jih je napisal v svojem mandatu.²⁵ Količinsko največ se je ohranilo pisem. Danes jih poznamo 905, razdeljena so na 10 knjig. Za razliko od govorov in uradnih poročil, ki so bila po koncu antike skoraj povsem neznana oziroma so sploh izginila, so bila njegova pisma v srednjem in zgodnjem novem veku zelo brana, saj so veljala za vzoren primer stilno izbrušenih pisem.

MESTNA PREFEKTURA V POZNI ANTIKI

Predstavitev interesnih omrežij poznoantične rimske elite, ki sledi, se osredotoča na obdobje, ko je Simah zasedal položaj rimskega mestnega prefekta. V teh mesecih je bil tarča omrežij svojih nasprotnikov, ki so aktivno spodkopavali njegov položaj za lastne koristi in se pri tem posluževali spornih prijemov. V okviru te diskusije bosta predstavljeni tudi dve večji gradbeni aferi – eno je Simah podedoval od svojih predhodnikov, druga pa je bila povezana z njegovim pokojnim tastom Orfitom.

Simah je bil mestni prefekt (*praefectus urbi*) v letih 384–385. Mestna prefektura (*praefectura urbis Romae*) je bila takoj za rednim konzulatom druga najbolj zaželena in prestižna služba v cesarski administraciji. Ta položaj, ki je

²⁴ *Ibid.*, 84–85.

²⁵ Tako je npr. zelo očitna odsotnost poročil, ki obravnavajo njegov izgon tujcev iz Rima leta 384. Cf. *ibid.*, 33. Glede izгона tujcev glej pikro opazko Amijana Marcelina 14.6.19.

prinašal status *illustris*²⁶ in na katerega je posameznike neposredno imenoval sam cesar, so redno zasedali pripadniki najvplivnejših senatorskih družin. Mestni prefekt je imel dokaj široka pooblastila.²⁷ Bil je najvišji civilni uradnik v Rimu s precejšnjimi upravnimi in sodnimi pristojnostmi. Poleg tega, da je skrbel za interese senatorjev in predstavljal vez med senatom in cesarji (ki so v tem obdobju rezidirali izven Rima), je skrbel za red in mir v samem Rimu ter 100 milj naokrog. V tem oziru so bili prefekti v 4. stoletju v dosti slabšem položaju kot njihovi predhodniki, saj so se zaradi Konstantinove razpustitve pretorijanske garde lahko poslužili precej manjšega števila »policijskih enot«.

Upravne pristojnosti je imel mestni prefekt zgolj v samem Rimu ter v obeh njegovih pristaniščih – Ostiji in Portu. Ena njegovih najpomembnejših nalog je bilo zagotavljanje stabilne in zadostne preskrbe mesta z *anono*, ki je bila v tem obdobju sestavljena iz žita, olivnega olja, vina in mesa. Poleg tega je prefekt nadziral delovanje mestnih cehov (za katere se je Simah večkrat zavzel),²⁸ nadziral je prirejanje iger, ki je bilo naloženo kandidatom za kvesturo in preturo, še preden so do dvora prišla poslanstva z dežele, jih je sprejel in preučil njihove zahteve. Zadolžen je bil tudi za gradnjo in obnavljanje javnih stavb, med drugim je določal količino vode, ki se je pretakala po akvaduktih.²⁹

Na pravnem področju je bil mestni prefekt najvišja sodna instanca v civilnih in kazenskih zadevah v Rimu in 100 milj širokem pasu okrog njega. Bil je tudi prizivna instanca za sodbe nižjih sodišč. Na razsodbo prefekta so se stranke lahko pritožile pri cesarju, ki ga je prefekt v težjih sodnih primerih večkrat tudi sam prosil za pomoč. Prefekt je prav tako razsojal v vseh zadevah, v katerih so bili udeleženi senatorji (*clarissimi*), ki so spadali pod njegovo pristojnost.

Kot je bilo v antiki običajno, noben uradnik praviloma ni zasedal svojega položaja več kot kakšno leto ali dve. V 4. stoletju je povprečni mandat tako trajal leto dni. Simah je bil na položaju približno 7 mesecev, saj je predčasno odstopil. Kot je moč rekonstruirati iz virov, je bil njegov mandat relativno neuspešen, pri čemer so veliko vlogo odigrale skupine ljudi, ki so namerno rušile njegov položaj, in pa težko politično ozračje, do katerega je privedla uzurpacija Magna Maksima.

26 V 4. stoletju je zaradi ekspanzije birokratskega aparata in povečanja števila senatorjev na zahodu in vzhodu izginilo staro razlikovanje med senatorji in vitezi. Namesto tega se je razvil kompleksen sistem različnih stopenj časti. V samem vrhu so stali *viri illustres* in pod njimi njimi *clarissimi*, ki so sestavljali senatno aristokracijo.

27 Za funkcijo mestnega prefekta glej Chastagnol, *La Préfecture*; isti, *Les Fastes*; Barrow, *Prefect and Emperor*, 1–19, in Hecht, *Störungen der Rechtslage*, 55–70. Sledeča predstavitev prefektovihi nalog se v glavnem navezuje na obravnavo pri Bettini Hecht.

28 Iz Simahovih uradnih poročil je razvidno njegovo ukvarjanje s cehi ladjarjev (*Rel. 44*), menjalcev denarja (*Rel. 29*), solinarjev (*Rel. 44*), mestnih zdravnikov (*Rel. 27*) ter s cehom *negotiatorum* (*Rel. 14*).

29 Barrow, *Prefect and Emperor*, 7.

PRVE NEVŠEČNOSTI: PREFEKTOVA KOČIJA

Svoj mandat je Simah začel zgodaj spomladi leta 384.³⁰ Na položaj ga je imenoval cesar, sam za položaj ni lobiral.³¹ V zahvalnem pismu, ki ga je takoj po imenovanju poslal cesarju Teodoziju,³² je zatrdil, da na ta položaj niti ni pomislil, a njegove izjave ne gre jemati preveč resno. Kljub taktiziranju Valentinijana II, ki si je v težkem trenutku želel zagotoviti lojalnost senatorske elite, Simah ni bil edini primeren poganski kandidat in njegovo imenovanje najverjetneje ni prišlo iz nič, temveč je moral cesarju nekdo prišepniti, naj imenuje prav njega. Tu je na mestu vprašanje, kakšne zasluge za to je imel njegov tesni prijatelj Pretekstat, tedanji pretorijanski prefekt. Lobiranje na dvoru ni bilo nič posebnega: o tem nenazadnje priča opazka samega Simaha, ki jo je kakih 20 let prej zapisal v pismu Avzoniju – kot je dejal, je bila ta »bolezen« v družbi splošno razširjena.³³

Simah je mandat začel energično: ena prvih stvari, za katero si je prizadeval, je bila povezana z vizualno reprezentacijo službe mestnega prefekta ter z željo po simbolni vrnitvi k nekdanji skromnosti in zadržanosti. Njegov predhodnik Anicij Avhenij Bas (mestni prefekt v letih 382–383) je namreč od cesarja izposloval, da je smel namesto stare in preproste službene kočije, s katero se je prefekt vozil po Rimu, uporabljati novo in dosti bolj razkošno, s srebrom okovano vozilo. Simah je cesarja prosil,³⁴ naj to odločitev prekliče, saj naj bi bila nova kočija preveč bahaška. Ohranjena uradna poročila kažejo, da je Simah s svojo zahtevo uspel,³⁵ vendar je dosegel le delno zmago. Dvor je namreč zahteval, naj mestna prefektura vrne srebro z nove kočije, saj naj bi ga mestu podaril cesar. To je spravilo Simaha v nekoliko neroden položaj. Zato si je prizadeval spremeniti cesarjevo odločitev s poročilom, v katerem je zapisal, da se je v zadevo poglobil in odkril, da srebro ni prišlo z dvora, temveč da so

³⁰ Sogno, *Biography*, 34.

³¹ *Rel. 1: quieto mihi et iam pridem a desideriis honorum remoto praefecturam multis cupitam sponte tribuistis.* (»Položaj rimskega mestnega prefekta, ki si ga mnogi želijo zasesti, ste mi po lastni volji [= brez mojega lobiranja] dodelili, ko nisem zasedal nobenega položaja in sem že opustil željo po kakih novi državni službi.«); *Rel. 2: praefectos saepe fecistis et immensa aetate facietis, sed quos adsiduitas et usus ingesserit. me dudum proconsularem uirum cedentem iam diu potentium moribus ante capere magistratum quam expectare uolulistis.* (»Večkrat ste že povišali može v mestne prefekte in boste to v svoji dolgi vladavini še mnogokrat storili, a vedno take, ki so se vsilili s svojimi vztrajnimi obiski in poznanstvi. Zame, ki sem pred tem dosegel le položaj prokonzula in sem se že dolgo uklanjal ravnanju mogočnih mož, pa ste želeli, da bi to magistraturo dobil, še preden bi jo lahko pričakoval.«)

³² *Rel. 2*; citat je v prejšnji opombi.

³³ *Ep. 9.88*, ki ga Salzmannova, *Letters 1*, 39–41, datira v leta 363–367: *Olim te mihi fecit optabilem cultu fama litterarum tuarum, sed diu officium scribendi per uerecundiam distuli, ne in aula positum uiderer ambire: cuius morbi ita crebra est adfectatio ut diligentes existimationis uiri pro alienis uitiiis erubescant.* (»Že dlje sem se ti želel pokloniti zaradi slovesa tvojih del, a sem s pismom dolgo odlašal iz neke zadržanosti, saj nisem želel, da bi se zdelo, da se ti prilizujem, ker zasedaš pomemben položaj na dvoru. Dandanes se je namreč ta bolezen tako razpasla, da možje, ki kaj dajo na svoj ugled, zardevajo zaradi te hibe, ki jo izkazuje toliko ljudi.«)

³⁴ *Rel. 4.*

³⁵ *Rel. 20* kaže, da je bil cesarjev odgovor pozitiven.

ga za novo kočijo prispevali meščani Rima, kar bi pomenilo, da srebro pripada mestni prefekturi.³⁶ Končni rezultat ni znan, a glede na ostala poročila lahko trdimo, da je postajal odnos med mestnim prefektom in cesarjem vse bolj natečen in se v prihajajočih mesecih še zaostрил.

TEŽAVE S KRISTJANI: SPOR O OLTAJU ZMAGE IN OČITKI O PREGANJANJU

Po začetnih nevšečnostih so sledile nove, pri katerih so imeli prste vmes Simahovi nasprotniki. Tu mislimo predvsem na dve versko obarvani epizodi, ki so ju določeni krščanski krogi izkoristili za obračun s poganskim prefektom. Prva je slavni »spor o oltarju Zmage« (Rel. 3), druga pa je povezana s preiskavo kraje tempeljskih umetnin (Rel. 21). Oltar boginje Zmage je skupaj z njenim kipom v senatno kurijo postavil cesar Avgust po zmagi v bitki pri Akciju. Vse do vzpona krščanstva oltar, ki je imel veliko simbolno vrednost, ni bil sporen. Pri njem so senatorji prisegali zvestobo vsakokratnemu novemu cesarju, na njem so pred vsako pomembnejšo zadevo žrtvovali bogovom. Z vse večjim deležem kristjanom v rimskih elitah je oltar v 4. stoletju postajal politično vse bolj sporen; zdi se, da sam kip Zmage ni imel negativnih političnih konotacij.³⁷

Oltar je iz senata prvi odstranil Konstancij II med svojim obiskom Rima leta 357. Potem ga je v kurijo najverjetneje vrnil cesar Julijan in tam je ostal na svojem mestu tudi pod vladama Jovijana in Valentinijana. Valentinijanov sin Gracijan je med svojo vladavino sprejel strogo protipogansko zakonodajo in leta 382 ne le dal odstraniti oltar iz senata, temveč je tudi zaplenil vse tempeljske posesti, s čimer je med drugim ukinil finansiranje vestalk, ki so po mnenju poganov ravno zaradi državnih sredstev zagotavljale, da so bili bogovi naklonjeni rimskemu cesarstvu. Gracijan je bil tudi prvi cesar, ki ni prevzel naziva *pontifex maximus*.³⁸

Oltar je bil za rimske senatorje stvar prestiža. Poleg verskih razlogov bi lahko njihovo neodobranje cesarske politike razumeli kot nasprotovanje odsotnemu dvoru. Slednji je tedaj rezidiral v Trierju ali Milanu in se vmešaval v lokalne zadeve mesta Rim, na katerega se je delovanje senata po dejanski izgubi prejšnje avtonomije in pristojnosti vse bolj omejevalo. Senatorji so spremembo cesarske politike na tem področju poskušali doseči s serijo delegacij, ki so jih vedno znova zaman pošiljali na dvor. Leta 382 so poslali skupino senatorjev h Gracijanu v Milano. Njihov vodja je bil Simah.

³⁶ Glej Rel. 20.

³⁷ Kratek sodobni zgodovinski pogled na dogajanje okrog oltarja Zmage ponuja Salzman, *Letters 1*, xxxi-xxxv. Obširnejše to problematiko obravnava Cameron, *Last Pagans*.

³⁸ Cf. Cameron, »Gratian's Repudiation«, kjer avtor dokaj prepričljivo trdi, da se je naziv še naprej pojavljal, vendar je bil pridevnik *maximus* zamenjan z *inclutus*.

Razlogi, zakaj je senat izbral njega, so razmeroma jasni.³⁹ Poleg tega, da je v senatu užival velik ugled in je veljal za dobrega govornika, je bil eden ključnih razlogov dejstvo, da se je Simah z Gracijanom seznanil že leta 369, ko je – tudi takrat kot vodja senatne delegacije – potoval na dvor v Trier. Njegov nastop s panegirikom je na dvoru pustil ugoden vtis, saj je v Trierju ostal kar nekaj mesecev, za tedanjega cesarja Valentinijana in njegovega sina Gracijana sestavil še dva slavilna govora ter za svoje zasluge dobil častni naziv *comes tertii ordinis*. Senat je nedvomno upal, da bo Simah cesarja laže prepričal v spremembo verske politike, a se je tokratni obisk dvora spremenil v popoln polom. Rimski škof Damaz je na dvor poslal protestno pismo ter s pomočjo milanskega kolega Ambrozija prepričal cesarja, da je senatni obisk nekakšna solo akcija poganov in da veliko število krščanskih senatorjev njihovim zahtevam odločno nasprotuje.⁴⁰ Škofa sta bila tako prepričljiva, da cesar delegacije sploh ni sprejel, pri čemer jima je na dvoru najverjetneje pomagal *magister officiorum* Macedonij, ki je nadziral dostop do cesarja.⁴¹ To je bil velik poraz za Simaha, v katerega je senat tedaj polagal svoje upe.

Nova priložnost se je ponudila po Gracijanovi smrti. Ko je pretorijanski prefekt Italije, Ilirika in Afrike postal zgled tradicionalnega poganstva, Vetij Agorij Pretekstat,⁴² mestni prefekt pa Simah, prav tako tradicionalist in pogan, so senatorji na dvor, tokrat k Valentinijanu II, poslali novo delegacijo. Ta je cesarju predala uradno poročilo št. 3, njegov avtor pa je bil na prošnjo senata prav Simah, ki je bil kot mestni prefekt obenem tudi posrednik med senatom in dvorom. Sam najverjetneje ni šel v Milano – bil je zelo zaposlen uradnik, v antiki pa je pot od Rima do Milana, zlasti ko je šlo za uradni obisk, seveda trajala precej dlje kot danes.⁴³

Rel. 3 je mojstrsko napisan apel in obenem tudi edino Simahovo delo, ki je danes širše poznano. V njem je pozval Valentinijana II, naj senatu vrne oltar, ostalim kultom pa zemljišča, ki jih je zaplenil njegov brat Gracijan, saj je bilo ravno državno podpiranje poganstva ključno za vzdrževanje naklonjenosti bogov do rimskega cesarstva in za zagotavljanje njegovega obstoja. Govor ni prinesel zelenega uspeha. Tudi tokrat so se proti njemu postavili vplivni kristjani, zlasti škof Ambrozij. Podrobnosti so znane iz dveh pisem, ki ju je Ambrozij napisal Valentinijanu II (*Ep.* 17 in 18). Iz njiju izhaja, da je bila senatna delegacija na dvoru sprva zelo uspešna, saj je na svojo stran pridobila celo nekatere krščanske uradnike, ki jih Ambrozij zaničljivo imenuje *aliqui nomine Christiani*, torej kristjani le po imenu. Ko je Ambrozij izvedel za prihod delegacije, je Valentinijanu II napisal odločno pismo (*Ep.* 17), v katerem je

39 Sogno, *Biography*, 46.

40 Ambr., *Ep.* 17.

41 Sogno, *Biography*, 47–48.

42 Pretekstat je tudi glavni lik v Makrobijevih *Saturnalijah*, v katerih je predstavljen kot strokovnjak za verska vprašanja.

43 *Ibid.*, 49.

zahteval, naj mu cesar pokaže prefektovo poročilo ter mu v primeru zavrnitve zagrozil z izobčenjem. Poleg teh groženj je na cesarja lahko vplival še zaradi nečesa drugega: v svojem pismu ga je spomnil na misijo, ki mu jo je Valentinijan zaupal leto poprej, ko ga je poslal v Galijo k uzurpatorju Magnu Maksimu z nalogo, naj slednjega odvrne od invazije v Italijo.⁴⁴

Ambrozij je s svojimi grožnjami uspel, saj je cesar zavrnil prošnjo senatorjev. Za potrebe lastne promocije je kasneje Valentinijanu napisal še eno pismo (*Ep.* 18), v katerem je napadal in sistematično ovrigel Simahove trditve iz *Rel.* 3.⁴⁵ To pismo je skupaj s prejšnjim in s prepisom Simahovega poročila nato objavil in si tako zagotovil sloves uspešnega borca proti poganom. Vso afero je Ambrozij s svojima pismoma literarno tako uokviril, da je bila videti kot triumf krščanstva nad poganstvom – kot taka je nenazadnje še danes precej prisotna v historiografiji, čeprav je imela svoj čas najbrž le lokalni in predvsem simbolični pomen za Rim in njegove senatorje.⁴⁶ Neuspeh je prinesel tudi konec Simahovega angažmaja za oltar Zmage,⁴⁷ hkrati pa je pomenil zmago neformalnih omrežij, ki jim je uspelo vplivati na cesarja v vprašanju, ki se jih strogo gledano sploh ni tikalo.

Druga zadeva, v kateri so Simahu nasprotovali krščanski krogi v Rimu, je bila povezana z umetninami. Njegov prijatelj Pretekstat, tedanji pretorijanski prefekt, mu je namreč predlagal, naj začne preiskavo, katere cilj bi bil ugotoviti, kaj se je zgodilo s kipi in drugimi predmeti, ki so bili odtujeni iz poganških templjev, ter doseči njihovo restitucijo. To je ponudilo določenim bolj napadalnim kristjanom odlično priložnost, da so Simaha obtožili, da je med svojo preiskavo začel preganjati kristjane ter mučiti duhovnike. Cesarja jim je nekako uspelo prepričati, saj je ta v strogem pismu⁴⁸ napadel svojega prefekta in mu ukazal, naj nemudoma konča preganjanje.

Simahov odgovor je ohranjen (*Rel.* 21) in ni razloga, da mu ne bi verjeli. V njem je ovrigel vse obtožbe nasprotnikov: kot pravi, je že sam predvidel, da bodo cesarjev ukaz njegovi nasprotniki izkoristili za napad, zato preiskave *sploh še ni začel*. Rimsko ljudstvo se po njegovih besedah čudi, da cesar verjame nečemu, o čemer sam Rim nič ne ve. Hkrati je Simah na dvor kot prilogo *Rel.* 21 poslal Damazovo pismo, v katerem je le-ta cesarju zagotovil, da ni prišlo do nikakršnega pregona kristjanov.⁴⁹ Zaradi vsega skupaj je prefekt cesarja

44 Za pomen te misije glej *ibid.*, 50.

45 V tem pismu Ambrozij sam omenja, da je cesar delegacijo že zavrnil, torej pismo ni bilo napisano z namenom, da bi ga v to prepričalo.

46 Za drugačno razumevanje Ambrozijeve vloge glej Cameron, *Last Pagans*, ki verjame, da cesar, ki sicer ni bil propogansko razpoložen, nikakor ni bil navdušen nad Ambrozijevo intervencijo. Prikazovala ga je namreč kot šibkega vladarja, ki se je uklonil grožnjam nekega lokalnega škofa.

47 Po Pseudoprosperju, *De promissis et praedicationibus Dei* 3,38, se je Simah za oltar ponovno zavzel leta 391, ko je bil redni konzul. Tedaj naj bi Teodozija Velikega njegova prošnja tako razjezila, da ga je nagnal 100 milj iz Milana. Zgodba je najverjetneje izmišljena, cf. Salzman, *Letters* 1, xxxvii, op. 130 in 132.

48 *Rel.* 21: *asperioribus quam pietati tuae mos est litteris* (»s strožjim pismom, kot jih ima Vaša naklonjenost navado pisati«).

49 Zgodovinarji danes sprejemajo Simahovo stališče, da svojega mandata ni izkoristil za obračun s kristjani.

zaprosil, naj vodenje preiskave zaupa komu drugemu, saj se ni želel izpostaviti še večjim intrigam. Poročilo je obenem prikrita kritika Valentinijana II; med vrsticami je namreč moč razbrati, da Simah nikakor ni navdušen nad njegovo lahkovernostjo in da meni, da se je cesar z napadom na svojega mestnega prefekta v javnosti sam diskreditiral. Hkrati Simah tudi dvakrat zatrdi, da si tega položaja sploh ni želel⁵⁰ in da je pripravljen podati svoj odstop, ki pa ga cesar ni sprejel. Dejstvo, da je bil zanj pripravljen jamčiti sam rimski škof, tudi potrjuje, da so vso stvar zakuhali določeni krščanski krogi, ki so do prefekta očitno gojili osebne zamere.

GRADBENA AFERA

Tretja večja neprijetna zadeva, ki se je pripetila med Simahovim mandatom, je povezana z gradnjo nekega mostu in bazilike. Afera se je vlekla več let in med drugim kaže, kakšne posledice je imelo dejstvo, da so bili v antiki na položaje ljudje imenovani bolj ali manj po zvezah in s podkupninami, ne glede na sposobnosti.

Antične stavbe je bilo tako kot moderne na vsakih nekaj desetletij (ali stoletij) potrebno obnoviti. Mostovi niso bili nobena izjema. Znano je, da so bili v Rimu v 4. stoletju obnovljeni vsaj trije pomembni mostovi:⁵¹ *pons Aurelii/Valentiniani*, *pons Cestii/Gratiani* in *pons Probi/Theodosii*. Pri dveh projektih je sodelovala družina Simahov. Mestni prefekti so bili namreč zadolženi za gradnjo in vzdrževanje javnih objektov, zato je v njihovo pristojnost spadala tudi obnova mostov čez reko Tiberu. Pri tem jim je delo oteževalo dejstvo, da mestna prefektura za zahtevne gradbene projekte ni imela na voljo zadostne količine sredstev. Posledično so si morali prefekti denar izposojati pri bankirjih ali pa ga vzeti iz »vinske zakladnice« (*arca uinaria*), ki je sicer skrbela za preskrbo Rima z vinom po znižani ceni.⁵² Ne zadostno finansiranje in uporaba sredstev, ki so bila prvotno predvidena za druge namene, sta pri večjih gradbenih projektih lahko privedla do številnih nevesčnosti.⁵³

S takšnim delom je imel torej izkušnje že Simahov oče Avianij, ki je v času, ko je bil mestni prefekt (364–365), vodil obnovo Avrelijevega/Valentinijanovega mostu. Ta je bil najverjetneje zgrajen v času med Karakalo in Probom⁵⁴ ter obnovljen v letih 365–366. Danes na njegovem mestu stoji *ponte Sisto*. Avianij se je med svojim mandatom zelo izkazal, na kar kaže pasus iz Amijana Marcelina (27.3.3):

50 *Rel. 21: asperioribus ... litteris praefectum quem sine ambitu legistis argueres; qui praefecturam sine ambitu meruimus, sine offensione ponamus.* («Da ste prefekta, ki ste ga izbrali brez njegovega lobiranja, ošteli s strožjim pismom. ... Dovolj, da jaz, ki sem do položaja mestnega prefekta prišel brez lobiranja, s tega položaja odstopim brez tvojega neodobranja.»)

51 Cf. Babić, *Three Bridges*.

52 Barrow, *Prefect and Emperor*, 185, op. 10, 240.

53 Babić, *Three Bridges*, 256.

54 *Ibid.*, 261.

Multo tamen antequam hoc contingeret, Symmachus Aproniano successit, inter praecipua nominandus exempla doctinarum atque modestiae. Quo instante urbs sacratissima otio copiisque abundantius solito fruebatur, et ambitioso ponte exsultat atque firmissimo, quem condidit ipse et magna civium laetitia dedicavit.

Dolgo pred temi dogodki je na položaju mestnega prefekta Apronijana nasledil Avianij Simah, ki ga je treba prišteti med glavne zglede učenosti in skromnosti. Med njegovim mandatom je najsvetejše mesto uživalo večji mir in boljšo preskrbo s hrano kot običajno, še danes pa se ponaša z bahavim in nadvse trdno zgrajenim mostom, ki ga je Avianij sam zgradil in na veliko veselje vseh meščanov po končani gradnji tudi posvetil.

Sicer Amijan ne zapiše, kdaj je bil most končan. A iz napisa, ki je stal na njem,⁵⁵ je moč sklepati, da je bil postavljen pred letom 367, ker cesar Gracijan še ni omenjen; najverjetnejša letnica je 366.⁵⁶ Omenjeni napis hkrati dokazuje, da je bil Avianij pri nadzoru gradnje uspešen oziroma je bil vsaj dvor zadovoljen z njim: gradnja se je namreč končala, ko že ni bil več na položaju mestnega prefekta, a je na željo cesarjev most vseeno posvetil prav on.⁵⁷ Avianij je lahko svojemu sinu tako dal kak uporaben nasvet glede vodenja večjih javnih investicij, saj je bilo jasno, da se bo tudi on nekoč potegoval za položaj mestnega prefekta.

Kasneje se je izkazalo, da je imel pri gradbenih projektih sin manj sreče kot oče. Poleti 382 se je v Rimu začela gradnja nove bazilike in obnova nekega mostu.⁵⁸ Identifikacija obeh zgradb še danes ni povsem nedvoumna, vendar se zdi, da stara domneva, da gre za baziliko sv. Pavla, ni pravilna,⁵⁹ most je bil kasneje znan kot *Pons Theodosii*. Simah se v svojih delih ukvarja predvsem z mostom, zato o gradnji bazilike ni veliko znanega. Vsekakor pa iz ohranjenih del izhaja, da se je gradnja do časa njegovega mandata že sprevrgla v pravo afero.

Gradnjo je vodil senator Ciriad, ki je bil po poklicu arhitekt⁶⁰ in je najbrž pripravil tudi gradbeni načrt. Najprej so bili v zgodnjem poletju 382 ob nizkem vodostaju Tibere zgrajeni prvi stebri. Ciriad je bil nato iz neznanih razlogov odstavljen in gradnjo je prevzel Avksencij, ki je imel prav tako rang senatorja.⁶¹ Ta je jeseni začel z gradnjo drugega dela mostu, ki ga je spomladi

55 CIL 6:314 = ILS 769

56 Babić, *Three Bridges*, 264–265.

57 Omenjeni napis se konča z besedami *dedicandi operis honore delato iudicio princip. maximor. L. Aur. Aviano Symmacho u. c. ex praefectis urbi* (»po sodbi največjih cesarjev je bil časti deležen Lucij Avrelij Avianij Simah, vir clarissimus in bivši mestni prefekt«).

58 Afera je znana izključno iz *Rel.* 25 in 26, v katerih Simah izčrpno predstavi njeno ozadje. Čeprav iz *Rel.* 25 izhaja, da je šlo za *basilica atque pons*, Simah obravnava le problematiko mostu. Njen epilog Simah omenja v *Ep.* 4.70 in 5.76. Glej tudi izčrpno obravnavo pri Hecht, *Störungen der Rechtslage*, 205–222. Prim. še Barrow, *Prefect and Emperor*, 139, in Babić, *Three Bridges*, 255–260.

59 Hecht, *Störungen der Rechtslage*, 206.

60 Simah ga v *Rel.* 25 opiše kot *Cyriades u.c. comes et mechanicae professor*.

61 *Rel.* 25 *Auxentius u. c.*

383 uničila visoka voda.⁶² Ker se je del mostu zrušil, se je gradnja ustavila in tedanji mestni prefekt Avhenij Bas je začel s preiskavo dela obeh arhitektov. Ob manku novih cesarjevih navodil (vmes je zaradi Gracijanove smrti prišlo do politične negotovosti na dvoru) je vodja gradnje ostal Avksencij, Ciriadu pa so neki neznanci naprtli krivdo za zrušenje mostu. Zaradi tega mu je cesar naložil, naj dokaže svojo nedolžnost ali pa obtoži koga drugega. Vmes je prišlo tudi do menjave na čelu mestne prefekture: preiskavo je sedaj nadaljeval Salustij Avencij. Ciriad je krivdo za fiasko pripisal Avksenciju.⁶³

Med svojim mandatom je preiskavo o zadevi po naročilu cesarja nato vodil tudi Simah. Zadevo so še dodatno zapletale nove obtožbe, saj je Avksencij sedaj trdil, da je Ciriad za gradnjo zapravil preveč denarja.⁶⁴ Da bi stvari prišel do dna, je Simah odredil natančno preiskavo stroškov in izvedbe gradbenih del; ostanke mostu so pregledali strokovnjaki, ki jih je izbral izmed članov gradbenega ceha. Glede teh se je Ciriad pritožil, da so bili preveč naklonjeni Avksenciju.⁶⁵ Rezultat preiskave ni znan, a je tik pred poletjem 384 prišlo do novega preobrata. Tedaj bi se moralo zaradi ugodnega vremena nadaljevati popravilo mostu, a je Avksencij nepričakovano pobegnul iz Rima v Milano. To je v Ciriadu vzbudilo strah, da bo njegov nasprotnik na dvoru spletkaril proti njemu, zato je prosil Simaha, naj o dogajanju obvesti cesarja. Ciriadova prošnja in Simahova zaskrbljenost zaradi razsežnosti celotne afere sta botrovali *Rel.* 25.

Še preden je bilo to poročilo poslano na dvor, se je cesar odločil, da bo preiskavi koristilo, če vanjo vključi še mestnega vikarja, nad čemer Simah najbrž ni bil ravno navdušen.⁶⁶ Obenem je bil Avksencij odstavljen in vodja gradnje je postal senator Afrodisij.⁶⁷ V nadaljnji preiskavi, ki je potekala pozimi 384/5, so sodelovali Simah, mestni vikar in Afrodisij. Njeni izsledki so predstavljeni v *Rel.* 26. Skrben pregled mostu, pri katerem so bili uporabljeni tudi potapljači,⁶⁸ je pokazal, da delno zrušenje sicer ni vplivalo na stabilnost preostale konstrukcije, a so bile drugod ugotovljene nekakšne razpoke. Zanje je Ciriad trdil, da so bile namenoma narejene pri gradnji ter da bi jih moral njegov naslednik zapolniti z malto. Avksencij jih je namesto tega dal zapolniti s slamo, saj naj bi želel Ciriada prikazati kot nesposobnega. Tej interpretaciji je oporekal izkušen potapljač, ki je zatrdil, da je šlo za običajni postopek pri gradnji. Potapljačeva izjava je Simaha

62 *Rel.* 26: *atque ita constitit partem breuem atque discretam (sc. pontis) sub exordio hiemis inchoatam ui fluminis corruisse* (»V preiskavi je bilo tako ugotovljeno, da se je ob začetku zime začela gradnja krajšega dela mostu, ki je bil ločen od ostale konstrukcije. Ta del se je nato zrušil zaradi moči reke Tibere.«)

63 *Rel.* 25.

64 *Rel.* 25: *super basilicae atque pontis immodico sumptu* (»glede prevelikih izdatkov za gradnjo bazilike in mostu«).

65 *Rel.* 25.

66 Hecht, *Störungen der Recthslage*, 210. Za problematičen odnos med njim in mestnim vikarjem cf. *Rel.* 23.

67 *Rel.* 26: *u. c. tribunus et notarius Aphrodisius*.

68 Cf. Babić, *Three Bridges*, 259, op. 37.

in vikarja zmedla, saj je isti človek prej trdil nekaj povsem drugega. Ko sta od njega želela slišati razlog za tako spremembo mnenja, je dejal, da se je dotlej bal Ciriada in ni želel pričati proti njemu, kar pa se Simahu ni zdelo preveč verjetno, saj je bil sam prepričan, da Ciriad ni kriv za nesrečo.

Epilog afere je do neke mere znan. Po koncu Simahovega mandata je cesar nadzor gradnje zaupal nekemu Bonozu, ki je bil zadolžen tudi za revizijo dotlej porabljenih sredstev. Poleg tega je cesar Bonozu pri preiskavi pridružil tudi enega izmed osumljenih arhitektov – namreč Ciriada. Temu se je tako nekako uspelo preriniti na položaj, s katerega bi krivdo lahko naprtil svojemu nasprotniku Avksenciju. Ker je Ciriad (razumljivo) na različne načine uspešno oviral preiskavo, se je Bonoz leta 387 obrnil na Simaha in ga prosil, naj uporabi svoje zveze na dvoru in doseže, da bo Ciriad odstranjen od vodenja preiskave. Iz tega je razvidno, da Ciriad ni bil tako nedolžen, kot je sprva domneval Simah. Simahova prizadevanja za pomoč Bonozu so se delno ohranila v obliki dveh pisem (*Ep.* 4.70 in 5.76), ki ju je naslovil na visoka uradnika. Prvo pismo je poslal Evsigniju, takratnemu pretorijanskemu prefektu Italije in Ilirika, drugo pa Liciniju, ki je bil *comes sacrarum largitionum*, torej neke vrste finančni minister. Zanimivo je, da je Simah v obeh pismih zatrdil, da je količina denarja, ki je bila pri gradnji nepravilno porabljena, tako velika, da bi v primeru uspešne izterjave od krivca zadostovala za dokončanje gradnje celotnega mostu.

Rezultat Simahovih prošenj ni znan, a objava obeh pisem nakazuje, da je Simah najbrž vsaj delno lahko pomagal Bonozu.⁶⁹ Vsekakor se je afera dotlej vlekla že pet let in most očitno še ni bil končan. Zanimiv je kontrast z Avijanijevim mandatom, ki mu je uspelo obnovo mostu dokončati v dobrem letu dni. Simahovi pismi kažeta, kako je lahko vpliven senator prek svoje mreže poznanstev, ki jo je razpredel po celotnem rimskem cesarstvu,⁷⁰ pomagal prijateljem in znancem pri problemih, ki so bili rešljivi le na dvoru. Tako je lahko Simah kot bivši visoki uradnik s pomočjo svojih prijateljev na dvoru vplival na cesarja, da se je ta vmešal v vodenje neke preiskave v Rimu.

»ORFITOVA AFERA«

Gradbene zadeve so Simaha med mandatom torej precej zaposlovale. Z gradbeništvom je povezana še ena afera, ki se je tedaj zgrnila nad člane Simahove družine. V mislih imamo očitke o spornem delovanju, ki so viseli nad Simahovim tastom Memijem Vitrazijem Orfitom.

69 Seveda to nista edini pismi, ki ju je glede tega napisal, sta pa edini, ki se ju je namenil objaviti. Tega najbrž ne bi storil, če bi bila njegova intervencija v Bonozovo korist neuspešna.

70 Primarno je imel – kot večina senatorjev z zahoda – zveze v zahodni polovici cesarstva, vendar njegova korespondenca kaže tudi na stike z grškim svetom. Brown, *Through the Eye of the Needle*, 97, ga primerja s pajkom, ki je svojo mrežo poznanstev spredel čez polovico imperija. Nasploh lahko zatrdimo, da seznam naslovnikov njegovih pisem in oseb, ki se v njih pojavljajo, vključuje najpomembnejše pripadnike rimske elite v 2/2 4. in 1/2 5. stoletja.

Orfit⁷¹ je bil član senatne aristokracije. Izhajal je iz plemenite družine⁷² in se povzpel v sam vrh rimske družbe. Tako kot Simah je bil pogan in član kar treh svečeniških kolegijev.⁷³ V cesarski administraciji je zasedel več pomembnih položajev – svojo kariero⁷⁴ je po običajni kvesturi in preturi približno v času Simahovega rojstva začel kot upravitelj (*consularis*) Sicilije.⁷⁵ Kasneje je bil večkrat senatni poslanik k cesarju Konstanciju II, na čigar dvoru je dobil častni naziv *comes ordinis primi* ter bil sprejet v konzistorij. 352/3 je bil afriški prokonzul, kasneje dvakrat mestni prefekt (353–5, 357–9) ter nadomestni konzul. Simah se je leta 375 poročil z njegovo hčerjo Rustikijano.

Dejstvo, da je bil Orfit kar dvakrat mestni prefekt in da je bil obakrat na položaju več let, kaže, da je bil sposoben upravitelj, saj je bilo večkratno imenovanje na ta položaj v 4. stoletju zelo redko.⁷⁶ Manj laskavo se je o njem izrekel Amijan Marcellin, ki mu je sicer priznaval veliko izvedenost v pravnih zadevah, a je hkrati tudi zapisal, da je bil v svobodnih umetnostih manj izobražen, kot pritiče človeku njegovega kova, hkrati pa se je med svojim prvim mandatom obnašal preveč ošabno.⁷⁷ V času, ko je bil mestni prefekt, se je kljub svojim odlikam zapletel v dva škandala, od katerih je bil eden povezan z gradbenimi sredstvi. Tega so Simahovi nasprotniki leta 384 izrabili za napad nanj. Vsa stvar je bila izjemno zapletena, njen potek lahko zaradi pičlih virov le delno rekonstruiramo.⁷⁸

Amijan Marcellin ponuja o Orfitu precej skope podatke: ko je bil prvič mestni prefekt, je prišlo v Rimu do hudih nemirov zaradi pomanjkanja vina; Orfit je bil kasneje obtožen kraje državnega denarja, zaradi česar ga je oblastem predal neki Terencij; posledično je bil obsojen na izgnanstvo in zaplembno

71 Glej PLRE I *Orfitus* 3.

72 CIL 6:1741 = ILS 1243: *genere nobili*; CIL 6:1749: *nobilitate et actibus praecipuo*.

73 Za Simaha je znano le (CIL 6:1699 = ILS 2946), da je bil *pontifex maior*, kar pa ne izključuje možnosti, da je sodeloval tudi pri kakšnih drugih kultih. Cf. Matthews, »Symmachus and Oriental Cults«. V istem kolegiju je bil tudi njegov oče Avianij, ki je bil poleg tega še *XVuir s.f.* (CIL :1698 = ILS 1257). Za Orfita je znano, da je bil prav tako *pontifex maior* (CIL 6:1741 = ILS 1243) ter *XVuir s.f.* (CIL 6:1739, 6:1740, 6:1741, 6:1742).

74 Pri tem je treba imeti v mislih, da aristokrati dejansko niso delali karier v sodobnem smislu in da so upravne funkcije, ki so jim prinašale predvsem družbeni prestiž, opravljali le kratek čas – kako leto ali dve – ter da je med njihovimi različnimi službami praviloma poteklo tudi več let, med katerimi niso zasedali položajev v cesarski administraciji.

75 Za vire za njegov *cursus honorum* glej PLRE, kjer je mandat sicilskega guvernerja datiran 340/350.

76 Cf. Salzman, *Letters* 1, xxviii.

77 Amm., 14.6.1: *inter haec Orfitus praefecti potestate regebat urbem aeternam, ultra modum delatae dignitatis sese efferens insolenter, uir quidem prudens et forensium negotiorum oppido gnarus, sed splendore liberalium doctrinarum minus quam nobilem decuerat institutus.* (»V tem času je večnemu mestu na položaju prefekta vladal Orfit, ki se je vedel mnogo bolj ošabno, kot se je spodobilo glede na njegov položaj. Ta mož je bil sicer precej pameten in zelo vešč sodnih zadev, a je bil v svobodnih umetnostih manj izobražen, kot se je spodobilo za plemenitaša.«)

78 Vira sta dejansko zgolj dva. Amijan Marcellin Orfita omenja v treh kratkih pasusih (14.6.1, 27.3.2, 27.7.3), Simah pa v *Rel.* 34, kjer je škandal najizčrpnjeje predstavljen, ter v *Ep.* 9.150. Za interpretacijo glej Barrow, *Prefect and Emperor*, 178–179, Callu, *Lettres IV*, 137, Vera, *Commento*, 254–272, novejšo analizo prinaša Hecht, *Störungen der Rechtslage*, 223–256.

premoženja, a je pretorijanski prefekt Vulkacij Rufin čez nekaj časa cesarja prepričal, da je Orfita poklical iz izgnanstva in mu vrnil imetje. Glavne podatke o aferi nam ponuja Simah, ki pa o svojem tastu ne piše povsem nepristransko. Zdi se, da je Orfit zagrešil dva prekrška. Poleg kraje državnega denarja, ki jo omenja le Amijan Marcelin (Simah v pismu cesarju o tem spretno molči) in o kateri ni znanega tako rekoč nič, je bil tudi obtožen, da je v času, ko je zasedal položaj mestnega prefekta, neupravičeno porabil denar vinske zakladnice za neke gradbene projekte, česar pa Amijan ne omenja. Ker Amijan z vinom povezane nemire postavlja v čas, ko je bil Orfit prvič mestni prefekt,⁷⁹ se zdi, da je do odvzema denarja iz vinske zakladnice (kar ji je onemogočilo nakup zadostne količine vina, ki ga je po subvencionirani ceni prodajala rimskemu plebsu) prišlo v letih 353–5.⁸⁰ Obtožba kraje denarja, do katere je prišlo po koncu njegovega drugega mandata v letih 359–364, in z njo povezana aretacija, izgon in zaplemba premoženja, ki jih omenja Amijan, z vinsko zadevo verjetno niso povezani.⁸¹ Ofrit se je iz izgnanstva vrnil leta 367 in potem še kaki dve ali tri leta živel v miru ter nato umrl. Simah se je z njegovo hčerjo poročil 5 let po njegovi smrti, afera je spet izbruhnila 14 let po njegovi smrti oziroma kar 30 let po njegovem prvem mandatu, ko je prišlo do nepravilnosti.

Vprašanje denarja, ki je izginil iz vinske zakladnice, se je zopet pojavilo, ko je bil Simah leta 384 mestni prefekt. Čeprav je bila zadeva povezana z njegovim tastom, ki je bil že več let mrtev, je bila za Simaha vseeno nevarna. Cesar mu je namreč pisal in od njega uradno terjal vračilo manjkajočega denarja. To bi pomenilo, da bi morala denar vrniti njegova žena Rustikijana ali pa on sam. Zelo verjetno drži, kar o primeru pravi Simah – da je bil postopek v zvezi s temi sredstvi torej obnovljen zato, da bi mu neposredno škodili. To epizodo lahko zato lahko prištejemo k že omenjenim zadevam, ki kažejo, kako so določeni krogi z dobrimi zvezami na dvoru lahko oslabili položaj pomembnega državnega uradnika, ko jim je to ustrezalo.

Valentinijan II se je pri svojih zahtevah, ki jih je poslal Simahu, skliceval na odlok Konstancija II, ki je Orfitu nalagal, naj denar vrne, pri čemer je Konstancij dopustil možnost, da bi ga bilo moč izterjati tudi od osebja mestne prefekture. Kot kaže, do vračila ni prišlo, saj so se s tem vprašanjem v sledečih letih ukvarjali številni mestni prefekti. Neznano kdaj je bil nato večji del denarja vendarle vrnjen (*Ep.* 9.150). Kot je razvidno iz *Rel.* 34, je ponovna zahteva z dvora Simaha zato povsem presenetila. Čudil se je, da se cesar, ki se mora ukvarjati z zadevami vsega sveta, tako pogloblja v neko staro stvar, nerazumno pa se mu je zdelo, da ni v svojem odloku niti z besedico omenil tistega

79 Amm. 14.6.1.

80 Ljudstvo je bilo do vprašanja anone zelo občutljivo. Ko je leta 375 v času pomanjkanja vina neki neznanec razširil govorico, da naj bi Simahov oče Avianij dejal, da bil s svojim vinom raje gasil apno kot pa ga prodajal ljudstvu po znižani ceni, je le-to podivjalo in požgalo eno od Avianijevih mestnih vil. Slednji je zato za kratek čas zbežal iz mesta; cf. Amm. 28.3.4.

81 Hecht, *Störungen der Rechtslage*, 224–226. Za različne in nasprotujoče si interpretacije glej *ibid.*, 225 op. 362.

dela Konstancijevega odloka, po katerem so bili za denar odgovorni tudi drugi uradniki. Predvsem ga je presenetilo, da je dvor zahteval, naj od svoje žene izterja 11446 solidov, ki so bili že vrnjeni državni blagajni. Nenazadnje je cesarja o vračilu tega zneska obvestil že Simahov predhodnik Avencij. Poleg tega iz Simahovega poročila izhaja, da Valentinijan II ni kaj dosti vedel o vsej stvari, saj njegov odlok imena obtoženega mestnega prefekta sploh ni vseboval, poleg tega pa je cesar, kot vse kaže, tudi mislil, da je obtoženi še živ, čeprav je tedaj od njegove smrti minilo že kakih 15 let. Iz tega lahko sklepamo, da je cesarju zadevo nekdo podtaknil v podpis in mu zamolčal ključne podrobnosti.

Da bi Valentinijana II prepričal v nesmiselnost njegovih zahtev, se je Simah poslužil naslednje strategije: po eni strani je trdil, da naj bi s podobnimi zahtevami cesarji dolžnike hoteli prej prestrašili kot pa res kaznovati, hkrati pa se je spraševal, kako lahko cesar tako star odlok, ki ga je podpisal Konstancij II, uporabi proti mrtvemu človeku, ko pa se s smrtjo sicer konča tudi krivda za hujše prekrške.⁸² Nato je orisal zgodovino preteklih preiskav in njihovih rezultatov: pod Konstancijem II se je s primerom ukvarjal mestni prefekt Tertul (359–361), ki bi se lahko spraval na svojega predhodnika Orfita, če bi bil za nepravilnosti res odgovoren on in ne osebje mestne prefekture – vendar proti Orfitu ni ukrepal. Preiskava se je nato vlekla še kar nekaj let: najprej se je z njo ukvarjal Maksim, ki je bil prefekt v času vlade Julijana Odpadnika, nato so z njo nadaljevali Valentinijanovi prefekti, nakar je Gracijan preiskavo zaupal senatorju Baziliju,⁸³ ki je odkril, da so za sredstva odgovorni vodje mestne birokracije.⁸⁴ Kljub tej ugotovitvi sta tudi potem s preiskavo nadaljevala še Simahova neposredna predhodnika Avhenij Bas in Avencij, ki sta ugotovila, da je bila večina sredstev (prej omenjenih 11 446 solidov) že vrnjenih. Poleg tega sta odkrila, da so nekateri guvernerji provinc garantirali, da bodo oni poravnali dolg, če ga mestni uradniki ne bi mogli. Simah je torej trdil, da Orfit sploh ni bil odgovoren, kar naj bi dokazale tudi predhodne preiskave. Iz njegovega poročila izhaja, da je Orfit očitno res zagrešil neko napako, vendar pa je večino sredstev (on ali kdo drug) že vrnil in da so se razne preiskave že dlje časa osredotočale na odgovornost nižjih uradnikov v Rimu in provincah. Verjetno je nenadno ponovno osredotočenje preiskave na Orfita in sedaj tudi na njegove dediče Simaha zato resnično presenetilo.

Po drugi strani je skušal Simah cesarja odvrniti od izterjave denarja od Orfitovih dedičev z argumentom, da naj bi Orfit umrl precej reven in da njegova žena Rustikijana od svojega očeta tako ali tako ni ničesar podedovala.⁸⁵

82 *Rel. 34: nam quando clementia uestra uim ueteris comminationis in mortuum tetendisset cum etiam grauium noxarum poena fine uitae soluitur?* (»Dvomim namreč, da bi Vaša blagosrčnost moč stare grožnje uporabila proti mrtvemu, ko pa vendar s smrtjo zapade tudi kazen za mnogo hujše zločine.«)

83 Bazilij je bil *comes sacrarum largitionum*.

84 To so bili *primiscrinii urbani officii*.

85 V *Rel. 34* za Orfita pravi, da je bil *maior honoribus quam facultatibus*, da je torej imel ob koncu življenja več ugleda kot premoženja.

Trditve o Orfitovem skromnem materialnem položaju seveda ne gre jemati povsem resno, saj je bil Orfit premožen senator, vendar pa se zdi, da je po vrnitvi iz izgnanstva, v katerega je bil pognan zaradi nekega drugega prekrška (to-rej kraje državnih sredstev), večji del premoženja že pred smrtjo razdal med svoji hčeri, saj ne Simah ne njegova žena uradno nista bila njegova dediča.⁸⁶ Da je Rustikijana del premoženja od svojega očeta dobila, ko je bil ta še živ, kaže tudi *Ep.* 1.1, ki jo je Simah napisal na ženini posesti v Baulih, ki je nekdaj pripadala prav Orfitu. Ta je očitno predvidel, da bi lahko njegovi dediči kdaj odgovarjali za finančne nepravilnosti, ki so nastale med njegovim mandatom, ter z uporabo pravnih trikov poskrbel, da so ti prišli do premoženja, a hkrati pred zakonom niso bili več odgovorni.⁸⁷

Epilog »Orfitove afere«, ko se danes imenuje, ni znan, vendar pa je dejstvo, da je v Simahovih pismih omenjena le enkrat, vseeno neke vrste indic, da Simahom denarja le ni bilo treba vrniti. Edino pismo, kjer Simah omenja to zanj neprijetno zadevo, tudi kaže, da se ni zanašal zgolj na cesarjevo naklonjenost, temveč je bil za zagotovitev uspeha pripravljen poseči tudi po zvezah, ki jih je imel na dvoru. *Ep.* 9.150, ki jo je napisal še v času, ko je bil mestni prefekt, tako ponovno ponazarja, kako je poznoantična elita lahko vplivala na odločevalce. Pismo je naslovljeno na visokega dvornega uradnika,⁸⁸ ki ga Simah prosi, naj poskrbi, da bodo sredstva vrnili odgovorni – omenjena sta guvernerja Etrurije in Kampanije, saj sta se ti provinci zavezali, da bosta pokrili primanjkljaj vinske zakladnice. Nadaljnjih omemb te afere pri Simahu ni, torej je po vsej verjetnosti svoje zveze uspešno izrabil.⁸⁹

Simah je verjel, da so vse skupaj inscenirali njegovi nasprotniki na dvoru. Sam se namreč sprašuje (*Rel.* 34):

An meae potius contumeliae causa et ordinem tot ac talium statutorum et diui Gratiani recentem praeceptionem et discussorum diligentiam et praefectorum cognitiones et relationis fidem nous suggestionibus arbitrer sauciar?

86 *Rel.* 34: *Me meosque successionem clarissimae atque inlustrissimae memoriae uiri Orfiti neque ratione iuris neque bonorum aditione cepisse.* (»Jaz in moji sorodniki nismo bili dediči Orfita, moža iz ugledne in plemenite družine, ne v pravnem oziru niti nismo po njem dobili nobenih posesti.«)

87 Salzman, *Letters* 1, 5.

88 Številna pisma iz 9. knjige so brez naslovnikov, vendar je iz vsebine moč razbrati, da je bil naslovnik vplivna oseba.

89 Kot ugovor bi lahko navedli dejstvo, da se to pismo pojavlja med tistimi, ki so bila objavljena šele več let ali celo desetletij po Simahovi smrti. (Simah je najverjetneje predvidel le objavo knjig 1–7, 8–9 + 10 so kasnejši dodatek. Za časa njegovega življenja je izšla le knjiga 1, 2–7 je izdal njegov sin Memij, ki pa je vsebinsko sledil očetovi zasnovi.) To pomeni, da sam ni želel zapustiti nobenih dokumentov o tem (uradnih poročil najverjetneje ni objavil sam, temveč so bila objavljena precej časa po njegovi smrti) in da dejstvo, da je to edina omemba, še ne pomeni, da se je zadeva nujno razpletla v njegov prid. Kljub temu je treba imeti v mislih, da ohranjena Simahova pisma predstavljajo le manjši del vseh, ki jih je v svojem življenju napisal, in da zato ni preveč verjetno, da bi se to pismo ohranilo in po izdaji njegove bralce spomnilo na težave, v katere se je Simah zapletel zaradi svojega tasta, če se ne bi vsa stvar za Simaha na koncu le ugodno razpletla.

Ali pa bi si moral misliti, da se z novimi obtožbami deluje proti celi seriji statotov, ki imajo vendar svojo težo, ter proti nedavni direktivi cesarja Gracijana in proti skrbnemu delu revizorjev in proti preiskavam nekdanjih prefektov in proti resničnosti njihovih uradnih poročil zato, da bi to osramotilo *mene*?

DRUGE TEŽAVE IN PREDČASEN ODPSTOP

Simahov mandat je bil tako zaznamovan z vse večjimi nevšečnostmi, ki so, kot lahko sklepamo, vse bolj obremenjevale njegov odnos z milanskim dvorom. Valentinijan II je v politično napeti situaciji, v kateri je Italija pričakovala vpad uzurpatorja Magna Maksima iz Galije, najverjetneje računal, da bo z imenovanjem poganov na ključne upravne položaje pomiril italske elite in si zagotovil njihovo podporo proti Magnu Maksimu. V primeru Simaha lahko na podlagi ohranjenih uradnih poročil sklepamo, da se cesarju računica ni izšla. Določeni krščanski krogi, ki so na dvoru in v Rimu delovali proti njim neljubemu poganskemu mestnemu prefektu (kot smo videli na primeru spora o oltarju Zmage in načrtovane preiskave o kraji umetnin iz templjev), so med Simahom in dvorno birokracijo, ki je imela na cesarja velik vpliv, zasejali določeno nezaupanje, na kar kaže *Rel.* 21, iz katere izhaja, da je cesar bolj kot svojemu prefektu verjel nekim ljudem, ki niso govorili resnice. Tudi s svojo zahtevo, naj se dvor odreče srebru z nove prefektove kočije, se Simah cesarju najbrž ni preveč priljubil. V času svojega mandata se je Simah poleg tega izkazal za nesposobnega razrešiti zapleteno gradbeno afero, ki jo je resda podedoval od svojega predhodnika. Odnosi z dvorom so se dokončno ohladili po ponovnem odprtju vprašanja Orfitove odgovornosti za nekaj desetletij stare finančne nepravilnosti, pri čemer so veliko vlogo zopet odigrali Simahovi nasprotniki, ki so cesarju vso zadevo nekako podtaknili.

Poslabšanje odnosov z dvorom je najverjetneje neposredno privedlo do nadaljnjih nevšečnosti, o katerih pričajo uradna poročila. Iz njih izhaja, da je Simah užival precej majhno avtoriteto med mestno birokracijo, saj je ta delovala vse bolj samovoljno. *Rel.* 22 omenja spor med obstoječim in novoimenovanim tribunom *fori suarii*. Stari tribun bi moral po preteku zakonsko določene dolžine službovanja odstopiti s položaja, česar pa ni hotel storiti, zaradi česar novi tribun, ki ga je Simah imenoval po navodilih z dvora, ni mogel zasesti svojega položaja. Težave s podrejenimi omenjata tudi *Rel.* 17 in 23. Prvo izmed obeh poročil je posebno, saj si je v njem Simah dovolil kritizirati cesarja, ki je edini odločal, kdo bo imenovan na nižje administrativne položaje v Rimu. Mestni prefekti pri tem namreč niso imeli nobene besede, uradniki pa so do svojega položaja pogosto kupili z denarjem ali uslugami, zaradi česar je poznoantična birokracija delovala na način, ki bi ga danes označili za zelo neučinkovitega ali

koruptivnega.⁹⁰ Na to, kako majhne kvalifikacije so bile potrebne, da je nekdo zasedel kak visok položaj, kaže tudi epizoda iz Orfitovega življenja. Ko je bil obtožen kraje javnega denarja, ga je oblastem predal neki Terencij. Čeprav je bil po poklicu navaden pek, je za nagrado postal guverner Etrurije.⁹¹

V *Rel.* 17 torej Simah neposredno, četudi spoštljivo, kritizira cesarja in ga prosi, naj v bodoče imenuje sposobnejše uradnike. Kot pravi, so njegovi trenutni podrejeni takšni, da sam na svojih ramenih nosi vso težo upravljanja z mestom.⁹² Na zaplete v delovanju mestnih birokratov kaže tudi eno najdaljših in najbolj zapletenih poročil, *Rel.* 23. Iz njega izhaja, da je bilo med revizijo poslovanja cenžualov ugotovljenih več nepravilnosti, med drugim tudi finančne mahinacije.⁹³ Položaj se je še bolj zapletel, ko je ob obisku rimskega vikarja pri njem zaščitno poiskal neki Celz, ki je bil sicer pravnik v strukturi mestne prefekture in je bil povezan z zadevo s cenžuali. Do večjih zapletov je prišlo zaradi spora med Simahom in mestnim vikarjem. Kot je moč sklepati iz Simahovega poročila, je kazalo, da bo revizija poslovanja prefekture pod Simahovim predhodnikom Avhenijem Basom (katere del je bila tudi revizija cenžualov) razkrila še druge nepravilnosti. Ključna oseba, ki bi lahko pričala proti Basu, je bil neki Memorij, ki ga je dal Bas izgnati v Afriko, da v Rimu ne bi mogel pričati proti njemu. Pri tem so Basu pomagali nekateri uslužbenci mestne administracije (poimensko sta omenjena neki Feliks in Fulgencij), ki so poskrbeli, da se je Basova sodba kljub nasprotovanju Simaha izvršila in je bil Memorij prisilno odpeljan v Afriko. Ko je Simah želel izprašati oba, se je izkazalo, da ju podpira mestni vikar, ki se je v tej zadevi postavil nasproti mestnemu prefektu, pri čemer je prišlo do številnih postopkovnih nepravilnosti. Neposredni razplet te zadeve ni znan, je pa jasno, da je bil Simah povsem zgrožen nad samopašnostjo takih uradnikov. Leta 385 je bila preiskava nepravilnost ponovno odprta; ugotovljeno je bilo, da krivdo zanje nosi več visokih mestnih uradnikov, ki so bili kasneje usmrčeni.⁹⁴

Ob vse večjem nasprotovanju dvora in podrejenih je sodu izbila dno smrt pretorijanskega prefekta in Simahovega dobrega prijatelja Pretekstata.⁹⁵ No-

90 A hkrati Kelly, *Ruling the Later Roman Empire*, po mojem mnenju povsem upravičeno opozarja, da je bil rimski sistem v primerjavi s sodobnimi resda problematičen, a je vseeno deloval več stoletij in omogočal, da je tako velika predmoderna in šibko centralizirana država sploh lahko funkcionirala.

91 Amm. 273.2.

92 *Rel.* 17: *meis quippe umeris rerum omnium pondera sustinentur cedentibus reliquis.*

93 Vsak pretor in kvestor (v pozni antiki so za ta nižja položaja kandidirali senatorji) je moral ob nastopu svojega mandata v Rimu prirediti igre. V primeru, da je bil odsoten, so jih v njegovem imenu priredili cenžuali (*censuales*), ki so od kandidatov za to terjali določeno vsoto. Simahova revizija je pokazala, da dva kandidata nista plačala ničesar, pač pa sta v sodelovanju z določenimi cenžuali vzela dolžno količino denarja nekemu drugemu administrativnemu oddelku in jo dala v blagajno cenžualov, da bi bilo videti, kot da sta dolžni znesek poravnala. Obenem so bile odkrite še druge nepravilnosti, o katerih Simaha ne navaja podrobnosti.

94 To je znano iz *CTh.* 12.11.2.

95 O njunem prijateljstvu pričajo *Ep.* 1.44–55. Kako zelo je Simaha pretresla njegova smrt, kažejo *Rel.* 10, 11, 12, 24.

vica o njegovi smrti je na prebivalce Rima močno vplivala. Kot pravi Simah v *Rel.* 10, ljudje niso več hodili v gledališča in so z glasnimi aklamacijami obujali spomin nanj ter se hudovali nad usodo, ki jim je vzela tako dobrega moža. Tedaj je Simah cesarju ponudil svoj odstop, saj ga je smrt prijatelja zelo pretresla, obenem pa so mu tudi vse druge že naštete težave onemogočale uspešno opravljanje službe. Cesar je njegov odstop sprejel, s čimer je Simah predčasno končal svoj dokaj neuspešen mandat.⁹⁶

ZAKLJUČEK

Simahov mandat mestnega prefekta zaradi številnih ohranjenih dokumentov ponuja edinstven vpogled⁹⁷ v delovanje poznoantične aristokracije in osvetljuje najrazličnejše sporne prakse in škandale, v katere so se njeni člani zapletali, kadar so se nahajali na kakem pomembnem položaju. Na Simahovem primeru so bili prikazani številni finančni škandali, ki so spremljali zahtevnejše javne gradnje, in raznovrstne intrige, s katerimi so verski in siceršnji zavezniki ali nasprotniki lahko kakemu uradniku pomagali ali pa mu delovanje tudi povsem onemogočili. Tovrstni sporni vplivi so bili v poznoantični rimski družbi nekaj povsem vsakdanjega, a jih danes v veliki meri ni več mogoče zaznati. Ravno tu se Simahova dela, zlasti njegova pisma in uradna poročila, izkažejo za zelo pomemben vir, ki omogoča preučevanje koruptivnih in tudi sicer za današnje razmere spornih praks rimske elite. Simah si je namreč dopisoval s tako rekoč vsemi pomembnimi pripadniki senatorskega stanu in vojaške elite v zahodni polovici cesarstva.

Ob koncu naj omenimo, da četudi je Simah v času, ko je bil mestni prefekt, postal v prvi vrsti žrtev svojih vplivnih nasprotnikov, nikakor ni mogoče reči, da tudi sam ni imel močnih zvez, ki jih je občasno uspešno uporabljal sebi v prid. Tako je namreč deloval ves poznoantični rimski sistem in Simah pri tem ni bil nobena izjema. Njegovo vodenje mestne prefekture je bilo resda neuspešno, vendar pa v celoti gledano njegova politična kariera in življenje kažeta, da je bil pravi mojster pri uporabi svojega vpliva. Omenimo naj le nekaj primerov. Ko je odstopil s položaja, je bil njegov vpliv sicer začasno oslavljen, na kar kaže dejstvo, da sta mu generala Rikomer in Bauto ob svojem konzulatu leta 385 »pozabila«⁹⁸ poslati običajno konzularno darilo, to pa je veljalo za izraz velikega nespoštovanja. A še istega leta je s pomočjo zvez na dvoru dovolj izboljšal svoj položaj, da je bil povabljen v Milano na praznovanje Valentinijanovega

96 Pretekstat je umrl decembra 384 ali januarja 385. Zadnji zakon, ki je naslovljen na Simaha, je datiran na 28. 12. 384, njegov naslednik je prvič izpričan šele poleti 386. Tako se zdi, da je Simah odstopil v prvih mesecih leta 385. Cf. Seeck, *Symmachus*, lvi.

97 Simahova uradna poročila so edini korpus tovrstnih uradnih dokumentov, ki se je ohranil iz celotne antike, in so zato neprecenljiv vir za preučevanje delovanja poznoantične mestne prefekture.

98 *Ep.* 3.59, 3.61, 4.15.

konzulata januarja 386. Potem ko se je osramotil s panegirikom za uzurpatorja Magna Maksima (388), se je Simahu ponovno uspelo rešiti nemilosti, v katero je padel,⁹⁹ in hitro je bil povabljen na praznovanje vnovičnega Valentinijanovega konzulata leta 389; leta 391 pa je dosegel vrhunec svoje kariere in postal redni konzul. Med Evgenijevo uzurpacijo se politično ni izpostavljal in je tako kasneje pod Teodozijem ohranil vpliv na dvoru. Izkoristil ga je za pomoč svojemu zetu Nikomahu Flavijanu Mlajšemu, ki se je kot Evgenijev mestni prefekt politično kompromitiral, njegov položaj pa je še poslabšalo dejstvo, da je njegov oče Flavijan Starejši pod uzurpatorjem zasedel položaj pretorijanskega prefekta (po Teodozijevi zmagi v bitki pri Frigidu je sicer storil samomor).

V pozni antiki so ljudje pri velikaših s pomočjo svojih prijateljev in zvez lobirali za imenovanje na kak dobičkonosen položaj v rimski birokraciji, prizadevali so si za ugoden razplet sodnih sporov, v katere so bili zapleteni, za pomoč prijateljem ali klientom, lahko pa so tudi škodili svojim nasprotnikom in jim močno otežili življenje. V pričujočem prispevku je bil na podlagi Simahovih uradnih poročil in pisem prikazan manjši segment tovrstnega delovanja elite v 4. stoletju.

BIBLIOGRAFIJA

- Babić, Marek. »Reconstruction of three Bridges in the 4th Century Rome. Historical Perspective.« *Studia Antiqua et Archaeologica* 20 (2014): 249–269.
- Barrow, Reginald Haynes. *Prefect and Emperor: The Relations of Symmachus A.D. 384*. Oxford: Oxford University Press, 1973.
- Beard, Mary. »Ciceronian Correspondences: Making a Book out of Letters.« V: *Classics in Progress: Essays on Ancient Greece and Rome*, ur. T. P. Wiseman, 103–144. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Brown, Peter. *Through the Eye of a Needle: Wealth, the Fall of Rome, and the Making of Christianity in the West, 350-550 AD*. Princeton: Princeton University Press, 2012.
- Callu, Jean Pierre, izd. *Symmaque: Correspondance, Livres i-ii*. Zv. I. Pariz: Les belles lettres, 1972
- Callu, Jean Pierre, izd. *Symmaque: Correspondance, Livres iii-v*. Zv. II. Pariz: Les belles lettres, 1982
- Callu, Jean Pierre, izd. *Symmaque: Correspondance, Livres vi-viii*. Zv. III. Pariz: Les belles lettres, 1995
- Callu, Jean Pierre, izd. *Symmaque: Correspondance, Livres ix-x*. Zv. IV. Pariz: Les belles lettres, 2002
- Callu, Jean Pierre, izd. *Symmaque: Discours – Rapports*. Pariz: Les belles lettres, 2009
- Cameron, Alan. »The Antiquity of the Symmachi.« *Historia* 48, št. 4 (1999): 477–505.
- Cameron, Alan. »Gratian's Repudiation of the Pontifical Robe.« *The Journal of Roman Studies* 58, št. 1 in 2 (1968): 96–102.
- Cameron, Alan. *The Last Pagans of Rome*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

⁹⁹ Za kazen so njegovo posest v Ostiji zasedli vojaki, ki so bili del pomorske ekspedicije Valentinijana II proti uzurpatorju. Cf. *Ep.* 6.72.

- Chastagnol, André. *Les Fastes de la Préfecture de Rome au Bas-Empire*. Pariz: Nouvelles éditions latines, 1962.
- Chastagnol, André. *La Préfecture Urbaine a Rome sous le Bas-Empire*. Pariz: Presses universitaires de France, 1960.
- Divjak, Johannes, in Wischmeyer, Wolfgang. *Das Kalendarnbuch von 354. Der Chronograph des Philocalus*. Dunaj: Holzhausen, 2014.
- Gibson, Roy. »On the Nature of Ancient Letter Collections.« *The Journal of Roman Studies* 102 (2012): 56–78.
- Hecht, Bettina. *Störnugen der Rechtslage in den Relationen des Symmachus*. Berlin: Dunker&Humblot, 2006.
- Jones, Arnold Hugh Martin, John Robert Martindale in John Morris. *The Prosopography of the Later Roman Empire I*. Cambridge: Cambridge University Press, 1971.
- Kelly, Christopher. *Ruling the Later Roman Empire*. Cambridge, Ma: Harvard University Press, 2004.
- Leonhardt, Jürgen. *Latin: Story of a World Language*. Cambridge, Ma: Harvard University Press, 2013.
- Mai, Angelo. »Commentarii praeuui pars ii. De Symmacho.« V: *Iuris ciuilis et Symmachi orationum partes. C. Iulii Victoris Ars rhetorica. L. Caecilii Minutiani Apuleii Fragmenta de orthographia. Praeponitur Prisca exhortatio ad Francorum regem*, ur. A. Mai. 1831.
- Matthews, John. »Symmachus and the *Magister Militum* Theodosius.« *Historia* 20, št. 1 (1971): 122–128.
- Matthews, John. »Symmachus and the Oriental Cults.« *The Journal of Roman Studies* 63 (1973): 175–195.
- Salzman, Michele Renee, in Michael Roberts. *The Letters of Symmachus: Book 1*. Atlanta: Society of Biblical Literature, 2011.
- Seeck, Otto, izd. Q. *Aurelii Symmachi quae supersunt*. Berlin: Societas aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi, 1883.
- Seeck, Otto. *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, s. v. »Q. Aurelius Symmachus«. Zv. 7 (*Stoa-Symposion*). Stuttgart: Alfred Druckmüller Verlag, 1931.
- Sogno, Cristiana, Bradely K. Storin in Edward J. Watts. *Late Antique Letter Collections: A Critical Introduction and Reference Guide*. Oakland: California University Press, 2017.
- Sogno, Cristiana. »The Letter Collection of Quintus Aurelius Symmachus.« V: *Late Antique Letter Collections: A Critical Introduction and Reference Guide*, ur. Cristiana Sogno, Bradley K. Storin in Edward J. Watts, 175–190. Oakland: California University Press, 2017.
- Sogno, Cristiana. *Q. Aurelius Symmachus: A Political Biography*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2006.
- Vera, Domenico. *Commento storico alle Relationes di Quinto Aurelio Simmaco*. Pisa: Giardini editori e stampatori, 1981.

IZVLEČEK

Korupcija in elite v pozni antiki: primer Kvinta Avrelija Simaha

V prispevku so predstavljene številne koruptivne in sporne prakse, s katerimi se je pri svojem delu kot mestni prefekt (384/5) srečal Kvint Avrelij Simah, eden vodilnih senatorjev poznega 4. stoletja. Te ponujajo vpogled v delovanje poznoantičnih interesnih omrežij, s pomočjo katerih so lahko posamezniki ali skupine vplivale na delo uslužbencev v cesarski administraciji in ga tudi uspešno onemogočali.

ABSTRACT

Corruption and Elites in Late Antiquity: The Case of Quintus Aurelius Symmachus

The paper presents the many corrupt or suspect practices encountered by Quintus Aurelius Symmachus, a prominent senator of the late 4th century, in his capacity as city prefect (384/5). These practices afford some insight into the functioning of Late Antique interest-based networks, which enabled individuals or groups to influence and hamper the work of the imperial administration.

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.20.2.89-114>

Lara Unuk

Svobodni duh Jorgosa Teotokasa in koncept generacije tridesetih

UVOD

V obdobju med obema vojnama se je v grškem kulturnem življenju pojavila zahteva po literarno-kulturnem preporodu, iz katere je vzniknila literarna generacija tridesetih let. Njene predstavnike družijo predvsem skupna miselnost in prizadevanja za razvijanje zvrsti eseja in romana, v poeziji prostega verza, kar se tiče literarnega sloga, pa se navdihujejo pri različnih sočasnih evropskih smereh. Posledično bi težko govorili o literarni šoli v strogem pomenu. Kljub omenjenemu pridržku so se prve opredelitve generacije tridesetih pojavile že skoraj sočasno z njenimi najzgodnejšimi deli, pravzaprav so ta pojem sproti in načrtno razvijali njeni pripadniki sami in ga vpeljali kot literarnozgodovinski termin morda deset ali dvajset let po njeni pojavitvi. Sploh prozaisti generacije tridesetih so bili pogosto tudi njeni teoretiki in kritiki.

Čeprav je v sodobni grški literarni zgodovini generacija tridesetih pogosta tema obravnave, saj je grški književnosti dala mnoga klasična dela in dva nobelovca, Seferisa in Elitisa, pa ni bil nikdar dosežen popoln konsenz glede njene definicije. Zdi se, da preučevalci generacije tridesetih v tem smislu niso naredili koraka naprej in zgolj ponavljajo trditve in samodefincije avtorjev tistega časa, na katere pa je odločilno vplivalo, da so ustvarjali v obdobju burnih političnih sprememb. Prav v tem je po moji presoji iskati razlog, da se še danes govori predvsem o »ideologiji« generacije tridesetih, njene znotrajliterarne poteze pa so nekako sekundarne. Pogosto jo obravnavajo bolj v kontekstu političnih ideologij (socializma, fašizma, liberalizma) kot v kontekstu evropske avantgarde in literarnih šol, izraz »avantgarda« pa njeni preučevalci uporabljajo, kadar govorijo o vpeljavi modernističnih tehnik. Ena izmed značilnosti, ki jih pripisujejo generaciji tridesetih, je prizadevanje, da bi razvili »novo grškost«, težnja, ki jo moramo povezati z nedavno osvoboditvijo izpod Otomanskega imperija.

V prispevku nameravam na kratko prikazati, na kakšen način so avtorji, ki so pisali v enem najpomembnejših obdobjih grške literature, ustvarjali skupno identiteto (ali se ji odrekli) in kako so se samodefinirali kot »generacija«, ne da bi se kadar koli povezali v formalno literarno šolo, pri tem pa so vzpostavili še danes nepreseženo in na videz nepresegljivo normo. Posebej bom izpostavila prispevek enega izmed njenih poglobitvenih idejnih in literarnih predstavnikov, Jorgosa Teotokasa, saj je bil ta ključna osebnost tako pri izoblikovanju novega pojmovanja književnosti kot pri nastanku koncepta generacije tridesetih, vključno z natančnim branjem njegovega prvega eseja, *Svobodnega duha*, ki danes velja za ustanovni tekst te šole ali bolje rečeno gibanja.

Vzpon generacije tridesetih je organsko povezan s spremembami v evropski in grški miselnosti, zato jo v prispevku predstavljam predvsem v tej luči in vključujem tudi predstavitev literarnega prizorišča tistega časa ter poglobitvenih predhodnikov. Pri tem se opiram na temeljna dela o generaciji tridesetih: *Generacija tridesetih: Ideologija in oblika* Maria Vittija, *Mit generacije tridesetih: Modernost, grškost in teorija kulture* Dimitrisa Tziouvasa ter *Uvod v Antologijo književnosti med obema vojnama* Panajotisa Mulasa.

GRŠKA KNJIŽEVNOST V DVAJSETIH LETIH 20. STOLETJA

Politično in družbeno vzdušje je bilo v Grčiji dvajsetih let turobno, saj je bil spomin na »maloazijsko katastrofo«¹ iz leta 1922 še svež. Vojne grozote, propad »velike ideje«² o državni širitvi² in ekonomsko-družbena kriza zaradi množičnega prihoda izgnancev z obal Male Azije so našli odsev v književnosti, v kateri je posledično prevladovalo občutenje melanholije in brezizhodnosti. Za resno književnost sicer v tistem obdobju ni bilo veliko zanimanja, največ uspeha so želi pogrošni romani in žanrska literatura. Literarna proza je izhajala večinoma po revijah in dnevnikih časopisih, manj pa v knjižni obliki.

V pesništvu je bil najizrazitejši glas Kostasa Kariotakisa,³ ki je upesnjeval jalovost obstoja, preminevanje in nesmiselnost vsega človeškega početja. Njegova

1 Izraz »maloazijska katastrofa« se v grškem zgodovinoписju uporablja za grški poraz v ozemeljski vojni s Turčijo v okolici Smirne, ki se je iztekel v pokole in delovna taborišča, ter za prisilno izmenjavo ljudstev med Grčijo in Turčijo, ki mu je sledila l. 1923 in namen katere je bila vzpostavitev etnične enotnosti znotraj obeh držav. V tem obdobju so Grčijo preplavili begunci s turškega ozemlja.

2 Vse od srede 19. stoletja so si grške vlade prizadevale za zavzetje vseh tistih pokrajin Otomanskega imperija, kjer se je nahajala številčna grška, tj. ortodoksna, populacija, skupaj z južnim Balkanom in Malo Azijo. Bistvo ideje je bilo, da naj bi Grčija zaobjemala bolj ali manj vsa področja, ki so ji pripadala kdaj v antiki ali Bizancu.

3 Kostas Kariotakis (1896–1928), pesnik in prozaist, je bil eden glavnih predstavnikov grškega pesniškega modernizma. Izdal je tri pesniške zbirke: *Bolečina ljudi in stvari* (1919), *Nepent* (1921) ter *Elegije in satire* (1927). Leta 1928 se je ustrelil v Prevezi, kjer je deloval kot uradnik pri dodeljevanju ozemlja pribežnikom iz Male Azije. Vplival je na znana pesnika Seferisa in Ritsosa, njegove pesmi pa so prevedene v več kot trideset jezikov.

melanholična poezija in samomor sta navdihnila lirično pesniško modo, imenovano kariotakizem. Postal je vzornik tako sodobnim kot mlajšim pesnikom, ki so pisali pesmi, polne cinizma, eksistencialnega obupa in razočaranja.

Prevladujoča usmeritev v prozi se ni spremenila približno od leta 1880: značilna je tako imenovana *itografija* (*ηθογραφία*), kar lahko prevedemo kot »popisovanje šeg«. Ta literarna šola se je oblikovala pod vplivom nacionalistične, narodnobuditeljske ideologije in naglega razcveta etnologije na grških tleh, njena glavna značilnost pa je bilo zvesto upodabljanje šeg in navad grškega ljudstva sprva na vasi, kasneje pa tudi v mestu. Itografi so pisali predvsem pripovedi in kratke zgodbe, le redko pa so se lotevali romanov. V nekaterih književnih delih te usmeritve lahko prepoznamo vplive naturalizma in zrelega realizma, toda večinoma so itografi v svojem pisanju ostajali na bolj površinski, narodopisni ravni, ne da bi si, na primer, posebej zastavljali naturalistična vprašanja o človekovi determiniranosti in dednosti ali se poglobljali v psihologijo likov. Od začetka 20. stoletja je grška kritika začela na šolo *itografije* gledati močno nenaklonjeno prav zato, ker so ji očitali pomanjkanje kakršne koli psihološke globine in prepričljivosti likov, in kmalu je obveljala za preživeto tako v primerjavi z evropsko literaturo kot glede na družbene spremembe na prelomu stoletja. K temu odklonilnemu odnosu sta verjetno pripomogla tudi razočaranje nad »veliko idejo« in potreba po novi definiciji grškosti. Naravnost izražena želja, da bi prerasli itografsko prozo, je bila ena od glavnih motivacij za izoblikovanje generacije tridesetih, razkol z neposrednimi predhodniki pa ena najpomembnejših postavk njihove samoprepoznave, ki je kasneje prodrla tudi v znanstvene teorije. Še danes pogosto odklonilni odnos literarnih teoretikov do itografske usmeritve je najverjetneje dediščina generacije tridesetih.

Prodor socialistične miselnosti v Grčijo je v njen kulturni prostor sicer prinesel nove ideje, vendar se to ni odražalo v razvoju modernejših literarnih zvrsti, saj ruska avantgarda v teh krajih ni padla na plodna tla. Levo usmerjeni pisci so izkazovali veliko večje zanimanje za politično kot za umetniško vrednost literature.⁴ Odločno so zavračali vsak individualizem in izpostavljanje subjekta – torej prav to, kar se je v grških literarnih krogih kmalu zatem povsem izenačilo s pojmom sodobne in umetniške literature – saj so vztrajali, da »se umetniško delo začne v skupnosti in se k njej spet vrača« ter predstavlja »objektivizirano zavest določenega družbenega razreda«,⁵ oblikovno in vsebinsko pa so ostajali tradicionalni vse do nastopa Janisa Ritsosa⁶ v tridese-

4 Vitti, *Η Γενιά του 30*, 45.

5 Γλήνος, *Πνευματικές μορφές της αντίδρασης*, navajam po: Τζιόβας, *Ο μύθος της γενιάς του 30*, 107.

6 Janis Ritsos (1909–1990) se skupaj s Kariotakisom, Kavafisom, Seferisom in Elitisom uvršča med največje grške pesnike 20. stoletja. Prevajal je pesnike, kot so Aleksander Blok, Vladimir Majakovski in Nazim Hikmet. Poleg plodnega pesniškega opusa je zapustil še devet romanov in štiri gledališka dela, pisal pa je tudi članke in eseje. Sodeloval je pri odporu proti okupatorju med drugo svetovno vojno in bil kot član komunistične stranke po vojni večkrat interniran na grških otokih.

tih letih. Med levo usmerjenimi pesniki je bil tedaj najbolj uveljavljen Kostas Varnalis,⁷ ki je bil v nekaterih pesmih skorajda bližji rembetiku⁸ kot literaturi, saj v njih upesnjuje prizore iz »kletnih tavern«, beznic, kjer se zbirajo in popivajo revni delavci, njegov verz ostaja tradicionalen, njegove rime pa izzvenijo nekoliko okorno.

V prozi pa je marksistična miselnost vplivala predvsem na spremenjeno topografijo in tematiko *itografije*. Panajotis Mulas kot vzorčni primer prozaišta z začetka dvajsetih let izpostavlja Dimostenisa Vutirasa,⁹ simpatizerja levičarske ideologije in hkrati enega najbolj priljubljenih avtorjev tistega časa, ki je v glavnem objavljaval krajšo prozo po časopisih in revijah, čeprav je pisal tudi romane, v svoje pripovedi pa je občasno vnašal elemente metafizike in znanstvene fantastike. Svet Vutirasovih likov je svet lumpenproletariata in malomeščanstva, svet revežev in malih prestopnikov. Odraža spremembe v strukturi grške populacije po množični selitvi prebivalstva z vasi v mesto, nastanku prostranih naselij okrog Aten in Pireja ter povečanju števila brezposelnih in revnih. Temu sloju družbe se je po letu 1922 pridružil še poldrugi milijon maloazijskih izgnancev. Rezultat vseh teh selitev je bila pestra kulturna zmes z močnim podeželskim, malomeščanskim in lumpenproletarskim nadihom.

Vutirasovi liki so statični: niso zmožni ukrepati, da bi si izboljšali življenje, in se nočejo vključiti v obstoječo družbo. Dogajanje proze tistih let se je tudi sicer preselilo v taverne in kletne beznice, osrednji liki pa so bili pogosto – kot pri Vutirasu in Varnalisu – ljudje iz najnižjih plasti in z obrobja družbe, ždeči v stagnaciji, v brezizhodnem svetu, ki se je utapljal v hlapih opija in alkohola. Predvsem pa je literatura sredi dvajsetih let kljub spremembi v dogajalnem prostoru večinsko ostajala itografska, ni še prišlo do dejanskega zasuka v načinu pisanja in upodabljanja realnosti.

NOVA MISELNOST IN GENERACIJA TRIDESETIH

Občutenje krize po prvi svetovni vojni se je v evropski književnosti izrazilo v podobah praznine, razgradnje in zavračanja preteklosti. Napočil je konec razsvetljenske vere v neprekinjeni napredek človeštva. Stara hierarhija vrednot in razredov se je začela sesedati, do besede pa so prišle družbene skupine, ki

7 Kostas Varnalis (1884–1974) je bil pesnik in novinar, ki je pisal pesmi in lirične drame z revolucionarno vsebino.

8 Ljudska zvrst glasbe, ki se je izoblikovala najprej okrog večjih pristanišč in postala kasneje priljubljena po vseh večjih grških mestih, vključevala pa je petje in instrumentalno spremljavo. Svojo dokončno obliko, v kakršni ga poznamo danes, je rembetiko privzel prav v obdobju po maloazijski katastrofi, ko so ga prišleki iz Turčije obogatili in močno spremenili z lastno glasbeno tradicijo. Rembetiko se je tematsko povezoval predvsem z beznicami, erotiko, drogami in težkim življenjem na obrobju družbe, njegovi pevci so se neredko med seboj spopadali z noži in omamljali z opijem. Peli so ga tako moški kot ženske.

9 Dimostenis Vutiras (1872–1958) se je rodil v Istanbulu, vendar je vse življenje preživel v Grčiji, bil je eden izmed najvidnejših prozaistov obdobja med obema vojnama.

so bile prej nevidne, kot ženske ali delavci. Religija, ljubezen do domovine, družbeni sistem, vsi ti pojmi v novi književnosti postanejo ambivalentni. Modernistična književnost odpira prostor polifoniji, mnogosti zornih kotov. Skušaja upodobiti družbo v njeni večplastnosti in mnogopomenskosti. Tehnologija postane nova tema literature, simbol novega načina življenja in napredka, kot v *Orlandu V.* Woolf ali pri futuristih.

Grčijo so odmevi sprememb v evropski literaturi, tako na zahodu kot na vzhodu, zaradi dolga desetletja trajajočih ozemeljskih bojev, vojne, ki se je nadaljevala še po koncu prve svetovne vojne v Evropi, in s tem povezane močno nacionalistične usmeritve v državi, ki je skorajda programsko spodbujala tudi temu ustrezno književnost, dosegli z določeno zakasnitvijo. Kljub temu pa so se jih napredneje misleči, pogosto mlajši avtorji željno oprijeli. V tradicionalistično, okostenelo Grčijo so nove ideje prodirale tako z zahoda, skupaj z mladimi, ki so študirali v Evropi in so se zdaj vračali v povečano domovino, kot z vzhoda, od koder so priseljenci iz Male Azije prinašali drugačno, neznano kulturo in doživetja.

Angelos Terzakis,¹⁰ predstavnik literarne generacije tridesetih in skupaj z Jorgosom Teotokasom ter Andreasom Karandonisom eden njenih poglavitnih teoretikov, je situacijo in razpoloženje med mladino v literarnih krogih v začetku dvajsetih let opisal tako:

Bilo je večplastno: literarno podzemlje in nekaj majhnih pritličnih tiskarnic. Književnost in družbena vstaja. Nepomembna glasila mladih, brez kupcev, in komunistični letaki. Domača književna tradicija in vdor ruskih pisateljev.¹¹ Prvi ljubezenski zanos in pretepanje v kletah policije. 1917 je bilo komaj včeraj; v medijih tiste dobe so njegovi odmevi prihajali z zamudo. /.../ Dolge povorke beguncev so vsak dan počasi, žalobno stopale mimo zamegljenih šip tavern, kjer smo bedeli med neskončnimi pogovori in si prizadevali, da bi našli smerokaz v svetu, težišče v življenju. /.../ Blagor tem, ki so tja prišli leta 1930 in uzrli ter z lahkotnim kritiziranjem oblatili naš neizrečeni pogled na svet. Z ladjami so se vračali iz tujine, zloščeni, polikani, in bili so buržuji: nikoli se niso soočili z nobenim življenjskim problemom; imeli so ambicije, zahteve, ne da bi kar koli žrtvovali.¹²

Želja po naprednem in avantgardnem se je povezovala s pojmi mladosti in življenjske energije, moči, zdravja, želje po ustvarjanju novega, vsega tistega, kar naj bi bilo edini antidot za deziluzijo in malodušje. V začetku tridesetih let so se tako v literarni areni začeli uveljavljati mlajši pisatelji, pesniki in esejisti, ki jih je družila želja po prenovitvi duhovnega življenja v Grčiji po burnih političnih in idejnih preobratih na začetku 20. stoletja in po ustvarjanju književnosti, ki bi

10 Angelos Terzakis (1907–1979) je pisal pripovedi, romane in gledališka dela, pa tudi eseje. Bil je eden glavnih romanopiscev generacije tridesetih.

11 Dostojevskega in Gorkega.

12 Iz članka Angelosa Terzakisa v časopisu *To vima* (»Korak«), objavljenega 18. 1. 1967, navajam po: Vitti, *H Γενιά του 30*, 31.

odražala nove razmere in bi kanonu evropske literature dodala nekaj novega, izvirno grškega. Ti avtorji, ki se jih je proti koncu istega desetletja oprijelo poimenovanje generacija tridesetih, niso izoblikovali enotne šole pisanja, vendar pa so na grški literaturi pustili globok pečat: vanjo so vpeljali tako moderni roman kot pesništvo s prostim verzom in asociativnimi navezavami. Črpali so iz različnih sočasnih evropskih literarnih usmeritev, v njihovih delih lahko prepoznamo vplive modernizma, nadrealizma, zrelega realizma pa tudi avantgarde in futurizma, v grško književnost so vpeljali tehnike, kot sta notranji monolog in tok zavesti. Tematski poudarek je bil na čim celovitejšem prikazovanju stvarnosti in družbe, z vključevanjem novih oblik in področij »grškosti« (med pisci je bilo kar nekaj prišlekov z egejske obale), vse to pa z upoštevanjem novih spoznanj o človekovem duhovnem življenju (Bergson, Freud, psihoanaliza itd.). Zanimal jih je notranji svet junakov, vpeljali so modernistično tehniko menjavanja zornega kota v naraciji. Ne nazadnje v generacijo tridesetih sodita tudi nobelovca Jorgos Seferis in Odiseas Elitis. Gre za, kot pravi Dimitris Tziovas v študiji *Mit generacije tridesetih*,¹³ enega izmed najbolj čaščenih in najbolj osovražanih književnih pojavov v zgodovini grške književnosti.

Vendar pa je definicija generacije tridesetih prav zaradi mnogosti in raznolikosti šol in ideologij, ki so vplivale na njene predstavnike, ostala nekako nedorečena. D. Tziovas, ki jo sam uporablja, hkrati opozarja na problematičnost uvrščanja v isto literarno smer pestre množice avtorjev z različnimi zanimanji, temami, tehnikami, izobrazbo in stikom z dogajanjem v Evropi ter pripominja, da se nekateri »tipični predstavniki« generacije tridesetih sami ne strinjajo z uvrstitvijo vanjo. Tako na primer Nikos Engonopoulos¹⁴ v intervjuju za revijo *Manna* iz leta 1974 pravi: »Nikakršne zveze nimam z generacijo tridesetih,« v intervjuju iz leta 1978 pa celo zatrdi: »Nisem del neobstoječe generacije tridesetih.«¹⁵ Podobno se je opredelil tudi Odiseas Elitis¹⁶ v intervjuju iz osemdesetih let: »Zato pa se, kadar vidim, da me predstavljajo kot značilnega predstavnika generacije tridesetih, sprašujem, na kaj se pri tem opirajo.«¹⁷ Po drugi strani pa se je Elitis udeležil obletnice generacije tridesetih, ki jo je organiziral J. Teotokas marca 1963 in jo v kolumni v časopisu *To vima* opisuje pisatelj Ilias Venezis.¹⁸

Skupaj s Tziovasom – in, kot bomo videli v nadaljevanju, Tziovas pri tem sledi J. Teotokasu – se lahko vprašamo, ali vezivo generacije tridesetih v resnici ne izvira iz mita ali mitov, ki so jih izoblikovali tako sami pisci kot kritiki, ki

13 Τζιόβας, *Ο μύθος της γενιάς του 30*, 17.

14 Nikos Engonopoulos (1907–1985) velja za enega pomembnejših predstavnikov generacije tridesetih in grškega nadrealizma. Bil je slikar in pesnik, poleg tega pa je prevajal ter pisal kritike in študije.

15 Navajam po: Τζιόβας, *Ο μύθος της γενιάς του 30*, 21.

16 Odiseas Elitis (1911–1996) je eden izmed najznamenitejših grških pesnikov, prejemnik Nobelove nagrade l. 1979 in pred tem grške državne nagrade l. 1960. V njegovih pesmih se prepletajo elementi nadrealizma s posnemanjem ljudskega pesništva, uporabljal je tudi tehniko kolaža.

17 Τζιόβας, *Ο μύθος της γενιάς του 30*, 21.

18 Ηλιας Βενέζης, *Η Γενιά του Τριάντα*, v: Τζιόβας, *Ο μύθος της γενιάς του 30*, 569.

so se z njimi ukvarjali.¹⁹ Takšno vprašanje je toliko bolj umestno, ker so bili pripadniki generacije tridesetih posebej močni v teoretičnih spisih o literaturi (kritikah, esejih, člankih) in so med seboj korespondirali o književnosti. Teorija in praksa sta se razvijali z roko v roki. Zato ni presenetljivo, da so se pripadniki generacije tridesetih najprej začeli zbirati okrog literarnih revij. Viti na nekem mestu generacijo tridesetih celo definira kot »krog mladih in njihovih somišljenikov, ki se je zbral okoli revije *Novo slovstvo* (Τα Νέα Γράμματα)«. ²⁰

Med prvimi je leta 1928 začela izhajati revija *Dih* (Πνοή),²¹ v uvodniku prve številke, ki ima naslov *Apologija*, pa so jasno predstavljeni cilji urednikov:²² hoteli so pomesti z zastarelo miselnostjo in izčrpanim duhovnim življenjem ter se otresti spomina na grške poraze. Stare sanje so propadle, oni pa so hoteli zgraditi nov svet ter popeljati mlade, z njimi pa cel narod, v novo, 20. stoletje. Zahtevali so duhovno osvoboditev in duhovno revolucijo.²³ Evangelios Sakas ugotavlja, da so, polni vere v moč mladosti, poskušali zavestno in enotno prenoviti književno produkcijo v Grčiji.²⁴

Kmalu zatem, jeseni 1929, je izšel tekst, ki je kasneje obveljal za neformalni manifest generacije tridesetih. To je bil esej *Svobodni duh* Jorgosa Teotokasa, ki še danes predstavlja izhodišče za najvidnejše preučevalce tega literarnega gibanja.²⁵ Hkrati gre za prvi esej na grških tleh, ki je izšel v knjižni obliki. Takoj po objavi je izzval burne odzive med literati in kritiki. Odiseas Elitis se v *Dnevniku nekega desetletja* spominja:

Prisotna je bila energija in Grčija je bila prav gotovo v vzponu. V književnosti je zasvitala generacija tridesetih. Ob večerih smo, ko smo se vračali s stezic Likavitos, »še sveži od poljubov deklet«, držali v rokah *Svobodni duh* Jorgosa Teotokasa, in nismo vedeli, ali naše srce tako razbija za Književnost ali za Ljubezen.²⁶

Seferis pa v pismu iz leta 1931 o *Svobodnem duhu* zapiše: »Kajti to je /.../ naš teoretični *credo* in rad bi se ga naučil na pamet.«²⁷

19 Τζιόβας, *Ο μύθος της γενιάς του 30*, 21.

20 Literarna revija *Novo slovstvo* je izhajala v letih 1935–1940 ter 1944–45 pod taktirko Andreasa Karandonisa, literata ter enega izmed vplivnejših kritikov tistega časa. V njej so objavljali najznačilnejši predstavniki generacije tridesetih.

21 Revija *Dih* je izhajala od oktobra 1928 do prve polovice 1930. Objavljala je izvorno prozo in pesmi, prevode, literarne kritike ter pisma.

22 Uvodnik je anonimen, podpisan je z *Dih*, vendar ga je najverjetneje napisal A. Terzakis, ki je bil skupaj z J. Teotokasom in A. Karandonisom eden izmed glavnih teoretikov omenjene generacije.

23 Σακκάς, »Η αναζήτηση της ταυτότητας των λογοτεχνών της γενιάς του '30«, 1.

24 Prav tam, 9.

25 Posebno poglavje so mu v svojih študijah o generaciji tridesetih posvetili tako D. Tziouvas kot M. Viti in P. Mulas, ki ga vsi obravnavajo kot izhodiščni tekst za razpravo o »ideologiji« te generacije.

26 Ελύτης, *Ανοιχτά Χαρτιά* (Atene: Ikaros, 1987), 346–347. Navedeno po: Τζιόβας, *Ο μύθος της γενιάς του 30*, 22.

27 Γ. Κ. Κατσιμπαλής in Γιώργος Σεφέρης, *Αγαπητέ μου Γιώργο: Αλληλογραφία (1924–1970)*, 1. zv., ur. D. Daskalopoulos (Atene: Ikaros, 2009, str. 144). Navedeno po: Τζιόβας, *Ο μύθος της γενιάς του 30*, 23.

SVOBODNI DUH JORGOSA TEOTOKASA

Romanopisec in esejist Jorgos Teotokas se je rodil leta 1906 v grški družini v Istanbulu, kjer je živel do leta 1922, vse do prisilne izmenjave prebivalcev med Grčijo in Turčijo. Čeprav je bil Istanbul tedaj še izvzet iz obvezne izmenjave, so se tega leta preselili v Atene. Tam je najprej doštudiral pravo, nato pa se je leta 1927 odpravil v Pariz, kjer se je izobraževal iz prava, zgodovine in filozofije, ter naslednje leto še v London, kjer se je ukvarjal z angleškim pravom in filologijo. Leta 1929 se je vrnil v Atene, kjer je delal kot odvetnik. Od leta 1929 je Teotokas pisal politične in teoretske članke za različne vplivnejše grške časopise, v letih 1933 in 1936 je izdal prvi in drugi zvezek svojega prvega romana *Argo*, leta 1938 pa roman *Demon*. Izdal je še tri romane, številne eseje, nekaj popotniških dnevnikov, mdr. po Ameriki, Sovjetski zvezi, Siriji in Iranu, ter dve zbirki dram. Kot avtor številnih teoretičnih tekstov in predavanj, posvečenih generaciji tridesetih in »novi književnosti«, velja za njenega najbolj uzaveščenega predstavnika.

Esej *Svobodni duh* ni napisan z znanstvenega stališča in, strogo vzeto, ni manifest nobene šole, čeprav so mu kasneje zaradi njegovega kulturnega statusa in jasne predstavitve novih tendenc v književnosti in misli pripisali težo manifesta: avtor, ki ga je objavil pod psevdonimom Orestis Digenis, je uvodoma poudaril, da njegov namen ni vzpostaviti književnega ali literarnoteoretskega gibanja, temveč nagovoriti grško mladino in jo spodbuditi, naj si poišče lastni način umetniškega izražanja. Idej ne izraža organizirano, temveč pusti misli, da se razvija ciklično in naravno teče od ene teme k drugi, k posamičnim temam se vrača na različnih mestih in jih obravnava v različnih kontekstih. Ta sproščeni način pisanja lahko povežemo s Teotokasovimi stališči o eseju kot zvrsti. Književni esej je zanj ustvarjalna zvrst, enakovredna drugim zvrstem umetniške besede, in mora jo zaznamovati avtorjev duh, izražati mora slog, notranje življenje in občutljivost, esejist mora zavzemati osebno držo do tem, ki jih obravnava. Teotokas je za eno izmed dveh zvrsti, ki ju je v Grčiji zares razvila šele generacija tridesetih, ob romanu štel prav esej.²⁸

Ker je torej *Svobodni duh* v skladu z avtorjevimi prepričanji izraz njegove subjektivnosti, postane v nekem smislu tudi politična izjava, ostra zavrnitev tako nacionalizma kot marksizma v imenu liberalizma. V njem lahko najdemo celo pohvalo pomembnega grškega politika Elefteriosa Venizelosa. Vitti opozarja, da esej izraža klasične poglede dobronamernega liberalca iz meščanskega razreda, dejstvo, da ni na lastni koži občutil maloazijske katastrofe, pa mu omogoča optimistični pogled na prihodnost.²⁹ Problematiko lahko predstavlja z zahodno optiko ne le zaradi svojega študija v tujini, temveč je že v Istanbulu obiskoval francosko gimnazijo in bil torej dobro seznanjen tako s francosko miselnostjo kot literaturo in jezikom.

28 Μουλλάς, »Εισαγωγή«, 144–145.

29 Vitti, *Η Γενιά του 30: Ιδεολογία και Μορφή*, 37.

Tziovas *Svobodni duh* poimenuje »manifest individualizma«. Ta spis opiše kot najbolj »mladostno vihrav«, najbolj »usmerjen k Evropi« in najbolj »radikalen v odnosu do zgodovine«, kar jih je kdaj izšlo v Grčiji. Teotokas v njem ne nastopi kot častilec in posnemovalec evropske literature, temveč celo kritizira svoje sodobnike, ki so med študijem v tujini postali privrženci te ali one umetniške šole. Zanj je bistvena umetnikova individualnost in prizadevanje za lastni izraz. Osebna svoboda je prizma, skozi katero opazuje narodni značaj, politiko, roman in književno tradicijo. Ravno zaradi vere v značaj in duha posameznika pa se v spisu posveča tudi iskanju velikih osebnosti v grški literarni tradiciji in politiki. V svojem liberalnem svetovnem nazoru si družbo predstavlja kot skupek samostojnih oseb, ki razmišljajo in se odločajo po svoji glavi.³⁰

Generacija tridesetih ni agitirala za prelom s preteklostjo v absolutnem smislu, bolj jim je šlo za integracijo starega z novim. V tem smislu lahko razumemo njihovo ukvarjanje s prevrednotenjem starejših pesnikov (nekaj takega kot obrat moderne k Prešernu) in celo iskanje vzornikov, pa tudi zanimanje za ljudsko slovstvo in ne nazadnje »grštvo«. V *Svobodnem duhu* (str. 70) Teotokas zapiše, da bo nova estetika črpala iz podob, kot je letalo nad Partenonom, ki ustvarjajo »novo harmonijo«.

Svobodni duh generaciji tridesetih ne predstavlja ustvarjalnega vodila. Omenjajo predvsem, da jih je navdihoval z voljo po razdoru s preteklostjo in s svojim nalezljivim mladostnim entuziazmom.³¹ Teme, o katerih spregovarja Teotokas, so stanje tedanje grške literature v primerjavi s sočasno evropsko, odnos grške kritike do grške književnosti, vloga in pomen književnosti nasploh in smer, v kateri uzira prihodnji razvoj grške literature. Vodilna ideja vseh štirih poglavij (*Sprehod skozi Evropo*, *Narodov značaj*, *Itografija* in *Pogoji za pravo avantgardo*) je, da je grška misel, kot jo izražajo grška literatura (Teotokas se tukaj ukvarja predvsem s prozo, ki se mu zdi potrebnejša prenove), literarna kritika in filozofija, postala dogmatična in jalova. Morala bi se osvoboditi kletke lastne preteklosti, da bi ustrezala potrebam moderne dobe.

V prvem poglavju, *Sprehodu skozi Evropo*, Teotokas izraža prepričanje, da duhovno in intelektualno življenje njegovega časa stagnirata, ker grški intelektualci ne razumejo popolnoma sodobnih evropskih tendenc in jim ne sledijo, hkrati pa tudi sami ne ustvarjajo ničesar novega. Evropa je celota, sestavljena iz med seboj razlikujočih se elementov, primerljiva s koncertom, med katerim različne melodije niso vedno ubrane, pa se vendar istočasno zlivajo v »višjo simfonijo«. Če odmislimo umetne razlike med narodi, bomo ugotovili, da se v svojem bistvu vedno gibajo bolj ali manj v isto smer. Evropska misel stoji na istih temeljih, zato si intelektualci različnega izvora delijo kulturo in ideje, ki so v svoji srži enake: žene jih skupna želja, da bi odkrili univerzalne resnice o ljudeh.

³⁰ Τζιόβας, *Ο μύθος της γενιάς του 30*, 108–117.

³¹ Prav tam, 119.

Toda Teotokasovi grški sodobniki niso pravi Evropejci (kar je v Teotokasovih očeh izjemno negativna značilnost). Malomeščanski so in zaplankani, saj niso pripravljene preseči lokalnih delitev in doumeti ideje Evrope kot ene same, velike celote. Raje z nepopustljivo vnemo sledijo kakšni miselni šoli, najraje kateri od tistih, ki jih Teotokas poimenuje »geografske« (npr. francoska, nemška, ruska), in nepremišljeno zavračajo vse druge možnosti izbire (str. 9). Ne poskušajo odkrivati lastnih resnic in zato v skupno zakladnico evropske umetnosti in duhovnosti ne prispevajo ničesar edinstvenega. V povojni Evropi se poraja nova vrsta umetnosti in miselnosti, ki si jo evropske države delijo, kot so si delile vojna bremena. Toda Grčija je ostala na obrobju. Da bi se v duhovnem smislu razvila in postala bolj zares evropejska, bi potrebovala »svobodo misli«, »široka obzorja« in »bogastvo srca« (str. 11).

V *Narodovem značaju* Teotokas nadaljuje s kritiko poglavitne šole grške literarne kritike, češ da se zanima samo za preteklost in je dogmatična, literaturo poskuša ukalupiti v tog sistem pravil in zahtev. Grški literarni kritiki imajo ozka obzorja in trmasto spregledujejo, da so se časi spremenili. Napade predvsem enega izmed najvplivnejših literarnih kritikov svojega časa, Fotosa Politisa,³² kot reprezentativnega predstavnika stroke (str. 14–16). Čeprav se Fotos Politis ne boji primerjati del grške književnosti z evropskimi klasiki in s tem pred grške avtorje postavlja visoka merila, Teotokas njegova stališča označi za skrajna in zato za literaturo nevarna in omejujoča.

Fotos Politis naj bi verjel, da je vloga literature oživljanje tradicije in spodbujanje narodne zavesti. Vsa literatura bi se morala podrežati kalupu tako imenovanega narodnega značaja, vse drugo naj bi bilo zlagano in zgolj posnemanje tuje umetnosti. Čeprav je literarno delo izraz avtorjeve osebnosti, bi po Politisu moralo vedno izražati tudi značaj njegovega geografskega področja. Teotokas ugovarja Politisovi predstavi o nacionalnem značaju modernih Grkov, ki naj bi ga določali zgolj trije elementi: ljudsko pesništvo ter pesnika Dionisios Solomos³³ in Aleksandros Papadiamantis.³⁴ Ta izjemno ozki pogled na književnost ne omogoča nikakršnih razlik v osebni okusu ali sodbah, medtem ko je značaj vsakega naroda heterogen, poln protislovij in spremenljiv. Dobro in potrebno je bolje spoznati preteklost svojega naroda, vendar je znanje o njej zgolj orodje, ki ga lahko uporabiš v korist narodovi sedanjosti in prihodnosti. Številni kritiki verjamejo v eno absolutno resnico, zapirajo svoj razum v ječo, namesto da bi sebi in drugim zagotavljali svobodo mišljenja. Primer takšne drže je tudi Kostas Varnalis, ki verjame, da bi morale biti edini vir literarnega navdiha zgodovinske teme (str. 21). Vendar niso samo kritiki

32 Fotos Politis (1890–1934) je bil vpliven režiser in teoretik gledališča pa tudi literarni kritik, ki je med letoma 1914 in 1934 objavil več kot tisoč člankov, kolumn in kritik.

33 Dionisios Solomos (1798–1857) velja za grškega narodnega pesnika, njegova *Himna svobodi* pa je od leta 1865 grška državna himna.

34 Aleksandros Papadiamantis (1851–1911) velja za enega od vodilnih grških pisateljev. Obravnavajo ga kot itografa, vendar v njegovih osrednjih delih prepoznamo jasen pečat naturalizma.

krivi za ta način mišljenja, tudi nanje namreč vpliva splošno vzdušje dogmatizma v Grčiji v tem in prejšnjih desetletjih, zaradi česar bi si morale mlajše generacije ponovno priboriti miselno svobodo.

Drugi Teotokasov ugovor Politisu se glasi, da ta, ker zanika sedanost, spregleduje popolnoma nove probleme, interese in potrebe svojih sodobnikov (str. 22). Dela Solomosa in Papadiamantisa so, preden so prešla v kanon grške literature, izražala živega duha časa in isto velja tudi za dela sodobnih avtorjev. Vsako mesto premore svojega lastnega duha: v ozračju Aten sta prisotni mladost in mladostnost. Mesto se naglo razvija in spreminja, vendar je intelektualno življenje njegovih prebivalcev moteno in preživlja krizo.

Politis in njegovi privrženci, enako kot marksisti in nacionalisti, od pisatelja in literature zahtevajo družbeno koristnost. Pri tem pa pozabljajo na tisto, kar Teotokas imenuje »demon«, to je iskro individualnega talenta in ustvarjalnosti, potrebno za nastanek pravega umetniškega dela.

Pozabljajo na Demona, pravzaprav sploh ne vedo zanj, kajti Demon živi v višji sferi od njihove, v katero se ne morejo privzdigniti ne njihove vsakdanje strasti ne njihov praktični duh niti njihova pritlehna logika.³⁵

Umetnik je osebnost, ki jo napolnjuje obilje duhovnih moči, sprosti pa jih lahko le tako, da jih »idealizira« s stvaritvijo umetniškega dela,³⁶ ki je potemtakem nekakšen čudež. Umetniških del ni mogoče preučevati na standardiziran način, saj je to zgolj poskus, da bi resničnost okrog nas prilagodili svoji percepciji le-te in zanimali njeno kompleksnost. Tak poskus je obsojen na to, da bo ostal na površini obravnavanega dela, saj ne zmore upoštevati njegove psihološke komponente, ki je vsakokrat edinstvena in je ni mogoče kategorizirati. V umetniškem delu je zaobsežena in uresničena neznanska obilica ustvarjalnih moči. Te moči in zamisli vedno sledijo lastni, svojstveni logiki, morali, ritmu itd., saj potreba po kreativnem izrazu ne preračunava, ali bo prinesla škodo ali korist. Umetniško delo je za svojega avtorja edini varni pristan.

Vendar pa je, nadaljuje Teotokas, res tudi to, da umetnik ustvarja, da bi se razdajal svojim bralcem. Umetniško delo je dar družbi. Vsak pisatelj piše z namenom, da bi ga brali. Četudi pisatelj poveže ustvarjalne moči v svojem delu z nekaterimi racionalnejšimi ideološkimi in filozofskimi konteksti in cilji, ti še vedno ne predstavljajo glavnega razloga za nastanek dela; obstajajo preprosto na drugi ravni.

35 *Svobodni duh*, 32. Ko sem se v prevodu odločila za besedo »demon« in ne »daimonion«, sem se oprla na interpretacijo Vittija, *H Γενιά του 30, 35*, da Teotokas izraza in pojma ni prevzel naravnost od Sokrata, temveč iz francoščine. V francoskem okolju se je »demon« pojavljal kot naslov številnih knjig in drugih spisov, označeval pa je človekovo navdihnjenost ter njegovo zmožnost za napredek in razvoj. Ta interpretacija se mi zdi prepričljiva tudi v kontekstu Teotokasovega romana *Demon*.

36 Na tem mestu lahko zasledimo vpliv freudistične misli.

Morda je tvegano, se vprašuje Teotokas, vse to govoriti grški mladini, saj so v danem trenutku najbrž najpotrebnejši učitelji, inženirji in drugi preudar- ni mladi strokovnjaki?³⁷ Toda teh je v Grčiji dovolj; to, česar ni, je sveti ogenj ustvarjalnosti, saj v zadnjih letih v tej deželi niso ustvarili ničesar veličastnega niti lepega (str. 35).

V poglavju *Itografija* Teotokas ponovno potoži, da sodobna Grčija ne pripeva ničesar vrednega k intelektualnim in duhovnim razsežnostim Evrope. Čeprav so se Grki že pred dobrim stoletjem osvobodili izpod turškega jarma, v tujini ne berejo modernih grških pisateljev. Morali bi preučiti grško preteklost, da bi odkrili – in zatem odpravili – šibke točke grške književnosti. Nikakor ne bi smeli mednje šteti sprejemanja tujih vplivov, težava je, prav nasprotno, v tem, da grška literatura sama ni vplivala na književnost izven svojih meja.

Za to po Teotokasu niso krivi pesniki. V pesništvu ima veliko težo izvorna muzikalčnost vsakega jezika, zato je predvidljiva usoda pesnikov iz malih de- žel, da se ne morejo široko uveljaviti v svetu. Grčija, kot pravi, premore veliko odličnih pesnikov, na primer Palamasa, Griparisa, Mavilisa ali Solomosa (str. 38). Ugotovimo lahko, da je Teotokasa v tem pogledu zgodovina kmalu posta- vila na laž, saj so (ob Kazantzakisu) predvsem grški liriki tisti, ki so najširše zasloveli po svetu.

Šibki člen naj bi bili pisci proze. Teotokas najbolj ceni Emanuela Roidisa, Joanisa Psiharisa in Iona Dragumisa (str. 38). Poimenuje jih pisce-kritike, s čimer želi povedati, da so se osredotočili bolj na preverjanje in vrednotenje idej, nacionalnega značaja in v Dragumisovem primeru lastnega Jaza kot pa na čisto ustvarjanje. Ceni jih kot duhovne voditelje, ki so posvetili vse svoje ustvarjalne moči temu, da bi v Grčiji omogočili reforme. Namesto očitkov, da niso ustvarili del, enakovrednih tistim iz evropske literature, bi jim grško ljud- stvo moralo izkazovati hvaležnost. To pa ne velja za sodobne noveliste in redke romanopisce, ki želijo biti umetniki in ustvarjalci, pa kljub temu pišejo samo plitve zgodbe, lahkotno čtivo, s katerim v kanon grške literature ne prispevajo ničesar novega. To so pisci, ki ustvarjajo *itografijo*, ki jo Teotokas poimenuje »fotografska šola« (str. 39). V petdesetih letih obstoja in prevlade *itografije* na grškem literarnem prizorišču so se razvile njene številne podzvrsti, kot so na primer *itografija* morja nasproti *itografiji* gora, *itografija* vaških skupnosti na- sproti *itografiji* atenskega malomeščanstva, *itografija* velemesta in delavskega razreda. Vse te pojavne oblike se razlikujejo samo na zunaj, po izbiri scenogra- fije, vendar ohranjajo skupno bistvo.

Tako imenovani *itografi* zvesto opisujejo življenje, kakršno se nam zdi, kadar ga zgolj opazujemo z distance, od zunaj, in si ne prizadevajo za nič več, enako pasivni so kot oko kamere. Zadržujejo se na površju dogodkov in ljudi, med- tem ko pravi umetnik poskuša odkriti skrito bistvo živih bitij in stvari. Prav pod

37 Ta pomislek razkriva njegovo naklonjenost vladi E. Venizelosa, ki se je usmerjala v izgradnjo sodobnejše Grčije.

površjem skrita individualnost, skrivna duša, je namreč tisto, kar nas očara in pritegne k določenemu kraju ali osebi ali umetnini. Če jo želi umetnik izluščiti, mora prestopiti meje tega, kar je vidno in razumljivo. Umetnik bralcem razkriva svetove in možnosti, ki jih predtem niso poznali, bogati njihova življenja in v njih budi duhovni nemir. Na novo ustvarja resničnost, da bi razkril njen smisel. Dober pisatelj proizvaja lastni slog pisanja in ritem, sledi lastni logiki in se ne podreja tej, ki mu jo vsiljuje družba; zato ne bi smeli nikdar nategovati sloga enega pisca na kopito drugega, kot bi želela že omenjena kritiška šola. V tem smislu ostajajo *itografi* popolnoma jalovi. Nekatera izmed njihovih del so lahko bralcu celo v užitek, vendar ne v duši ne v spominu ne zapustijo nobenega trajnega vtisa.

Teotokas trdi, da *itografi* verjamejo, da je njihova dolžnost do naroda poustvarjanje lokalnega kolorita in lokalnih posebnosti grškega podeželja in mest; občasno se to prelevi v edini namen njihovega pisanja. Njihova dela so – kot pravo nasprotje intenzivne individualnosti pravega umetnika – naravnost pretirano neosebna. Ker niso sposobni razlikovati med bistvenim in nepomembnim, je njihov slog nejasen in prenatrpan z odvečnimi besedami. Ne izražajo nikakršne intelektualne radovednosti in živahnosti duha: ne zastavljajo si nobenih vprašanj in ne iščejo nobenih odgovorov. Vse od časa Aleksandrosa Papadiamantisa niso razvili nobenih novih nazorov in so v glavnem miselno ujeti v preteklost. Tisti izmed njih, ki se približajo modernim vprašanjem, se raje zatekajo k dogmam marksizma.

Značaji, ki jih ustvarjajo grški prozaisti, so po Teotokasovem mnenju blede in povprečni, v nobenem od njih ni intenzivnosti duše niti dejanj. Ostajajo površinski, tipizirani, da bi ustrezali sprejetim predstavam »dobrega«, »slabegega«, »ljubosumneža«, »lenuha« itd. ali kakšnim teoretskim psihološkim konceptom; ti so lahko tudi pristni, toda pisatelj, ki pri oblikovanju svojih likov hlapčevsko sledi nekemu danemu sistemu pravil, teh ne bo zmožal oživiti niti jih narediti kakor koli prepoznavne. Grška literatura še vedno pogreša močnega, prepoznavnega protagonista s pristno osebnostjo, mislijo in strastjo. Tak lik bo zaživel lastno življenje onkraj literarne resničnosti, podobno kot sta ga zaživela Ana Karenina ali Don Kihot; predstavljal bo popolno uresničitev življenjskih moči in se bo v naših mislih razvil v polnokrvno, živo osebnost z značajem, izrazitejšim od povprečnega. Po njegovem mnenju so najmočnejši literarni liki v grškem kulturnem prostoru tisti iz gledališča Karajozisa,³⁸ čeprav jih umetna literatura še ni izkoristila (str. 52).

Teotokas opiše splošno stanje grške literature v svojem času z besedo »anemija« (str. 53). Nekateri pisci so to stanje poskušali izboljšati, s tem da so v svoje delo uvajali nove koncepte, uvožene iz Evrope, na primer marksistično misel ali modernistični slog pisanja. Po Teotokasovem mnenju takšni postopki niso dovolj za prenovu duha grške literature, kajti ta boleha za notranjim

38 Gre za komično gledališče senčnih lutk z naborom stalnih likov, od katerih je glavni lik revnega sleparja Karajozisa. Ta ljudska zvrst je razširjena tudi drugod po Balkanu in v Turčiji.

problemom. Grškega intelektualnega življenja ne more obnoviti kopiranje tujih modelov in idej, saj si mora vsak umetnik poiskati lastno pot in si prizadevati, da bi našel lastni način izražanja.

Grški intelektualci so se znašli na točki, ko občutijo žgočo potrebo po kakovostnejši prozi. Ne samo zato, da bi zasedli enakovredno mesto v evropski skupnosti, temveč predvsem zato, ker potrebujejo pravo duhovno hrano. Preživljajo težke in resne čase, zato bi morali ustvarjalci tudi literaturo jemati resneje. Mladi pisatelj bi si moral, če ima pravi dar, prizadevati, da bi duhovnemu življenju v Grčiji zastavil višje standarde. Obravnavati bi moral globlje in pomenljivejše tematike, jezik pa rabiti bolj premišljeno in spretneje. Mladina se mora odtrgati od tradicije in poiskati nove cilje za novo generacijo.

V *Pogojih za pravo avantgardo* Teotokas podrobneje analizira splošno krizo grškega intelektualnega življenja. Začne s trditvijo, da se široki krogi ljudi zavedajo kritičnega stanja grške umetnosti in filozofije. Povojna Evropa ni bila več enaka kot prej. Vojna je spremenila njene vrednote, moralo, mišljenje in čutenje. Pretrgati je bilo treba vezi s starim sistemom in s preteklostjo, zaradi česar so se pojavila gibanja kot dadaizem. V Evropi Teotokasovega časa se, potem ko je bilo dekonstruirano staro, nemir v sferi intelekta nadaljuje, pojavljajo se nove oblike in načini izraza, opazna so nova literarna gibanja in kakovostna literarna dela. Ta doba je nestalna in nemirna, toda tudi plodna. Toda medtem ko kriza drugod v Evropi izvira iz presežka sveže ustvarjalne energije, je v Grčiji, ki jo je izčrpalo deset let vojne, nasprotno narave in jo je mogoče opisati z naslednjimi opaznanji (str. 59):

Prvič, literatura je zamrla, njena kritika pa postala militantna. Obstajajo izjeme kot Nikos Kazantzakis, Trastos Kastanakis ali Fotos Kondoglus, vendar gre za osamljene primere.

Drugič, med Grki ni najti neodvisne filozofske misli. Zanašajo se na to, s čimer jih pitajo bodisi z Zahoda ali iz Rusije ali kar so podedovali od Bizanca. Grška mladina, ki išče resnico in odgovore na življenjska vprašanja, zlahka podleže fanatikom ideologij, nacionalistom in komunistom, ki ji ponujajo preprosto razlago sveta, ni pa kritičnih mislecev, ki bi ovrgli trditve obojih, saj kritična misel ne more cveteti v okolju, kjer ji odrekajo svobodo.

Ne nazadnje pa je pomemben dejavnik tudi ravnodušnost širše družbe. Nihče se ne trudi, da bi kultiviral okus grškega ljudstva, ki prebira lahkotno literaturo, s katero zadovoljuje potrebe po bežnem razvedrilu. To je po Teotokasu vredno obžalovanja, saj je grški narod posebno bister, živahen in ga privlači vse, kar je lepo.

Seveda bi za krizo lahko obstajali tudi drugi razlogi. Nekateri krivijo vladno, toda od vladnih ustanov, kot meni Teotokas, ni mogoče pričakovati, da bodo skrbele za razvoj duha. Njihova dolžnost je opazovati spremembe v literaturi in jo ohranjati v arhivih. Uslužbenci takšnih ustanov niso ljudje širokih obzorij in svobodnega duha. Edina dolžnost vlade je poskrbeti za boljši izobraževalni sistem in pustiti pesnikom njihovo svobodo.

Grčija je, kot se zdi, po vojnih tegobah in bliskovitih spremembah, ki so vojni sledile, izgubila veličino svojega duha. Pred vojno je bila grška družba majhna in izolirana, glavni problem grških intelektualcev pa je bila razprava o jeziku.³⁹ Pretežno so se zanimali za zgodovino, toda iznenada se je svet okrog njih skokovito pognal naprej; izgubili so svoj položaj in sposobnost kar koli ustvarjati. Velik del mlajše generacije je pobrala vojna. Številne smrti in veliki poraz so povzročili, da se je grški narod vdal depresiji, razočaranju in nostalgiji, in vsa ta stanja se odražajo v grški poeziji in prozi. Toda prav to je lahko najboljši trenutek, da se pojavi nova vitalna moč. Grški narod je dosegel najnižjo točko in zdaj bo sledil preobrat.

V grški literaturi je bilo vedno nekaj pesimističnega, meni Teotokas, neka skrivna navezanost na smrt, že vse od ustne pesniške tradicije. Pesnik Konstantinos Kavafis je v njegovih očeh utelešenje njenega melanholičnega duha, saj sta poglavitni občutenji v njegovem pisanju naveličanost in objokovanje neizpolnjenega življenja. Iz tega razloga ga ne bi smeli zamešati z literarnim pionirjem, na katerega Grčija čaka, ne glede na njegovo pesniško moč. Kavafis je vrh in konec neke dobe, v tem, kar je naredil, ga ni mogoče preseči, vendar ni prinesel sape svežine in vitalnosti, ki je potrebna v novem času. Mnogo bolj se je Teotokasovemu idealu približal Ion Dragumis,⁴⁰ moderen in energičen pisec, čigar slog in ideje je imel za napredne in zato nerazumljene (str. 69–70). Teotokasovo navdušenje nas lahko preseneti, saj sicer zavrača nacionalizem v književnosti, Dragumis pa je bil, recimo v delu *Kri mučencev in herojev*, politični pisatelj in propagandist. Verjetno ga je prepričal z zametki notranjega monologa v svojih romanah in ničejanskimi vplivi.

Grška literatura, ponovi Teotokas v zaključku eseja, zdaj morda res stagnira, vendar se pod površjem skriva obljuba svetlejše prihodnosti. Veliko je samooklicanih duhovnih vodij, ki menijo, da vedo, kaj je prav, in poskušajo avtorje tlačiti v kalupe, ki se zdijo primerni njim. Toda mladina bi se morala osvoboditi okovov preteklosti. Vse, kar morajo narediti, je, da ne sledijo slepo svojim učiteljem in starejšim, pač pa uporabljajo lastno glavo in ustvarijo lastni svet in lastno literaturo.

JORGOS TEOTOKAS KOT TEORETIK IN AVTOR GENERACIJE TRIDESETIH

Esej *Svobodni duh* je temeljno zaznamoval vse nadaljnje preučevanje generacije tridesetih let. Čeprav v resnici ni prinašal nobene izvirne ideje, kar je

39 Razprava o tem, ali naj bo grški uradni in knjižni jezik sodobna grščina (*dimotiki*) ali umetno antiki približana *katarevusa*.

40 Ion Dragumis (1878–1920), grški diplomat, politik in romanopisec. Bil je po eni strani nasprotnik osvajanja v Turčiji in je predlagal dogovor, po drugi strani pa je bil zagrizen propagandist ozemelskega boja v Makedoniji. Kasneje se je iz patriota nacionalista prelevil v socialista oziroma anarhista, leta 1920 pa je bil umorjen iz političnih razlogov.

jasno že, če njegove postulate primerjamo s postulati skupine okoli revije *Dih*, velja, da gre za najsistematičnejši pregled tistega idejnega sklopa, ki je vplival na razvoj moderne literature v Grčiji. Izražal je duha časa v kapsuli. Kultni status je obdržal do danes, le da se je iz književnega mainstreama preselil v teoretičnega. Ko beremo Teotokasa, skorajda dobimo vtis, da kasnejša literarna zgodovina pri definiranju generacije tridesetih kot neke predpostavljene ali realne celote nikoli ni prišla dlje od ponavljanja trditev iz *Svobodnega duha*.

Svoje poslanstvo je videl v skrbi za razvoj sodobne literature. Kot se zaveda sam in kot potrjujejo tudi pričevanja njegovih sodobnikov, je prav on duhovni oče poimenovanja in koncepta generacije tridesetih. V svojem dnevniku z 22. 11. 1947 je takole povzel svoje predavanje z naslovom *Literarna generacija tridesetih*:

Tega ne govorim javno, ampak dobro se spominjam, da sem prvi uporabil izraz generacija 1930. Zavestno in hote sem dlje časa poskušal ustvariti in razširjati mit tridesetih in zdaj vidim, da se mi je nekaj le posrečilo. Namen mojega predavanja je bil dokončno uveljaviti ta mit. To počnem, ker verjamem, da so takšni miti nujni za duhovno življenje, ki je tako dezorganizirano in nestalno, kot je naše /.../

Če me spomin ne vara, sem prvič uporabil izraz *génération de 1930* v nekem splošnem pregledu sodobne grške literature, ki sem ga pred leti objavil v reviji *Europe*. Tako se je, podprt z bliščem Pariza, izraz tem bolj uveljavil.⁴¹

V osnutku istega, nikdar objavljenega predavanja pa o istem terminu zatrdi, da se je pojavil skorajda spontano in da njegova vsebina ni jasna. Po njegovih besedah gre za splošni vtis, ki sta ga ustvarila pojavitev več mladih pisateljev hkrati in neki novi ton v literaturi. Gre za, kot pove naravnost tudi v predavanju, »mit generacije tridesetih«.⁴²

Teotokas v omenjenem osnutku predavanja že suvereno operira s pojmi, ki se vztrajno pojavljajo v vseh kasnejših študijah na to temo: rojstvo nove literature iz sivega obupa Grčije po propadu velike ideje, vplivi zahodnih romanopiscev, kot so Dostojevski, Proust, Gide, Joyce, Huxley, Lawrence, in ob njih še Freuda; sprejemanje vse raznovrstne grške literarne tradicije in njena sinteza z evropsko; iskanje lastnega izraza, razvoj romana in prostega verza, ki je podvržen samo notranji harmoniji besed in podob. Temu seznamu kasnejša literarna zgodovina ni dodala tako rekoč nič. To daje vtis, kot bi v trenutku predavanja od delovanja generacije tridesetih minila že dolga desetletja. Jasno postane tudi, da levji delež teorije o generaciji tridesetih izvira naravnost od njenih predstavnikov samih. Teotokasova raba izrazov »mit« in »generacija« na mestu, kjer bi pričakovali govor o umetniški šoli, pa osvetljuje vzroke za nejasnosti glede enega osrednjih terminov grške literarne zgodovine.

41 Γιώργος Θεοτοκάς: *Τετράδια ημερολογίου 1939–1953*, ur. Δημήτρης Τζιόβας (Atene: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1987), 627–628; v: Μουλλάς, »Εισαγωγή«, 98.

42 Osnutek je objavil D. Tziouvas v dodatku k razpravi *Ο Μύθος της Γενιάς του Τριάντα*, 559–567.

S svojim »mitom« so povezali tudi nekatere mitske, »prelomne« letnice. Razen leta izida *Svobodnega duha* je tu še leto 1933 kot začetek obdobja romana, ko je v Grčiji izšlo kar sedem vidnejših romanov avtorjev mlajše generacije, med njimi klasična dela, kot so *Oficir Ljapkin* M. Karagatsisa, *Argo* J. Teotokasa in *Učiteljica z zlatimi očmi* S. Mirivilisa. Roman je tako rekoč čez noč postal osrednja prozna zvrst, ki je bila tudi v epicentru zanimanja literarne srenje: že istega leta je v reviji *Idea* Andonis Terzakis objavil esej o novogrškem romanu, Teotokas pa je v pomembnem članku *Nova književnost* (*Idea*, januar 1934) izpostavil, da se za »novo književno generacijo« začena obdobje romana in eseja.⁴³ Grški pisci so v romanu videli novo, napredno zvrst, ki po svojem bistvu ustreza moderni dobi, saj zaradi svoje prostornosti in prožnosti omogoča svobodno razvijanje več kot le enega lika z vsemi psihološkimi tančinami in prikazovanje družbe v njenih različnih spektrih. Andreas Karandonis⁴⁴ je v *Novem slovstvu* leta 1938 o romanu dejal: »O grški pripovedi lahko izoblikujemo trdne sodbe, na roman kot izoblikovano zvrst pa gledamo nekam zadržano, čeprav so ga obdelovali in ga obdelujejo, še posebej danes, veliki talenti.«⁴⁵ Te besede niso mišljene kot kritika zvrsti romana, temveč kot izraz teoretikove nemoči, da bi se o njem izrekal brez časovne distance.

Isti vplivni kritik v *Uvodu v mlajše pesništvo*, ki je izšel l. 1958, kot tretjo letnico posebnega pomena izpostavlja leto 1935. Tedaj izideta dve pomembni pesniški zbirki, *Roman* Jorgosa Seferisa in *Plavž* Andreasa Empirikosa, ki je v grško literaturo uvedel nadrealizem. Hkrati se je pojavila revija *Novo slovstvo*, v kateri je svoje prve pesmi objavil Odiseas Elitis. Karandonis tako govori o »letu-maternici«, v katerem so se dokončno razkrile nove značilnosti grškega pesništva v njegovi zreli obliki.⁴⁶

Določanje prelomnih letnic je bilo nujno, če so hoteli ohranjati koherenco avtodefinicije. Osredotočenje na časovni okvir tridesetih let bi sicer težko utemeljili, saj so, na primer Stratis Mirivilis, pa tudi drugi, romane izdajali že v dvajsetih letih, Elitis pa je po drugi strani debitiral razmeroma pozno. Avtorji generacije tridesetih so redno objavljali še v petdesetih in šestdesetih, celo sedemdesetih letih 20. stoletja, le da se niso več počutili del istega gibanja.

Pripomnimo lahko še, da je Karandonis veljal predvsem za pronicljivega kritika pesništva, medtem ko se je Teotokas ukvarjal bolj s prozo in se je goreče zavzemal za izgradnjo grškega romana kot »kraljestva svobode«. Verjel je, da lahko na voljne strani romana preliješ različne ideološke pojave, vse vrste psihičnih razpoloženj in različne epizode iz življenja, ki jim je bil avtor kdaj

43 Μουλλάς, »Εισαγωγή«, 116.

44 Andreas Karandonis (1910–1982), pisatelj, pesnik, pisec literarnih kritik in esejev, je imel sloves »kritika generacije tridesetih«. Skupaj z Jorgosom Katsibalisom sta ustanovila literarno revijo *Novo slovstvo*. V knjigi *Prozaisti in proza generacije tridesetih* je v literarno vedo dokončno uvedel pojem generacije tridesetih.

45 Αντρέας Καραντώνης, *Τα Νέα Γράμματα*, 4. letnik, št. 8–9, avgust–september 1938; navajam po: Μουλλάς, »Εισαγωγή«, 394.

46 Καραντώνης, *Εισαγωγή στη νεώτερη ποίηση* (Atene: Δίφρος, 1958), 164–165.

priča. Njegovi protagonisti naj bi bili odraz pojavov in tem, ki so Teotokasa zanimala v resničnosti. V prvem delu svojega prvega romana *Argo* je l. 1933 zabeležil: »*Argo* nima osrednjega lika. Je izraz mnogih človeških stanj hkrati in mogoče (ne vem) njihovo upravičenje.«⁴⁷

V *Argi* je likov cela množica, fokus pripovedi pa se resnično ves čas spreminja. Naracija fluidno prehaja od enega lika do drugega, ti pa so med seboj včasih zelo rahlo povezani, zgodba poteka skoraj asociativno, po epizodah, ki imajo vsaka svojo temo in središče. Teotokas verjame, da je avtor zmožen povsem nepristransko prikazovati misli, prepričanja in občutke svojih junakov.

»DEMON« ALI ISKRA NAVDIHA

Preden je izšel Teotokasov naslednji roman, *Demon*, se je situacija v grški književnosti ponovno spremenila. Čeprav so pripadniki generacije tridesetih ustvarjali še dolga desetletja, se je že proti začetku naslednjega začel izgubljeni občutek skupnega gibanja in delovanja. Že junija 1940 je Teotokas v svojem dnevniku zabeležil sledeči pogovor s Seferisom:

Najine ugotovitve: vse to gibanje tako imenovane generacije 1930 moramo imeti za končano. Tisti skupinski duh, ki bi potreboval vsaj dvajset let, da se dopolni, se tukaj ustavlja, živel je torej točno deset let. Zdaj Vojna prekinja vsako nadaljevanje, vsakdo ostaja sam vpričo svoje usode kakor na začetku. Nekaj smo začeli ustvarjati, ampak okoliščine nam niso bile naklonjene in razpadli smo na sredi poti.⁴⁸

4. avgusta leta 1936 je v Grčiji nastopila diktatura Ioanisa Metaksasa, dogodek, ki je močno zamejil izrazne možnosti umetnikov, kar zadeva vprašanja družbene problematike, vzbudil pa je zatekanje v introspekcijo in upiranje pogleda v preteklost ter njeno idilično družbo. Metaksasov govor ob podelitvi literarnih nagrad maja 1940 zelo naravnost izraža njegov odnos do literature: »... črpajte navdih naravnost iz velikega, neizčrpnega vira, ki se mu pravi duša ljudstva. Vaši zgledi ne smejo biti potujčeni tipi, ki nimajo samostojnega življenja in je njihovo življenje posnemanje (*mimesis*), temveč morajo biti izvorno grški tipi in oblike.«⁴⁹

V takšnem vzdušju je leta 1938 izšel roman *Demon*, za katerega je Teotokas še istega leta prejel nagrado atenske akademije Vikela. V njem slika zadušljivo kmečko okolje na otoku Petres, iz katerega kot neprijetno čudaštvo štrli družina Hristofidisovih. Njeni člani se zaradi svoje občutljivosti in nekakšne neoprijemljive težnje k višjim zadevam, zaradi nekultiviranih talentov za gledališče, matematiko in medicino v tej vasi počutijo ujete in se

47 Navajam po: Vitti, *H Γενιά του 30: Ιδεολογία και Μορφή*, 291.

48 Μουλλάς, »Εισαγωγή«, 98.

49 Navajam po: Vitti, *H Γενιά του 30*, 189.

agresivno zaganjajo v ljudi okrog sebe kakor ptič v kletki. To, kar jih preganja in jim ne da miru, to potrebo po »nečem več«, pripovedovalčev prijatelj Romilos Hristofidis poimenuje »demon«. Vendar je edini, ki v življenju svoj dar dejansko razvije, najmlajši sin družine, saj edini premore dovolj trdnosti duha. Hristofidisovi so personifikacija Teotokasove vere v osebnega genija, kakršno izraža v *Svobodnem duhu*, na njih prikaže delovanje »demon«, ki pa je zavrt, njegova rast je onemogočena, in zato pripelje do tragičnega konca. V ravnanju stranskega lika Jeana Malcolma, kanadskega študenta arheologije, ki Romilosovo mlajšo sestro Ifigenijo uči angleščine in jo seznanja s Shakespearjem, pa vidimo odzven Teotokasove ideološke zapovedi, naj se mladi grški pisci vzorujejo po velikih evropskih klasikih, namesto da ostajajo zaprti v tesne meje domovine.

Kljub Teotokasovemu vztrajanju, da naj bodo liki psihološko pretanjeni, se *Demon* mestoma bere tudi precej sentimentalno in psihološko stereotipno. Vitti opozarja na obrat prej političnega pisatelja, avtorja romana *Argo*, k temam idiličnega podeželja, ki je neposredno povezan z nastopom diktature in dober primer, kako so bile ustvarjalne sile, ki so se zbudile v medvojnem obdobju, v kali zatrte.⁵⁰ Nasprotno ga Teotokas sam v svojem dnevniku opiše kot »odsev nacionalne teme, ki je zatirana, izmučena in še nedokončana ustvarjalnost novejšega grštva«.⁵¹ Ta roman je torej razumel skorajda kot izraz upora, mi pa ga lahko vidimo tudi kot drugi, beletristični obraz njegovega *Svobodnega duha*, a tokrat z zaradi politične situacije zakritimi in zašifriranimi idejami.

ZAKLJUČEK

Generacijo tridesetih bi lahko opredelili kot premik v ustvarjalnosti mladih grških pisateljev in pesnikov, ki so grško književnost zavestno osvobodili spon nacionalizma. Njegov izraz je bila itografija v svoji najbanalnejši obliki popisovanja šeg podeželja in mesta, pa tudi ustvarjalnost propagandističnih avtorjev, denimo Penelopi Delta in Iona Dragumisa, katerih romani so bili predvsem sredstvo širjenja patriotizma. Pripadniki generacije tridesetih so s skupnimi močmi modernizirali grško književnost in vanjo uvedli različne evropske literarne tokove. Poimenovanje generacija tridesetih so skovali sami; prvi ga je uporabil Jorgos Teotokas in za njim Andreas Karandonis, slednjič ga je prevzela tudi literarna veda. Ker pa pisci, ki se v omenjeno »generacijo« uvrščajo, ne tvorijo enotne literarne šole, prihaja pogosto do ontoloških dvomov. K temu prispevajo tudi izjave posameznih pripadnikov. Zanimivo je, da je sam Teotokas generacijo tridesetih dojemal kot mit, ki se mu je zdel potreben za razvoj grške književnosti. Njegov esej *Svobodni duh* je

⁵⁰ Prav tam, 329.

⁵¹ Navajam po: Vitti, *Η Γενιά του 30*, 329–330.

prvi pomembnejši izraz samozavedanja teh mladih piscev, v njem izražene ideje pa je kasnejša literarna veda pogosto nekritično povzemala. Mogoče je prav pod njegovim vplivom poudarila pomen preloma z itografijo za izoblikovanje generacije tridesetih. Sledeč Teotokasu slednji očita nepsihološkost, čeprav je itografija grški književnosti dala med drugim naturalističnega klasika, kakršen je Papadiamantis, avtor psihološko prepričljive povesti o ženski usodi *Morilka*. Teotokas je v času obstoja generacije tridesetih, ki jo je sam pokopal že leta 1940, izdal dva romana, v katerih je poskušal udejanjiti svoje teoretične poslanice.

LITERATURA

- Θεοτοκάς, Πύργος. *Ελεύθερο πνεύμα*. Atene: Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, 1979.
- Μουλλάς, Παναγιώτης. »Εισαγωγή.« *Η Μεσοπολεμική Λογοτεχνία: Από τον πρώτο ως τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1914–1939)*. 1. zv. Atene: Εκδόσεις Σοκόλη, 1996.
- Σακκάς, Ευάγγελος. »Η αναζήτηση της ταυτότητας των λογοτεχνών της γενιάς του '30 μέσα από την έκδοση του περιοδικού Πνοή.« *Prispevek za 6. kongres Evropskega društva novogrških študijev (The 6th Congress of the European Society of Modern Greek Studies)*, <http://www.eens.org/> (obiskano 28. 7. 2018).
- Τζιόβας, Δημήτρης. *Ο μύθος της γενιάς του 30: Νεωτερικότητα, Ελληνικότητα και Πολιτισμική Θεωρία*. Atene: Πόλις, 2015.
- Vitti, Mario. *Η Γενιά του 30: Ιδεολογία και Μορφή*. Atene: Ερμής, 2012.

PRILOGA

Jorgos Teotokas: *Demon*

Odlomek iz romana

Nenadoma je neki drug zvok, grob in hrapav, pretrgal čar. Romilos se je meni nič, tebi nič začel smeјati s počasnim, glasnim in odvratnim smehom, zlonamernim in sarkastičnim. Ifigenija je nehala recitirati in mu je pogledala naravnost v oči. Tudi on se je nehala bedasto režati in se je zresnil.

Pesniške vizije so se v enem samem hipu do kraja razblinile; vzdušje v izbi je postalo ledeno. Pogleda brata in sestre sta se prekrizala, sijoča kakor razgaljena meča. V njenem spopadu sem zaslutil nekakšno nagonsko neomajnost, enako intenzivnost duševnega življenja pri obeh, ki pa jima ni dopuščala, da bi drug drugega prenašala – zares, intenzivnost, ki je v meni za hip vzbudila vtis, da je na griču Hristofidisov zavel veter norosti. Potem je Ifigenija, ne da bi še kaj rekla in ne da bi se še enkrat obrnila k nam, zapustila izbo. Videl sem, kako je stari učitelj za trenutek vzdrhtel po celem telesu. Toda ni spregovoril ne on ne nihče drug. Zdi se, da so bili v tej družini takšnih prizorov vajeni in jih niso presenečali.

Končno sem vstal, da bi odšel. Privzdignil pa se je tudi Romilos, kot bi mi hotel zastaviti pot. Mogoče si je moj odhod razlagal s tem, da ne odobravam njegovega obnašanja.

»Zakaj odhajaš?« me je preteče vprašal.

Zelo dobro sem poznal izraz, ki se mu je pojavil na obrazu. Nemudoma sem ga poskusil obrzdati s tonom glasu. Pogledal sem mu naravnost v oči, tudi sam preteče.

»Moram iti,« sem mu suho odvrnil. »Čakajo me.«

»Zakaj odhajaš?« je trmasto ponovil vprašanje.

Vseeno se je umaknil in me spustil mimo. Vsi ostali so bili kakor okamneli od nenadnega pihljaja norosti. Mati in fant sta me opazovala vsa otrpla, brez-izrazna in tiha. Starec ni več drhtel, spominjal je na umrlega. Tu notri je bilo žalostno, mogoče tudi malo divje. Poslovil sem se in odšel, ne da bi komur koli podal roko in ne da bi mi kdor koli odzdravil.

Bil je že pozen večer; na nebesnem svodu ni bilo več niti odbleska sončnega zahoda. Luna se je dvignila visoko, na tri četrtna polna. V sivem večernem mraku je poleg nje zasijala ena sama zvezda. Prižgalo se je tudi nekaj luči v pristanišču. S hitrimi koraki sem se spustil proti obalni cesti, globoko sem vdihaval morski zrak. Potreboval sem čist zrak.

Na obali Petresa je stala skala, nekam glajša od ostalih, ki se je spuščala v morje kakor rtič in ustvarjala nekakšno teraso. Od daleč sem uzrl, da na tej skali sedi človeška senca, in mislil sem si, da bo to najbrž moj prijatelj Jean Malcolm, kanadski arheolog. Vedel sem, da se včasih, kadar sije luna, rad povzpne tja gor in se prepusti mislim. Nameril sem se torej tja, da bi se usedel poleg njega in mu povedal o svojih vtisih s tega čudaškega večera. Ko pa sem stopal predse, sem zagledal drugo senco, ki se je v teku spuščala po pobočju griča Hristofidisov. Ustavil sem se, da bi videl, kdo je, in kmalu sem prepoznal Romilosa.

Bil je besen. Takoj sem zaslutil, kaj se bo zgodilo. Postavil se je predme in se oglasil nesramno, z zasoplim glasom.

»Rad bi vedel,« je rekel, »zakaj si tako nenadoma odšel, ne da bi mi podal dlan.«

»Pravico imam,« sem mu odgovoril, »da odidem, kadar hočem, in da ti ne podam dlani, kadar mi ni do tega, da bi ti jo podal.«

»Ne,« je zavpil, »nimaš me pravice takole žaliti v moji lastni hiši.«

»Romilos,« sem mu rekel, kolikor strogo sem znal, »ti si mogoče nor, jaz pa nisem, in nisem razpoložen za nore prepire. Pojdi stran in me pusti pri miru!«

Takrat je do kraja pobesnel, dvignil je roko in me z odprto dlanjo močno klofnil po obrazu. Najprej sem zaslišal plosk klofute, ki je težko odmeval v večerni tišini. Potem sem začutil, kako sem se stresel od udarca. Kri mi je udarila v glavo, srce mi je divje razbijalo. Nič več nisem mislil. V trenutku, mehanično, sem ga z vso močjo, kar sem je premogel, s pestjo udaril v brado.

Ko se ga je moja roka dotaknila, sem začutil, kako se me polasča nenavadno telesno ugodje. Vsi moji instinkti so se razgalili in se razdivjali.

Romilos se je ves zamajal od udarca in naredil nekaj korakov nazaj. Toda z umikom je pridobil zalet; planil je naprej, tudi on z vso močjo, in me začel s pestmi obeh rok obkladati po glavi in prsih. Sam sem počel isto. Moji živci in nagoni so bili tako napeti, da sploh nisem več občutil bolečine. Slišal sem samo tleskajoče udarce, enega za drugim. V nekaj trenutkih sva se čvrsto objeta v klopčiču kotrljala po tleh. Videl sem luno, kako poskakuje po nebu, in Jeana Malcoma nekaj korakov stran, kako molče opazuje boj.

Tako sva se nekaj časa valjala. Najine roke so bile izčrpane, nisva več mogla udarjati. Zdaj sem poslušal paranje najinih oblačil. V ustih sem imel zemljo. Čutil sem, kako mi obalni kamni prebadajo hrbet. Telo mojega nasprotnika, prav tako robato kakor kamni, je bilo po vsej dolžini iztegnjeno na meni v objemu sovraštva. Na koncu nama je do kraja zmanjkalo moči in sva obmirovala. Nič drugega ni bilo več mogoče.

Takrat se nama je Kanadčan približal in vzkliknil: »Remi!«

Precej dobro je govoril grško.

»Dovolj!« je ponovil in me narahlo potrepljal po rami. »*Get up!*«

Zrahljal sem stisk in začutil, da ga je bil tudi Romilos pripravljen zrahljati. Oba sva bila izdelana. Počasi sva se razpletla in se trudoma dvignila. Moj suknjič je bil na več mestih strgan in je ostal brez gumbov.

»Kri imaš na obrazu,« mi je rekel Kanadčan.

Dal mi je čist robec. Šel sem k morju, ga namočil in si umil obraz. Vse telo me je bolelo.

Ko sem se vrnil na kraj, kjer sva se stepla, sem tam našel samo Malcolma, ki si je prižgal cigareto.

»Je odšel?« sem ga vprašal.

»Ja,« mi je odgovoril. »Rekel je, da ne ve, kaj se je zgodilo.«

»Nor je,« sem rekel.

»Ne,« mi je resno odvrnil Malcolm. »Ni nor. Malo je *dreamy*. Kako vi temu rečete? Sanjač ...«

»K vragu s takšnimi sanjami!« sem rekel. »Pojdiva se usest. Malo sem utrujen.«

Nisem bil dovolj pri močeh, da bi splezal na skalo s teraso, zato sva se usedla na tla na obali. Še sam sem si prižgal cigareto.

»Prvič sem stopil v to hišo,« sem povzel besedo, »ampak nikoli več ne grem tja. Vsi skupaj so nori.«

Tedaj sem se spomnil Ifigenijinega glasu in začutil, kako v meni narašča zamera. Toda zdaj je bila pomešana s sladkim občutkom ljubečega občudovanja. In bolj ko se je v meni razraščala sladkost spomina nanjo, bolj se je razvnemal srd, ki me je napolnjeval. Zdaj sem jo čisto zares sovražil, ker je živela med temi čudnimi ljudmi in je bila čudna in nerazumljiva kakor oni, ker se je do mene vedla s takšno zaničljivo brezbriznostjo, ker je bila razlog,

da sem se pretepal po cestah kot kakšna baraba. Predvsem pa sem jo sovražil, ker me je očarala.

»Dekle,« sem jezno rekel, »je po vsem videzu obsedeno s Shakespearjem, z gledališčem – kaj vem s čim! Vsi tam so obsedeni s čim norim. Ona je recitirala, Romilos pa se je smejal in jo poniževal. Povabijo te k sebi domov in te potem lovijo po cesti, da bi te pretepli. Niso mi všeč ti ljudje.«

»Ja, zelo rada ima Shakespearja,« je zamišljeno rekel Malcolm. »Veliko stvari razume. Če bi študirala v Angliji, bi lahko igrala v Shakespearju in postala velika osebnost.«

»Oni vsi mislijo, da so velike osebnosti,« sem mu odgovoril v enakem tonu kot prej. »Zato pa jih nihče na otoku ne mara. Z nadutostjo in svojimi čudaštvi so se vsem zamerili in nihče več ne zahaja k njim.«

»Mogoče imajo kaj velikega v sebi, ampak še sami ne vedo, kaj in kaj bi s tem,« je rekel Malcolm.

Moj tuji prijatelj je običajno govoril na takšen način, da nisi mogel biti prepričan, ali govori resno ali se šali. Kar koli je pripovedoval, vedno je govoril z istim mirnim in zamišljenim tonom, pa naj se je ravno zabaval ali se prepiral, najsi je pripovedoval šale in obrekoval ali pa se pogovarjal o resnejših temah, ki so ga zanimale. Ni se zlahka smejal in redko se je nasmehnil. Toda oči so se mu včasih nasmejano in nagajivo pobliskavale, in sicer brez vsake hudobije, in so vzbujale sum, da se norčuje. Toda med tem najinim pogovorom o Hristofidisovih nisem videl njegovih oči in ne vem, kaj točno je hotel reči.

»To so pravljice,« sem mu glasno odgovoril. »Na tem otoku se dobro poznamo med seboj. Tukaj ni genijev. Tu je samo nekaj nepomembnih in nerazumnih provincialcev, ki sanjarijo o velikem življenju in izjemnih delih, in ker ne najdejo načina, da bi dosegli eno ali drugo, se jih polaščajo melanholije in živčne bolezni. To je vsa skrivnost Hristofidisovih in raznih drugih družin, ki jih poznam.«

Jean Malcolm mi je tiho ugovarjal:

»Stari mož je *genius*,« je rekel, »toda tega ne bo nikoli nihče izvedel. *Genius* je izključno sam zase. In tudi v Ifigeniji je bil včeraj *genius*. Zaigrala je *Rosalind* iz *As you like it*. Oblekla se je v obleko svojega mlajšega brata. Nekatere verze je zdeklamirala v grščini in nekatere v angleščini. Nikoli ne bom pozabil tega prizora.«

Tedaj sem se spomnil, da sem slišal, da je Jean Malcom učil Ifigenijo angleščine. Spomnil sem se tudi čenče, ki je krožila po otoku pred enim letom, češ da je bil zaljubljen v Ifigenijo in jo je zasnubil, toda ona ni marala ne njega ne nikogar drugega. Z vsem tem se nisem prej nikoli ukvarjal, ker me, vse do tistega večera, ni Ifigenija niti najmanj zanimala in me ni brigalo, kdo je zaljubljen vanjo in kdo jo poučuje.

Po dogodkih tega večera pa so vse te zadeve naenkrat zadobile drugačen pomen. Bolje sem razumel svojega prijatelja. Bolje sem ga poznal. Počutil sem se mu veliko bližji in bolj povezan z njim. Nenadoma naju je, ne da bi on to

slutil, združila globoka, skrivna in topla solidarnost, ki naju je ločevala od vseh ostalih – hkrati pa je bila megljena in zaskrbljujoča, saj se je vanjo mešala slutnja sovraštva. Lahko bi rekli, da je vse viselo na nitki, in kaj čisto nepomembnega bi bilo dovolj, da bi se vse utopilo v mržnji.

Zasukal sem se in ga pogledal v prozornem mraku. Bil je mladenič, star največ kakšnih štiriindvajset let, visok, svetlolas, močen, nežnih in plemenitih potez. V pogledu in obnašanju je imel nekaj zelo nedolžnega, nekakšno brezskrbno in nepokvarjeno otroškost, ki jo je, kot se je zdelo, nameraval obdržati za vedno. Ime mu je bilo John, toda ime je zapisoval Jean po francoski ortografiji in ga izgovarjal po angleško Džin. Študiral je na Oxfordu in je bil štipendist Britanske arheološke šole v Atenah. Prihajal je na naš otok in ga zapuščal vse od prejšnjega poletja, opravil je nekaj manjših izkopavanj na nekem kraju, ki se mu reče Fitema, ne verjamem pa, da je kdaj našel kaj omembe vrednega. Toda vzljubil je okolico, neprestano je popotoval od vasi do vasi in se je imenitno sporazumeval z našimi vaščani. Ni zamudil nobene veselice. In ker je na našem otoku kakšnih štirideset vasi in ima vsaka svojo lastno veselico, nekatere pa celo po dve ali tri na leto, je bil Jean s tem precej zaposlen. Napotil se je proti vasi, ki je praznovala, čisto sam ali s prvo naključno družbo, ki jo je srečal, in se zabaval vso noč, plesal je grške plesne na trgu in zelo ognjevito pil. Bil je zelo ljudski človek; povsod so ga gostili, kot bi bil kakšen njihov otrok, ki se vrača iz tujine. Pravili so mu »Džinis«. In slišal si vzklike in trušč: »Prišel je Džinis! Dobrodošel, Džinis! Živijo, Džinis!« Vaški otroci so tekali za njegovo mulo, gospodinje so mu na pladnju prinašale uzo skupaj z olupljenimi mandlji in praženo čičeriko, starešine so mu pripravljali izbo.

Spoprijateljila sva se prejšnje poletje in sva bila drug drugemu prijetna družba v pristaniških tavernah in na različnih vaških veselicah. Hodila sva tudi na dolge morske izlete in po cele noči ribarila z ribiškimi barkami. Jeanu se je vse zdelo imenitno in čudovito, ničemur ni ugovarjal. Pozimi sva se pogosto srečevala v Atenah, skupaj sva obredla kinematografe, bil sem tudi pri njem na večerji v Britanski šoli, sam pa sem ga povabil na dobrodelni ples, v hotel na ulici Patision, in zazdelo se mu je primerno, da se na njem prikaže oblečen v fustanelo, moško krilo. Predstavljal si je, da bo Grkom pokazal svojo naklonjenost, če si bo, tujec, nadel njihovo narodno nošo. Grki pa so bili vsi oblečeni v črno, leseni in zastrašujoči, saj je bil to resen, še več, svečan ples, in ko so videli moškega v fustaneli, kako tava med njimi, so se zelo začudili. Eden izmed organizatorjev se je Jeanu nadvse vljudno približal in ga vprašal: »Ste Grk, gospod?« »Ne,« mu je odgovoril Jean, »Anglež sem.« In vsem se je zdelo zelo naravno in običajno, da se Anglež obleče v fustanelo, govorili so celo, da si lahko samo Anglež nadene takšno oblačilo sredi Aten.

Zdaj sem ga pogledal pozorno in vznemirjeno. Bil je lep, res, in tako drugačen od vseh nas! V sebi je imel vso mladostnost in spontano gosposkost anglosaškega naroda. Imel je tudi nekaj nedolžne in oživljajoče svežine velikih belih planjav svoje severne domovine. Lahko bi bil všeč kakšnemu dekletu,

lahko bi mu bil zelo všeč. Govorice so sicer pravile, da ga je ta vsa v svojih fantazijah izgubljena Ifigenija zavrnila, ko jo je zasnuvil. Toda ona, kot vse kaže, sama ne ve, kaj blekne, tako je vsa obsedena s svojimi čudaštvi in sanjarijami. Mogoče si bo jutri zjutraj že premislila. Poleg tega je imela rada Shakespearja. Jean pa je bil neke vrste Anglež, in kadar so mu zastavljali nadležna vprašanja, je odgovarjal: »Anglež sem!« Celotno angleščino jo je učil. Lahko bi ju Shakespeare in angleščina na koncu združila.

Naenkrat sem za trenutek občutil silovito antipatijo do Jeana Malcolma, do Shakespearja, do njunega jezika in do vseh Rozalind in Hermij in drugih shakespearških prikazni, ki so se podile po griču Hristofidisov. Kaj so vsi ti tujci iskali na našem otoku? Kaj so hoteli od naših deklet? S kakšno pravico so vdirali preko meja naše otoške samote in burkali navade našega življenja, naša premissljevanja in fantazije.

»Poberejo naj se! Poberejo!« sem zavpil v sebi. Napolnjevala me je jeza, pa še sam nisem prav dobro vedel, zakaj. Ljubosumje je v moji zavesti privzelo obliko domoljubnega odpora proti nekakšnemu vdoru tujcev. Moje ljubosumje je spregovorilo v imenu tradicije in narodne neodvisnosti.

Noč se je do konca spustila na naš otok, srebrna, eksotična noč. Luna je bila na višku svoje slave; pogasila je zvezde vsenaokrog in ves svet je bil zdaj njen. Bleščeča reka bele svetlobe je parala morje po vsej dolžini. V daljavi so se razblinjali drugi otoki, popotovali so po vodni površini kakor tančice megle ...

»Naj se poberejo?« sem premissljeval. »Kdo naj se pobere in zakaj? Od kod to nesmiselno sovraštvo, ta nenadni izbruh hudobije sredi tolike lepote in tolikega miru?« Spet sem pred seboj uzrl podobo Ifigenije, kakršno sem toliko let videval na cestah naše skupnosti, hitro, osorno, zatopljeno v neznane misli, s pogledom, zapičenim v prazno, z izrazom, ki odvrča.

»Sem mar zaljubljen,« sem se vprašal, »v to zoprno dekle?«

IZVLEČEK

Svobodni duh Jorgosa Teotokasa in koncept generacije tridesetih

V prispevku poskušam prikazati, na kakšen način so si pripadniki generacije tridesetih, grškega literarnega gibanja v obdobju med obema vojnama, ustvarjali skupno identiteto ali se ji odrekli in kako so se samodefinirali kot »generacija«, ne da bi se pri tem kadar koli povezali v formalno književno šolo. Ugotavljam tudi, kako so s tem vplivali na trditve kasnejše literarne zgodovine. Članek vsebuje kratko predstavitev situacije v grški književnosti pred nastopom generacije tridesetih, saj je pojem preloma s tradicijo oziroma reinterpretacije književne zapuščine osrednji člen njihove samoopredelitve. Osredotočam se na Jorgosa Teotokasa in na njegov prispevek k oblikovanju njihovega »mita«, kakor ga poimenuje sam, ter predstavljam njegov prvi in poglavni esej *Svobodni duh*.

ABSTRACT

The Free Spirit by Yorgos Theotokas and the Concept of the Generation of the '30s

This paper presents the way in which the members of the Generation of the '30s, a Greek literary movement in the interwar period, formed their collective identity or denied it, and how they defined themselves as a 'generation' without ever creating a formal literary school. I also observe how this affected the conclusions of later literary historians. The article contains a brief presentation of the situation in Greek literature before the appearance of the Generation of the '30s, since the notion of a break with tradition or else reinterpretation of literary heritage was at the core of their self-definition. I focus mainly on the work of Yorgos Theotokas and his contribution to the forming of their 'myth', as he calls it himself, and present his first and most important essay, *The Free Spirit*.

Ob dvatisočletnici Ovidijeve smrti

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.20.2.117-122>

David Movrin

Likovna oprema Lovrenčičevih

Metamorfoz

Ko sva se s prevajalčevim vnukom dr. Andrejem Vovkom že pred časom pogovarjala o tem, kako pravzaprav zastaviti urejanje in objavo ohranjenega rokopisa, je beseda nanesa tudi na likovno opremo. Na to, kako bralcem prevoda vsaj nekoliko posredovati to, kar je Johann Jacob Volkmann zapisal leta 1772, da »Ovidijeve *Metamorfoze* spadajo v kiparski in slikarski umetnosti med najpomembnejše snovi. Umetnik, ki jih ne pozna temeljito, ne zmore posnemati Starih, ljubitelj in učenjak pa ne more veljati za poznavalca umetnin, če se ni dodobra seznanil s starimi zgodbami in z naukom o bogovih, ki je z njimi povezan.«¹ Vprašanje ni lahko, problem, ki se z vso ostrino pojavi pri Ovidiju, je preoblike izbire, *l'embarras du choix*.

Kako izbrati v bogati zgodovini recepcije pri pesniku, ki s svojim delom ni preobrazil le rimske književnosti, temveč so imele njegove *Metamorfoze* dejansko »večji vpliv na umetnost in literaturo kot katerokoli drugo latinsko delo«?² Še več, kako ravnati pri tistem njegovem delu, ki ga nemara najbolj nestrpno pričakujejo ravno umetnostni zgodovinarji? (V mesecih, ki so sledili prvi delni objavi Lovrenčičevega besedila, sem dobil vrsto pisem s prošnjami za še neobjavljene odlomke v slovenskem prevodu; kaj takega se mi pri drugih antičnih avtorjih še ni zgodilo.)

Osnovna dilema, ali izbirati med vrhunskimi umetniki in velikimi imeni, kot so denimo Tizian, Pieter Brueghel, Diego Velázquez, John William

1 Emilijan Cevc, »Umetnostnozgodovinski pogled na Valvasorjevo izdajo Ovidijevih *Metamorfoz*«, v: Publij Ovidij Naso: *Metamorfoze*; izdal Janez Vajkard Valvasor, *Bogenšperk 1680, faksimilirana izdaja*, ur. Severin Šali (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984), 263, kjer citira *Metamorfoze* v izboljšani izdaji dela Joachima von Sandrart, *Teutsche Academie der edlen Bau-, Bild- und Mahlereykünste*.

2 Elaine Fantham, *Ovid's Metamorphoses* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 133. Več o tem Christopher Allen, »Ovid and Art«, v: *The Cambridge Companion to Ovid*, ur. Philip Hardie (Cambridge: Cambridge University Press, 2002).

Waterhouse ali Pablo Picasso, ki pa praviloma niso obravnavali celotnega besedila, ali med danes manj znanimi poustvarjalci, kot sta Bernard Salomon in Antonio Tempesta,³ je bila hitro rešena. Deloma tudi zaradi omejitev glede barvnega tiska so se kot najprimernejše pokazale serije lesorezov ali bakrerezov, ki jih celo enobarvna stran znanstvene revije lahko posreduje v razmeroma avtentični podobi. Toda katero izbrati?

Za Kranjce privlačna možnost je denimo Valvasorjev album 96 bakrerezov z naslovom *Ovidii Metamorphoseos (sic) icones*, ki je na Bogenšperku izšel leta 1680 in je pred časom znova izšel kot faksimile.⁴ Emilijan Cevc ugotavlja, da so Valvasorjevi bakrerezci »do pike prekopirali« *Metamorfoze*, ki jih je leta 1602 v Kölnu izdal Crispijn de Passe pod naslovom *Metamorphoseon Ovidianarum typi aliquot artificiosissime delineati, ac in gratiam studiosae iuventutis editi per Crispianum Passaeum*. Vendar so pri tem izpustili 32 od izvirnih 128 ilustracij, med njimi nekatere najbolj znane zgodbe, denimo zlato dobo, Apolona in Dafne, Aktajona in Diano, Venero in Adonisa. Zdi se, da so izpuščeni prizori s poudarjenimi golimi ženskimi figurami, Cevc je v tem videl Valvasorjev »strah pred očitki tankovestnih moralizirajočih sodobnikov«.⁵ Valvasor je bil na pesnika iz Sulmone posebej navezan in *Iconotheca Valvasoriana* prinaša niz ilustracij iz *Metamorfoz* različnih provenienc (Goltziusova delavnica, Crispijn de Passe st., Johann Sadeler, Antonio Tempesta, Georg Andreas Wofgang).⁶ Tudi tamkajšnje serije so nekatere bolj, nekatere manj obsežne in fragmentarne; Goltzius ima 40 podob, Wolfgang 24, de Passe 7, Sadeler 3, Tempesta eno samo.

Bistveno popolnejša je serija 178 ilustracij, ki jo je za svojo izdajo, *Illustrations de La Métamorphose d'Ovide figurée* iz leta 1557, pripravil Bernard Salomon iz Lyona (1508–1561).⁷ Njegove podobe obsegajo celotne *Metamorfoze*, ki pa niso izšle v izvirnih heksametrih, temveč v 178 rimanih osemvrstičnicah (Slika 1).⁸

Njegovo delo je imelo velik vpliv, nastal je nov tip izdaje, po kateri so se nato zgledovali številni ilustratorji – van der Borcht, Tempesta, van der Passe in drugi.⁹ Salomon je bil mojster zlasti v posredovanju gibanja, prese-

3 Natančen pregled ponuja Max Dietmar Henkel, »Illustrierte Ausgaben von Ovids *Metamorphosen* im XV., XVI. und XVII. Jahrhundert«, v: *Vorträge der Bibliothek Warburg 1926-1927*, ur. Fritz Saxl (Leipzig: Warburg, 1930).

4 Branko Reisp, »Valvasorjeva izdaja Ovidijevih *Metamorfoz*«, v: *Publij Ovidij Naso: Metamorfoze; izdal Janez Vajkard Valvasor, Bogenšperk 1680, faksimilirana izdaja*, ur. Severin Šali (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984).

5 Cevc, »Umetnostnozgodovinski pogled na Valvasorjevo izdajo Ovidijevih *Metamorfoz*«, 272.

6 Janez Vajkard Valvasor, *Vnderschiedliche Ovidische Metamorphoseos, poetische, Virgilische, amorosische, vnd sonsten dergleichen Kupfferstich, welche von vnderschiedlichen Mahlern, Kupfferstechern vnd andern Künstlern inventirt, gezeichnet, vnd ins Kupffer gestochen*, *Iconotheca Valvasoriana* (Ljubljana: Fundacija Janez Vajkard Valvasor pri SAZU, 2007).

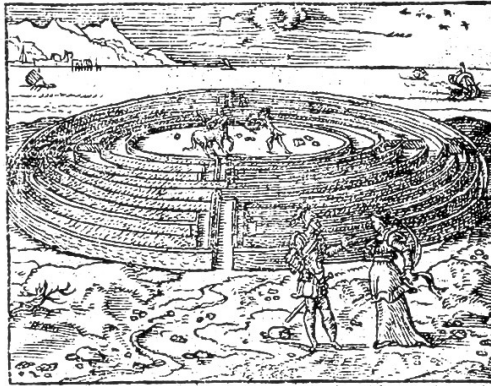
7 Pregled njegovega dela je objavil Peter Sharratt, *Bernard Salomon: illustrateur lyonnais* (Ženeva: Droz, 2005).

8 Bernard Salomon, *Illustrations de La Métamorphose d'Ovide figurée* (Lyon: J. de Tournes, 1557).

9 Henkel, »Illustrierte Ausgaben von Ovids *Metamorphosen*«, 79.

netljiva pa je tudi njegova bogata domišljija, ki išče vselej nove in zanimive prizore ter se le redko ponavlja, raziskovalci omenjajo njegov »pripovedovalski talent« ter pretanjenost njegovih ilustracij, ki tehniko lesoreza izrabijo do njenih skrajnih zmožnosti.¹⁰ Tudi to je razlog, da so njegove upodobitve našle toliko posnemovalcev.

Theſeus & Ariadne.

*Theſee allant contre le Minotaure,
Au Labirint de Dedale enfermé,
Comme douteux, ſe ſorti il rememore,
Trouve ſecours, lui d'Ariadne aymé:
Or ayant donq le fier monſtre aſſommé,
Il ſort vainqueur, voire Dieu merci elle:
Puis l'emmena, mais (dont il eſt blâmé)
Il la laiſſa, le fans traitre infidelle.*

Slika 1: Tezej se z Ariadno pred labirintom pripravlja na spopad z Minotavrom; Bernard Salomon, *Illustrations de La Métamorphose d'Ovide figurée* iz leta 1557, str. 92.

Mednje sodi tudi nemški lesorezec in graver Virgil Solis (1514–1562), ki se je s svojimi ilustracijami slednjič znašel ob Lovrenčičevem prevodu v tej in v prejšnjih številkah revije *Keria*.¹¹ Živel in delal je v Nürnbergu, njegov slog velikokrat opisujejo kot eklektičen in dekorativen, nanj so poleg zgoraj omenjenega Salomona vplivali zlasti Albrecht Dürer, Peter Flötner in Sebald

¹⁰ Ibid., 81.

¹¹ Natančen popis njegovih stvaritev je prvi objavil A. Andresen, »Die Holzschnittwerke der Virgil Solis: Maler, Kupferstecher und Formschneider«, *Archiv für die zeichnenden Künste* 10 (1864). Svetopisemske lesoreze posebej obravnava Eduard Edgar von Ubisch, *Virgil Solis und seine biblischen Illustrationen für den Holzschnitt* (Leipzig: Ramm & Seemann, 1889).

Beham. Za frankfurtskega založnika Sigmunda Feyerabenda je pripravil svojo zrcalno preslikano serijo vseh 178 Salomonovih upodobitev.¹² Njegove inačice so večje, 6×8 cm namesto $4,2 \times 5,4$ cm. Medtem ko so bili Salomonovi lesorezi v splošnem slabo odtisnjeni, pogosto neostri in medli, se je Solis tiska lotil skrbneje, obrisi so krepkejši, črna izrazitejša in celota ostra.¹³ Čeprav Solis v podrobnostih nemara ni dosegal Salomonove veščine, je obrtna kvaliteta njegovih izdelkov bralce očitno navdušila in v naslednjih desetletjih so sledile nove in nove izdaje.¹⁴ Lovrenčičevi primorski naturi bi se bržkone dopadlo dejstvo, da edini izvod v slovenskih knjižnicah hranijo v Piranu.

Slika 2: Virgil Solis na portretu, ki ga ustvaril njegov pomočnik Balthasar Jenichen; ta je po njegovi prezgodnji smrti prevzel njegovo delavnico in se oženil z njegovo vdovo Margareto (Herzog Anton Ulrich-Museum, Braunschweig, signatura Bjenichen AB3.3).

12 Virgil Solis, *Pub. Ovidii Nasonis Metamorphoseon libri XV, in singulas quasque fabulas argumenta, ex postrema Iacobi Micylli recognitione* (Frankfurt: Apud Iohannem Feyrabend, 1587).

13 Henkel, »Illustrierte Ausgaben von Ovids *Metamorphosen*«, 88-89.

14 Njegovo delo podrobneje popisuje Ilse O'Dell-Franke, *Kupferstiche und Radierungen aus der Werkstatt des Virgil Solis* (Wiesbaden: Steiner, 1977). Najnovejši katalog prinaša W. H. Hollstein, *Virgil Solis* (Ouderkerk aan den IJssel: Sound & Vision Publishers, 2005). Ilustracije, zbrane v seriji, so objavili W. H. Hollstein, Dieter Beaujean in Giulia Bartrum, *Virgil Solis, Book Illustrations* (Ouderkerk aan den IJssel: Sound & Vision Publishers, 2006).

BIBLIOGRAFIJA

- Allen, Christopher. »Ovid and Art«. V: *The Cambridge Companion to Ovid*, ur. Philip Hardie, 336–67. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Andresen, A. »Die Holzschnittwerke der Virgil Solis: Maler, Kupferstecher und Formschneider«. *Archiv für die zeichnenden Künste* 10 (1864): 316–63.
- Cevc, Emilijan. »Umetnostnozgodovinski pogled na Valvasorjevo izdajo Ovidijevih Metamorfoz«. V: *Publij Ovidij Naso: Metamorfoze; izdal Janez Vajkard Valvasor, Bogenšperk 1680, faksimilirana izdaja*, ur. Severin Šali, 263–79. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984.
- Fantham, Elaine. *Ovid's Metamorphoses*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Henkel, Max Dietmar. »Illustrierte Ausgaben von Ovids *Metamorphosen* im XV., XVI. und XVII. Jahrhundert«. V: *Vorträge der Bibliothek Warburg 1926–1927*, ur. Fritz Saxl, 58–144, Tafel I–XLV. Leipzig: Warburg, 1930.
- Hollstein, W. H., Dieter Beaujean in Giulia Bartrum. *Virgil Solis, Book Illustrations*. Ouderkerk aan den IJssel: Sound & Vision Publishers, 2006.
- Hollstein, W. H. *Virgil Solis*. Ouderkerk aan den IJssel: Sound & Vision Publishers, 2005.
- O'Dell-Franke, Ilse. *Kupferstiche und Radierungen aus der Werkstatt des Virgil Solis*. Wiesbaden: Steiner, 1977.
- Reisp, Branko. »Valvasorjeva izdaja Ovidijevih Metamorfoz«. V: *Publij Ovidij Naso: Metamorfoze; izdal Janez Vajkard Valvasor, Bogenšperk 1680, faksimilirana izdaja*, ur. Severin Šali, 197–203. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984.
- Salomon, Bernard. *Illustrations de La Métamorphose d'Ovide figurée*. Lyon: J. de Tourne, 1557.
- Sharratt, Peter. *Bernard Salomon: illustrateur lyonnais*. Ženeva: Droz, 2005.
- Solis, Virgil. *Pub. Ovidii Nasonis Metamorphoseon libri XV, in singulas quasque fabulas argumenta, ex postrema Iacobi Micylli recognitione*. Frankfurt: Apud Iohannem Feyrabend, 1587.
- Ubisch, Eduard Edgar von. *Virgil Solis und seine biblischen Illustrationen für den Holzschnitt*. Leipzig: Ramm & Seemann, 1889.
- Valvasor, Janez Vajkard. *Vnderschiedliche Ovidische Metamorphoseos, poetische, Virgilische, amorosische, vnd sonsten dergleichen Kupferstich, welche von vnderschiedlichen Malern, Kupferstechern vnd andern Künstlern inventirt, gezeichnet, vnd ins Kupffer gestochen*, Iconotheca Valvasoriana. Ljubljana: Fundacija Janez Vajkard Valvasor pri SAZU, 2007.

IZVLEČEK

Likovna oprema Lovrenčičevih *Metamorfoz*

Med izzive pri urejanju dela, kakršno je rokopis z Ovidijevimi *Metamorfozami* dr. Joža Lovrenčiča, sodi tudi odločitev za likovno opremo. Ena od možnosti bi bil album bakrorezov iz Valvasorjeve delavnice, ki pa izpusti nekatere najbolj znane zgodbe. Popolnejša je serija 178 ilustracij, ki jo je pripravil Bernard Salomon. Med njenimi mnogimi predelavami je bila morda zaradi kvalitetne izvedbe najodmevnejša tista, ki jo je objavil nemški lesorezec Virgil Solis. Lovrenčičevi primorski naturi bi se bržkone dopadlo dejstvo, da edini izvod v slovenskih knjižnicah hranijo v Piranu.

ABSTRACT

The art accompanying the *Metamorphoses* by Joža Lovrenčič

The challenges of editing a translation, such as the one preserved in the manuscript with Ovid's *Metamorphoses* by dr. Joža Lovrenčič, include deciding about the art that accompanies the text. One of the options are the copper engravings from the workshop of Johann Weichard Valvasor; however, they omit some of the central stories. A more complete series of 178 illustrations was created by Bernard Salomon. Among its many versions, the one published by the German woodcutter Virgil Solis stands out due to its quality. Lovrenčič himself came from the Slovenian Littoral and perhaps he would delight in the fact that the single copy in Slovenian libraries is preserved in Piran.

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.20.2.123-202>

Publij Ovidij Nazon: *Metamorfoze* 7–9

Prevedel Joža Lovrenčič

Sedma knjiga

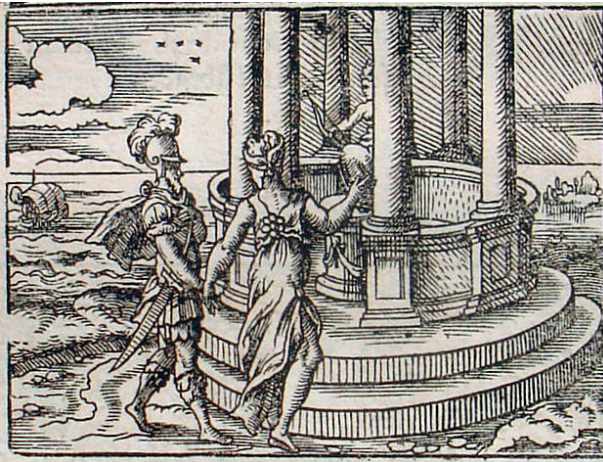
Jazon in Medeja

Minijci zdaj na ladji pagaški so rezali morje:
videli vmes so Fineja, kako oslepljen je preživljal
bridko starost, in tedaj Akvilonova mlada sinova
ptice deviške nesrečnemu starcu od ust sta pregnala.
Končno pod Jazonom slavnim, po vsem, kar vmes so prestali,
slednjič dosegli so glenasti Fasid, deroče valove.
Ko so pred kralja prišli, so zahtevali Friksovo runo,
kralj pa je prej zahteval od njih neznanske pogoje.
Hčerki Ajetovi vmes se srce v ljubezni je vnelo;
dolgo se z njim je borila. Ko ni premagati mogla
z umom strasti, si je rekla: »Medeja, zaman se upiraš!
Najbrž kak bog mi nagaja? Res čudno, nemara pa to je,
čemur se pravi ljubezen – nemara pa njej je podobno.
Kajti zakaj se mi zdijo pogoji očeta pretrdi?
To tudi so. A zakaj se bojim, da bi on, ki je pravkar
bil pred menoj, se pogubil? Kaj vzrok je za takšno bojazen?
Plamen pogasi, nesrečnica, v prsih deviških, če moreš.
O, da bi mogla; potem me ne bi zapuščalo zdravje!
Nova zdaj vleče me sila, ljubezen svetuje mi eno,
pamet pa drugo! Kaj boljše je, vidim, celo odobravam,
grem pa za slabšim. Zakaj si za gosta se vnela, kraljična,
kaj ti bo svatba, obhajana v novi deželi med tujci?
Tudi ta zemlja lahko ti da, kar lahko boš ljubila.
V božjih rokah je, če on bo živel, če bo padel. Prosim
to, da živel bi, pač smeš, četudi ne ljubiš. Kaj vendar

Jazon je storil? In koga le, razen okrutneža, ne bi
 rod in mladost in hrabrost njegova ganili? In koga,
 tudi brez tega, obraz bi ne ganil? V srce me zadel je.
 Če mu ne bom pomagala, sežgal ga bo bikovski ogenj,
 srečal bo vojsko sovražno, ki prej jo sam posejal bo, 30
 ali pa slednjič bo plen grozovit požrešnega zmaja.
 Da, če bi to dovolila, potem naj priznam, da rodila
 tigra nekoč me je, moje srce je železo in kamen!
 Naj ga kar gledam, kako gre v smrt? Si ne bi s pogledom
 skrunila svojih oči? Zakaj ne naščuvam nanj bikov,
 divjih vojščakov iz zemlje in zmaja, ki noče zaspati?
 Ne, bogovi, ne tega! A ni, da zdaj bi prosila,
 zdaj je čas dejanj. – Naj izdam očetno deželo,
 rešim naj kaj vem kakšnega prišleca s tem, da pomagam,
 on pa nato bo brez mene po meni otet spet odjadral, 40
 z drugo oženil se, mene, Medejo, pa kazni prepustil?
 Če bi to mogel storiti in drugo izbral bi, ne mene,
 pade naj, ta nehvaležnež! A zdi se, da tega ne kaže,
 ta plemenitost, ta mik izraza, vse to mi ne zbuja
 nič strahu pred prevaro, da mojo pomoč bi pozabil.
 Prej mi bo dal obljubo. Primoram ga, naj pri bogovih
 prej mi priseže zvestobo. Le kaj še naprej bi se bala,
 brž se pripravi in nič ne odlašaj, hvaležen bo Jazon,
 slavnostno vzel te bo v zakon in v mestih Pelazgov te bodo 50
 množice mater slavile, ker vsem si prinesla rešitev.
 Torej naj z jadri predam se vetrovom? Bom sestro in brata,
 da, še očeta, bogove in rojstno deželo pustila?
 Oče je res grozovit in moja dežela barbarska,
 brat še otrok je; a sestra mi vendarle hoče le dobro.
 Bog največji je v meni. Ničesar ne bom zapustila
 slavnega, v hoji za slavo rešila bom mlade Ahajce,
 boljše podnebje in slavnejša mesta bom končno spoznala,
 sloves katerih je segel do sem, pa omiko, umetnost;
 Ajsonov sin mi je dražji od vsega, kar najdeš na svetu,
 z njim bom srečna v zakonu živela in draga bogovom, 60
 srečna, presrečna, tako kot da same bi zvezde dosegla.
 Kaj pa gori, ki treskata druga ob drugo na morju,
 kaj sovražnica ladij Haribda, ki morje požira,
 drugič pa bruha, in kaj požrešnica Skila, ki psi jo
 besni obdajajo v morju sicilskem, da laja iz morja?
 Saj bom ob dragem, ob Jazonu, mirna v naročju slonela,
 z njim se čez morje široko popeljem, v njegovem objemu
 nič ne bom trepetala; če bom, za moža se bom bala.

Mož mu že praviš? Z lepoto besede zastrla bi rada
svoje ravnanje, Medeja? A kaj počenjaš, pomisli,
dokler še moreš in dokler je čas, izogni se krivdi!
Ko je končala, otroška ljubezen, poštenost in čistost
vstale so spet pred očmi ji, premagan je zbežal Kupido.

70

Medea Iasonem amat (7.1–73)

K Persine hčere Hekate oltarju nato je stopila,
v senčnatem gaju je bil, starodaven, med drevjem košatim.
Že se je vsa umirila in strast se je spet umaknila,
ko pa je srečala Jazona, plamen ugasli je vzbuknil.
Lica so znova zardela in ves obraz zažarel je.
Kot se razvname ob vetru, ki s sapo moči posreduje,
iskra, pokrita s pepelom, ker nanjo nekdo ga nasul je,
majhna narašča, če pihaš, spet prejšnje moči bo dobila –
tleča ljubezen, domnevno zamrla, podobno tako je
spet zagorela, ko lepi mladenič se spet je pojavil.
Stvar bi zaljubljenki zlahka odpustil, saj Ajsonov sin je
tistega dne po naključju bil lepši, kot bil je navadno.
Zrla je vanj in, kot da tedaj bi ga videla prvič,
ni premaknila oči z obraza njegovega, v zmedu
mislila, češ, kar gledam, to ni umrljivo obličje.
On je začel govoriti, prijel je za njeno desnico,
tujec, in tiho jo prosil, naj vendarle zdaj mu pomaga,
zakon obljudil. Tedaj mu je v joku takole dejala:
»Vem, kaj zdaj počnem: ne bo me zavedla nevednost,
zgolj ljubezen. Če zdaj ti pomagam, boš rešen, a rešen
glej, da izpolniš obljubo!« Svetinje trolike boginje

80

90

on je klical za pričo, prisegel nato pri božanstvu
 gaja in spet pri vsevidnem očetu bodočega tasta,
 slednjič pri lastnem uspehu in zraven pri tveganju silnem.
 Vse je verjela, mu dala zelišč, ga o vsem poučila,
 potlej pa šel je in vrnil vesel se v svojo samoto.

Drugega dne, ko je zora pregnala že zvezde bleščeče, 100
 zbrala se množica ljudstva na svetem je Marsovem polju,
 tudi po gričih; med vsemi na sredi sedel je mogočno
 kralj v škrlatu in z žezlom vladarskim, vsem slonokoščenim.
 Glej, iz nozdrvi, jekleno obrzdanih, puhala ogenj
 zdaj hitronoga sta bika, da trava ob njem je gorela.
 Kakor prihaja iz polnih peči prasketanje in kakor
 skale, ki kdo jih v apnénici žge in se tam omehčajo,
 vse vzkipe in cvrčijo, ko z bistro obliješ jih vodo,
 bikoma zdaj se je v prsih zaprtih in v grlu ožganem
 ogenj oglašal, a Ajsonov sin jima šel je naproti. 110
 Vanj, ko se bližal je, besna naperila silni sta glavi,
 vanj okovane rogove naperila, parklji razklani
 prašno so zemljo teptali, ko njuno je mukanje v ognju
 Marsovo polje z okolico vso na daleč polnilo.
 Minijci vsi drevneli so v strahu, a on je šel dalje,
 ne da bi čutil puh ognja, tako pomagali so čari.
 Drzno z desnico viseča podvratka je bikoma gladil,
 potlej ojarmil oba in prisilil, da težki sta vleči
 morala plug in z lemežem trzno ledino orati.
 Kolhijci zdaj so čudili se; Minijci z vzklikanjem svojim 120
 vlili so nov mu pogum ter spodbudo. In Jazon tedaj je
 vzel iz čelade medene modrasje zobe in sejal jih
 v zemljo zorano, ki seme, namočeno v strupu neznansem,
 brž je zmehčala, vsak zob je zrasel, v telo se spremenil.
 Kakor dobi pri materi svojo človeško obliko
 dete pred rojstvom, ko v njej se del za delom razvija,
 slednjič pa scela donošeno ven na svet šele pride,
 tudi zobje so v obdelani zemlji dobili obliko
 in ko postali ljudje so, iz plodne se grude pognali.
 Nekaj je čudno še bolj – da že vsak imel je orožje.
 Ko so Pelazgi zaznali, kako se pripravljajo kopja 130
 ostro ošiljena vreči hajmonskemu mladcu v obličje,
 strah jim je scela pogled zameglil, duha jim je zbegal.
 Tudi Medeja tedaj se je zbala, čeprav je storila
 vse, da varen bi bil. Ko je videla zdaj, da zaganja
 v mladca se vojska sovražnikov, vsa je v obraz pobledele,

kri ji zastala je, vsa onemogla in mrzla je sedla.
 Da okrepila bi dane zeli, je klicala čare.
 Jazon, ko kamen težak je v sovražnike vrgel, odvrnil
 boj je od sebe in vanj je njih same med sabo zapletel. 140
 Bratje, vojščaki iz zemlje, tedaj v medsebojnem spopadu
 drug za drugim so padli. Ahajci so v čast zmagovalcu
 stiskali roke in vsi ga krepko so hoteli objeti.
 Tudi ti, tujka, tedaj zmagovalca bi rada objela,
 vendar je to sramežljivost branila. In vendar prižela
 k sebi bi ga, pa ga nisi, ker dober te glas je zadržal.
 Kar si smela, bilo je, da vanj si zrla vesela,
 čarom bila si hvaležna, bogovom, ki te so ti dali.

Budnega zmaja z zelmi uspavati, to je ostalo.
 S tremi jeziki, ukrivljenih zob in s svojim grebenom 150
 bil je grozljiv stražar, varoval je zlato na drevesu.
 Najprej po njem poškropila je sok iz trave letajske,
 tri je še rekla besede, ki mirno prinašajo spanje,
 morski vihar umirijo in reko pogubno, ko dere;
 spanec neznanec prišel mu v oči je. Junaški Ajsonec
 vzel je zlato. Na plen ponosen, odvedel je s sabo
 drugi svoj plen, pomočnico, in v vsem zmagoslavju se vrnil
 z ženo v deželo domačo, ko v Jolku pristan je dosegel.

Iason draconem necat (7.149–158)

Ajsonova pomladitev

Matere vse ob vrnitvi sinov so dale darove,
 z njimi enako priletni očetje: na ognju so žgali 160
 kupe kadila – in žrtev z rogovi, obdanimi z zlatom,
 znamenja dobra je dala. Zahvalnega slavja pa Ajson
 ni obiskal, utrujen od let je že blizu bil smrti.
 Ajsonov sin je tedaj spregovoril: »Priznam, da dolgujem
 svojo rešitev le tebi, soproga. Čeprav si mi dala
 vse in so upanje daleč presegle vse tvoje zasluge,
 če je mogoče še to (in kaj ni čarom mogoče),
 mojih odvzemi nekoliko let in dodaj jih očetu!«
 Solz zadržati ni mogel in s prošnjo otroške ljubezni
 ganil jo je, da se spomnila v trdem je srcu Ajeta. 170
 Ni pa hotela priznati teh čustev, zato mu je rekla:
 »Kakšnih se znebljaš, moj mož, ko misliš, da komur že koli
 količkaj časa življenja bi tvojega zmogla dodati?
 Tega Hekata ne da, ti sam pa si tega ne želi!
 Vendar naklonim ti, Jazon, še večje darilo, kot prosiš.
 Z znanjem bom svojim podaljšati skušala tasto življenje,
 vendar ne s tvojimi leti; samo če trolika boginja
 zdaj mi nakloni pomoč in tveganje drzno dovoli.«

Medea Hecaten vocat (7.179–219)

Tri še potrebne bile so noči, da rogova sta krajca
 v krog se združila. Potem ko je polna bila in na zemljo 180
 gledala spet v neokrnjenem ščipu je luna, Medeja
 šla je iz dvorca, oblečena v haljo spuščeno in bosa,

las nespletelih, ki padali zdaj so čez rame. Tako je
sredi noči negotova brez spremstva šla v nemo tišino,
vmes so ljudje in zveri in ptiči trdno že zaspali.
V mejah ni nič šumljalo, negibno je listje molčalo,
molčal je zrak, ves vlažen, le zvezde so tiho sijale.
K njim je stegnila in dvignila roke, nato obrnila
trikrat se, trikrat zajela iz reke je vodo, lase si
z njo orosila in s trojnimi vzkriki odprla je usta, 190
potlej na trda je tla pokleknila in to govorila:
»Noč, najzvestejša čuvarka skrivnosti, ve zvezde, ki zlate
pridete z luno za dnevno lučjo, in troglava Hekata,
tebi je znano, kaj hočem, in ti boš lahko pomagala
meni s čarovnimi reki in leki, ter Zemlja, ki daješ
močna zelišča čarovnikom, zrak in vetrovi in gore,
reke in jezera, gozdni bogovi prav vsi in bogovi
nočni ob njih, pomagajte zdaj! Saj ob vaši pomoči,
če se mi hoče, v začudenih strugah se k svojim izvirom
reke povrnejo, morje viharo utišam in mirno 200
s svojo besedo razburkam, oblake preženem in gonim,
tudi vetrove spodim in prikličem, še kačam čeljusti
s svojim čarovnim zagovorom zbijem in žive iz zemlje
skale izrujem in hraste z gozdovi razgibam in goram
silnim ukažem se stresti v drgetu, še zemlji ukažem
v strašnem rjoenju bobneti in mrtvim spet priti iz groba.
Tebe, o Luna, pri tem uporabljam, čeprav temesajska
med zmanjšuje tvoj vpliv; ob zagovorih mojih podobno
dedov se voz stemni in Zoro moj strup ugonablja.
Vi pogasili ste zublje pri bikih, v ukrivljeni plug ste
vi uklonili njun vrat, ki trpel ni ne jarma ne dela. 210
Zmajevce vi v srdit medsebojni spopad ste pognali,
vi ste čuvarja uspavali budnega, vi ste poslali,
ko ste stražarja prevarali, v grško deželo zlatnino.
Zdaj potrebujem sokov – in takšnih, da mogla bi z njimi
brž prenoviti se starost, vrniti v nekdanjo mladost se.
Dali jih boste, ker zvezde mi niso migljale brez vzroka,
ni zaman tu voz, ki krilata ga vlečeta zmaja.«
Voz iz ozračja tedaj se je spustil, pred njo se ustavil.
Ko je obrzdana zmaja po vratu pobožala, hitro 220
nanj je skočila, takoj ko napela je vajeti lahke,
v zrak se visoko je dvignila. Že je globoko pod sabo
videla Tempo tesalsko; pognala je zmaja, šla gledat
vsa zelišča na Osi, na Peliju, Otrisu, Pindu,
vsa na še višjem Olimpu; nato jih je kar s koreniko

vred izruvala nekaj, ki vseč so bila ji, spet druga
 s srpom ukrivljenim, vsem iz medi, je hitro požela.
 Mnogo zeli na bregovih Apidana, nekaj z Amfrisa
 vseč ji bilo je, še ti, Enipej, si ji svoje ponudil; 230
 zraven Penej in Sperhej sta prispevala nekaj in Bojba
 s svojo obalo, kjer raslo je ločje. Potem si nabrala
 tam ob evbojskem Antédonu šop trdožive je trave,
 drugim docela neznane, vse dokler se Glavk ni spremenil.

Dan že deveti jo videl na vozu je zmajev krilatih,
 videla noč je deveta, kako je po poljih hodila.
 Končno se spet je vrnila. Tedaj že priletna sta zmaja
 kožo odvrгла – ob vonju, brez pravega stika z zelišči.
 Ko je prišla, je obstala pred pragom in vrati, nad njo le 240
 milo nebo je bilo. Ognila se stiku je z možem.
 Dva žrtvenika je tam nato naredila iz ruše,
 tega na desni Hekati in drugega, z leve, Mladosti.
 S svežim mladičjem in z gozdnim zelenjem oba je ovila,
 dve izkopala je jami v bližini in brž žrtvovala.
 Črnemu jagnjetu nož zasadila je v grlo in kri je
 v jami odprti točila, nato je vzela dva vrča.
 Rujnega vina iz enega najprej čez vse je izlila,
 potlej iz drugega vrča izlila je mlačnega mleka,
 vmes govorila urok in klicala podzemna božanstva,
 kralja umrlih z ugrabljeno ženo proseč, naj nikar se 250
 nič ne mudi jima duše iztrgati starčevskim udom.

Medea venena miscens (7.238–293)

Ko pa jih s prošnjami v dolgem mrmranju je vse omehčala,
 končno je Ajsona šibko telo ukazala prinesiti
 ven pod nebo. Trdno ga uspavala s svojim je čarom
 ter ga kot mrtveca tja na zeli položila postlane.
 Jazona s strežniki stran je poslala in vse posvarila,
 naj si kot neposvečeni ne drznejo zreti v skrivnosti.
 Vsi na ukaz so odšli, a Medeja je zdaj kot bakhantka
 tekla z lasmi razpuščenimi mimo oltarjev gorečih,
 bakle razklane pomakala v črno je kri na dnu jame
 in jih krvave nato na obeh žrtvenikih prižgala. 260
 Starca po trikrat obšla je s plamenom in z vodo in z žveplom.
 V kotlu pristavljenem že se varilo medtem je čarilo,
 vrelo, na ognju kipelo in v burkih se penilo belo.
 Vkuhala vanj je koren, nabran v hajmonski dolini,
 seme in cvetje in ostre sokove. Nato je dodala
 kamenje drago z Vzhoda, za njim dosula je pesek,
 spran v Okeanu, v valovih, ki spet se vračajo v morje,
 dalje še ivje, ki sredi noči ga ob luni je našla.
 Sove zloglasne meso in peruti je zraven dodala,
 še volkodlaka, ki svojo zverinsko zunanost spreminja 270
 večkrat v človeško podobo, nato je vmešala po kosih,
 luskave kože helidra kinifskega ni pozabila,
 niti ne jeter jelena, ki dolgo živi, a vrh vsega
 jajca in glavo strohnelo od vrane, ki vekov devet je
 že preživela. Pripravila to je in zraven še tisoč
 drugih brezimnih stvari, ki naj smrt bi čim dlje zadržale.
 Z oljkino vejo, nekoč plodonosno, sedaj presušeno,
 vse je prebrozgala, vrhnje pri tem je pomešala s spodnjim.
 Glej, presušeni količ, s katerim je mešala kotel,
 ves je zelenje pognal in kmalu pognal še mladike, 280
 slednjič pa te poganjke z olivami vse je obtežil.
 Tudi ko kamor že koli iz votlega kotla nad ognjem
 brizgnile pene so, kapljice vroče pa padle na zemljo,
 tla so pognala zelenje in zraven cvetlice in žito.
 Ko je to videla, z golim je mečem Medeja odprla
 starčevo grlo, nato počakala, da ven je odtekla
 kri zvođenela, ki potlej zamenjala vso je s sokovi.
 Ajson je sok zaužil, del z usti in del skozi rano;
 brada nič več ni siva bila, lasje so črnili,
 mršavost brž je izginila, z njo pa bledica in šibkost, 290
 brazde globoke meso je hkrati zravnalo in udje
 vsi so polni in krepki bili, da se Ajson je čudil,
 spomnil se tega, da tak je pred štirimi bil desetletji.

Čudo prečudno je Liber zagledal v nebeških višavah;
brž je pomislil, da mogla rednicam njegovim vrniti
s tem bi mladost se – in to je pri Kolhijki slednjič dosegel.

Pelijeva kazen

Da pa bi čar ne končal se še s tem, pred Pelijev prag je
s prošnjo odšla Fasiada in hlinila spričkanje z možem.
Hčere so brž jo sprejele, očeta je trla že starost.
V kratkem jih času z zlaganim prijateljstvom vse pridobila 300
Kolhijka zvita je, pravila tam o uspehu največjem
svojih moči, kako je Ajsonu vzela upadlost,
nalašč ob tem dogodku podrobno in dolgo ostala,
upanje s tem v Peliadah vzbudila, da mogel se oče
njihov bi prav tako pomladiti z umetnostjo njeno.
To so prosile, pa naj bi za to hotela karkoli.
Ona je, kot bi oklevala, nekaj trenutkov molčala,
hlinila resnost in upanje z njo jemala prosilkam.
Kmalu nato je pristala in rekla: »Da večje imele 310
boste zaupanje v mojo umetnost, bo oven, ki vodi
kot najstarejši vam čredo ovac, po čaru spet jagnje.«
Hitro volnača, ki prej so ga zdelala leta nešteta,
k njej so privlekli za zvite roge nad udrtimi senci.
Ko ga je z nožem hajmonskim tja v mlahavo grlo zabodla,
malo, le malo krvi bilo je na njenem rezilu.
Hkrati z njegovimi udi še močne strupene sokove

Pelias interficitur (7.322–349)

dala je v kotel broneni, da v njem so se krčili udje,
 že sta rogova se stajala, z njima so zginila leta.
 Blejanje nežno zaslišalo zdaj se iz srede je kotla,
 kmalu, ko vsi so še vedno čudili se blejanju, ven je 320
 jagnje skočilo in begalo – rado bi vime sesalo.

Pelija hčere strmele so vanj in ko dano obljubo
 videle s tem so izpolnjeno, toliko bolj so prosile.
 Trikrat še Fojb je konjem, ko v reko Hiber so planili,
 jarem svoj snel, in ko zvezde v četrto so noč zasijale,
 hči je lokava Ajetova vodo pristavila k ognju,
 vanjo je vsula zeli, a takšne brez sile krepilne.
 Kralj medtem kot mrtev negiben utonil je v spanec,
 z njim so obenem zaspali njegovi telesni stražarji – 330
 moč zarotilne besede jih vse je uspavala čarna.

S Kolhijko hčere po njenem ukazu stopile so v dvorec,
 tam ob kraljevskem ležišču postale in ona je rekla:
 »Kaj obotavljate zdaj se, lenobe, zgrabite za meče,
 staro mu kri izpusite, da žile izpraznjene znova
 s svežo mladostno krvjo napolnim! Zdaj v vaših rokah je
 žitje in bitje očeta. Kdor ljubi ga, zdaj opusti naj
 prazno bojazen, stori naj mu dobro! Z orožjem mu starost
 zdaj odženite, z bodalom obrabljeno kri iztočite!«

Kakor je vsaka ljubila, ob tem je vsaka zavrgla
 svojo ljubezen, se zlu prepustila, da zla ne bila bi. 340
 Vendar pa v tem početju ni svojih zamahov nobena
 gledati mogla, kar vstran so oči obrnile in rane
 z močno desnico na slepo zadajale. Oče se v krvi
 dvignil je vmes na komolec in skušal napol razmesarjen
 vstati, iztegnil je roke, že blede, med meče in rekel:
 »Hčerke, kaj delate? Kaj vam je zdaj, očetu v pogubo,
 dalo orožje?« Pogum jim upade in roka omahne.
 Še bi govoril, a Kolhijka grlo in z grlom besede
 hitro prereže in že potopi v kipečo ga vodo.

Medejin let

Če bi na zmajih krilatih v ozračje takrat ne zletela, 350
 kazen ji ne bi ušla. Tako je zbežala v višave,
 kmalu nad senčnati Pelion, dom Filirin, se vzpela,
 vzpela nad Otrij in kraje iz zgodbe o starem Kerambu.
 Temu so nimfe nudile pomoč, da je vzletel s perutmi,

ko se je morje razlilo in kopno poplavilo z vodo,
 on nedotaknjen se Devkalionovih rešil valov je.
 Z leve Pitano ajolsko nato je pustila za sabo,
 dolgega zmaja podobo kamnito in Idsko pogorje,
 kamor tatvino je sinovo, junca, navidez jelena,
 skrnil bog Liber. Še dalje nato je letela nad krajem
 majhne peščene ravni, kjer počival je Koritov oče,
 dalje nad polji, ki lajež grozljivi jih Majrin je polnil,
 tudi nad mestom Evripilovim, kjer so koiškimi ženskam
 zrasli rogovi, ko Herkul in četa njegova odšli so.
 Šla je nad Fojbovim Rodosom, šla je nad Jalis s Telhini,
 ki jih pozneje je Jupiter v bratovo morje potopil,
 saj je sovražil oči, ki s pogledom so vse uročile.
 Šla je nad Keom, prastarim otokom, nad mestom Kartejo,
 kjer se čudil nekoč je oče Alkidam, da mogel
 krotek golobček je kdaj se roditi iz hčere njegove.
 Videla tam je Hirijino jezero, Kikново Tempo,
 kjer kot labod je nenadno zaživel. Za mlada, še deček,
 rekel je Filiju, da naj mu ta izroči, kar ujel je,
 ptice in divjega leva. Ukazal je najti še tura.
 Res ga ujel je, a jezen, ker fant je zavračal ljubezen,
 Filij ni dal ga, čeprav kot zadnji ga dar je zahteval.

360

370

Phyllis et Cygnus (7367–378)

Kiknos užaljen je rekel: »Še rad bi ga dal!« In z visoke
 skale je skočil. Menili so vsi, da ga padec ubil je,
 toda postal je labod in s perutmi se v zraku obdržal.
 Mati Hirija, ki vedela ni, da se živ je ohranil,

380

v jezero vsa se je v joku stopila in dala ime mu.
 Blizu tam Plevron je stal, ki iz njega z drhtečimi krili
 Ofijka Komba bežala pred ranami svojih sinov je.
 Potlej Kalavreje polja je videla, sveta Latoni,
 znana po kralju s kraljico, ki slednjič postala sta ptici.
 Tam na desni bila je Kilena, kjer svojčas Menefron
 z materjo lastno je ležal, kot delajo divje živali.
 Daleč od tod je videla Kefisa v solzah za vnukom;
 tega Apolon v nabreklega tjulnja nekoč je spremenil.
 Blizu Evmel je jokal za sinom, ki ptica postal je.
 Končno v Efiro pirensko prišla na krilatih je zmajih.
 Tu so pravili Stari, kako od vsega začetka
 vzknila in zrasla človeška telesa iz gob so deževnih.
 Ko pa je nova nevesta zgorela ob kolhijskih strupih,
 gledalo morje obojno je dvorec kraljevski v plamenih,
 meč se nasilni oškropil s krvjo je otroško in mati
 s tem maščevanjem grozljivim pred Jazonom brž je zbežala.

390

Medea liberos necat (7394–397)

Zmaja Titanova proč sta jo nesla od tod in prispela
 v Paladin grad je, ki videl je tebe, o Fena poštena,
 tebe z njo, stari Perifa, ko letala skupaj sta v zraku,
 in Polipemonovo vnukinjo z njenimi novimi krili.
 Tu jo Ajgej je sprejel (kar edino pač kdo bi obsojal),
 ni pa v njej videl le gostje in z njo se je slednjič oženil.

400

Tezej in Ajgej

Ravno takrat Tezej, očetu neznanec, prišel je,
 ko ob dveh morjih je Istmos že s svojim junaštvom pomiril.
 Da bi ga spravila proč, omej je Medeja mešala.
 Tega s seboj je prinesla nekoč od skitske obale
 in iz Ehidnine pasje pošasti naj zob bi bil zrasel.
 Mračna votlina s temačnim je vhodom in strmim dostopom,
 vendar po njem je z jekleno verigo za sabo privlekel
 Kerbera hrabri Tirintčan, čeprav se močno je upiral,
 saj so slepili ga žarki bleščeči in dnevna svetloba.
 Kakor bi stekel bil, trikrat zalajal je besno in zrak je
 z laježem svojim napolnil, a hkrati je s slino, vso belo,
 polja zelena oškropil. Menda so se sline zgostile,
 potlej ko v plodni in rodni so zemlji dobile še hrane,
 vzklike so, slednjič dobile moči so škodljivo strupene.

410

Aconitum, venenum Cerberi (7.408–417)

Ker se ta zel trdoživa razrašča v skalovju ob mejah,
 kmetje »omej« so ji dali ime. Po zvijačnosti žene
 zvarok je sinu, kot bil bi sovražnik, sam oče Ajgej dal.
 Nič ni slutil Tezej, po ponujeni čaši je segel,
 vendar je oče na slonokoščenem ročaju pri meču
 grb rodbinski opazil in zbil izpred ust mu je čašo.
 Ona ušla je pred smrtjo v megli, ki jo čar je povzročil.

420

Oče je res bil vesel, ko ostal mu je sin pri življenju,
 vendar je ves bil iz sebe ob misli, da v zadnjem trenutku

zlahka neznanski zločin bi zgodil se. Zato na oltarjih
 žgalne je žrtve bogom prinašal, sekire so volom
 sekale mastne vratove, rogove pa trak je ovijal.
 Res, menda Erhetidom dotlej ni bolj slavnostno svetil 430
 dan še noben kakor ta. Starešine in ljudstvo obenem
 vsi so slavili in z vinom navdušeni zraven so peli:
 »Tebi, veliki Tezej, se Maraton v en glas je čudil,
 kretskega bika si sam ugnal in kri mu iztočil;
 tvoje je delo in dar, da je varen pred veprom, ko orje,
 kmet kromionski, in svet v Epidavru je videl, kako si
 sina Vulkanovega, kijenosca, končal in uničil.
 Breg Kefisov je videl, ko strl si strašnost Prokrusta,
 smrt Kerkionovo zrla je Cererina Elevzina.
 Padel je Sinis, ki svojo veliko je moč le zlorabljal, 440
 debela ukrivljjal in smrekam vrhove do tal upogibal,
 potlej pa spuščal, da s tem so na daleč letela telesa.
 Pot k Alkatoji, tja v Lelegov mesto, je prosta, kar padel
 Skiron je: roparjevih razmetanih kosti ni hotela
 zemlja sprejeti, nato pa jih morje ni maralo vzeti,
 dolgo je vse premetavalo, dokler baje ni strčila
 starost v čeri jih – in Skiron še zdaj je tamkaj v imenu.
 Če bi vse tvoje zasluge prešteli in zraven vsa leta,
 let bi premalo bilo za junaštva. Zatorej, prehrabri,
 v tvojo proslavo smo zbrani in pijemo v tvojo opombo!« 450
 Ljudstvo je vzklikalo v strinjanju hrupnem, da ves je odmeval
 dvorec kraljevski, in z njim vse mesto je plalo v veselju.

Spopad med Kreto in Atenami

Toda kot ni je nikoli neskaljene sreče, ki ne bi
 skrb ji nobena veselja grenila, Ajegej se ni mogel
 prav od srca veseliti, ko sin se mu končno je vrnil.
 Minos napad je pripravljjal. Z vojščaki je bil in z ladjevjem
 silno močan, a močnejša bila je očetova jeza,
 ko Androgéjevo smrt maščevati je hotel z orožjem.
 Preden je v boj šel, si našel prijateljsko raje pomoč je, 460
 kjer je slovel kot mogočen, z brodovjem je hitrim tja jadral.
 S tem je pridobil Anafo in astipalejsko ozemlje
 (z dano obljubo Anafo in Astipalejo z orožjem);
 dalje še Mikonos nizki in Kimola glinasto grudo,
 Siros, kjer timijan raste, in ravni Serifos in slednjič
 marmorni Paros in Sifnos, ki Arna nekoč ga brezbožna,

željna zlata, je izdala. Ko svoje zlato je dobila,
 ptica postala je, takšna, ki ljubi še danes zlatnino,
 črnih je nog in s črnim je perjem pokrita kot – kavka.

Toda Oliar in Didima, Tenos in Andros in z njimi
 Giar ter plodni Peparet, ki mastnih oliv je prepoln, 470
 knosoškim ladjam pomagali niso. Na levo od tod je
 šel v Ojnopijo zdaj Minos, takrat posest Ajakidov.
 Starim bila Ojnopija je, vendar po materi svoji
 Ajak Ajgina ji dal je ime. Tedaj je pridrla
 množica ljudstva, da tolikšne slave moža bi spoznala.
 Šel je takrat Telamon mu naproti, Pelej, ki je mlajši
 bil od njega, in z njima je Ajakov tretji sin Fok šel.
 Tudi sam Ajak prišel je počasi, starostno betežen,
 in ga povprašal, kaj neki je vzrok, ki ga k njim je privedel.
 Spomnil se žalosti svoje po sinu je, trpko zavzdihnil, 480
 potlej pa le odgovoril vladar sto mest in mu rekel:
 »Prosim, pomagaj mi v boju za sina, pridruži pohodu
 svete se vojske, ki z njo zadoščenja ubitemu iščem.«
 Vnuk mu Asopov odvrnil je: »Prošnja ta tvoja zaman je,
 tega storiti ne moremo, saj smo v prijateljski zvezi
 z mestom Kekropovim bolj kot kdorkoli: to naš je dogovor.«
 Žalosten Minos odšel je in rekel: »Drago ga boš plačal,
 ta svoj dogovor!« Pa vendar se raje zatekel je h grožnjam,
 kakor začel z njim vojno, da ne bi že tu bil ob čete.
 Še z Ojnopije obzidja lahko s pogledom bi spremljal 490

Cephalus et Aeacus (7.490–516)

liktsko brodovje, ko z vsemi razpetimi jadri priplula
 atiška ladja je in je pristala v prijateljski luki –
 Kefal se z njo je pripeljal, z njim želje domačega mesta.
 Res Ajakidi že lep čas Kefala videli niso,
 vendar so zdaj ga spoznali, mu dali desnico in v dom ga
 vzeli očetov. Ugledni junak, ki lepoto nekdanjo
 skupaj z nekdanjo možato postavnostjo še je ohranil,
 z oljčno mladiko iz svoje dežele pristopil je mednje;
 z desne in z leve sta zdaj kot starejšega mlajša od njega
 spremljala Klit in But – oba sinova Palanta.

500

Ajginska kuga

Ko so vstopili in onadva prva sta spregovorila,
 Kefal sporočil je želje Kekropcev. Iskal pomoči je,
 ki so jo dolžni bili, tak bil je očetni dogovor,
 ter še dodal, da Ahajo bi vso rad Minos pridobil.
 Ko je zaupano stvar z zgovornostjo dalje sporočil,
 Ajak, z levico oprt na žezla ročaj, mu je rekel:
 »Nič pomoči ne prosite, vzemite jo raje, Atenci,
 ne da pomišljaj bi količkaj kdo, odpeljite kot svoje
 čete, pripravne za boj, in vse, kar premore naš otok.
 Nič nam ne manjka, vojakov dovolj je za nas in za druge.
 Hvala bogovom, da v srečnem smo času, težko te zavrnem!«
 »Naj še naprej bo tako,« mu odvrnil je Kefal, »in v mestu
 tvojem množi naj se ljudstvo! Ob svojem prihodu vesel sem
 gledal mladino postavno, bila je enake starosti,
 vsa mi prišla je naproti. Pa vendar pogrešal sem mnoge,
 ki sem jih videl nekoč, ko tedaj ste sprejeli me v mestu.«
 Ajak je vzdihnil in z žalostnim glasom tako spregovoril:
 »Žalosten bil je začetek, a boljša sledila je sreča.
 O da brez onega zdaj le o tej govoriti bi mogel!
 Zdaj po vrsti vam vse bom povedal, ne bom pleteničil;
 prah in kosti so, ki manjkajo zdaj in se ti jih spominjaš.
 Kaj vse z njimi je moja država tedaj izgubila!
 Strašno je kugo nad ljudstvo iz jeze poslala Junona,
 saj sovražila je kraje z imenom po tekmici njeni.
 Dokler se zdelo to zlo je naravno in nismo poznali
 vzroka pogubne morije, preganjali stvar smo z zdravilstvom,
 vendar pomoč je bila zaman, ker je smrt zmagovala.
 Najprej nebo je na zemljo pritisknilo goste oblake,
 potlej je v temi pritisknila zraven moreča vročina.

510

520

Štirikrat luna iz krajev postala je polna in polna 530
 štirikrat spet je pojemala, slednjič povsem se prikrila;
 ves čas vroči je jug smrtonosno nam pihal nad nami.
 Da, v studence in jezera vsa prišla je gniloba,
 tisoči kač so lezli po poljih, od vseh zapuščenih,
 vodo so s strupom nevarnim takrat povesod nam kalile.
 Moč nenadne bolezni smo najprej zaznali, ko psi so
 crkali, ptiči in ovce, govedo in divje živali.
 Čudil nesreči se kmet je, ko močni so voli med delom
 padli na lepem po tleh in mu sredi razorov ležali.
 Ovcam, ki z žalostnim blejanjem zdaj so postavale v čredah, 540
 sama od sebe je volna odpadla, telo pa slabelo.
 Iskremu konju, ki v dirki nekoč si pridobil ime je,
 ni za palme bilo in pozabil na staro je slavo,
 v hlevu pri jasliah je ječal in čakal neslavnega konca.
 Veper ni več besnel in jelen ni nogam zaupal,
 tudi medvedje več niso napadali močne govedi.
 Vse je povesod oslabelo, po gozdih, po njivah, po potih,
 gnusna povesod mrhovina ozračje polnila je s smradom.
 Čudno, teh trupel se niso ne psi ne roparske ptice
 niti volkovi nikjer pritaknili – razpadla so gnila, 550
 škodila s svojim zadahom, ko širila z njim so okužbo.

Pestis Aeginae (7523–600)

Potlej napadla še z večjim pomorom uboge je kmete
 kuga, ki hkrati po hišah velikega mesta je žela.
 Najprej se drob pri človeku je vnel in skritega ognja
 znak je rdečica bila. Sledilo je dihanje težko.

Jezik je hrapav otekel in usta bila so odprta
 mlačnim vetrovom, zevaje vdihavala zoprni zrak so.
 Postelje niso in niso obleke na sebi trpeli,
 s prsmi ležali na trdih so tleh, a na tleh ohladilo
 ni se telo, nasprotno, še zemljo pod sabo je grelo. 560
 Ni je bilo pomoči, saj še same zdravnike napadla
 divja je kuga, in znanje jim ni prav nič pomagalo.
 Kolikor bližje je kdo bil bolniku in stregel skrbno mu,
 toliko prej je umrl. Ko up na rešitev odšel je,
 videli konec boleznii so svoje neznosne le v smrti,
 vdanih v usodo ni nič več skrbelo, če kje kaj koristi.
 Saj ni koristilo nič. Ob studencih, ob rekah in mlakah
 brez sramu povesod so ležali in pili, a žeja
 ni ugasnila med pitjem nikdar, le s koncem življenja.
 Marsikdo slab se ni dvignil od tam, umrl je v vodi, 570
 vendar so drugi še kar zajemali vodo in pili.
 Postelje bednikom zbujale stud so, da z njih so skakali,
 kadar pa moč jim ni dala, so z njih valili na tla se.
 Vsak je zapuščal domače ognjišče, saj kakor mrtvaški
 zdel se mu dom je. Ob vzroku neznanem neznanske boleznii
 krivdo pripisal je znanim prostorom, okolju in domu.
 Videl lahko si polžive bolnike bloditi po cestah,
 dokler so stali. Spet drugi leže so ječali na zemlji,
 v zadnjih migljajih z naporom odpirali svoje oči so,
 roke pa dvigali k zvezdam zaman na nizkem so nebu. 580
 Tukaj in tam so izdihnilii, kjer jih smrt pograbila.

Jaz? Kako mi bilo je pri srcu? Tako, da življenje
 zdaj sem sovražil, želel sem si s svojimi iste usode.
 Kamor obrnil sem svoje oči, resnično, povesod je
 ljudstvo ležalo po tleh kakor sadje nagnito, ki z veje
 pade razgibane, prav kakor želod, ki streseš ga s hrasta.
 Tukaj nasproti visoko svetišče je z dolgim stopniščem.
 Jupiter v njem se časti. Le kdo na njegove oltarje
 ni zaman prinesel kadil? Za moža jih je žena,
 oče za sina jih žgal je, a kolikokrat že med prošnjo, 590
 ne da bila bi uslišana, mrtvima v njunih rokah so
 našli še nekaj kadila, ki nista ga zmogla več vsuti!
 Kolikokrat so junce privedli v svetišče; ko molil
 tam svečenik je in vino jim vlival pri tem med rogove,
 ti so se zgrudili, kot bi jih kdo nenadno potolkel!
 Jupitru sam žrtvoval sem takrat za državo in zase
 in za trojico sinov, ko je žrtev zamukala strašno

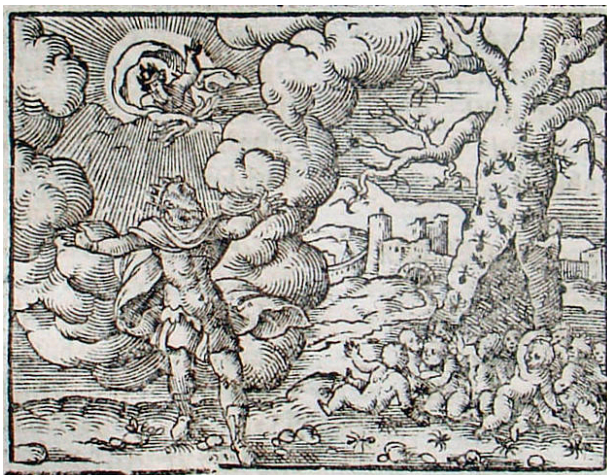
ter se naenkrat zvrnila. Še preden jo kdo je zabodel,
 že so nastavljene nože ji kaplje krvi oškropile. 600
 Pravega stanja in volje bogov se ni dalo razbrati
 niti iz črev, ker grozna bolezen še drob je zajela.
 Trupla iztegnjena videl sem tam ob svetišču pred vrati,
 videl, da smrt bi strašnejša bila, jih pred samim oltarjem.
 Mnogi z vrvjo so si vzeli življenje, da strah so pred smrtjo
 s smrtjo pregnali; grozečo usodo so s tem prehiteli.
 Trupel več niso po šegi v pogrebni sprevedu nosili,
 vrata premajhna bila bi za toliko takšnih sprevedov.
 Ena na tleh so nepokopana, spet druga so v ognju
 brez spoštovanja, povsod si videl pretep za grmade,
 trupla mrličev so večkrat kar v tujih plamenih zgorela. 610
 Ni ga bilo, ki bi jokal za njimi, povsod so blodile
 duše otrok, mladine in starih ter bridko tožile.
 Ni bilo prostora za grob ne lesa za grmade.

Nastanek Mirmidoncev

Tolikšen vrvež nesreče prevzel me je zdaj, da sem vzkliknil:
 »Jupiter, res, če ni lažna beseda, da ti si Ajgino,
 hčerko Asopovo, ljubil, če tega se res ne sramuješ,
 da si moj oče postal, potem prisluhni tej prošnji.
 Daj mi vse moje nazaj – sicer pa še mene v grob spravi!«
 Z bliskom je bog mi znamenje dal in z ugodnim grmenjem. 620
 »Sprejem,« sem rekel, »in prosim, da znamenje tvoje bi zame
 srečno bilo! Ker ti si ga dal, po njem ti zaupam.«
 Bil sem slučajno tik redkega, Jupitru svetega hrasta,
 ta iz želoda dodonskega zrasel v košato drevo je.
 Tukaj opazil sem mravelj spreved, iskale so hrano,
 breme veliko in težko nosile v neznatnih čeljustih,
 svoje poti se držale so v hrapavi hrastovi skorji.
 Množici tej sem se čudil in rekel: »O, oče predobri,
 toliko daj mi ljudi in napolni izpraznjeno mesto!«
 Hrast se visoki je stresel v brezvetrju, veje razgibal 630
 in zašumel, da mráz in strah spreletela sta ude,
 vstali pokonci lasje so. Vseeno sem zemljo poljubil,
 potlej še hrast. Nič nisem nikomur priznal, da kaj upam,
 upal pa sem in upanje z željo si v srcu ohranil.
 Noč je prišla. Ker utrujen sem bil od skrbi, me objel je
 spanec – in isti mi hrast pred očmi je bil, isto obljubljal;
 toliko mravelj imel je na vejah, še vedno drhtečih,

le da so stresale množico delavk na travnik pod sabo.
 Tam so na lepem in vidno postajale večje in večje,
 dvigale s tal se, že s trupom vzravnanim so stale pokonci,
 mršavost vsa je izginila, z njo je izginilo tudi
 nog odvečno število, izginila črna je barva,
 hkrati so njihovi udje dobili človeško obliko.

640

Ortus Myrmidonum (7.622–642)

Sen je prešel. Na sanje nič nisem dal buden, le tožil
 to sem, da ni pomoči pri bogovih. Tedaj pa neznanski
 hrup je v dvorcu nastal, kot bi slišal človeške glasove –
 teh sem se prej že odvadil. Ko menil sem znova, da sanjam,
 glej, Telamon prihitel je in v vratih odprtih zaklical:
 »Oče, kar z mano, in videl boš več, kot bi upal in čakal!«
 Šel sem in takšne ljudi, kot sem mislil, da gledam jih v sanjah,
 vse sem tedaj takoj prepoznal in gledal pred sabo –
 zbrani so vsi prišli, da pozdravijo svojega kralja.
 Jupitru brž žrtvoval sem, nato državljanom sem novim
 mesto dodelil in njive, ki proste bile so po prejšnjih.
 Dal sem ime jim Mravljaki, da nisem rodu jim zatajil.
 Videl si njih telesa; značaj, ki so prej ga imeli,
 zdaj imajo še vedno, so skromni in vztrajni pri delu,
 tudi podjetni, če kaj pridobijo, to shranijo varčno.
 Ti, ki so iste starosti in hrabrosti, pojdejo s tabo,
 brž ko se vzhodni bo veter, ki sem te je srečno prinesel,
 vzhodnik ga namreč prinesel je, »v južnega spet bo spremenil.«

650

660

Kefal in Prokra

S temi in zraven še z drugimi zgodbami dan so prebili,
 dolg, kot je bil; na koncu, ob mraku, so sedli k večerji,
 spat pa so šli z nočjo. Ko vstalo spet zlato je sonce,
 vzhodnik še vedno je pihal in jadrom povratek je branil.
 H Kefalu šla sta sinova Palantova (bil je starejši),
 Kefal pa z njima obema nato se je h kralju namenil.
 Kralj je tedaj še počival in trden ga sen je objemal.
 Ko so prišli, jih je Fok, sin Ajakov, s praga pozdravil,
 ker Telamon in pa brat sta zbirala moške za vojsko.

Fok nato je v notranje prostore in v lepo dvorano
 peljal Kekropce in z njimi se tam še sam je usedel. 670
 Brž je opazil, da Ajolov vnuk iz lesa, ki neznan je,
 kopje drži – in še to, da na kopju je zlata konica.
 Kmalu po nekaj besedah se sam je oglasil in rekel:
 »Gozd veseli me in lov na zverjad veseli me, a vendar
 zgolj ugibam, iz kakšnega neki lesa je to kopje.
 Če bi bilo jesenovo, les bi rdeče rumen bil,
 če bi bilo pa drenovo, grč kaj več bi imelo.
 Nič ne vem, od kod je; oči še nikjer in nikoli
 lepšega kopja metalnega niso uzrle od tega!« 680
 Eden od bratov aktajskih povzel je besedo in rekel:
 »Res, a še bolj od lepote je krasna njegova priročnost!
 Vse zadene, v karkoli pomeri, in ne le slučajno,
 tudi kar samo se vrne krvavo, in ne da bi ponj šel.«
 Mladi Nerejec nato šele vse je izvedeti hotel,
 kje in zakaj ga dobil je in kdo mu tak dar je poklonil.
 To, kar je hotel, je Kefal povedal, čeprav mu težko je
 pravil, za kakšno ga ceno dobil je, in sprva je molčal,
 žalosten v mislih na ženo zgubljeno, potem pa je v solzah
 le dejal: »Sin boštva, to kopje – le kdo mi verjel bi – 690
 sili me v jok. Še dolgo me bo, če dolgo usoda
 da mi živeti. Uničilo drago je ženo in mene.
 O, da ga ne bi nikdar in nikoli dobil za darilo!

Prokra bila je, če kdaj si kaj več o Oritiji slišal,
 sestra Oritije, tiste ugrabljenke; če bi primerjal
 njun značaj in lepoto, bi vsekakor Prokra se zdela
 vrednejša te ugrabitve. Njo dal Erehtej mi je v zakon,
 z njo me ljubezen združila je, srečen sem zdel se in bil sem.
 Bil bi tudi še zdaj, če to bi bogovi hoteli.

Drugi je mesec po svatbi bil, sam sem jelenom rogatim mreže nastavljal; takrat me videla s samega vrha gore Himet, ki vedno cveti, je Zora, ki zgodaj že je pregnala temo in me vzela, čeprav sem se branil. Ne da bi žalil boginjo, resnico povedati moram: kakor imela prelepa je roznata lica, kot vidiš zjutraj ob svitu in vidiš zvečer, ko jih kaže pred mrakom, kakor uživa le nektarsko roso – jaz Prokro sem ljubil, Prokra bila mi je v srcu in Prokra na ustnicah mojih. Pravil o svatbi sem zdaj, o združitvi in mladem zakonu, pravil o prvi zvestobi, ki z njo prelomiti ne da se.

700

710

Aurora Cephalum cupit (7.700–713)

Besna boginja je rekla: »Ne javkaj mi več, nehvaležnej, Prokro imej! A če duh moj preroški kaj ve in ne laže, še boš želel, da je ne bi imel!« In je proč odvihrala. Ko sem se vračal, besede boginjine nosil sem v sebi. Zbal sem se. Kaj, če je žena zavrgla zakonsko zvestobo? Njena lepota in njena mladost sta budili mi misel, da je nezvesta; a njen značaj mi je branil verjeti. Vendar ko misli sem te se ogibal, mi zgled je prestopka tista bila, ki od nje sem prihajal: ljubimci smo v strahu. Kar me je grizlo, sem sklenil dognati, in ženino čistost hotel premamiti s kakšnim darilom. Še Zora krepila mojo bojazen je, zdaj spremenila je mojo zunanost. Spet odšel sem v Atene Paladine, vstopil neznanec v lastno sem hišo, ki čista bila je, brez sleherne krivde, v strahu in v skrbi edino, ker bil gospodar je ugrabljen.

720

Tisoč zvijač sem porabil, da komaj prišel sem do Prokre.
 Ko sem jo videl, strmel sem in skoraj takrat bi opustil
 misel na to preizkušnjo zvestobe. Težko sem se vzdržal,
 vendar prikrih sem resnico, poljubil je nisem, kot šlo bi.
 Žalostna vsa je bila, a vendar še v žalosti mogla 730
 biti nobena ni lepša od nje v hrepenenju po možu.
 Zdaj pa, Fok, si predstavljaj vso njeno resnično lepoto,
 če ji tako zelo je še bridka pristajala žalost!
 Kaj bi sploh pravil ti, kolikokrat sramežljivost je njena
 moj poskus zavrnila in kolikokrat mi je rekla:
 »Jaz se za enega hranim, kjerkoli že je, in ga čakam!«
 Komu razsodnemu tak bi dokaz ne zadoščal v zvestobi?
 Meni pa ni bil dovolj in v svojo sem škodo boril se,
 ko ji za noč sem ponujal bogato plačilo in končno
 z višanjem zneska uspel. Začela je omahovati. 740
 Vzkliknil sem: »Vdaja se, kriva je! Jaz kot prikriti ljubimec
 bil sem pravi tvoj mož; zdaj pričam, kako si nezvesta!«
 Nič ni rekla na to, le sram jo bilo je in tiho
 zlega moža je in hišo nevarno takoj zapustila.
 Name razsrjena moške je vse sovražila, odslej je
 sama blodila po gorah, predana Dianini službi.
 Ko sem tako zapuščen bil, tedaj me še hujši je ogenj
 žgal do kosti, odpuščanja sem prosil in krivdo priznal sem,
 češ, na enak način jaz sam bi podlegel skušnjavi,
 ko bi mi kdo ponudil darove v podobnem obsegu. 750

Cephalus et Procris (7.747–756)

Ko sem ji vse priznal in je ona žalitev vrnila,
 z mano odšla je domov in v slogi odslej sva živela.
 Poleg tega, kot bi majhen bil dar, ko se sama je dala,
 dala mi v dar je še psa, ki njej ga je prej prepustila
 Kintija in ji dejala: »Vse druge prehitel bo v teku!«
 Hkrati mi dala je kopje, ki vidiš, da v roki imam ga.
 Kaj se je s prvim darilom zgodilo, sedaj me sprašuješ?
 Čudo poslušaj in sam se zgodbi izredni boš čudil!

Tisto uganko, ki starih nihče ni znal je rešiti,
 rešil je Lajev otrok; obležala je vešča v globini, 760
 ne da bi kdaj še mislila kaj na svojo dvoumnost.
 Kmalu nad Tebe aonske še drugo je zlo prihrumelo
 [Temida blaga ničesar ne pušča brez kazni ustrezne],
 mnogi od tamkajšnjih kmetov ob mnogo, premnogo živine
 spremljali v strahu nekakšno so zver. Mladenci bližnji
 tja smo prišli in omrežili hitro prostrano smo polje.
 Urna je zver preskočila v lahkotnem zaletu vse mreže,
 tudi prek zank lanenih, visoko postavljenih, šla je.
 Psi so spuščeni ji zdaj sledili, a ona pred njimi
 tekla je, vsem se izmikala, nič počasneje kot ptica. 770
 Vsi so glasno kričali, češ, tudi še jaz izpustim naj
 svojega Lajlapa (takšno ime je imelo darilo).
 Sam si že sneti je vrv poskušal in z vratom jo vlekeli.
 Komaj je bil izpuščen, že vedeti nismo več mogli,
 kje je, le prah izpod nog še topel je kazal sledove,
 videli nismo ga več. Hitrejše od njega ni kopje
 niti svinčenka, ki proč odleti, ko jo vržeš z jermenom,
 niti puščica, ki gortinski lok lahkotno jo sproži.
 Sredi širokega polja kot stožec se dvigal je griček,
 nanj sem se vzpel in z njega ogledal to svojsko si tekmo. 780
 Zdaj se je zdelo, da zver je ujeta, in zdaj, da ugrizu
 srečno se spet je ognila; ker nikdar pretkanka bežala
 v ravni ni smeri, je hlastnega varala zasledovalca
 v krogih hiteč in v ovinkih, da ne bi ujel je sovražnik.
 Zdaj je bil blizu, vstric nje je tekeli in kot bi jo držal,
 vendar je ni, po praznem ozračju nenehno hlastal je.
 S kopjem sem hotel pomagati, a ko vihtel sem ga v desni
 in bi še prste rad vtaknil med jermen, drugam sem pogledal.
 Ko čez trenutek obrnil oči že spet sem za njima,
 tam sredi polja sem, čudno, zagledal dva marmorna kipa: 790
 eden je tekeli, tako se je zdelo, in drugi je lajal.
 Da bi ostala oba nepremagana v tekmi hitrostni,

hotel je bog, če bog kateri tako je pomagal.«
 To je dejal in utihnil. »A česa zdaj krivo je kopje,«
 vprašal je Fok – in Kefal o njem je tole povedal:

»Žalost se moja je, Fok, začela z veseljem. O njem ti
 najprej govoril bom. Rad spominjam presrečnega časa,
 Ajakov sin, izza prvih se let, ki sem res jih preživel
 srečen ob ženi, kot ona je srečno živela ob možu.
 Vezala naju s skrbjo je vzajemno zakonska ljubezen. 800
 Ona bi niti za Jupitra mene ne dala v ljubezni,
 jaz bi se drugi ne vdal, še Veneri ne, ko prišla bi.
 Isti je plamen enako razvnel se v najinih prsih.
 Komaj posvetilo sonce je s prvimi žarki v vrhove,
 že sem v gozdove odpravil se sam na lov kot mladenič;
 s sabo ne hlapcev ne konj nisem hotel ne psov ostrovohih,
 nisem dovolil, da mreže vozlate bi nesli za mano.
 S kopjem sem varen bil. Ko pa desnici bilo je zadosti
 lova krvavega, šel poiskat sem hlad si in senco
 s sapo prijetno, ki vela je tam iz mrzle doline. 810
 Sredi vročine sem sapice lahke želel in jo čakal,
 to mi je bil edini počitek po hudem naporu.
 Še se spominjam, kako sem jo klical: »O sapica, pridi,
 božaj prijetno mi nedra v pomoč in veselje, kot delaš,
 kadar bi rada pregnala vročino, ki žge me kot ogenj!«
 Ker je usoda hotela tako, sem navadno dodajal
 druge igrive besede: »Velika naslada si moja,
 ti me krepčaš, da, ti me poživiljaš, edina si razlog
 temu, da ljubim gozdove samotne, kjer dih tvoj prijetni
 vedno in željno sprejemam z odprtimi svojimi usti.« 820
 Moje dvoumne besede nekdo je poslušal in menil
 v zmoti je svoji, da sapica ta, ki jo venomer kličem,
 nimfa je; bil je povsem prepričan, da nimfo sem vzljubil.
 Hitro z domnevano krivdo ovadit predrzno me šel je
 k Prokri in vse ji v šepetu povedal, kako me je slišal.
 Prelahkoverna je stvar ljubezen. Nenadoma vtem je,
 ko ji je pravil vse to, omedlela in padla, nato se
 spet je zavedela, vpila, kako jo usoda sovraži.
 Zdaj je tožila nad varanjem, zdaj ob domnevni se krivdi
 bala je, česar nikjer ni bilo – imena brez bitja, 830
 žalostna vsa in nesrečna, kot šlo bi za tekmico pravo.
 Vendar je večkrat med upom zdvomila, češ, vse je pomota,
 ni verjela ovadbi, da z njo bi moža obsodila,
 dokler o krivdi njegovi se ne bi prepričala sama.

Drugega dne, ko je Zora pregnala že noč, sem napotil
 zopet se v gozd in ko lov je uspel, sem slednjič zaklical:
 »Sapica, pridi, utrujenost mojo preženi!« – Bilo je,
 kot bi med svojim klicanjem zaslišal nenadoma vzdihe,
 vendar ponovil sem: »Pridi, premila!« Ko zdaj je nalahno
 listje odpadlo nekje zašumelo, sem menil, da zver je, 840
 hitro sem kopje begotno zagnal tja v smer proti šumu.
 Res sem zadel – bila pa je Prokra, ki z rano na prsih
 »Joj mi!« je vzkriknila. Ko sem po glasu spoznal, da je žena
 moja prezvesta, ki vpije, kot blazen za glasom sem planil.
 Komaj še živo v obleki, s krvjo oškropljeni, sem našel,
 ko je, gorje mi, iz rane poskušala dar svoj izvleči.
 Rahlo z rokami sem dvignil telo, ki bilo mi je dražje
 kakor pa moje, odpel ji obleko na prsih, obvezal
 strašno ji rano in skušal ustaviti kri ter jo prosil,
 naj ne umre, naj nikar ne zapušča me zdaj kot zločinca. 850
 Brez moči, med umiranjem, tole v slovo mi je rekla:
 »Vdano, ponižno pri zvezi zakonski te najini prosim,
 prosim pri vseh bogovih nad nama, pri svojih in tudi,
 če sem kaj dobrega kdaj ti storila, te prosim pri tem še,
 zdaj, ko umiram, ter še pri ljubezni, ki v smrt me je gnala –
 glej, da ne boš za menoj si te Sapice v zakon pripeljal!«
 To mi je rekla. Tedaj sem spoznal, šele zdaj ji pojasnil
 zmoto v imenu; a kaj je koristilo to pojasnilo?
 Zadnje moči je s krvjo izgubila in že omahnila.
 Dokler je gledati mogla, je gledala mene, potem pa 860
 vame izdihnila dušo nesrečno na mojih je ustih.
 Vendar umrla je mirno, kot videl sem, z vedrim obrazom.«

Cephalus uxorem necat (7.835–865)

To jokajočim junak je v solzah povedal, ko Ajak
z dvema sinovoma zdaj se približal je z vojsko nabrano,
vso v orožju in silno, ki Kefal naj vzel bi jo s sabo.

Osma knjiga

Minos, Nis in Skila

Že je Danica preganjala noč in odgrinjala dan je, vzhodnik je nehal in že so se vzpenjali dežni oblaki, jug je ugodni zapihal, da mogli domov so odpluti Kefal in Ajaka vojska. Ker jadrani srečno vso pot so, preden so mislili, že v zaželeni pristan so zapluli. Minos je v času, ki vmes je minil, pustošil z vojniki vso lelegejsko obalo, uničil je vse in je sile svoje vojaške zdaj skušal v Alkatovem mestu, kjer vladal Nis je, ki tam na temenu mu v vsej častitljivi sivini rasel škrlatnorus koder je, jamstvo za močno kraljestvo.

10

Minos Nisum petit (8.6–80)

Šestič že luna kot krajec je vzhajala, vendar še vedno sreča je bojna kolebala; dolgo že zdaj med obema letala Zmaga je, vsa neodločna, na svojih perutih. Dvorca kraljevskega stolp se je dvigal ob zvočnem obzidju, kjer nekoč Latonin je sin, kot so rekli, odložil liro bleščečo; njen zvok od takrat še v zidu ostal je. Večkrat tja gor se je v miru povzpela Nisova hčerka, kamenčke drobne metala na zid, da nato je odmeval. Tudi med bojem navadno se večkrat povzpela na stolp je, gledat dol z njega, z višine, spopade grozotnega Marsa. Že je poznala način bojevanja, imena veljakov, konje, orožje in njihovo nošo in toke kidonske,

20

vendar pa bolj kakor to je vedela, kdo poveljuje,
 sin Evropin. Strmela je bolj, kot bilo bi ji treba.
 Minos po njenem je mnenju bil lep, naj je nosil na glavi
 bodisi šlem s perjanico bodisi takšen iz usnja,
 bodisi ščit je imel iz zlata, češ, res mu pristaja.
 Kadar pokrčil je roko in vitko z njo kopje zagnal je,
 spretnost njegovo in moč je mladenka hvalila – in kadar
 puščico dal je na lok široki in lok je napenjal, 30
 res, takrat bi prisegla, da Fojb je, ko proži strelice.
 Kadar si snel je šlem in pokazal obraz in v škrlatu
 jezdil je belca, ki bil čez sijajni je hrbet pogrnjen
 s pisanim blagom, ter gobec razpenjeni krepko mu brzdal,
 komaj se sploh je obvladala, komaj bila še prisebna
 Nisova hči je, tedaj blagrovala je kopje kot srečno,
 saj se ga on je dotikal, in prav tako je hvalila
 vajeti konjske, češ, srečne so, v roki bile so njegovi.
 Rada bi svoje korake med vojsko sovražno ravnala,
 s stolpa visokega vrgla se mednje, v sam knosoški tabor, 40
 ali kar sama odprla sovražniku vrata železna
 ali karkoli že hotel bi Minos. Ko tam je sedela,
 gledala bele šotore diktajskega kralja, je rekla:
 »Naj bom vesela? Naj tožim? Ugibam in gledam, ko bije
 boj se nesrečni; boli me, da on, ki ljubim ga, Minos,
 moj je sovražnik. Kako naj sicer ga sploh bi spoznala,
 brez te vojne? Razmišljam, če mene imel bi za talko,
 z vojno lahko bi prenehal, poroštvo za mir bi mu dala.
 Da, če je takšna bila, ki je tebe rodila, prelepi,
 kakršen ti si, ni čudno, da bog se je zanjo navdušil. 50
 Trikrat bi srečna bila, če s perutmi po zraku bi mogla
 v knosoški tabor spustiti se, tam pa stopiti pred kralja.
 Kdo sem, bi rekla, razkrila ljubezen, vprašala, za kakšno
 dal bi dobiti se ceno – samo da ne bi zahteval
 zase očetnega mesta, ker upu na zvezo zakonsko
 rajši odrečem se, kot da postanem sedaj izdajalka,
 tudi če večkrat premaganim blag zmagovalec koristi.
 On se pravično bojuje zato, ker izgubil je sina,
 v svoji pravici močan in močan, ko z orožjem jo brani.
 Čaka nas, mislim, poraz. Takrat, ko takšen bo konec, 60
 naj bi ga v mesto, kjer bivam, peljala zgolj vojska njegova,
 ne pa ljubezen? Pač lažje tako bi takoj in brez klanja
 zmagati mogel in ne da bi moral še kri žrtvovati,
 jaz pa ne bi se bala, da v prsi kdo rani te, Minos.
 Vendar pa – kdo bi bil divji brezvestnež, ki kar zanalašč bi

kopje nemilo si upal predrzno nameriti vate?«
 Všeč ji nakana bila je in misel, da sebe in dom bi –
 tega kot doto – predala in vojni napravila konec.
 Toda da nekaj želiš, je premalo. »Pri vходу je straža,
 ključe od vrat pa le oče ima in nesrečnica njega
 najbolj bojim se, ker on mi ovira izvedbo načrta. 70
 O, da bila brez očeta bi, dajte, bogovi! Pa saj si
 bog je vsak sam! In prošnjam lenuhov še Sreča nagaja.
 Druga, ki taka bi strast jo razvnela, že davno z veseljem
 vse bi uničila, kar bi ljubezni na poti ležalo.
 Toda zakaj naj katera bila bi močnejša od mene?
 Iti med meče si upam in ogenj, a tukaj ni treba
 niti med meče ne v ogenj, le koder očetov mi manjka.
 Dražji je kakor zlato, škrlatni me koder osreči,
 z njim bom slednjič lahko uresničila svoje načrte.« 80

Scylla patrem prodit (8.81–100)

To govorila je. Že se zgrnila je noč, ki najbolje
 hrani ljubezen, s temo se pogum ji krepil je in rasel.
 Brž ko zavladal je mir, ki prsi človeške uspava,
 vse utrujene reši jih dnevnih skrbi in naporov,
 tiho je šla v očetovo sobo in (joj, hudobija)
 koder usodni očetu odrezala. S plenom zločinskim
 šla je skoz vrste sovražne, v zaupanju v lastno početje 88
 h kralju prišla. Kar zdrzil se je. In ona je rekla:
 »Danes mi pot svetuje ljubezen. Kralj Nis je moj oče,
 Skila sem, glej, domovino in dom ti rodni izročam. 90
 Nič ne zahtevam za to razen tebe. V poroštvo ljubezni

vzemi ta koder škrlatni. Ne misli, da dajem ti koder,
 z njim ti dajem očetovo glavo!« Z zločinsko desnico
 dar mu nudila je. Minos je njeno ponudbo zavrnil,
 ves se zgrozil nad groznim dejanjem in tole ji rekel:
 »Naj te bogovi, ti našega časa sramota, z obličja
 zemlje pospravijo, naj ti odrečejo kopno in morje!
 Jaz pa dopustil ne bom, da v Jupitra zibko, na Kreto,
 tja, kjer je moja oblast, bi prispela kdaj takšna gnusoba! 100

To je dejal in s premaganci sam se pravično pogodil,
 Slednjič je svojim velel odvezati ladje v pristanu,
 ladje z bronanim okovjem, napolnjene z moštvom veslačev.
 Skila je videla ladje zapuščati njeno obalo,
 ne da poveljnik bi njeno zločinsko izdajstvo nagradil.
 Ni več prosila in jeza jo divja zgrabila je, roke
 svoje je dvignila, las razpuščenih je vpila kot besna:

»Kam pa bežiš, me zapuščaš, čeprav si dolžan mi uslugo,
 ti, ki si drag mi bolj kakor dom in ljubši kot oče?
 Kam bežiš, divjak, ko si zmagal po moji zaslugi, 110
 z mojim zločinom? Te res ni ganilo to moje darilo
 niti ne moja ljubezen in to, da vse upanje moje
 tebe oklepa se? Kam zapuščena naj zdaj se obrnem?
 V mesto domače, sedaj v razvalinah? Čeprav bi še stalo,
 moje izdajstvo ga zdaj bi zaprlo. K očetu, ki tebi
 dala sem ga? Po pravici me vsak od meščanov sovraži,
 mojega zgleđa sosedje bojijo se. Saj sem pregnana
 z vsega sveta, samo da bi Kreta bila mi odprta.

Če mi še to prepoveš in me zdaj zapustiš, nehvaležnež,
 ni te rodila Evropa, ne, divji rodil si se Sirti, 120
 tigri armenski, Haribdi, ki veter jo južni vznemirja!
 Tudi tvoj oče ni Jupiter, ta naj bi biku podoben
 mater nekoč ti zapeljal; ta zgodba o rojstvu je lažna.

[Bik resnični in divji, ki ni si našel junice]
 bik te zaplodil je. – Nis, moj oče, kaznuj me, rotim te!
 Mesto, pred kratkim izdano, veseli se moje nesreče,
 vem in priznam, zaslužila sem kazen in vredna sem smrti.
 Naj mi odvzame življenje kdo teh, ki sem prej jih žalila,
 ne pa da krivdo mi grajaš zdaj ti, ki s to krivdo si zmagal. 130

Zoper očeta in dom je zločin bil, le zate usluga!
 Res, bila te je vredna, ki divjega bika prešuštna
 v lesu je skrita prevarala, z njim pa pošast zanosila.
 So ti prišle do gluhih ušes te moje besede?
 Ti jih nemara pred tem je veter, ki žene ti ladje,

vse v praznino razpihal in sploh me ne slišiš, brezvestnež?

Da, nič čudnega ni, da Pasifaja rajši imela
bika je kakor pa tebe, ki mnogo si, mnogo bolj divji!
Joj mi, nesrečnici! Proč hiti in val pod udarci
vesel buči. Že mene in naše ozemlje zapušča.

Nič ti ne bo pomagalo, da moje usluge pozabljaš,
ti me ne maraš, a s tabo bom šla, zgrabila bom ladjo,
vlekel me boš preko morja!« In komajda to je dejala,
v morje skočila je, ladje dosegla, z močjo poželenja
knosoško ladjo zgrabila in spremljala nezaželeno.

140

Ko jo je oče zagledal – v ozračju je namreč že letal,
saj se je pravkar v rjavega morskega orla spremenil –
spustil se je, da visečo razkosa z ukrivljenim kljunom.
V strahu se ni obdržala ob ladji, a zrak jo med padcem,
kakor so videli, vzdržal je, morja se ni dotaknila.

Perje dobila je, s perjem postala je ptica, ki zdaj ji
ciris ime je. Ime ji je dal odrezani koder.

150

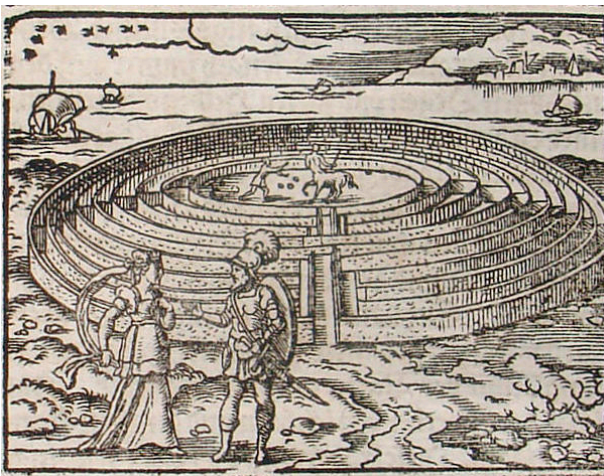

Mutatio Scyllae Nisique (8.101–151)

Minotaver in Ariadna

Ko se je Minos izkrcal in stopil na zemljo kuretsko,
Jupitru brž žrtvoval sto bikov je, dvorec kraljevski
dal okrasiti je s plenom, takoj so ga tja namestili.
Hišna sramota medtem se raznesla je, gnusno prešuštvo
matere vsem je očitno bilo po neznanskem nestvoru.
Minos je sklenil iz dvorca pošast odstraniti, zapreti

v zgradbo, ki temna bila je in z množico slepih hodnikov. Dedal, večšine graditeljske mojster preslavni, to stavbo sam je zgradil in zmešal smeri, da oko na ovinkih
160
raznih vijugastih potov bi v zmedi se ves čas motilo. Kakor se bistri Meander po frigijskih travnikih vije v toku različnem nazaj in naravnost in, kadar se sreča, vidi nasproti prihajati spet bodoče valove, pa jih k izviru in potlej spet k morju odprtemu goni – prav tako Dedal nešteto poti je zapletel, da komaj sam se je zmozel vrniti k izhodu, tako je varljiva stavba bila. In ko vanjo dvojaka, mladeniča-bika, Minos zaprl je in se aktajske krvi je nažrl
170
dvakrat nestvor že, ga tretji je žreb devetletni ukrotil. Ko s pomočjo dekleta, na klobčič si nit navijaje, našel težko izsledljiva je vrata, kar prej se nikomur ni še posrečilo, sin Ajejejev na mah je ugrabil Minosu hčerko in z njo odplul na Dijo, na otok, kjer spremljevalko je pustil na morski obali, okrutnež. Tam zapuščena je bridko tožila, dokler ni objel je Liber in vlil ji tolažbe: da čase bi vse med ozvezdjem v lesku svetila, ji s čela vzel krono je in na nebo ji iti ukazal. In vzpela se v čisti je zrak in med letom v svetle so zvezde se biseri brž spremenili, oblika
180
krona, le ta je ostala, ko slednjič so kraj svoj dosegle; ta med Klečalcem in tistim, ki Kačo drži, je na sredi.

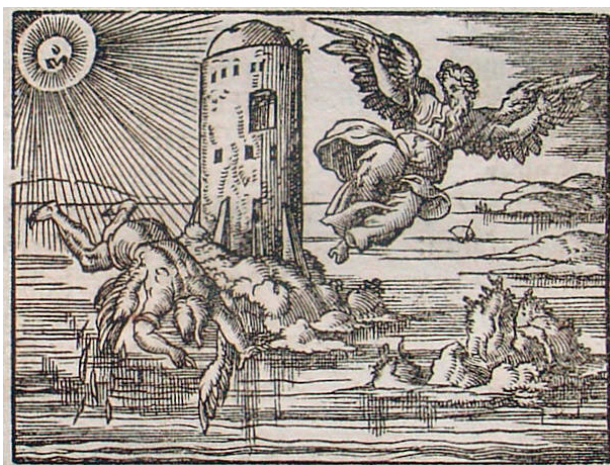

Ariadne et Theseus (8.155–182)

Dedal in Ikar

Dedal medtem je že Krete bil sit in se hkrati pregnanstva
 dolgega ves je najedel in rad domov bi se vrnil,
 morje pa zdaj mu zaprto bilo je. Zato si je rekel:
 »Tudi če zemljo in morje zapira, nebo je še prosto.
 Tod grem. Vlada naj vsemu, ozračju pa Minos ne vlada!«
 To je dejal in se vrgel v neznano umetnost, naravo
 z njo je prenovil, po vrsti polagal peresa. Začel je
 najprej z najmanjšimi, potlej pa daljša in daljša dodajal, 190
 kakor po stopnjah bi rasla. Tako iz trstik neenakih,
 zvezanih v to zaporedje, pastirska piščal je nastala.
 Srednja nato je s predivom in spodnja je z voskom povezal,
 potlej tako zložena še malo upognil, da kakor
 prave peruti bile bi. Ob njem je postajal sin Ikar,
 deček, ki s svojo pogubo se sam brezskrbno igral je.
 Zdaj je smeje se peresa lovil, ki jih veter je nosil,
 zdaj rumeni je vosek mečkal in s palcem ga gnetel,
 s svojim igranjem očeta oviral pri umnem je delu.
 Ko je začeto početje nazadnje tako le dovršil, 200
 mojster obe si peruti nadel je in stal v ravnovesju,
 z njima zamahnil po zraku in v njem se obdržal. Potem pa
 sina je brž poučil, rekoč: »Opominjam te, Ikar,
 leti le v srednji višini, ker morje bi perje zmočilo,
 če boš prenizko se spustil, a višje bi sonce ga žgalo.
 Leti zato med obema! Pa tudi Volarja ne glej mi,
 niti Medveda in ne Oriona, ki meč ima v roki.
 Mene se drži na poti!« Medtem ko za let navodila
 še je dajal, je k ramenom pripel neznane peruti.
 Med opomini in delom očetu oči so se stare 210
 vse orosile in roke zatresle. Poljubil je sina,
 kot da ne bo ga več, in že se s perutmi je dvignil,
 letel naprej, a zanj se je bal, kakor ptič za mladiča
 nežnega še, ki iz gnezda visokega v zrak ga izpelje;
 naj mu sledi, ga bodril je, in učil umetnij ga nevarnih,
 svoje peruti pregibal in hkrati na sinove gledal.
 Videl ju ribič je, tam je s tresočo trstiko ribaril,
 črednik ob palici, zraven orač, na ročici naslonjen,
 videl ju je in strmel in menil, da to sta bogova,
 saj letita po zraku. In že sta na levi imela 220
 Samos Junonin, ko Delos in Paros bila sta za njima,
 Lebint in z njim medonosna Kalimna bila sta na desni.
 Zdaj se je fant na smelem poletu začel veseliti,

pustil očetovo smer je, ker bolj pod nebo ga je vleklo,
 letel je više in tam je bližina presilnega sonca
 vosek dišeči, ki vezal peresa je, slednjič zmeščala.
 Ko se je vosek stopil, le z rokami je golimi mahal,
 vendar ni zmoget več zraka zajeti brez svojih peruti;
 z usti, povsem posinjelimi, klical ime je očeta.
 Slednjič ga morje sprejelo je, zdaj se po njem imenuje. 230
 Oče nesrečni, ki ni bil več oče, mu »Ikar« je klical,
 »Ikar moj, kje si,« je klical. »O, kje naj te, kje naj te iščem?«
 »Ikar,« ponavljal je. Zdaj je na morju zagledal peresa,
 svojo umetnost preklel in sinovo truplo pokopal.
 Slednjič ta otok dobil je ime po tam pokopanem.

Daedalus et Icarus (8.183–235)

Dedal in Perdik

Ko pa polagal v gomilo je truplo nesrečnega sina,
 vidi ga tam jerebica brbljava iz blatnega jarka,
 tleskne takoj s perutnicami, s petjem pa radost izrazi.
 Še je tedaj edina bila, poprej še neznanana,
 nekaj pred tem postala je ptica v nenehni očitek 240
 Dedalu. Njemu brez slutnje takrat izročila je lastna
 sestra potomca v pouk, ko je dvanajsto leto dosegel –
 bistrega in dojemljivega bil je duha za učenje.
 Ta je v ribi odkril hrbtenico, za zgled si jo vzel je,
 v trdo železo je vdolbel zobe in žago iznašel;
 tudi je prvi bil on, ki je v zgib dva kraka železna

strnil tako, da v enaki razdalji, če prvi le stal je,
 drugi medtem se je gibal okrog in krog je začrtal.
 Dedal zato je fantu zavidal, nato pa z obzidja
 vrgel ga sam v Minervinem gradu. Pri tem se zlagal je,
 češ da je padel kar sam. A tedaj padajočega dečka
 Palada, ta, ki ščiti umetnost, ujela je v zraku,
 s perjem obdala ga in ga tako spremenila je v ptico.
 Bistrega uma njegovega moč poprejšnja prešla je
 v noge mu in v perutnice – in tudi ime je obdržal.
 Vendar ta ptica nikjer in nikoli ne leta visoko,
 niti ne spleta med vejami v vrhu visokega drevja
 gnezda. Le nizko nad tlemi leti, vali pa le v mejah,
 saj se spominja nekdanjega padca, boji se višine.

250

Mutatio Perdicis (8.236–259)

Meleager in kalidonski merjasec

Dedal tedaj je utrujen na Etno priletel, na otok,
 kjer se je Kokal usmilil ga v prošnjah in vzel ga v zaščito.
 V tistem obdobju Atene so končno zaradi Tezeja
 nehale davek prebridki dajati. Krasili so templje
 z venci in s tem se vsi bojeviti boginji Minervi
 zahvaljevali in Jupitru zraven in drugim bogovom
 kri in druge darove in z njimi kadilo nosili.
 Hitro v vsa mesta Argolide zdaj o Tezejevi slavi
 glas je prodril in ljudstva bogate Ahaje prosila
 njega so, naj ob nevarnostih vseh velikih pomaga.

260

Kalidon ga je ponižno vznemirjen zaprosil, naj pride, 270
 tudi če tam je Meleager bil. Za prošnjo je vzrok bil
 veper, ki v službi Dianini bil je in njen maščevalec.
 Vzrok je bil to, da Ojneje je, kot pravijo, nekega leta
 Cereri žita prvine dal v dar in vina Liaju.
 Olje prinesel je v dar plavolasi boginji Minervi.
 Najprej počastil je poljskih pridelkov bogove, vsi drugi
 potlej prišli so na vrsto. A brez kadila menda so
 hčere Latonine slednjič ostali prezrti oltarji.
 Jezna prišla je k bogovom. »Za to si zaslužijo kazen,
 nepočaščena sem, nemaščevana pa nočem ostati,« 280
 rekla je in, ker prezrta bila je, je v polja Ojneju
 vepra poslala nalašč, maščevalca; sam travnati Epir
 večjih ni bikov imel, sicilski bili so še manjši.
 Močni se vrat mu je ježil, oči so krvavo žarele,
 kakor štrleča kopjišča ščetine na njem so sršele;
 hripavo krulil je stvor, čez široke so prsi mu tekle 287
 slinaste pene, vse vroče, zobje pa bili so kot slonji,
 ogenj mu šel je iz ust in pod dihom je listje gorelo.
 Setev, ki vzklija je nežno zelena, zdaj divje teptal je, 290
 zdaj po zrelem je žitu lomastil in kmetu na žalost
 v klasju uničil je up, da gumno in skedenj zaman sta
 čakala žetve, ki prej je lepo in bogato kazala.
 Grozde je težke z mladikami dolgimi tlačil in tlačil
 sad na oljki, ki vedno zelena je, lomil je veje.
 Zraven je ovce napadal, da niso ne psi ne pastir jih
 mogli braniti, goveda pa ne niti biki zdivjani.
 Ljudstvo bežalo je, več se nikjer čutilo ni varno,
 razen za mestnim obzidjem, dokler ni Meleager združil
 čete izbranih mladeničev, željnih junaštva in slave. 300
 Dvojčka sta z njimi bila, Tindarida, kot pračar je prvi,
 drugi kot jezdec slovel, in Jazon je bil, ki dogradil
 prvo je ladjo in zraven Tezej s Pejritojem dragim,
 dalje še dva Testiada, Linkej, otrok Afarejev,
 Ida okretni, Kajnej, ki takrat že ni bil več ženska,
 Levkip pogumni in suličar silni Akast in Hipotoj,
 Driant in Fojniks, Amintorov sin, in oba Aktorida,
 dvojčka, enaka na las, in prišlek iz Elide, Filej.
 Bil Telamon je še z njimi in oče junaka Ahila,
 s sinom Feretovim in pa s Hiantcem Iolajem iskri 310
 bil Evrition in z njim nepremagani v teku Ehion,
 Leleks iz Narika, in Panopej in Hilej in pa divji
 Hipas in Nestor, ki bil je tedaj še v mladeniških letih,

dalje sinovi, ki vse jih poslal je iz starih Amikel
 Hipokoont, in Penelopin tast s Parasijcem Ankajem,
 Ampikov sin bistrourni in Ojklov, pred ženo še varen,
 in Atalanta, Tegejka, okras likajskega gozda.
 Gladka zaponka ji zgoraj je spenjala vrhnjo obleko,
 skupaj je spela lase, preproste, brez vsakega krasa,
 z rame na levi je tul slonovinast visel ob telesu,
 varuh puščic, in rožljaj; in še lok je držala v levici.
 Takšna bila je oprema; obraz bi se zdel ti pri fantu
 nekam dekliški, pri kakem dekletu pa prejkone deški.
 Ko jo je videl, je v želji vzplamtel junak kalidonski,
 bogu navkljub, in prevzet od prikrite ljubezni je rekel:
 »Srečen, presrečen bo tisti, ki ta za moža ga izbere!«
 Več govoriti mu nista dopuščala čas in obzirnost,
 nanj je večji opravek velikega boja pritiskal.

320

Aper Calydonius (8.260–413)

Gozd, ki je poln bil visokih dreves in nikoli posekan,
 v ravnem začel se je, s tam je na travnike gledal položne.
 Sem prišli so možje; nekateri so mreže razpeli,
 drugi odpeli so pse in tretji za sledom stopinj šli,
 željni nestrpno že vsi, da bi srečali svojo nevarnost.
 Vzbokla dolina bila je, ki vanjo ob dežju potoki
 vodo so svojo valili, na dnu globeli pa raslo
 vrbje je gibko, tam rasla sta rogoz in loček močvirni,
 sitje je raslo in nizko trstičje pod bičjem visokim.
 Vepra od tod so pregnali in besen v sovražnikov sredo
 planil je, kot iz neurnih oblakov udarijo strele.

330

V svojem navalu pustošil je gozd in podiral drevesa, 340
 že padajoč so hreščala. Zavpili so mladci in kopja
 z lesketajočo ostjo zavihteli so s krepko desnico.
 Veper drvel je in pse je podil, če divjanju upiral
 kje se kateri je, sunil ga vstran je in s tem ga uničil.
 Kopje, ki prvi zaman ga vrgel je z roko Ehion,
 javoru zgolj je oprasnilo deblo in prasko pustilo.
 Drugo, če ne bi bilo zagnano z močjo preveliko,
 v hrbtu bi res obtičalo, kot vsem se je zdelo, tako pa
 šlo je predaleč. To kopje je Jazon zagnal, Pagasajec.
 »Fojb,« zaklical je Ampikov sin, »od nekdanj častim te, 350
 zdaj mi nakloni, da kopje zares bo zadelo, v kar merim!«
 Kolikor mogel je, bog ga uslišal je. Vepra zadel je,
 ni pa ga ranil, letečemu kopju je namreč Diana
 ost odlomila, da palica topa je v cilj priletela.
 Vzdražena zver se razvnela je, že je divjala kot strela,
 ogenj je švigal iz njenih oči, še dih je bil plamen.
 Prav kakor kamen zleti z napete vrvi na obzidje
 ali v utrjeni stolp, kjer je polno vojakov, tako je
 veper nevarni z neznansko močjo se zagnal proti mladcem,
 Evpalamóna podrl je in Pelagóna, ki krila 360
 desni sta bok. Oba so tovariši komaj rešili.
 Ni pa Enajsim, sin Hipokoóntov, se smrti izognil,
 tresel se je in hotel bežati, a že pod koleno
 veper tedaj je usekal. Na mah popustile so kite.
 Padel bi bil še Nestor iz Pila, kar tam, še pred Trojo,
 vendar si raje pomagal je s kopjem, s katerim je skočil
 hitro med veje drevesa, ki tamkaj v bližini je stalo,
 z njega pa varno sovražnika gledal, ko beg mu uspel je.
 Tam ob hrastovem deblu je zver priostrila čekane,
 z upom v tako pridobljeno orožje grozila je s smrtjo – 370
 z oklom Evritida silnega zdaj je za stegno popadla.
 Dvojčka, tedaj še ne ozvezdji, oba znamenita,
 konja sta jahala dva, ki sta bolj kakor sneg se belila,
 kopje oba pa tako sta metala, da v zraku se tresla
 ost je in vepra takrat bi ranila, če ne bi ščetinar
 v gosto zatekel se hosto, saj vanjo ni moglo leteti
 kopje in hkrati nikoder bila ni dostopna za konja.
 Šel pa za njim Telamon je, a v naglici ves neoprezen
 z nogo zadel v korenino, ob njej se spotaknil in padel.
 Že mu Pelej je pomagal na noge; na lok je Tegejka 380
 dala puščico, napela tetivo in hitro sprožila.
 Zveri trstika je hrbet oprasnila in obtičala

tam pod ušesom ter z nekaj krvi pordečila ščetine.
 Sama Tegejka pa ni se tako zelo veselila
 tega lučaja, kot sam Meléager. Prvi z veseljem
 kri je opazil menda in tovarišem svojim pokazal,
 njej pa je rekel: »Zasluzena čast junaštva te čaka!«
 Moški zardeli so, zdaj se vzpodbujali ter si dajali
 z vzkliki poguma in kopja metali brez vsakega reda.
 Vsa ta številčnost jih prej je ovirala, niso zadela. 390
 V svojo pogubo tedaj je Arkadec z dvorezno sekiro
 besen zaklical: »S poti umaknite se, mladci, da boste
 videli, koliko moško orožje je boljše kot žensko!
 Tudi če z lastnim orožjem bi vepra branila Diana,
 njenemu varstvu navkljub ga podrla bo moja desnica!«
 To je z oholim bahaštvom govoril, dvorezno sekiro
 dvignil z obema rokama nato in stopil na prste,
 nagnil naprej se, pripravljen, da v divjem zamahu udari.
 Drzneža zver prehitela je zdaj in nad dimlje, kjer pot je
 smrti strahotni najbližja, mu okla oba zasadila. 400
 Zgrudil se k tlom je Ankaj in njegovo drobovje mu v vozlih
 zdrknilo ven je na zemljo, ki sam jo s krvjo je namočil.
 Zdaj je Iksionov sin Pejritoj odšel nad sovraga,
 kopje je lovsko imel in vihtel ga je s krepko desnico.
 »Ti si mi dražji kot jaz sam sebi, ti del moje duše,
 stoj in ne hodi,« zaklical mu sin je Ajgejev. »Saj tudi
 zdaleč ostaneš junak: Ankaju je škodila drznost.«
 Težko je kopje z medeno ostjo po povedanem vrigel,
 z njim je dobro nameril in cilj bi gotovo zadelo,
 vendar mu to je preprečila listnata veja na hrastu. 410
 Tudi sin Ajsonov kopje zalučal je, a se od vepra
 proč obrnilo v nedolžnega psa je in v drob ga zadelo,
 vsega predrlo in slednjič nato se še v tla zasadilo.
 Roka Ojnidova s srečo različno dve kopji je vrgla,
 prvo je v tleh obtičalo, a drugo v nereščevem hrbtu.
 Hitro, medtem ko besnel je in v krogu vrtel se in sukal,
 krulil in pene so mešale s svežo krvjo se, pritekkel
 k njemu je ta, ki mu rano zadal je. Še bolj ga je dražil,
 svetlo mu lovsko je kopje zabodel naravnost med pleča.
 Z glasno pohvalo tovariši duška so dali veselju, 420
 vsi zmagovalcu desnico so stiskali s svojo desnico,
 zver neznansko, ki toliko tal je ležeča pokrila,
 gledali so, se čudili, sodili, da ni se še varno
 zdaj dotakniti je, vendar pomakali v kri so orožje.

Meleager et Atalante (8.414–444)

Sam Meléager z nogo na glavi nevarni je rekel:
 »Vzemi, Nonakrijka, plen si, ki moj je po pravu, in deli
 z mano si slavo!« In hitro nato ji plen je izročil,
 dal ji je kožo, ki trde na njej so ščetine sršele,
 dal ji še glavo, ki dva sta velika jo okla krasila.

Dar ji je všeč bil in hkrati ji všeč je postal darovalec.

430

Drugi bili so natakknjeni, vsi so po vrsti mrmrali,
 Testijeva pa sta dvignila roke, na glas sta zavpila:
 »Vse odloži zdaj, ženska, in slave nam naše ne jemlji,
 nič ne obetaj si s svojo lepoto, lahko te prevara,
 nič ne bo ti koristil zaljubljenec s svojim darilom!«
 Vzeli so dar, a njemu pravico, da sme darovati.

Tega ni mogel prenesti, od jeze z zobmi je zaškripal
 Marsov potomec in rekel: »Pokažem vam, koliko loči,
 roparji tuje časti, se dejanje od grožnje!« In v prsi,
 hudega nič sluteče, je Pléksipu kopje zabodel.

440

Tokseju, ki je ugibal, kaj zdaj naj napravi, in hkrati
 brata bi rad maščeval in se bal je njegove usode,
 ni dopustil oklevanja, kopje, še toplo od prejšnje,
 v bratovski krvi njegovi nemudoma znova ogrel je.

Altaja in Meleager

V templje bogov je Altaja nosila zahvalne darove
 sinovi zmagi v spomin, ko brata prinesli so mrtva.
 Z jokom in z bridkimi vzkriki tedaj napolnila je mesto,

z zlatom pretkano obleko je menjala z žalno črnino.
 Ko pa je zvedela, kdo je morilec, vsa žalost prešla je,
 solze tedaj so prenehale, vzklija je želja po kazni. 450

Neko poleno bilo je, ki tri so ga sestre na ogenj
 dale takrat, ko Altajin otrok na svet je prijokal.
 Nit usode medtem otroku so s palcem napredle.
 »Toliko damo ti časa,« so rekle, »kot temu polenu,
 novorojenček!« Ko to so napoved izrekle, boginje
 hitro odšle so, a mati je brž potegnila iz ognja
 glavno gorečo in vso poškopila jo z vodo studenčno.
 Dolgo hranila poleno je skrito v notranjih prostorih,
 shranjeno to je ohranjalo tvoje življenje, mladenič. 460

Mati ga zdaj je prinesla ter bakle in dračje velela
 vžgati; ko vse je vzplamtelo, še sama je k ognju stopila.
 Štirikrat vtem je poskusila dati na ogenj poleno,
 štirikrat spet zadržala ga, v boju kot mati in sestra,
 eno srce ji dvojna ljubezen je vlekla v nasprotja.
 Večkrat obraz iz strahu pred zločinom ji ves pobledele je,
 večkrat ga srd, ki žarel iz oči je, oblil je z rdečico;
 zdaj ji pogled je bil tak, kot bi komu ne vem kaj grozila,
 zdaj bi gledalec spet menil, da v njem usmiljenje vidi.

Prej razkačena jeza ji že posušila je solze,
 vendar so spet ji privrele. Bila je kot ladja, ki veter 470
 vetru iztrga jo, temu pa spet nasprotni tokovi –
 silo obojno občuti, obema pokorno se vdaja.
 Nič drugače med dvomi ni zdaj Testiada trpela,
 jeza jo sprva pustila je, potlej se spet je vrnila.

Vendar je sestra postajala v njej močnejša kot mati,
 da bi s krvjo potolažila bratovi senci, ljubila
 z mržnjo je. Kajti ko ogenj je jeze prevladal, je rekla:
 »V teje grmadi bo zdaj telo mi lastno gorelo!«

V roki okrutni držala je reva usodno poleno,
 spet pred grmado postala za hip in naposled dejala: 480
 »O Evmenide, vse tri, maščevanja boginje, zdaj glejte
 strašno daritev, ko zlo obenem maščujem in delam!
 Smrt se le s smrtjo poplačati more, zločin izravnati
 mora s zločinom se, mrtvim pridružiti mora se mrtvi,
 s to nakopičeno žalostjo dom naj brezbožni propade.
 Naj se Ojnej veseli ves srečen ob sinovi zmagi,
 Testij pa sam naj ostane? Oba naj občutita žalost.
 Vedve pa, bratovski duši in senci po novem, čutita
 zdaj počastitev od mene in žrtev posmrtno sprejmita,

s ceno visoko pripravljeno, sin moj nesrečni bo mrtev. 490
 Joj mi! In kam drvim? Odpustita mi, materi, brata!
 Roke mi odpovedujejo. Smrt je zaslužil, priznam to,
 vendar se hkrati upira mi to, da bila bi morilka.
 Torej brez kazni ostane naj živ in kot kak zmagovalec
 vlada tem krajem poslej, ponosen na svoje uspehe,
 vidva pa zgolj kot pepel in kot mrzli bi senci ležala?
 Tega ne bom prenesla. Umre naj zločinec, četudi
 up bo očetu ugasnil in dom in kraljestvo propadla!
 Kje materinsko srce je? Kje nežna je skrb za otroka?
 Kje je, o kje je, kar dvakrat pet mesecev zanj sem trpela? 500
 O da kot novorojenček v takratnem bi ognju bil zgorel,
 o da bi to dopustila takrat! Kot po milosti moji
 prej si živel, po svoji zaslugi umri in boš plačan.
 Dal boš življenje, ki dvakrat sem dala ti jaz ga; ob rojstvu,
 spet ob ognjišču. Če ne, pa k bratoma v grob me položi!
 Hočem, ne zmorem. Kaj naj? Pred očmi zdaj vstaja prizor mi
 tega uboja in ranjenih bratov, nato pa se zopet
 v prsih ljubeče srce kot materi skrbni mi trga.
 Jaz, nesrečnica! V slabem zmagujeta, brata, pa dajta,
 saj ko oba potolažim, prišla bom še sama za vama!« 510
 To je dejala in že smrtonosno poleno z desnico,
 vso drhtečo, je vrgla, obrnjena vstran, med plamene.
 Les celo je zavzdihnil tedaj, če ni se le zdelo,
 v hipu, ko ogenj nerad ga objel je s svojimi zublji.

Stipes Altheae (8.445–541)

Daleč in ne da bi slutil Meléager z istim plamenom
 gorel je, čudno vročino je čutil, da žge ga v drobovju,
 vendar je hrabro prenašal vse to neznansko trpljenje.
 Žal mu bilo je samo, da ni padel v krvavem spopadu,
 v mislih na to blagroval je Ankaja in rane njegove.
 Z glasom poslednjim je klical očeta priletnega, brate,
 ljubljene sestre in ženo med vzdihih, morda pa še mater.
 Ogenj medtem plapolal je in z njim bolečine so rasle,
 z njim so pojemale spet, ko ugasnil je, z njim so minile.
 Duša polagoma zdaj je odhajala v mirno ozračje,
 prav kot polagoma oglje žareče pepel je pokrival.

520

Strt je bil Kalidon: žalovali so mladi in stari,
 ljudstvo in plemstvo ihtelo je, vse Kalidonke evenske
 mršile so in pulile lase in se bile po prsiah.
 Oče se vrgel na tla je in sive lase in obraz je
 s prahom si mazal in dolgo življenje je lastno preklinjal,
 mati pa, v jasnem zavedanju svojega strašnega dela,
 sama si sunila v drob je bodalo in kazen plačala.
 In če stotero zgovornih jezikov bi bog mi dal v usta,
 umnost obsežno in vso helikonsko sposobnost, ne mogel
 s svojim bi glasom izraziti žalosti sester nesrečnih.
 Ni jim bil več mar videz, po prsiah so tolkle, vse plave;
 truplo, ki tam je ležalo, zaman so hotele ogreti,
 ko je na odru bilo, so še lesu dajale poljube,
 potlej, ko ogenj je vse upepelil, pepel so jemale,
 k srcu ga stiskale, zgrudile tam se in kamen z napisom

530

540

Convivae Acheloi (8.547–610)

v solzah objemale, kot bi bil brat zaobjet že v imenu.
 Končno Latonina hči je bila zadovoljna z nesrečo
 hiše Partaona, sestre, vse razen Gorge je in snahe,
 slavne Alkmene, operila, dvignila vse in jim roke
 v dolge peruti razvlekla ter usta jim v kljun raztegnila,
 potlej pa vse spremenjene kot ptice poslala v ozračje.

Aheloj, najade in Perimela

Vmes Tezej, ki se prej udeležil je skupnega lova,
 v mesto Tritonide šel je, kjer vladal takrat Erehtej je.
 Pot Ahelaj mu zaprl je, v dežju kipeč ga ustavil:
 »Stopi no sem, Kekropid, kar k meni pod streho,« je rekel, 550
 »nič ne zaupaj deročim valovom, ki debela debela
 s sabo odnašajo, skale valijo med silnim hrumenjem.
 Videl sem sam, ko staje visoke na bregu in črede
 proč so odvlekli; ni moč pomagala govedu ne konjem
 njihova hitrost. Pa tudi mladeničev mnogo v vrtincih
 ta hudournik utopil je, vtem ko spomladi po gorah
 spet so kopneli snegovi. Zato je bolj varen počitek,
 dokler vodovja ni manj, da teklo v navadnih bi mejah,
 dokler spet struga ne bo sprejemala sčiččene vode.«
 Sin mu Ajejev pritrdil je. Rekel je: »No, Ahelaj, prav, 560
 tvoje vabilo na dom in nasvet tvoj – oboje sprejemam!«
 Stopil nato je v dvorano, zgrajeno iz plovca in sige,
 mokra v njej tla so bila in mehke jih mah je pokrival,
 strop so krasili izmenično polži škrlatni in školjke.
 Ko Hiperion premeril s potjo polovico je dneva,
 z družbo tovarišev lovskih Tezej na blazine je sedel.
 Tu je sedel Iksionov sin, trojzenski junak pa,
 Leleks, že skorajda plešast in siv, sedel je nasproti.
 Dalje še drugi bili so, ki rečni jih bog akarnanski
 prav tako je počastil, ponosen na takšnega gosta. 570
 Nimfe nato bosonoge takoj so pristavile mize,
 vse obložile z jedmi, po končanem obedu pa vino
 v bisernih čašah prinesle. Tedaj mogočni junak je
 morje v daljavi premeril z očmi in povprašal: »Kateri
 tistile kraj je?« Pokazal je s prstom. »Še to nam razloži,
 kakšno ime ima otok, ki zdi se, da ni samo eden?«
 »Res ni le eden, kar vidite,« zdaj Ahelaj je odvrnil,
 »pet je otokov, težko jih razločiš zaradi razdalje.
 Da pa ne boste čudili se delu Diane prezrte –

to so bile najade. Zaklale so dvakrat pet juncev, 580
 poljske bogove so zraven klicale k daritvi, a mene
 niso se spomnile v slavnostnem zboru in v radostnem plesu.
 Jaz sem vzkipel in bil tolikšen, kot kadar najbolj narasem,
 strašen, ker jeza in voda bili sta enaki, sem trgal
 gozd od gozdov, od travnikov travnik in z zemljo odnašal
 v morje sem nimfe, ki zdaj so šele se spomnile name.
 Cele predele moj tok je z morskim nanosil, nato pa
 vse zaporedoma ločil na toliko majhnih otokov,
 kolikor sredi morja Ehinad zdaj videti moreš.
 Vendar, kot vidiš tam daleč, glej, daleč je v morje odmaknjen 590
 otok, ki meni je drag. Za mornarje je to Perimela.
 To Perimelo sem ljubil in vzel ji njeno devištvo.
 Oče pa njen, Hipodamant, razjezil se je in jo s skale
 v morje globoko je vrgel, da reva bi v njem utonila.
 Jaz sem ujel jo, jo držal in zraven zaklical: »Pomagaj,
 ti, ki dobil si trizob, da vodovju nemirnemu vladaš
 v zemlji najbližjem kraljestvu, zdaj prosim te, njej, ki utaplja 601
 srd jo očetov, Neptun, daj kraj ali v kraj jo spremeni!«
 To sem govoril in sveža je prst jo v vodi obdala, 609
 udje pa, vsi spremenjeni, razrasli so v velik se otok.«

Bavkida in Filemon

To Aheloj je povedal. Utihnil je. Čudni dogodek
 ganil je vse. Verujočim Iksionov sin se je rogala
 in, ker upornega bil je duha, do bogov prezirljivec,
 rekel je: »Bajko česnaš, Aheloj, ko tu pripisuješ
 moč bogovom, da zmorejo dati in vzeti obliko.«
 Vsi so osupnili, vsi so obsojali take besede,
 zlasti izkušeni Leleks priletni, ki rekel je tole:
 »Moč neba je neznanska in nima ne meje ne konca,
 kar so kdaj bogovi hoteli, se vse je zgodilo.
 Da pa ne boš več dvomil – nekje na frigijskem griču 620
 lipa in hrast sta soseda, obdana sta z nizkim obzidjem.
 Sam sem že videl oba, ko v Pelopov kraj me Pitej je
 svojčas poslal, ker vladal nekoč je tam njegov oče.
 Jezero tam je v bližini. Ta kraj je nekoč bil obljuden,
 zdaj pa ponirki in vodne kokoške oživljajo vodo.
 Jupiter tja prišel je v človeški podobi; z očetom
 hodil Atlantov je vnuk, ki glasniška je krila odložil.
 K tisoč sta hišam prišla in prosila povsod prenočišča,

tisoč je hiš zaprlo zapah, a naposled ju ena
 le je sprejela. Bila je prav majhna in s slamo pokrita. 630
 Bavkida, starka pobožna, in iste starosti Filémon
 v mladih sta letih v tej koči se vzela in v njej ostarela;
 revščine nista prikrivala niti ob njej nejevoljna
 nista bila, zato sta lahko jo prenašala vedro.
 V hiši zaman bi iskal gospodarja, tam ni bilo hlapcev,
 v hiši bila sta le dva, poslušal je vsak in veval.
 Zdaj sta do kože prišla nebeščana, s pozdravom sta vanjo
 s sklonjeno glavo vstopila pod nizkim podbojem nad vrati.
 Starček primaknil je klop, ki jo Bavkida skrbna pokrila
 prej je z blagom preprostim, češ, sedita, tu se spočijta. 640
 Bavkida zdaj na ognjišču še topli pepel je razgrebla,
 prejšnjega dne žerjavico znova razvnela in nanjo
 dala je listja in suhega lubja ter s starčevsko sapo
 ogenj zanetila, potlej pa šla in spod strehe prinesla
 veje in dračje ter to nalomila pod majhen kotliček;
 zelju, ki mož ga prej je nabral v zalivanem vrtu,
 liste nato je porezala. On izpod črnega trama
 z burklami snel prekajeno je gnjat, ki se tam je sušila.
 Dolgo jo hranil je v ta namen, zdaj droben je košček
 slednjič odrezal za gosta in v vodi kipeči ga kuhal. 650
 Čas, ki tako je minil, so si krajšali s svojim pomenkom.
 Onadva vmes sta zrahljala slamnjačo iz mehkega ločja, 655
 vtaknjeno v star posteljnjak, ki je z nogami vred bil iz vrbe.
 To sta pokrila z odejo, ki nista sicer je nikoli
 razen ob prazničnih dneh razgrinjala: borna in stara
 vendarle ni se zdela odveč na ležišču iz vrbe.
 Nanjo sta legla bogova. Spodrecana, z roko tresočo, 660
 starka je mizo pripravila. Tretja je noga pri mizi
 krajša bila; podložila je črep. Ko tako podložena
 miza se ni več nagibala, ravno z zeleno je meto
 zdrgnila, potlej deviške Minerve dvobarvne olive
 nanjo postavila, zraven drenulje iz kvašene gošče,
 regrat, endivijo, gostega kislega mleka in jajca,
 mehko obarjena v ne preveč vročem pepelu, a vse to
 v borni glineni posodi. Potem podobno razkošen
 vrč je na mizo prišel in iz bukve izstružene čaše,
 vse na notranji strani prevlečene z voskom rumenim. 670
 Kmalu nato so prišla z ognjišča še topla jedila,
 dalje spet vino, ne kdove kaj staro, a to odmaknili
 vstran so nekoliko, s tem so dobili za drugo jed prostor.
 Tu so orehi bili in pomešane z dateljni smokve,

slive in jabolka, v večjih košarah dehteča, in grozdje,
s trte škrlatne natrgano, v sredi pa svetlo satovje.
Poleg vsega in nad vsem sta bila prijazna obraza,
z voljo pripravljena gostoma hitro in dobro postreči.

Philemon et Baucis (8.611–694)

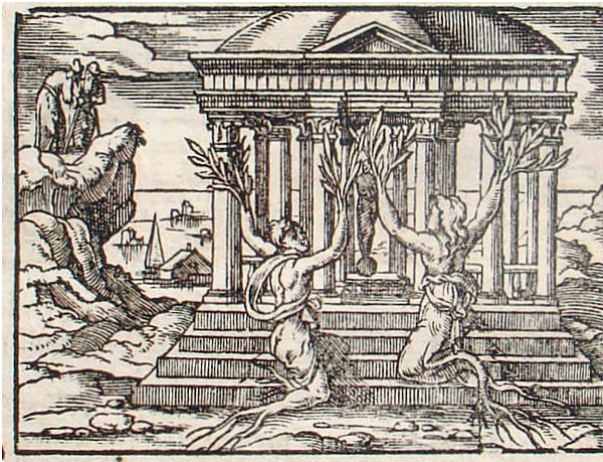
Vmes sta zaznala oba, da se vrč, ki iz njega nalili
tolikokrat so, kar sam spet polni. Oba sta prevzeta
čudu se temu čudila in v strahu privzdignila roke.
Bavkida s plašnim Filémonom vred je prosila bogova,
naj oprostita, ker bil je obed brez prave priprave.
Eno edino imela sta gos, ki je čuvala kočo,
to domačina bi gostoma božjima rada zaklala,
vendar bila je prehitra s perutmi in starca počasna,
dolgo tako je bežala, dokler se ni slednjič zatekla
prav k bogovoma. Tadva je nista pustila zaklati.
»Res sva bogova,« sta rekla, »brezbožno soseščino kmalu
kazen zadene zaslužena. Vidva pa zla se ne bojta.
Vendar sedaj takoj zapustita to svojo kočuro,
pridita z nama, odšli bomo v hribe, na goro visoko!«
Starca sta res ubogala, s palico v silnih težavah
noge prestavljala. Vsi so se dolgo povzpenjali vkreber.
Manjkal je le še streljaj s puščico in lokom do vrha,
kar sta se hkrati ozrla. Oba za seboj sta pod vodo
videla vse, le kajža domača je stala na suhem.
Ko sta se temu čudila, nad svojih sosedov usodo
skupaj jokala, se hišica njuna, še dvema premajhna,
v tempelj tedaj spremenila je. Hlodi postali so stebri,

680

690

700

slama je porumenela in streha bila je kot zlata,
 vrata vsa večje izdelana, tla je sam marmor pokrival.
 Z glasom prijaznim nato je Saturnijec rekel: »Povejta,
 starček pošteni in žena, zakonca poštenega vredna,
 kaj bi želela?« Ko z Bavkido nekaj besed je izmenjal,
 slednjič bogovoma željo obeh je povedal Filémon:
 »Rada oba svečenika bila bi, da vajin bi tempelj
 čuvala. In ker sva složno doslej živela, naj naju
 ura taista pobere oba, da njenega groba
 videl ne bom in da ona nikoli ne bo me zagrebala.« 710
 Želja se res je spolnila, bila sta varuha templja,
 dokler živela sta. Ko sta že stara, od let onemogla,
 stala slučajno na svetih stopnicah in spet o usodi
 kraja menila se, Bavkida videla je, da Filémon
 vejice z listjem zelenim poganja – in on, da jih ona.
 Ko se nad njima že vrh je košatil, lahko sta kljub temu
 rekla še zadnjič: »Pozdravljen, moj mož.« »Pozdravljena, žena.«
 Hkrati sta vzela slovo in skorja obraz je prekrila.
 Zdaj še pokaže Bitinijec rad ti drevo ob drevesu,
 zrasli iz dvoje teles. Vse to so resnobni mi starci 720
 pravili – da bi lagal, nihče imel ni razloga.
 Tudi jaz sam, ko hodil sem tam, na vejah dreves sem
 vence obešene videl, jim sveže dodal in pripomnil:
 »Vernost bogovom je všeč; če častiš jih, časti si deležen.«

Pii homines mutantur (8.695–724)

Nehal je; zgodba in on, ki jo pravil je, vse sta ganila,
 zlasti Tezeja. Ker ta bi še več o čudežih božjih

rad izvedel, mu bog kalidonske je reke, naslonjen
 z roko v blazinah, dejal: »So takšni, junak, ki obliko
 enkrat lahko spremenijo in ta jim potlej ostane;
 drugi pa spet so, ki večkrat lahko spremenijo zunanost. 730
 Ti si že tak, Protej, ki v morju med kopnim prebivaš.
 Zdaj si se zdel kot mladenič, spet drugič nekoč si kot lev bil,
 zdaj pobesneli si veper bil, zdaj si bil kača, katere
 vsak se je bal dotakniti, a zdaj si spet bik bil z rogovi;
 večkrat si zdel se kot kamen in tudi drevo si bil večkrat,
 včasih si vode tekoče posnemal podobo kot reka,
 včasih pa, ravno nasprotno, si vodin sovražnik bil – ogenj.

Erisihton

Žena Avtolikova, ki njen oče je bil Erisihton,
 tudi pravico je takšno imela. Njen oče preziral
 moč bogov je in ni na oltarjih prižigal kadila. 740
 Pravijo tudi, da Cererin gaj je posekal s sekiro;
 z istim železom oskrunil je stare in svete nasade.
 V njih se je hrast starodaven razraščal ogromnega debla,
 gaj že kar sam, in na njem so viseli trakovi in venci,
 skupaj z napisi v zahvalo, v dokaz izpolnjene prošnje.
 Večkrat pod njim so driade se zbrale na slavnostnem raju,
 večkrat so roke po vrsti si dale in šle okrog debla.
 Sam obseg pri deblu je meril kar trikrat pet laktov,
 druga drevesa pod njim niti tolikšna niso se zdela,
 kakor pod vsakim drevesom, kjerkoli že raste, je trava. 750
 Triopov sin kljub temu s sekiro mu ni prizanesel,
 mirno služabnikom rekel posekati sveto drevo je.
 Ko jih je videl, kako oklevajo, vzel je sekiro
 enemu tam izmed njih in brezbožno tako spregovoril:
 »Tudi če ne bi le ljub bil boginji, če sama boginja
 bil bi, z zelenim se vrhom bo moral zdaj tal dotakniti!«
 To je dejal in zamahnil s sekiro v drevo od strani je.
 Hrast se Deójin je stresel in glasno zaječal, ko listje
 vse je začelo bledeti in hkrati z njim želod bledel je,
 z njim so zapored polagoma veje na hrastu bledele. 760
 Brž ko je roka brezbožna s sekiro zasekala v deblo,
 izza presekanke skorje se kri je pri priči ulila,
 prav tako, kot bik krvavi, ko ogromen se zgrudi
 pred žrtvenikom in tam mu kot žrtvi presekajo tilnik.
 Vsi so se zdrznili; bil je poskus, da nekdo bi preprečil

grozno dejanje in ostro dvorezno sekuro zadržal. To je Tesalec opazil in rekel: »Za svojo pobožnost sprejmi plačilo!« In vanj je obrnil z drevesa sekuro, glavo mu snel, nato pa naprej po drevesu je sekal. Takšne tedaj iz mogočnega hrasta prišle so besede: »Cereri nimfa najljubša v tem silnem drevesu prebivam, zdaj, pred smrtjo, povem ti, da čaka za tvoja dejanja kazen te, kar mi edina tolažba je zdaj, ko umiram!« On pa ni nehal z zločinskim početjem, dokler se ni končno hrast, z nešteto udarci omajan, z vrvmi pa potegnjen, zvrnil in s težo nešteto dreves pod sabo polomil.

770

Nefas Erysichthonis (8.738–776)

Gozdna in lastna izguba driade močno sta pretresli, žalostne, v črno oblečene, naglo odšle so k Cereri, naj Erisihton bo kazni deležen, jo v prošnjah rotile. Res jih takoj je uslišala, z lepo pokimala glavo, žitne poljane z bogatim pridelkom potresla in kazen našla, usmiljenja vredno, če komu se s takšnim zločinom smilil lahko bi – sklenila je mučiti s strašnim ga Gladom. Toda ker sama ni mogla nikakor dobiti dostopa k temu božanstvu – usoda ne da, da kdaj bi lahko se družila Cerera z Gladom – je našla pomoč oreade, ene od gorskih in poljskih boginj, in tako ji dejala: »Zgoraj na Skitije skrajni obali ledeni so kraji, žalosten svet, neploden, brez žita in drevja in zemlje; Mraz tam prebiva nevzdržni, Drget in Bledica in z njimi mršavi Glad. Ukaži mu, naj se brezbožnežu spravi

780

790

v trebuh preklicani, kjer ga še tolikšna množica hrane
več ne premaga. Kar mene in mojo oblast naj užene!
Pot naj te nič ne straši, ta voz, ki ti dam ga, si vzemi,
vzemi še zmaja, oba ju visoko na vajetih vodi!«

Ko ji ga dala je, ta odpeljala se z zračnim je vozom
v Skitijo, kjer je na vrhu Kavkaza, kot pravijo gori,
zmaja izpregla. Zagledala sredi peščenega polja
Glad je iskani, ki s svojimi nohti in tudi z zobmi je
redko rastoča zelišča si grebel iz tal in jih pulil.

800

Zmršenih las, udrtih oči, mliško bled v lica,
ustne bile so umazano sive, čeljusti nagnite,
koža je trda bila in skozenjo si videl drobovje,
suhe kosti so štrlele na bokih ukrivljenih, trebuh –
nič ga bilo ni – le prostor, kjer prsi so v praznem visele,
zdelo se je, da jih zgolj hrbtenica nekako podpira;
sklepe je suhost poudarila, dala oteklost kolenom,
gležnji čezmerni kot grče debele navzven so moleli.

808

Ko ga od daleč je videla – bliže ni upala iti –
brž je ukaz sporočila boginjin. Nato je postala;
resda je daleč od njega bila in je komaj prispela,
vendar je glad občutila, zato je spet zmaja zapregla
ter se visoko po zraku vrnila v hajmonsko deželo.

810

Ceres Famem arcessit (8.796–813)

Cererin novi ukaz, čeprav je bil vedno nasproten
njenemu delu, izvršil je Glad, ki ga veter po zraku
nesel je zdaj na novi naslov, kjer hitro je vstopil
v sobo k zločincu in v spanju trdno je – bilo je ponoči –

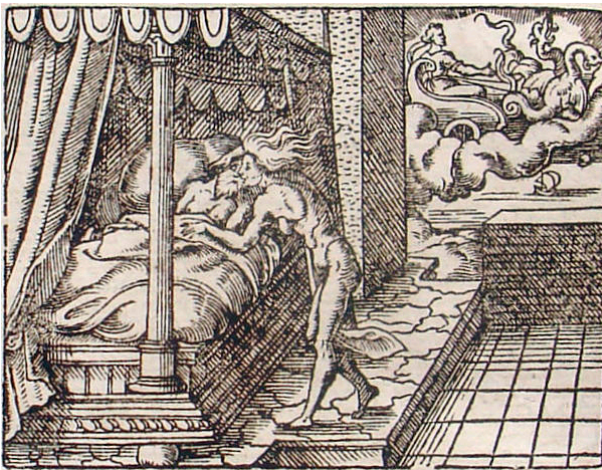
prav kakor zna, iznenada, z obema objel ga rokama.
 Dahnil se vanj je in usta in grlo in prsi mu hkrati
 vse je prepihal in lakoto v praznih mu žilah obudil.
 Ko je izpolnil ukaz, je bogato zapustil deželo,
 v revno pokrajino vrnil domov se je, v znane brloge.

820

Z lahnimi krili prijetni je sen Erisihtona božal
 dalje, ko v sanjah zahteval je hrane in usta odpiral,
 trl z zobmi neprestano in varal je grlo, ker tlačil
 vanj je jedačo, ki ničeve nič nikjer je bilo ni –
 brez uspeha namesto jedi le zrak je požiral.
 Ko pa se res je prebudil, neznanski se tek ga je lotil,
 grlo požrešno mu dražil in z njim neizmerni želodec.
 Nič ni odlašal, prav vse, kar so morje in zrak in pa zemlja
 nudili, vse je zahteval, ko hkrati ob polni je mizi
 tožil o lakoti, hotel je še; vse to, kar zadosti
 mestom bilo bi in ljudstvu, je zanj bilo vedno premalo,
 kolikor več je pogoltnil, še toliko več si je želel.
 Kakor ni morju, ki reke vse zemlje sprejema, nikoli
 vode dovolj, ko požira valove pri vseh veletokih,
 kakor se ogenj požrešni nikdar netiva ne brani,
 hlode neštete sežiga in kolikor bolj se razmahne,
 toliko več zahteva, množina ga le še razjari –
 usta tako Erisihtona podlega sleherno hrano
 vzela so, hkrati pa še si želela, ker vsaka jedača
 vzrok je nadaljnji bila, ko sproti je vse šlo v praznino.

830

840

Fames nefario inspirat (8.814–842)

Lačen pospravil že dedno bogastvo je v brezno trebuha,
vendar kljub temu gladu si neznanskega ni potolažil,
še mu nezmanjšan ostal je in silne požrešnosti ogenj
nepomirljivo ga žgal je. Ko vse pognal je po grlu,
hči je ostala, ki boljšega vredna bila je očeta.

Ves obubožan še njo je prodal, a kot plemkinja sama
kupca ni marala, roke je dvignila, morju je rekla:

»Ti, ki si vzel mi devištvo« – to res Neptun ji je storil –

850

»prosim, poslušaj in novega zdaj gospodarja me reši!«

Prošnjo ji bog je uslišal; čeprav njen mož ji sledil je,
brž jo spremenil je, možko zunanost ji dal in opravo,
kakršno človek ob vodi, ko ribe lovi, potrebuje.

Ko jo je videl njen mož, je rekel: »O ribič, ki trnek
z vabo neznatno zakrivaš, želim ti, naj morje bo mirno,
riba v globini naj nič pred teboj se oprezna ne skriva,
trnka nič naj ne čuti, vse dokler se nanj ne ujame.

Pravkar razmršenih las in v preprosti obleki se ženska
tu na obali nekje je ustavila, sam sem jo videl.

860

Kje je, povej mi, nikjer več sledi nobene ne najdem.«

Ona spozna, da je krinka uspela, vesela, ker mož zdaj
njo po njej sprašuje, takole mu zvita odvrne:

»Kdorkoli si, oprosti, nikamor s te vode že ves čas
svojih oči ne obračam, ko vneto sem ves čas pri delu.

Vendar, da manj boš dvomil – pri morskem božanstvu, ki zdaj mi
tu pri teh ribah pomaga, doslej se na tejle obali
ni ustavil ne moški ne ženska. Le jaz sem izjema.«

To gospodar je verjel in v pesku je pete obrnil
ter se prevaran oddaljil, a ona kot prej spet bila je.

870

Ko je odkril, da se hčerka lahko poljubno spreminja,
jo, Triopéido, večkrat še oče prodal je, a ona
zdaj kot kobilica, kot ptica, in drugič kot krava, košuta
spet je ušla in s hrano krivično očeta redila.

Slednjič, ko vse je pospravila ta nenasitna požrešnost,
ko mu še zadnja jedila je huda bolezen požrla,
sam si je trgati ude začel in jih lakomno gristi,
krčil nesrečnik si lastno telo je, ko z njim se je hranil.

Kaj sploh mudim se pri drugih? Saj jaz, mladeniči, često
sam spreminjam zunanost, čeprav v omejenem obsegu.

880

Včasih sem takšen kot zdaj, spet drugič se vijem kot kača,
včasih pa, kot bi bil krava vodnica, roge si nadenem.

Dokler sem mogel, roge, a kot vidiš, na eni mi strani
čela zdaj en rog manjka!« In vzdih je zadušil besede.

Filia a patre venditur (8.834–878)

Deveta knjiga

Aheloj in Herkul

Kaj vzdihovanja je vzrok in okrnjene glave, boga je vprašal junaški Neptunec, nakar Ahelaj mu, ovenčan s trstjem okrog razmršenih las, je začel govoriti:

»Bridko zadevo rad čul bi, a kdo naj premagan spominja svojih se bojev? Pa vendar ti vse bom po vrsti povedal.

Ni mi v sramoto, da bil sem premagan, in da sem boril se, v čast mi je: s slavo nasprotnik mi daje veliko tolažbo.

Kdaj ti morda je ime do ušes prišlo – Deianira nekdaj med vsemi dekleti bila je najlepša mladenka, med mnogoterimi snubci je up in zavistnost budila.

10

V hiši, kjer želel imeti sem tasta, še sam sem potrkal.

»Sprejmi, Partáonov sin, me za zeta,« sem rekel. To rekel tudi Alkid je, a drugi s poti so stopili obema.

On, da ji Jupitra dal bo za tasta, in s slavo junaško bahal se je, ker ukaze je mačehe svoje izpolnil.

Jaz sem bil proti: »Sramotno bilo bi, če smrtniku bog bi prostor odstopil,« – on ni bil še bog – »in veš, da kraljujem vodam, ki tečejo v svojih zavojih po tvoji deželi.

Če bom tvoj zet, ti ne bom kot tujec iz daljnih pokrajin; kot domačin bom ostal in spadal pod tvoje kraljestvo.

20

Naj mi ne škodi, da ni mi mrzka kraljeva Junona, niti, da ni mi nihče za kazen naložil naporov.

Jupiter tvoj da je oče, to praviš, Alkmenin potomec.

Hercules et Achelous (9.1–92)

Bodisi oče namišljen – morda pa po krivdi resničen.
 Mamin ljubimec po tvojem je oče! Izberi, ti ljubši
 zdaj je namišljeni Jupiter – ali pa rojstvo v sramoti?«
 Že ko tako sem govoril, z očmi me je srepimi gledal,
 potlej pa, ne da vzplamtelo bi jezo premagati mogel,
 rekel je zgolj: »Jaz boljšo desnico imam kakor jezik.
 Ti v govorjenju zmaguj; dovolj je, da zmagam v borjenju!« 30
 Besen izzival spopad je. Bilo me je sram, da umaknil
 zdaj bi se temu bahaču; odvržem zeleno obleko,
 lakte nastavim, ob prsih držim razkrečene roke,
 čakam in s celim telesom tako sem pripravljen za borbo.

On obsul me je s prahom, ki v votle dlani ga zajel je,
 sebe pa z rjavkasto glino nato je rumeno namazal.
 Zdaj me je grabil za tilnik in zdaj za okretne me noge,
 zdelo se vsaj je tako, z vseh strani je napadal.
 Mene je teža branila, zaman me je skušal spodnesti,
 bil sem kot skala, ki vanjo se s hrumom valovje zaganja, 40
 a se ne gane, ostane, ker lastna jo gmota varuje.
 Šla sva narazen za hip in potlej se spet spoprijela,
 mesto zavzela, vsak zase odločen, da več ne odstopi;
 noga ob nogi bila je in s prsmi sem tiščal ga v prsi,
 s prsti sem stiskal mu prste in čelo je rinilo v čelo.
 Močna tako spoprijeti se večkrat že videl sem bika,
 kadar nagrada po boju je, krava, najlepša na paši,
 zraven čakala in drugo govedo je gledalo v strahu,
 češ, le komu bo z zmago pripadala tolikšna čreda? 50
 Trikrat brez haska poskušal Alkid je, da pahnil od sebe
 moje bi prsi, ki vanj so tiščale; v četrto izmuznil
 vendar se ven iz objema je, stisnjene lakte je rešil,
 z roko me treščil – resnico pač moram priznati – potem pa
 hitro me zvrnil in ves težak se mi vrgel na hrbet.
 Res, verjemite, saj z lažno besedo ne iščem si slave –
 kakor da goro bi nosil, bilo je, ko ta me je tlačil.
 Stežka, a vendar prerinil sem lakte, vse mokre od pota,
 stežka se rešil, ko trd oprijem mi stiskal je prsi.
 On me zasoplega, preden moči sem spet zbral, je napadel,
 spet me je zgrabil za tilnik. Tedaj šele slednjič so zemljo 60
 moja kolena tlačila, tedaj sem zagrizel se v pesek.
 V moči šibkejši pomagal sem s svojo si čudno lastnostjo,
 možu sem zdrknil iz rok, ko spremenil se v dolgo sem kačo.
 Ko sem se ves valovit potem še zvijal in motal,
 ko sem svoj jezik razklani pregibal in divje zasikal,

rogal in zraven smejal se Tirintčan je zmožnosti moji:
 »Že ko otrok sem bil, v zibki, sem znal ubijati kače,«
 rekel je. »Ti, Ahelój, si nemara res večji od drugih.
 Kolikšen del pa ti sam si kot kača lernajske pošasti?
 Rane so njene bile rodovitne in glava nobena 70
 izmed stoterih odsekana ni ji zaman odletela,
 tilnik za dve ji vedno nato postal je močnejši.
 Njo, ki iz hudih so ran kakor veje ji rastle mladice,
 sam sem ukrotil, tako ukročeno sem slednjič zaprl.
 Kaj pa bo, misliš, s teboj, ki zgolj na videz si kača,
 s tujim orožjem boriš se, se skrivaš v sposojenem trupu?«
 To je dejal in me zgoraj pri vratu zagrabil z rokama.
 Davil sem se, kot bi klešče mi stiskale grlo, poskušal
 vse sem, da vrat izmed prstov njegovih bi hitro izvlekel.
 Ko sem še tak bil premagan, mi slednjič še divjega bika 80
 lik je ostal. Spremenil sem v bika se, spet se spopadel.
 On za podvratek od leve strani me je zgrabil z rokama,
 v diru ob meni je šel in me vlekel. Nato se oklenil
 trdih rogov je in v tla ju zavil ter me v pesek zavalil.
 Ni mu bilo dovolj, za rog me je z močno desnico
 držal – in že ga odlomil, iztrgal, mi čelo okrnil.
 S sadjem in s cvetjem dišečim najade so rog napolnile,
 zdaj posvečen je in združeno z njim je bogato Obilje.«

To je dejal in spodrecana prav kot Diana prišla je
 nimfa dvorjanka, lase je imela povsod razpuščene, 90
 v rogu obilja prepolnem prinesla še drugo je hrano,
 sadje jesensko okusno, obrano na žlahtnem vejevju.
 Že se danilo je, že obsvetilo je sonce vrhove,
 mladi so gostje odšli in niso čakali, da reka
 v miru spokojno bi tekla, ko voda bi slednjič upadla.
 On, Ahelój, z okrnjeno glavo, s človeškim telesom
 vrgel se v sredo valov je in skril se tako je pod vodo.

Herkul, Nes in Deianira

Res ga izguba okrasa njegovega še je skelela,
 drugo pa zdrav je ohranil, le prostor okrnjen na glavi
 vedno si z vrbjem zelenim in s trstjem poslej je zakrival. 100
 Tebi pa, Nes razdivjani, ljubezen do iste mladenke
 vzela življenje je, slednjič končal si s puščico v hrbtu.

Nessus Deianiram raptat (9.98–102)

Ko se je Jupitrov sin odpravljal spet v mesto očetov
 z mlado nevesto, prišel je do Evena. V naglem valovju
 večji je bil kot navadno, narasel po zimskih nalivih,
 polno imel je vrtincev in bil je povsod neprehoden.
 Zase Alkid se ni bal, a bolj ga je žena skrbela.
 Nes je pristopil, silak, ki vedel je, kje so plitvine:
 »Jaz sem pripravljen obema pomagati priti čez reko,
 njo bom prenesel, Alkid, a ti, ki močan si, zaplavaj!«
 Bledo od straha, obenem pred reko in zraven pred Nesom,
 slednjič Aonec mu da Kalidonko, ki vsa je drhtela.
 Kmalu, kot bil je, težila sta tul ga in levova koža –
 kij in ukrivljeni lok je že vrgel na breg – si je rekel:
 »Ker sem s spopadom začel, bom reko na koncu premagal!«
 Nič ni okleval, ni gledal, kje mirnejša reka bila bi,
 nič mu ni bilo mar, da bi blažja ga voda prenesla.
 Ko je priplaval na breg in pobiral tja vrženi lok je,
 ženin zaslišal je glas. Že Nes se tam je pripravljal,
 da bi zaupano vzel, a ta je zaklical: »Kam žene,
 zver, te puhlo zaupanje v noge? O Nes, ti dvoličnež,
 tebe sprašujem! Poslušaj, ne jemlji, če nekaj je moje!
 Če pa že mene ne ceniš, kolo, ki ti muči očeta,
 to naj te vsaj odvrne od sle, ki krši postave.
 Ne, ne uideš mi. Resda na konjsko hitrost se zanašaš;
 z rano dosežem te, ne pa z nogami!« Te zadnje besede
 brž uresniči in puščico sproži bežečemu v hrbet.
 Ost ga je v hipu predrla, z zazobki iz prsi štrlela.
 Ko jo izvlekel je, hkrati iz rane obojne odprte

110

120

brizgnila kri je, pomešana s strupom lernajske pošasti. 130
 Nes jo prestregel je. »Nemaščevan pa le nočem umreti,«
 sam si pri sebi je rekel in v topli je krvi omočil
 plašč ter ga dal ugrabljeni, češ da bo vnmel ljubezen.

Herkulova smrt

Dosti preteklo potem je še časa in veliki Herkul
 z deli napolnil je svet in pri mačehi zmanjšal sovraštvo.
 Po Ojhaliji kenajskemu Jupitru spet je po zmagi
 žrtev pripravljaj; tedaj do ušes ti je, Deianira,
 glas opravljev prišel, ki resnici rad laž pridodaja,
 potlej pa, sprva neznamen, ob svoji lažnivosti raste,
 češ da se Amfitrionijec vnel za Iolo je v strasti. 140
 Ker je ljubila, verjela je, zbegana, v novo ljubezen.
 Najprej s solzami in z jokom preganjala reva je žalost,
 potlej pa kmalu je rekla: »Zakaj, le zakaj bi jokala?
 Tekmica moja bi zgolj veselila ob mojih solzah se.
 Ker bo prišla, pohiteti je treba in nekaj storiti,
 dokler je čas in še ni prevzela mi v spalnici mesta.
 Tožim, molčim naj? Grem spet v Kalidon? Naj tukaj ostanem?
 Naj se umaknem iz hiše? Če drugega ne, naj kljubujem?
 Kaj pa, Meleager, kaj če pomislim, da tvoja sem sestra,
 naj ji z nasiljem dokažem, kaj žalost prevarane žene 150
 zmožna storiti je? Kaj, če bi teknico svojo zaklala?«
 Razne naklepe imela je v mislih. Na koncu sklenila
 to je, da Nesov mu v krvi omočeni plašč bo poslala –
 ta hirajoči ljubezni njegovu do nje naj bi moč dal.
 Kaj je dala nevednemu Lihu, ni vedela sama,
 ko mu je svojo bridkost izročila in s sladko besedo
 hkrati hotela, naj možu da dar. In mož ga sprejel je,
 slutil ni nič, ko ogrnil si strup je lernajske pošasti.

Molil nato je in v ogenj, ko vnel se je, vsul je kadilo,
 z vinom iz skledice zraven poškrupil je marmor oltarja. 160
 Ko se ob ognju ogrela strupena je snov in stopila,
 Herkulu vpila v telo se je, ude mu vse prepojila.
 Dokler je mogel, junaško brez tožb je trpljenje prenašal,
 toda ko enkrat je val bolečin premagal vzdržljivost,
 zrušil oltar je in gozdnato Ojto napolnil s kričanjem.
 Zdaj je poskušal, da plašč smrtonosni bi strgal s telesa:
 kjer ga povlekel je, vlekel mu kožo je ali – še reči

strašno je – držal telesa se, ko ga je hotel odstreiti,
ali pa ude krvave in močne kosti je odgrnil.
Kri mu vsa je kipela in vrela od žgočega strupa, 170
kakor ko ploščo razbeljeno vrže kdo v vodo ledeno.
Ni pa še konca bilo, poželjivo razjedal mu ogenj
prsi je, že iz telesa mu vsega znoj temen je tekel,
žile ožgane brnele so. Ko pa se mozeg raztopil
v skrivnem je strupu, povzdignil je roke v nebo in zaklical:
»Pasi, napasi, Saturnijka, zdaj se ob moji nesreči,
glej, okrutna, le glej iz višine na mojo pogibel,
zdaj si nasiti divjaško srce! Če se smilim sovragu,
to je, če smilim se tebi, mi vzemi izmučeno dušo,
to, kar sovražiš, kar zgolj za trpljenje bilo je rojeno. 180
Smrt mi bo dar. In da mačeha dar da, to se spodobi.
Nisem ukrotil Busirida, ko je oskrunjal svetišča
s tujcev krvjo? Kaj nisem Antaju neznanskemu hrane
materine iztrgal? Me zbegal pastir je hibernski
s trojnim telesom, me zbegal nemara je Kerber troglavi?
Niste ve, roke, zgrabile za rog mogočnega bika?
Ni zdaj v Elidi vaših dosežkov, v vodovju stimfalskem,
ni v Partenijskem gozdu? Kaj niste junaško prinesle
sklepnika? Prav iz zlata termodontskega bil je izdelan ...
Jabolk, ki stražil med drugimi tudi nespečen jih zmaj je? 190
So se mi zmoogli kentavri ustavljeni, ali pa veper,
ko je pustošil Arkadijo? Kaj je koristilo hidri,
ko po udarcu je zrasla in svoje moči podvojila?
In ko Tračanove konje, s krvjo človeško vzrejene,
videl sem, jasli pa polne razsekanih trupel, kaj nisem
teh odstranil ter kralja, nato pa še konjev, pogubil?
S temi rokami zadavil nemejsko sem zver in uničil.
Pleča so moja nosila nebo. Še Junono okrutno
njeni ukazi so slednjič upehali, jaz pa sem vztrajal.
Zdaj pa – nova nesreča, in tej kljubovati mogoče 200
ni ne s hrabrostjo niti ne s kopjem in s ščitom, ko v pljučih
grize njen ogenj in širi in pase po vsem se telesu.
No, Evristej je pa zdrav! In še so ljudje, ki verjeti
zmorejo v bitje bogov?« Povedal je, z Ojte visoke
ranjen je šel kakor tur, ki zabodeno kopje še nosi,
ta pa, ki z njim ga tako je zadel, se pred njim je umaknil.
Večkrat ga videl je kdo vzdihovati, spet drugič je tulil,
večkrat je zopet poskušal obleko si strgati z udov,
ves togoten se klatil po gorah je, lomil drevesa,
roke pri tem stegoval je proti domačemu nebu. 210

Liha, ki v strahu drhteč se skrival je v skalni votlini,
 videl nekoč je, v trpljenju ves blazen, in nanj je zakričal:
 »Ti si mi, Liha, prinesel to smrtno darilo? In ti si
 moj ubijalec?« Zdaj Liha vzdrhtel je, da ves se je tresel,
 ves pobledel je in hkrati je plaho izgovore nizal.
 Ko je govoril in hotel kolena z rokami objeti,
 zgrabil Alkid ga je, trikrat in štirikrat z njim še zamahnil
 in od metala močnejše ga vrgel je v morje Evbojsko.
 Liha, visoko po zraku leteč, se strdil je, tako kot
 kaplje deževne strdijo ob mrzlem se vetru in potlejš
 v sneg spremenijo se, mehke snežinke pa v sukanju svojem
 slednjič se strnjene same strdijo še v točo ledeno.
 Po izročilu davnine tako naj bi Liha, ko vrgle
 močne so roke ga v zrak, od strahu bil ob kri in vso vlago
 ter navsezadnje tako spremenil se v trdi je kremen.
 Iznad Evbojskega morja globokega dviga še zdaj se
 nizka pečina, še vedno ohranja človeško obliko;
 kakor bi živa bila in čutila, mornarji boje se
 nanjo stopiti – in Liha ji pravijo. Ti pa, o slavni
 Jupitrov sin, posekal si drevje na Ojti visoki,
 zložil v grmado ga, lok in zajetni svoj tul in puščice,
 ki naj še drugič bi videle kraje trojanske, izročil
 sinu Pojantovemu, da on bi ti ogenj zanetil.
 Ko so nato požrešni plameni zajeli grmado,
 vrh vseh drv si kožo nemejskega leva razgrnil,
 legel si nanjo in glavo naslonil na svojo gorjačo
 s takšnim obrazom, kot bil bi v gosteh in bi tam se naslanjal
 s cvetjem dehtečim ovenčan nad polnimi čašami vina.

220

230

Hercules se cremat (9.134–238)

Ogenj močan se je širil na vse strani prasketaje,
 segal po udih brezskrbnih, po njem, ki ga zdaj je preziral, 240
 ko za zaščitnika zemlje so zbali se zbrani bogovi.
 Te je slišal Saturnijec Jupiter, njim je namenil
 vedro in jasno besedo: »Vaš strah radosti me, vseišnji,
 res zadovoljen iz vsega srca veselim se, da v zboru
 vdano priznate me vsi za očeta in kralja, da sin moj
 hkrati naklonjenost vašo uživa in varen ob njej je.
 Resda je to že z izrednimi svojimi deli zaslužil,
 vendar sem sam mu jo tudi dolžan. Naj nič ne vznemirja
 src, ki so zvesta, vam ničevi strah, ne plamen na Ojti!
 On, ki premagal je vse, bo ogenj pred vami premagal, 250
 moč bo ognjeno čutilo le to, kar mu dala je mati,
 kar pa je mojega v njem, je večno in varno pred smrtjo,
 nič ne ve zanjo in plamen noben ga nikdar ne uniči.
 To, ko ločilo se z zemlje bo, v dvore nebesne sprejel bom –
 upam, da s tem početjem bogovom prinesem veselje.
 Da, celo če nad Herkulom kdo kot nad močnim božanstvom
 zgražal se bo in jezen mu dano priznanje zavidal,
 vedel bo sam, da je vreden, in, dasi nerad, ga priznaval.«
 Zdaj so bogovi prikimali; tudi Junona na videz
 mirno prenesla je Jupitrov govor, le zadnje besede 260
 z mračnim obrazom, ker njo je zadela in zbodla pripomba.
 Tačas pa vse, kar je plamen uničiti mogel, odnesel
 Mulkiber je, da Herkula ni bilo več prepoznati.
 Ne, niti ene poteze po materi ni več obdržal,
 pač pa sledove podobnosti z Jupitrom vse je ohranil.

Apotheosis Herculis (9.239–272)

Kakor se kača pomlaja, ko staro je kožo odvrгла,
 rada živahna je, vsa veseli v obnovljenih se luskah,
 tudi Tirintčan tako umrljivo telo je izgubil,
 z boljšim je delom zaživel in večji postal na pogled je,
 vzvišen in bolj dostojanstven, da res je bil vreden čaščenja. 270
 Takšnega oče mogočni, zagrnen v oblak, je ugrabil,
 z vozom in s štirimi konji poslal ga je k svetlim ozvezdjem.

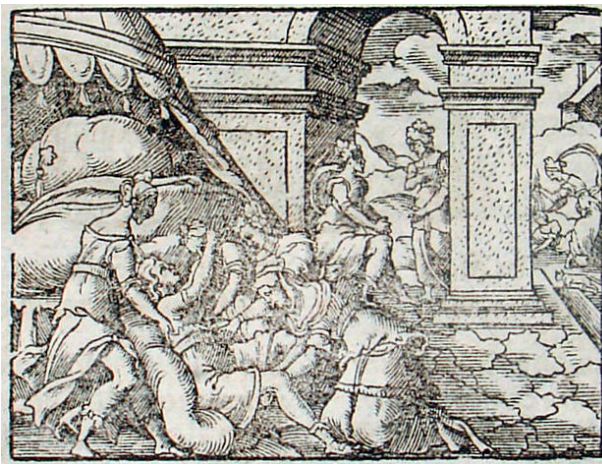
Alkmēna in Galantida

Atlas občutil je težo; takrat Evristej, sin Stenelov,
 ni še jeze ohladil in kot nad očetom, nad sinom
 zdaj se je znašal. Argolka Alkmēna pa, ki so skrbi jo
 dolge izmučile, zdaj je imela Iolo za tožbe,
 njej je razlagala sinova dela, poznana po svetu,
 njej govorila o svoji usodi. In njo po ukazu
 Herkulovem iz ljubezni sin Hil si vzel je za ženo,
 njo s plemenitim semenom napravil nosečo. Alkmēna 280
 zdaj tako je začela: »Vsaj tebi naj bodo bogovi
 milostni, čas do poroda naj skrajšajo, ko boš klicala
 žensko boginjo Ilitijo, dano v pomoč porodnicam.
 Meni pod vplivom Junoninim ni prav nič pomagala.
 Ko mukotrpnega Herkula rojstni se dan je približal,
 sonce tedaj nad desetim ozvezdjem je stalo, nosečnost
 že me širila v bokih in, kar sem nosila, bilo je
 tolikšno, da bi domnevati mogla, češ, temu bremenu
 skritemu oče je Jupiter. Res, prenašati mogla
 nisem več krčev. Še zdaj, ko to pravim, mrščavica stresa 290
 ude mi, v samem spominjanju skriva se del bolečine.
 Sedem noči in prav toliko dni sem takrat pretrpela,
 v krčih se zvijala, roke v nebo stegovala, Lukino
 glasno klicala in hkrati še druga porodna božanstva.
 Res je Lukina prišla, a podkupljena moja je glavo
 dati hotela krivični Junoni. Ko stokanje moje
 slišala je, potuhnjeno sedla je tam ob oltarju
 zunaj pred vrati in dala je desno čez levo koleno,
 prste na rokah sklenila v greben in tako zadržala
 moje rojevanje. Zraven čarovni urok je mrmrala; 300
 čaranje njeno na mah je ustavilo porod začeti.
 V hudih naporih sem Jupitru vrgla v obraz nehvaležnost,
 zmedena smrt si želela, kričala, tožila, da mogla
 skalo bi trdo ganiti. Kadmejske bile so pri meni,

vrsto zavez so izrekle, me vso v bolečinah hrabrile.
 Ena preprostih dvorjank, rdečelasa Galantida, hitro
 vsak je ukaz izvršila in s tem se vsem prikupila.
 Ta je pri meni bila in postala pozorna na nekaj,
 kar je bil vpliv sovražne Junone. Ob vratih iz sobe
 videla je ob oltarju sedečo boginjo, ki roke
 sklenjenih prstov je tam na kolenih držala, in rekla:
 »Kdor že si, čestitaj gospe! Argolka Alkmena
 že se rešila je, srečno je namreč sedaj porodila.«
 Zdaj se boginja poroda je zdrznila, roke razprla,
 jaz pa sem vmes porodila, vezi so na mah popustile.
 Ko je boginjo prevarala, smeh je premagal dvorjanko,
 toda Likina jo zdaj za lase je zgrabila, jo vlekla,
 ni ji pustila, ko skušala dvigniti s tal se je, reva,
 roke pa v prednje ji noge je jezna tedaj spremenila.
 Gibčnost poprejšnja ostala je, koža pa ni izgubila
 barve, le njeno telo je postalo docela drugačno.
 Ker je z lažnivimi usti takrat pomagala s porodom,
 z usti povrže, moj dom pa enako kot prej obiskuje.«

310

320

Alcmena Herculem parit (9.273–323)

Driopa

To je povedala, spet ob spominu na bivšo dvorjanko
 vzdihnila, snaha na to pa je žalostni rekla: »O mati,
 tebe ganila sprememba je tujke, ki nikdar bila ni
 naše krvi, a kaj bi, če jaz o prečudni usodi

sestre bi svoje ti pravila? Sicer mi solze in žalost
 branijo in ne puste govoriti ... Bila je edinka –
 mene moj oče je z drugo imel – in po svoji lepoti 330
 je med Ojhalkami najbolj slovela Driopa. In njo je,
 ko jo bog delfski in delski nasilno je prej razdevičil,
 vzela si za ženo Andrajmon in srečno kot mož je živel z njo.
 Jezero tam je ob strmem pobočju z visokim obrežjem,
 vrh katerega rastejo mirte. Brez sleherne slutnje,
 kaj jo vse čaka, je šla Driopa in, kar je še huje,
 bolj pretresljivo, s seboj je vence imela za nimfe,
 v svojem naročju pa sinka, ki ni še leta dopolnil,
 detece ljubko, ki s svojim ga mlekom je mlačnim dojila.
 Tamkaj ob jezeru lotos povodni škrlatno cvetel je, 340
 jagode že je obetal. Utrgala z njega Driopa
 cvetje je, da bi ga malemu dala v veselje. Jaz tudi –
 z njo sem bila – nameravala isto sem, toda v tem hipu
 videla sem, da iz lotosa kaplje krvave so tekle,
 veje pa kakor od groze drhte so, vse so se tresle.
 Vanj se bila je, kot šele takrat so povedali kmetje,
 Lotida, nimfa, na begu pred Priapa drznim divjanjem
 prej spremenila, le svoje ime je naprej ohranila.

Sestra ni vedela tega in čim počastila je nimfe,
 brž je v strahu hotela oditi, se proč umakniti, 350
 noge pa zdaj so zapletle se v splet korenin. Ko izvleči
 skušala ude je, gib ji uspel je le z zgornjim telesom.
 Skorja je, najprej od spodaj, polagoma trup ji pokrila.
 Ko je to videla, z roko hotela lase je puliti –
 roka pognala je liste in listje pokrilo je glavo.
 Sinek Amfis pa, ime mu je vzdela ded Evrit ob rojstvu,
 čutil je sam, da trdijo se materi prsi, da nič več
 mleka iz njih ne priteče, čeprav jih sesaje je vlekel.
 Jaz grozotno nesrečo sem gledala, vendar ti, sestra,
 nisem več mogla pomagati. Kar se je dalo, z objemom 360
 deblo rastoče in veje sem skušala zdaj zadržati,
 v želji, prisežem, da ista bi skorja pokrila še mene.

Glej, tedaj je Andrajmon prišel in z njim oče ubogi,
 že sta Driopo iskala. V iskanju sem jaz pokazala
 lotos obema; še toplo drevo sta oba poljubila,
 tja h koreninam se vrgla in tam oba sta ostala.
 Razen obraza ničesar, samo še drevo si imela,
 sestra predraga: in solze pri tem so rosile ti liste,

ko iz telesa ubogega vmes so pognali. A dokler
 usta odpirati zmogla je še, je takole tožila: 370
 »Če mi nesrečni verjamete, tega, prisežem pri boštvih,
 nisem si, res, zaslužila, brez krivde prenašam to kazen,
 saj sem pošteno živela. Če lažem, naj zdaj posušim se,
 listje odpade naj proč, naj posekana vsa grem za drva!
 Dete mi to sedaj iz vej materinskih vzemite,
 dajte dojilji ga. Glejte, da večkrat pod mojim drevesom
 mleko bo pilo in kdaj se pod mojim drevesom igralo.
 Ko bo lahko govorilo, naj zna pozdravljati mater,
 žalostno pravi naj: »V temle drevesu tu skriva se mati!«
 Jezero v strah naj ji bo, z drevesa naj cvetja ne trga, 380
 tudi o slehernem grmu naj misli, da v njem je boginja.
 Mož predragi, pozdravljen, pozdravljena, sestra in oče!
 Če me spoštujete, moje zelenje varujte pred srpom,
 glejte na to, da ne bo ga nemara živina objedla.
 Ker mi usoda ne da, da bi mogla do vas se skloniti,
 vzpnite se vi do mene, do mojih nesrečnih poljubov,
 dokler sem tu za dotik, in mojega malega sinka
 dvignite k meni! Nič več govoriti ne morem. Že ljubje
 mehko ovija prebeli mi vrat, že v vrhu se skrivam.
 Roke z oči odmaknite! Brez vaše poslednje usluge 390
 skorja oči naj prevleče in s tem naj zastre jih pred smrtjo.«
 Hkrati so usta utihnili, nehala biti. Še dolgo
 veje telesa po tej spremembi so tople ostale.«

Metamorphosis Dryopes (9,324–393)

Iolaj in Kalirojini sinovi

Ko ji je Iola pravila zgodbo o čudnem dogodku,
 solze je Evrita hčeri otirala s prsti Alkmena.
 Zraven je sama jokala. Ob joku pa zdaj ji nenadno
 nov je dogodek vso žalost pregnal, ker na pragu visokem
 deček še skoraj, ki puh mu je senčil čeljust, se je znašel –
 Iolaj svojih mladostniških let dobil je zunanost.
 Heba, Junonina hči, mu je slednjič ta dar podelila, 400
 ko jo preprosila je mož. Ko nato je hotela priseči,
 češ da takšnih darov ne bo več dala nikomur,
 Temida ni dovolila. Dejala je: »V sporu in v vojni
 Tebe so zdaj, Kapaneja premagati mogel edino
 Jupiter bo in smrt bo bratoma dala enakost,
 vedež pa živ, ko se zemlja odpre, bo videl umrle,
 sin, ki nad materjo svojo očetovo smrt maščeval bo,
 s svojim dejanjem se hkrati pokaže kot dober in strašen.
 Ko bo nato zaprepaden od zla, ob pamet in dom bo,
 saj bo preganjan od vseh Evmenid in ga hkrati preganjal 410
 materin duh bo, vse dokler ne bo usodne zlatnine
 žena hotela od njega; in zetove prsi prebodel
 meč bo Fegejev. Prosila sedaj Kaliroja,
 hči Aheloja, bo samega Jupitra, češ naj otrokom
 leta doda, da smrt častilca bi kdaj maščevali.
 Jupiter, ganjen, jim pastorko svoje in snahe poklonil
 dar bo in v letih otroških iz njih može bo napravil.

Milet

Ko jim je Temida skrito prihodnost s preroškimi usti
 zdaj napovedala, že so začeli bogovi mrmrati,
 češ, zakaj bi takšnih darov ne dobili še drugi? 420
 Hči je tožila Palantova, češ, da se mož je postaral,
 Cerera blaga, da že ji Iasion siv je; mladost spet
 Mulkiber rad Erihtoniju dal bi – in Venero samo
 skrb za prihodnost je trla, zato je hotela doseči
 novo mladost za Anhiza, dogovor, da spet bi bil mlajši.
 Vsak med bogovi je koga imel, ki se zanj je zavzemal.
 Hrupen prepir zato je nastal, dokler ni odprl
 Jupiter ust in jim rekel: »Bogovi, me kdo še spoštujete?
 Če me spoštujete, kaj pa hrumite? Mar svojo usodo
 more premagati kdo? Po usodi se v prejšnja je leta 430

Iolaj vrnil – in rod Kalirojin po svoji usodi
moral bo zrasti, ne zgolj po željah in bojnem junaštvu.
Tudi nad vami in, da vam bo laže, nad mano, vladarjem,
vlada usoda. Če jaz spremeniti bi mogel jo, ne bi
mojega Ajaka leta starosti nikoli krivila,
večne mladosti bi cvet Radamant imel z Minosom mojim.
Zdaj je z bremenom prebridke starosti deležen prezira,
nič več v redu ne vlada, tako kot poprejšnja je leta.«

Jupitrov govor je ganil bogove in zdaj si nihče več
ni predrznil tožiti, ko videl je vse onemogle 440
Ajaka in Radamanta in Minosa. Ta, ko nekoč je
bil pri močeh, je ljudstva mogočna plašil že z imenom.
Zdaj pa ves slaboten se Mileta Deionida,
ki se ponašal z mladostno močjo je in s Fojbom za starša,
bal je, prepričan, da snuje upor, da prevzel bo kraljestvo –
ni pa poguma imel, da sam bi ga pahnil v izgnanstvo.
Sam si, Milet, pobegnil, na ladji si hitri prejadral
morje Egejsko in tam na azijskih tleh ustanovil
mesto, ki zdaj po začetniku svoje ime je dobilo.
Tukaj si hčerko Menandra, ki v svojih vijugah se vrača, 450
lepo spoznal, Kianejo, ko ta po očetovem bregu
sama je šla na sprehod, in ta ti potem je rodila
Biblido malo in Kavna, otroka, ki dvojčka bila sta.

Biblida

Biblida zgled je dekletom, naj ljubijo le, kogar smejo:
v Biblidi strast se za brata apolonskega je razvnela,
ne da bi brata kot sestra, tako, kot je treba, ljubila.
Res se sprva strasti ni zavedala, ni se ji zdelo
grešno, ko znova in znova je fanta obsula s poljubi,
ko krog vratu je njegovega svoje ovijala roke;
dolgo pri tem jo slepil je sestrski videz ljubezni. 460
Sčasoma ta se ljubezen sprevrгла je. Kadar hotela
k bratu je iti, okičena šla je, da lepa bila bi,
vsaki zato je zavidala, če se ji zdela je lepša.
Vendar na jasnem si ni še bila in nobene budila
želje ji ni ta ljubezen, čeprav ji je v srcu plamtela.
Že mu je pravila ljubi in krvno ime sovražila,
ljubše bilo ji je, če jo je Biblida klical, ne sestra.

Budna pa le se ni drznila vzbujati upov pregrešnih
v srcu si svojem, a v spanju, ki duh je prijetno objelo,
večkrat je videla, kar je želela. In tudi, da k bratu
stiska se, se ji je zdelo, in v spanju pri tem je zardela.

470

Sen je minil, a v tišini obnavljala sama je dolgo
sliko iz sanj in hkrati ugibala v mislih takole:
»Kaj le, nesrečnica, slika tihotne noči naj pomeni?
Da bi nikdar ne bilo je! Zakaj sem te sanje imela?
Lep je zares, celo za oči, ki bil bi jim mrzek,
meni je všeč in lahko bi ljubila ga, vendar je brat moj!
Bil bi me vreden. Nesreča zares, da njegova sem sestra.
Naj kaj takega budna nikdar ne poskusim storiti,
v sanje pa naj se še večkrat povrne mi takšna podoba.
V sanjah ni priče, a vendar ne manjka občutek naslade.
Ah, o Venera, z materjo nežno krilati Kupido,
kakšno užila sem slast! In kakšno čutila opojnost,
ko sem ležala in vso me, prav vso je pretreslo do mozga!
Ljub mi spomin je, čeprav naslada bila je prekratka,
noč pa, zavistna doživljanju mojemu, brž je minila.

480

Byblis fratrem cupit (9.454–634)

Ko bi imela drugačno ime in se s tabo združila,
kakšno bi snaho, moj Kavn, tvoj oče dobil, le pomisli,
kakšnega zeta dobil, moj Kavn, bi s to zvezo moj oče!
Oh, ko bogovi bi dali, da nama bi vse bilo skupno,
vse razen prednikov, ti pa po rodu bi mene prekašal!
Nič ne vem, prelepi, katero napravil boš mater;
meni, ki v svojo nesrečo sem istim se staršem rodila,

490

brat samo boš ostal. Ovira, le ta bo še skupna.
 Kaj naj torej pomeni, kar videla v snu sem? Da moje
 sanje pomenijo kaj? So sanje zares kaj pomembne?
 Blagor bogovom! Izbrali so sestre za svoje družice.
 Opo si vzel je Saturn, čeprav povezano v krvi,
 Tetido vzel Okean je, Junono vladar na Olimpu.
 Zgoraj imajo pač svoje pravice! Zakaj sploh primerjam 500
 naše navade z zakoni nebes, ki so scela različni?
 Naj iz srca to strast prepovedano slednjič preženem,
 če se ne da, pa prosim, da sama bi prva umrla,
 mrtvo na odru mrtvaškem bi brat potem me poljubljaj.
 Vendar pri takšnih stvari soglasje obeh je potrebno.
 Kaj, če meni je všeč, kar njemu diši po zločinu?

Ajola božji sinovi se niso nič bali, za žene
 sestre so vzeli. Od kod vem to? Zakaj jih navajam?
 Kam me zanaša? Izginite daleč, pregrešni plameni,
 kakor je prav in spodobi se sestri, naj ljubim le brata! 510
 Če bi on sam poprej se vame zaljubil, mogoče
 sama lahko bi se vdala njegovi ljubezenski strasti.
 Če bi me prosil, ga ne bi zavračala; torej ga zdaj bom
 sama prosila! Boš zmogla to reči? Boš zmogla priznati?
 Bom, saj sili ljubezen. Če moja bo usta zaprla
 prej sramežljivost, bo pismo priznalo to skrivno razvnetost.«

To ji bilo je pogodu, ta misel ji dvom je pregnala.
 Zdaj se je dvignila, v mislih na levi se laket oprla.
 »Naj le izve,« si je rekla, »razkrila bom blazno ljubezen.
 Joj, kam padam? In kakšen mi ogenj prevzema mišljenje?« 520
 V mislih izbrane besede z drhtečo je roko pisala.
 V desni držala pisalo je, v drugi pa zglajeni vosek.
 Ni ji šlo, pisala je, spisano sproti zavrgla,
 znova začela in brisala, menjala grajo in hvalo,
 tablice z voskom jemala, odlagala, spet jih pobrala.
 Kaj bi, ni vedela; kar bi hotela, ni šlo in ni šlo ji.
 Drznost in z njo sramežljivost sta vdrli v obrazne poteze.
 »Sestra« je prej zapisala, a zdaj je zbrisala sestro,
 vosek je znova zgladila in pismo še enkrat začela:
 »Voščim ti zdravje, zaljubljena; sama ne bom ga deležna, 530
 če mi ga ti ne daš. Ah, izdati ime se sramujem.
 Če bi me vprašal, kaj hočem, bi rada, da moja zadeva
 kar brez imena bi šla in bi tebi neznana ostala
 Biblida, vse dokler up mi slednjič želja ne izpolni.

Ranjeno moje srce lahko bi že prej ti izdali
 barva, upadlost obraza in večkrat oči zasolzene,
 vzdih, ki zanje nobenega vidnega vzroka bilo ni,
 mnogi objemi in, kar si nemara opazil, poljubi,
 vse prej kot sestrski, kakor ob njih občutiti si mogel.
 Sama, čeprav je moje srce prizadela ta rana, 540
 v meni pa ogenj strasti je divjal, poskusila vse sem
 (kličem bogove za pričo), da vendar bi spet ozdravela.
 Dolgo nesrečna sem vztrajala v boju, da silnim puščicam
 Kupida spet bi zbežala, in več, kot bi mislil, da zmore
 sploh prenesti dekle, prenesla sem. Zdaj ti priznati
 moram, premagana sem, in v strahu te prosim, pomagaj.
 Ti ohraniti zaljubljenko, ti pogubiti jo moreš.
 Sam povej, kaj boš! Ne prosi sovražnica tega,
 tista te prosi, ki tebi najbližja je – in bi še bližja
 rada bila ti in s tabo združila v tesnejši se zvezi. 550
 Starci poznajo zakone naj, to, kaj se sme in kaj prav je,
 kaj pa ni, preiskujejo naj in odredb se držijo!
 Najinim letom primerna ljubezen zavrača razmislek.
 Kaj je dovoljeno, tega ne veva, misleč, da vse sme se,
 sama zato po zgledu bogov nad nama ravnajva.
 Nič ne bo napoti, ne oče s strogostjo ne marnje,
 niti ne strah; če kdaj se prikradel bo vzrok za bojazen,
 tajne sladkosti kot sestra in brat bova drugim prikrla.
 Nič mi ne brani, da ne bi na samem s teboj govorila,
 da bi ne smela objeti te in te poljubljeni javno. 560
 Kaj je, kar manjka? Usmili se nje, ki ljubezen priznava,
 ne bi je nikdar priznala, če ne bi prisilila strast me.
 Nočem napisati na grobu, da ti si smrt mi povzročil.«

Vosek takole popisan za roko s pisalom imel ni
 nič več prostora in zadnjo vrstico na rob je stlačila.
 Hitro je zdaj zapečatila grešno pisanje z draguljem;
 ko ga s solzami vlažila je, jezik je suh bil, brez sline.
 Potlej v zadregi poklicala enega svojih je poslov,
 laskala vsemu prestrašenemu in mu rekla: »Prezvesti,
 nesi to mojemu ...« In čez trenutek dodala je: »Bratu.« 570
 Ko ga je dala, ji pismo iz rok je zdrknilo, padlo.
 Znamenje slabo jo zmedlo je. Stvar je vseeno poslala.
 Sel je ob času ugodnem prišel in izročil pisanje.
 Vnuka Meandrovega je jeza zgrabila, ko nekaj
 ploščic prejetih prebral je. Zabrisal jih proč je od sebe,
 roko pa komaj zadržal pred licem drhtečega sla je.

»Ha, pomagač nesramni ljubezni prevratne,« je kričal,
 »dokler je čas, izgini! Še sreča, da tvoja usoda
 z mojo sramoto je zvezana, sicer bi s smrtjo mi plačal.«
 Sel je prestrašen odšel in Kavnovе trde besede 580
 gospodarici predal. Ob njih ti je, Biblida, blede
 mraz leden spreletel telo, da si vsa zadrhtela.
 Ko si se zopet zavedela, hkrati se strast je vrnila,
 jezik je zdaj spregovoril, kot v zrak bi narahlo dahnila:
 »Prav mi je! Kaj, da tako nepremišljena rano sem svojo
 sploh razodela? Zakaj sem besede, ki skrite ostati
 morale vse bi, zaupala v naglici hitremu pismu?
 Prej bil lahko preizkusila vsaj njegovo mišljenje
 z zvito besedo. In kakšen je veter, ki zame bo pihal,
 to bi lahko sprevidela prej vsaj malo na jadrih, 590
 potlej pa varno odplula na morje. Ne, jaz sem zajela
 veter med jadra, ki nič ga poprej preizkusila nisem.
 Zdaj me zato na čeri je zaneslo in zdaj v oceanu
 tonem uničena, ladja se moja nikdar več ne vrne.

Kaj pa to, da pred mojo ljubeznijo prej me svarilo
 znamenje zlo je? Ko rekla sem slu, naj pismo odnese,
 ploščice z voskom so padle in z njimi mi up je upadel.
 Najbrž bi dan zamenjati morala – ali kar voljo?
 Najprej pač dan? Saj me vendar sam bog je tedaj opominjal,
 dajal mi znamenja jasna, ki v zmedu jih nisem zaznala. 600
 Kajpada, sama bi morala reči mu, ne pa pisati,
 svojo ljubezen bi morala prej razodeti osebno.
 Videl bi solze in videl obraz dekleta, ki ljubi,
 več bi zmogla povedati, več, kot v pismu sem znala.
 Mogla, čeprav bi mi branil, bi vrat mu z rokami objeti,
 če bi odrinil me, slednjič lahko bi kot kdo, ki umira,
 noge objela mu, s tem za življenje ga milo prosila.
 Vse bi storila. Če ne bi posamezna stvar omehčala
 v silni trdoti srca, bi ga slednjič ganilo vse skupaj.
 Kriv je nemara še sel, ki pismo je bratu odnesel – 610
 možno je pač, da ni lepo nastopil, da časa
 pravega ni si izbral, ko bil bi prejemnik pri volji.

To mi je škodilo. Saj ga ni tigra rodila in v prsih
 nima ne trde kamnine in niti železa ne jekla;
 tudi levinja nikoli ga s svojim ni mlekom dojila.
 Zmagala bom. Začela bom znova. Čeprav je naporno,
 volje imam dovolj, vsaj dokler bom dihati zmogla.

Če bi preteklost popraviti mogla, bi najprej želela
nič ne začeti, nato pa začeto do konca izvesti.
Saj če sedaj opustim, kar prej sem strastno želela, 620
on bi kljub temu predrznosti moje se vedno spominjal.
Da, če odstopim, bo vse, kot da nisem sploh mislila resno,
zdelo se bo, da sem skušala zgolj ga, nastavljala mreže,
zdelo se bo, da ne žene me bog, ki razvne in muči
v prsih srce mi, da vdajam se zgolj strastem poželenja.
Zdaj zablode storjene popraviti ni več mogoče.
Stvar sem spisala, prosila, zdaj moja je volja razkrita.
Tudi če nič ne dodam, se ne bom več zdela nedolžna.
Kar še ostaja, je dosti za želje, a malo za krivdo.«
To je dejala in hkrati borila se v srcu z nasprotji: 630
sram jo bilo je svojih dejanj, a je vendar hotela
znova poskusiti. Res je nenehno poskušala, reva,
vedno odbita. Ko ni bilo konca, je slednjič zapustil
Kavn svoj dom in strahoto ter mesto zgradil je v tujini.

Byblis fons fit (9.635–665)

Zdaj se nesrečni Miletidi um je dokončno omračil,
zdaj je, kot pravijo, strgala s prsi si svojih obleko,
besna se tolkla po njih in tolkla po svojih nadlaktih;
več kot očitno norela je, v upu je tehtala znova
svojo ljubezen, od vseh prepovedano; zdaj zapustila
dom je in mrzke senate ter šla za bratom pobeglim. 640
Kakor praznujejo vsaka tri leta ismarske bakhantke,
kadar tvoj tirz, o sin Semelin, jih v plesu razburi,
takšno so Biblido vriskati zdaj preko širnega polja

videle ženske bubalske. Od tod potem je vihrala
 h Karom in k Lelegom silnim in Likijo vso prehodila.
 Krag in reki Limiro in Ksant je zdaj zapustila,
 prav tako goro s Himajro, ki srednji ji trup bil ognjen je,
 prsi z obrazom od leva imela je, rep pa od kače.
 Gozd se končal je, ko slednjič upehana vsa od iskanja
 tam si zgrudila se, Biblida, tla so lasje ti prekrili, 650
 tam si ležala na tleh, na listju odpadlem z obrazom.
 Leleške nimfe z rokami so nežnimi skušale večkrat
 dvigniti jo, svetovale so ji, naj pozabi ljubezen.
 Njihovi dobri nasveti so padli na gluha ušesa.
 Nema ležala je Biblida, travo med prsti držala,
 potok iz njenih obilnih solza je zalival zelenje.
 Solze menda spremenile tedaj so nimfe najade
 v žilo, ki več nikdar ne usahne. Kaj več bi še zmogle?
 Kakor cede iz nasekane borove skorje se kaplje,
 kakor iz zemlje natrpane žilava smola privre kdaj, 660
 kakor se led raztopi spet v vodo, ki mráz jo strdil je,
 kadar od jugozahoda s toploto zaveje nam veter,
 Fojbova vnukinja Biblida zdaj se v solzah je stopila,
 vsa prešla je v studenec, ki zdaj se po njej imenuje
 v tisti dolini, kjer teče še vedno spod črnega hrasta.

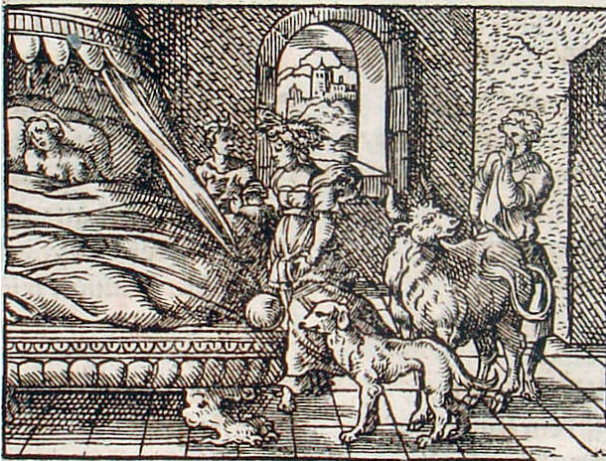
Ifis

Glas o tem čudu bi najbrž sto mest na Kreti napolnil,
 vendar je ravno takrat še bliže na istem otoku
 prav na tako čudovit način spremenila se Ifis.
 Nekdaj pri Fajstu, ob mestu, ki blizu kraljestva je Knosos,
 živel je Ligd, rodu plemenitega mož, a neslaven, 670
 Tudi posestvo njegovo bilo ni nič večje od plemstva,
 v svojem življenju pa bil poštenjak je in neoporečen.
 Ženi je svoji v nosečnosti, v dneh, ko se bližal je porod,
 tole govoril in s temi besedami sam jo posvaril:
 »Dvoje želim, in sicer: da brez vseh bolečin bi rodila,
 drugo pa, da bi bil deček, ker hčerka le v breme bila bi,
 saj nam usoda ni dala bogastva. Če torej bi hčerko,
 naj ne zgodi se, rodila – nerad in težko ti to pravim –
 čaka jo smrt. In to mi odpusti, pri moji ljubezni!«
 Ko je končal, so se solze udrle in tekle po licih 680
 njemu, ki to je govoril, in njej, ki je to poslušala.
 Vendar zaman Teletusa moža je nenehno prosila,

naj ne vznemirja je s tem in upov ji njenih ne jemlje.
 Ligd je vztrajal pri svojem. Ko ona na koncu s težavo
 komaj še plod dozoreli nosila je v sebi, se v sanjah
 sredi noči je ob postelji njeni – morda pa v resnici –
 Izida enkrat ustavila s spremstvom sijajnim vseh svojih.
 Čelo bilo okrašeno je z dvema rogovoma lune,
 s klasi rumenimi, ti so se v zlatu slepeče bleščali,
 zraven s kraljevskim nakitom. Bil z njo je lajalec Anubis,
 sveta Bubastis, pa pisani Apis in zraven božanstvo
 s prstom na ustih, ki glas zadržuje in molk ukazuje;
 tudi Oziris je bil, nikoli zadosti iskani,
 vrsta tolkalc in kača neznana z omamnimi strupi.
 Kot bi tedaj se zbudila iz sanj in jih zrla pred sabo,
 tole je rekla boginja: »Otresi vseh težkih skrbi se,
 zdaj, Teletusa, s teboj sem, ne maraj za moževe marnje.
 Nič ne dvomi, Lukina bo s tabo ob rojstvu, in sprejmi,
 kar boš rodila. Boginja sem, takšna, ki vedno pomaga,
 kadar kdo prosi. Težko boš dejala, da v meni častila
 zgolj nehvaležno božanstvo si.« S tem opominom odšla je.
 Vstala nato je Krečanka vesela in roke pobožne
 dvignila k zvezdam, ponižno proseč, naj se sen uresniči.

690

700

Somnium Telethusae (9.666–702)

Ko so pritisnili krči, otrok se kar sam ji izvil je,
 v svet je prijokala deklica, ne da bi oče kaj vedel.
 Mati kot dečka jo dala rediti je. To, da je deček,
 vsi so verjeli, dojilja samo je poznala prevaro.
 Oče v zahvalni daritvi mu dal ime je po dedu –

ded je bil Ifis. In mati vesela bila je imena,
 saj je za moške in ženske bilo, prav nič ni lagalo. 710
 S takšno nedolžno ukano je skrivala svojo prevaro.
 Deško obleko je dala otroku. Obraz bi prisodil
 deklici ali pa dečku, obema lepo bi pristajal.

Tretje medtem za desetim je leto prišlo že in oče
 sam te je, Ifis, zaročil tedaj z zlatolaso Ianto,
 z deklico, lepšo od vseh, kar Fajst takrat jih imel je;
 hčerka Diktajca Telesta bila je prelepa Ianta.
 Iste starosti bili sta in iste rasti in obe so
 prvih in temeljnih naukov učiteljji isti učili.
 Tu sta vzljubili se s srcem nedolžnim in isto čutili 720
 rano obe sta, a vendarle upanje vsaka drugačno.
 Čas poroke domenjene, čas zakona Ianta
 z njo je čakala, ki zanjo menila je pač, da je moški.
 Ifis je njo ljubila brez upa, da kdaj bi se vzeli,
 to je le večalo plamen. Dekle za dekle je gorelo.
 Solz se ni mogla vzdržati, jokala je: »Kakšen bo konec?
 Kakšna nikomur še znana doslej nenavadna ljubezen
 zdaj mi prevzema srce? Če res so hoteli bogovi
 prej prizanesti mi, naj prizanesejo; in če mi niso,
 naj mi namenijo vsaj kakšno zdravo, naravno pogubo! 730
 Krava ne goni za kravo se ne za kobilo kobil,
 ovce le oven vznemirja, košuta pa gre za jelenom.
 Ptice enako se pariyo, res, da samica samico
 v gonu iskala bi – takšne je ni med živalmi nobene.

Iphis et Ianthe felices (9.714–797)

Hočem, da ne bi bilo bi me. Ko Sončeva hči zaljubila
 v bika nekoč se je, s tem nad Kreto prišla je gnusoba,
 vendar je moškega ženska iskala. Resnično, priznavam,
 moja ljubezen je blaznejša. Njo je k združitvi vodilo
 upanje in je z zvijačo in v kravji podobi naposled
 bika dobila; res bil je prevaran, a bil je ljubimec. 740
 Tudi če vsega sveta modrost bi se tukajle zbrala,
 tudi če Dedal bi sam na perutih vošččenih priletel,
 kaj bi napravil? Nemara bi znal spremeniti z veščino
 v fanta dekcle? Morda pa bi tebe spremenil, Ianta?

Raje osrči se, Ifis! Morda bi se spametovala,
 to nepremišljeno, noro ljubezen pregnala iz sebe?
 Kaj si rojena, pomisli, če sama sedaj ne slepiš se,
 želi, kar prav je, in ljubi, kar moreš ljubiti kot ženska.
 Z upom vzbudi se ljubezen in z upom ljubezen se hrani.
 Ti pa ga nimaš. Res, ni ga nikjer stražarja, ki brani 750
 sladek objem ti, ne brani ga moževa skrbna opreznost
 niti strogost očetova niti ne ona, ko prosiš.

Vendar ne boš je dobila, četudi bi vse se zgodilo,
 srečna ne boš, pa čeprav te podprejo ljudje in bogovi.
 Želje so moje doslej se še vse mi, še vse izpolnile,
 dobri bogovi mi vse, kar bilo je mogoče, so dali;
 v želji podpira me oče in ona in tast moj prihodnji,
 vendar pa noče narava, močnejša od njih; in edino
 ona mi škodi. Poglej, zaželeni trenutek prihaja,
 blizu je dan poroke in kmalu bo moja Ianta, 760
 vendar ne bom je imela, v valovih ostaneva žejni.

Kaj naj Junona, družica, hodila bi, kaj naj Himen bi
 hodil na svatbo, ko ženina ni in obe sva nevesti?«
 S tem je utihnila. Drugo dekcle ni nič manj gorelo,
 naj bi že skoraj prišel, te, Himen, je vztrajno prosilo.
 S strahom je zdaj Teletusa odlašala hčerino željo,
 zdaj sklicujoč na bolezen se hlinjeno, zdaj spet na sanje,
 zdaj na znamenja zla. Ko izčrpala vse je do konca,
 vse izmišljije, odlagane svatbe se čas je približal,
 manjkal je le en dan. Tedaj je mati pobrala 770
 sebi in hčeri trakova iz las. In las razpuščenih
 šla je pred sveti oltar, ga objela in tole dejala:
 »Izida, glej, Parajtonij, Maréotska polja in Faros
 dom so ti z Nilom, ki širi v sedmero se ustij, pomagaj!
 Prosim te, reši strahu me, boginja, nekoč sem te zrla,
 tebe in znamenja tvoje moči in vse sem spoznala,

slišala glas spremljajočih tolkalc in v srcu besede
tvoje sem vse ohranila. Še vedno se vsega spominjam.
To, da mi hči še živi, da jaz sem ostala brez kazni,
tvoj je nasvet bil in tvoj je bil dar. Še zdaj se usmili
780 naju obeh in pomagaj!« In solze zalile so pošnjo.
Zdaj se obema zazdi, da boginja oltar je zganila.
Res ga je. Zraven so stresla se vrata in že kot polmesec
dva sta rogova zasvetila, že se oglasil je sistrum.
Ne še prav mirna, a vendar ob znamenju dobrem vesela,
mati iz templja odšla je. In Ifis je z večjim korakom
stopala z njo kot sicer, belina ji zginila z lic je,
moč ji je zrasla, obraz je dobil ji ostrejše poteze,
nepočesani lasje so nenadoma krajši postali.
Bolj je bila živahna, kot to bi dekletu prisodil. 790
Da, še pravkar si ženska bila – in si moški. Darove
v tempelj nesite in brez skrbi veselite se! Nesli
v tempelj so dar s posvetilom – napis je bil kratka vrstica:
»KAR·DEKLE·OBLJUBILO·JE·IFIS·JE·MOŠKI·IZPOLNIL.«
Drugega dne, ko prostrani je svet obsvetilo sonce,
Venera, z njo pa Junona s Himenom ob baklah poročnih
zbrali so se in mladenič se Ifis je združil z Ianto.

Prevodi

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.20.2.205-226>

Francesco Petrarca: *Moja skrivnost* Proemij in 1. knjiga

Prevod Tomaž Potočnik

Secretum sive De secreto conflictu curarum mearum je poleg Avguštinovih *Izpovedi*, Montaignevih *Esejev* in Rousseaujevih *Izpovedi* eno najpomembnejših del o sebstvu v zahodni kulturi. Toda kljub na videz jasni strukturi in vsebini še vedno ni jasno, kakšen je njegov pravi namen in kako naj ga umestimo v evolucijo avtorjeve proze. Za učinkovito razpravo o tem se je treba najprej vprašati, kdaj je *Secretum* nastal. V zadnjih desetletjih je o tem vprašanju med specialisti tekla živahna razprava in še danes se mnenja precej razhajajo – po eni od teorij naj bi bil *Secretum* napisan v letih 1342–3, po drugi pa med letoma 1347 in 1453 v več etapah.¹

Dialog je sestavljen iz proemija in treh knjig, ki ustrezajo trem dnevom pogovora. Besedilo sicer imenujem dialog, vendar to ni izraz, ki ga uporabi Petrarca: sam ga imenuje *familiare colloquium* – pogovor med prijateljema. Čeprav je omejenost v prostoru in času pomemben motiv v številnih Petrarzkovih delih in tudi v tem dialogu, je treba spomniti, da avtor, tako kot veliko poznejših humanistov, z enako lahkoto komunicira s sodobniki in z antičnimi osebnostmi. O sogovornikih v dialogu ne smemo razmišljati kot o zgodovinskih Petrarki in Avguštinu, temveč kot o stiliziranih Petrarkovih alter egih, od katerih vsak predstavlja drug vidik njegove zavesti. Tega smo vajeni iz več Petrarkovih del (npr. v *Epystole* 1.6, 1.14 in 2.18 uporablja tehniko monologa z vprašanji in odgovori in tako drammatizira svoje notranje konflikte), samodramatizacijo pa je pripeljal do skrajnosti v epu *Africa*, kjer se pojavi v reinkarnaciji Enija, Homerja in Scipiona Afričana.

1 Glej na primer H. Baron, *Petrarch's »Secretum«: Its Making and Its Meaning* (Cambridge, MA, 1985); G. Regn in B. Huss, »Pluralisierung von Wahrheit im Individuum: Petrarca's Secretum,« v: Francesco Petrarca: *Secretum meum/Mein Geheimnis* (Mainz: DVB, 2004).

Že emblematične prve besede proemija,

Attonito michi quidem et sepissime cogitanti qualiter in hanc vitam intrassem, qualiterve forem egressurus [...],²

prikličejo celo vrsto imen poganskih³ in krščanskih⁴ avtoritet. Proemij tako s prvim stavkom vzpostavi okvir za medbesedilno igro, ki se razvije v pravo tekmovanje v citiranju iz obsežnega repertoarja obeh učenjakov in traja vse tri dni, kolikor traja pogovor. Ko je torej Petrarka nekega dne ležal v postelji in se ga je že loteval dremež, se mu je v polsnu približala ženska neverjetnega sijaja po imenu *Veritas* – alegorija Resnice in daljna sorodnica Boetijeve *Filozofije*. Kakor je Dantejeva Beatrice poklicala Vergilija, je tudi Petrarkova Resnica s seboj pripeljala veliko avtoriteto: svetega Avguščina. Vendar Avguščin tokrat ne prihaja kot strokovnjak za krščansko doktrino, temveč bolj kot prijatelj, ki se je nekoč tudi sam soočal s podobno duhovno krizo. Bolniku bo torej lahko pomagal s konkretnjšimi nasveti, kot bi bila tega sposobna abstraktna Resnica.

Ko proemij tako vzpostavi dogajalni okvir, sledijo tri knjige, od katerih vsaka ustreza enemu dnevu pogovora. V prvi knjigi Avguščin napade Francesca s serijo očitkov, ki se razvijejo v debato o tem, ali ali je nekdo lahko nesrečen, ne da bi si tega želel. Avguščin svoje stališče podkrepi s sklicevanjem na stoiška načela, Ciceronove *Pogovore v Tuskulu* in svoje delo *O pravi veri*. Francesco seveda vzkipi, saj je menda jasno, da si nihče pri zdravi pameti ne želi biti nesrečen. Sledi dolga razprava o tem, kaj pomeni *želeti si*, in Avguščin Francesco pojasni, da ni dovolj le *želeti si*, temveč je treba tudi *hrepeneti*,⁵ poleg tega pa se tudi znebiti vseh ostalih želja. S tem namigne na napaki, ki ju Francesco stalno ponavlja in sta tudi rdeča nit celotnega dela: iskanje pesniške slave in sanjarjenje o ljubezni, ki mu preprečujeta odrešitev in sta glavni vzrok za njegovo duhovno krizo. Francesco naj bi *pozabil nase* predvsem zaradi svojih dveh projektov z rimsko tematiko: epa *Africa* in prozne zbirke *De viris illustribus*.

Podobnost z Avguštinovimi *Izpovedmi* bi bila seveda očitna, tudi če je Petrarka ne bi namenoma spodbujal. *Secretum* ni tako obsežno delo kot *Izpovedi* in je tudi brez podobne metafizične globine – avtor se v tem delu ne sprašuje o krščanskih resnicah, bolj ga zanimajo moralne – vendar je Petrarka to tudi želel. *Secretum* je poglobljeno raziskovanje moralnega in duhovnega stanja

2 »Pred kratkim sem, kot že tolikokrat, razmišljal o tem, kako sem prišel na ta svet in na kakšen način bom z njega odšel.« Glej str. 208.

3 Prim. s Ciceronovimi začetnimi formulami, *de Orat.* 1.1.1: *Cogitanti mihi saepenumero et memoria vetera repenti*; *Div.* 2.1.1: *Quaerenti mihi multumque et diu cogitanti quam re possem prodesse quam plurimis*; *Epistulae ad familiares* 4.13.1: *Quaerenti mihi iam diu quid ad de potissimum scriberem*; s Seneko, *Ep.* [3.]22.13–17, kjer kritično razpravlja o epikurejskem reku *Nemo non ita exit e vita tamquam modo intraverit*.

4 Prim. z Avguštinom, *Conf.* 1.1.1: *Volventi mihi multa ac varia mecum diu ac per multos dies sedulo quaerenti memetipsum ac bonum meum, quidve mali evitandum esset, ait mihi subito [...]*, in zlasti z Boetijem, *De cons. phil.* 1.1.1–6: *Haec dum mecum tacitus ipse reputarem querimoniamque lacrimabilem stili officio signarem [...]*.

5 Glej stran 216.

Petrarke-avtorja, vendar kljub vsemu ni nekakšna miniaturna avtobiografija. Ti sti, ki v proznih delih pesnikov radi iščejo bolj oprijemljiva dejstva, kot jih ponuja njihova poezija, naj pri Petrarki tega raje ne počnejo. Že iz njegovih pisem smo se naučili, da je neverjeten mojster samopredstavljanja in stiliziranja svoje osebnosti. Petrarka proznih del ne piše, da bi potešil našo radovednost ali povedal, kakšen je bil v resnici – piše zato, da bi ustvaril Sebe, kot je želel, da ga vidijo drugi.

Dolgo sem razmišljal, kako naj prevod naslovim. Tako kot avtor sam, seveda. Vendar odgovor na vprašanje ni povsem preprost. Moderne izpeljanke besede *secretum* za današnjega bralca običajno pomenijo nekaj, kar *nekdo skriva pred nek kom*. Toda pred semantičnim preskokom ali dvema *secretum* v latinščini pomeni nekaj, kar je odmaknjeno, ločeno od ostalega – včasih kar *samoto* – in ne morem si kaj, da ne bi pomislil na številna mesta v tem dialogu in tudi v drugih delih, kjer Petrarka namiguje na to, koliko lahko umik v samoto koristi posameznikovemu moralnemu izboljšanju. Celotno videnje oz. doživetje dialoga se, na primer, odvije v polsnu, v postelji, v zavesti. Kot da to še ni dovolj zasebno, Avguštin sogovornika v nekem trenutku objame okrog ramen in ga odpelje v *secretiorem loci partem* – v še bolj odmaknjen konec zavesti. Kaj bolj odmaknjenega si je kar težko predstavljati. V *De vita solitaria* Petrarka navaja odlomek iz Kvintiljanove *Institutio oratoria*, kjer avtor govori o tem, kako pomemben je *secretum*, »samota«, za študij:

*Est lucubratio, quotiens ad eam integri ac refecti venimus, optimum secreti genus. Sed silentium et secessus et undique liber animus, ut sunt maxime optanda, ita non semper possunt contingere... quare in turba, itinere, convivii etiam cogitatio ipsa faciat sibi secretum.*⁶

A moje razmišljanje o besedi *secretum*, njenih pomenih, implikacijah in medbesedilnih povezavah prekine Petrarka sam:

*secretum meum es et diceris [...] unumquodque in abdito dictum meministi, in abdito memorabis.*⁷

V zadnjih odstavkih proemija nagovori knjižico, ki jo piše, in pokaže, da *secretum* razume precej podobno kot mi. Pa naj bo po njegovem. A to še ne pomeni, da so namigi o možnih interpretacijah besede *secretum*, ki jih je dosledno puščal na prejšnjih straneh – od umika v produktivno samoto do najgloblje podzavesti – kaj manj veljavni. So le znak, da imamo pred seboj delo, ki je hkrati zvesto avtoritetam in samosvoje – delo, ki odločno oznanja, da se Vergiliju, Avguštinu, *Filozofiji* in *Resnici* na odru zdaj pridružuje še *Individuum*.

6 Quint. *Inst.* 10.3.27–30. »Kljub temu nudi bedenje, če smo sveži in spočiti, največ priložnosti za nemoteno delo. A kakor si že želimo tišino in zasebnost brez drugih skrbi, nam to ni vedno dano. /.../ Zato naj si bo misel sposobna ustvariti kotiček zase tudi v gneči, na potovanju ali celo na pojedinah.« Prevod M. Babič.

7 »Si namreč moja skrivnost in takšen boš imela tudi naslov. Karkoli se spomniš, da sem ti skrivaj zaupal, mi boš /.../ prav tako skrivaj povedala.« Glej str. 210.

PROEMIJ

[1] Pred kratkim sem, kot že tolikokrat, razmišljal o tem, kako sem prišel na ta svet in na kakšen način bom z njega odšel. Ni me premagal spanec, kakor se po navadi zgodi bolehnim dušam, temveč sem, popolnoma buden in nemiren, presenečen opazil, da se mi je – kdo ve, po katerih poteh – približala neka ženska nedoločljive starosti in svetlobe, lepote pa takšne, da je človek sploh ne bi mogel v celoti doumeti. Vendar pa sta njeno oblačilo in obraz oznanjala, da je devica.

[2] Ko sem bil torej ves otrpel ob pogledu na svetlobo, ki je nisem bil vajen, in si nisem drznil dvigniti oči k žarkom, ki jih je sevalo sonce njenih oči, me je nagovorila: »Nič se ne boj in naj te neznani sijaj ne vznemirja. Zasmilil si se mi zaradi svojih zablod, zato sem prišla z daljnih višav, da ti še pravi čas priskočim na pomoč. Dovolj dolgo, več kot dovolj, si na svet gledal z zastrtimi očmi. Če jih tako privlačijo tiste tvoje smrtne reči, kaj misliš, da se bo zgodilo, če jih usmeriš k večnim?« Ko sem slišal te besede in me še ni nehalo biti strah, sem s tresočimi ustnicami komaj izdavalil Vergilijev verz:

*Kakšno ime naj ti dam, o dekle? Tvoj obraz ni s tostranstva
Glas prav tako ne zveni po človeško.⁸*

[3] Jaz sem tista,« je rekla, »ki si jo skrbno in prefinjeno opisal v *Afriki*; ki si ji, nič manj marljivo kot Tebanec Amfion, na skrajnem zahodu in na najvišjem vrhu Atlasa s čudovito veččino in – da povem po resnici – z rokami pesnika zgradil sijajno in prelepo domovanje. Daj torej, pomiri se, poslušaj in ne boj se obraza, ki ga že nekaj časa dobro poznaš, kakor si dokazal z mojstrsko parafrazo.«⁹

[4] Ko je izrekla te besede in sem o vsem premislil, se mi je začelo po glavi motati le eno: nagovarja me sama Resnica. Spominjal sem se namreč, da sem pisal o njeni palači v vrhovih Atlasa, vendar nisem vedel, iz katere smeri je prišla – prepričan sem bil le o tem, da ni mogla priti od drugod kot z neba. V želji, da bi videl, sem znova dvignil pogled in glej, človeški pogled ni prenesel nebeške svetlobe. Oči sem znova usmeril v tla. To je opazila, mi po krajši tišini znova in znova skakala v besedo in me s kratkimi vprašanji prisilila v dolg pogovor.

[5] Ugotovil sem, da je v tem zame dvojna korist: postal sem malce bolj učen, zaradi samega pogovora pa tudi nekoliko bolj gotov vase in sem se lahko zazrl v tisti obraz, ki me je sprva plašil s svojim močnim sijajem. Brez strahu sem ga vzdržal in bil ves prevzet od čudovite nežnosti. Ko sem pogledal naokrog, ali jo kdo spremlja ali pa je čisto sama prodrla v skrite koticke moje samote, sem v bližini videl starejšega, nadvse veličastnega in častitljivega moža.

8 Verg. *Aen.* 1.327–8.

9 Ta opis je verjetno v delu *Afriki*, ki se nam ni ohranil.

[6] Ni mi bilo treba vprašati, kako mu je ime: pobožen videz, skromen obraz, resnobne oči, preudaren korak, afriška oblačila in rimska besedna večšina so zelo očitno dokazovali, da gre za preslavnega očeta Avgušтина. Poleg tega je bil tu še izraz, prijaznejši in veličastnejši kot pri ostalih ljudeh, in ta ni puščal nobenega dvoma. Vendar pa se kljub temu nisem nameraval vzdržati besed. Pripravil sem vprašanja in glas je že prišel do ustnic, pripravljen, da skoči na plano, ko sem iz ust Resnice nenadoma zaslišal tisto čudovito ime. Obrnila se je k njemu, zmotila njegovo globoko premišljevanje in rekla:

[7] »Avguštin, med tisočimi najdražji! Ti poznaš tega človeka, ki ti je tako predan, in ti ni skrito, kako nevarna in dolgotrajna bolezen se ga je lotila. Bolj ko je bolnik oddaljen od poznavanja te bolezni, bliže smrti je! Zato je zdaj treba nekaj storiti za življenje tega komaj še živega človeka in te pobožne naloge ne more bolje od tebe opraviti nihče. Vedno je oboževal tvoje ime, za vsak pouk pa velja, da veliko lažje vstopi v duha poslušalcev, če pride od učitelja, ki ga imajo radi. In če si zaradi svojega trenutnega blaženega stanja morda pozabil na svojo preteklo nesrečo, naj te spomnim, da si tudi sam pretrpel veliko podobnega, ko si bil zaprt v ječi telesa. Glede na vse to in kljub temu, da imaš od vsega najraje tiho premišljevanje, te prosim, ti izvrstni zdravilec strasti, ki si jih tudi sam izkusil, da prekineš to tišino s svojim svetim glasom, ki ga imam tako rada, in poskusiš nekako omiliti to hudo otopelost.«

[8] On je na to odgovoril: »Ti si moja vodnica, svetovalka, gospodarica in učiteljica. Kaj naj ob tvoji prisotnosti sploh še dodam?« Odvrnila mu je: »Uho smrtnega človeka naj posluša človeški glas, ker ga bo lažje sprejelo. Da pa bo vedel, da vse, kar sliši od tebe, prihaja od mene, bom sama ves čas zraven.« »Ljubezen do bolehnega in spoštovanje do tebe mi velevata, naj te ubogam,« je rekel Avguštin. Hkrati me je prijazno pogledal, me očetovsko stisnil k sebi in me odvedel na bolj odmaknjen konec prostora – Resnica je hodila nekoliko pred nama. Tam smo vsi trije sedli.

[9] Nato se je začel dolg pogovor o vsem mogočem, daleč stran od vseh zvedavih poslušalcev, le Resnica je o vsem tiho razsojala. Zaradi obširne snovi je trajal cele tri dni. Rečenega je bilo veliko o navadah našega časa in o grehah, ki so skupni vsem smrtnikom, tako da se je zdelo, da očitki niso namenjeni le meni, temveč celotnemu človeškemu rodu – a sem si tiste, ki so imeli opraviti z mano, vseeno vtisnil globlje v spomin.

Da mi ne bi tako zaupen pogovor slučajno ušel iz spomina, sem se odločil, da ga prelijem na papir, in tako sem napolnil tole knjižico. Ne gre za to, da bi ga želel prištevati k svojim ostalim delom ali z njim zasloveti (moj um stremlji k višjemu), temveč za to, da bi prijetni občutek, ki sem ga imel ob pogovoru, podoživel ob branju, kadarkoli si zaželim.

[10] Ti torej, knjižica moja, se boš izogibala množicam in se boš zadovoljila s tem, da ostaneš pri meni, pri tem pa ne boš pozabila svojega imena.

Si namreč moja skrivnost in takšen boš imela tudi naslov. Karkoli se spomniš, da sem ti skrivaj zaupal, mi boš, ko bom zatopljen v globoko premišljevanje, prav tako skrivaj povedala.

Da ne bi, kot pravi Cicero, *ves čas pisal »sem rekel« in »je rekel« in da bi se zdelo, kot da je vse skupaj zaigrano pred bralčevimi očmi,*¹⁰ sem svoje stavke in stavke cenjenega sogovornika ločil le z imeni, namesto z odvečnim besedilom. Takšnega načina pisanja sem se seveda naučil od Cicerona, on pa od Platona. A dovolj ovinkarjenja. Avguštin me je nagovoril s temile besedami.

PRVA KNJIGA

[1] *Avguštin*: Kaj počneš, ubogi človek? Kaj sanjaš? Kaj pričakuješ? Ali si popolnoma pozabil na svojo nesrečo? Ali pa si morda pozabil, da si smrten?

Francesco: Nikakor nisem pozabil in vsakokrat, ko ta misel doseže moje srce, me kar nekoliko strese.

Avguštin: Ko bi le ne bil pozabil, kot praviš, in bi poskrbel zase! Tako bi tudi meni prihranil veliko truda, saj nedvomno drži, da za odvrčanje skušnjav v tem življenju in za pomiritev duha v vseh teh nevihtah sveta ni nič bolj učinkovito kot to, da se zavedaš lastne nesreče in stalno razmišljaš o smrti – pri čemer to razmišljanje ne sme biti lahko in površinsko, temveč mora prodreti v same kosti in mozeg. Vendar se precej bojim, da v zvezi s tem, kakor sem videl pri mnogih drugih, samega sebe slepiš.

Francesco: Kako, prosim? Ne razumem prav dobro, o čem govoriš.

Avguštin: Vendar pa me – o, smrtniki! – nobena izmed vaših težav bolj ne preseneča, nobena ne zbujata večje groze kot ta, da se namerno vdajate svojim nesrečam, se pretvarjate, da se ne zavedate preteče nevarnosti, če pa se vam porodi misel nanjo, jo zavržete.

Francesco: Kako to misliš?

[2] *Avguštin*: Ali je po tvojem kdo tako nor, da si ne bi, ko se ga poloti nevarna bolezen, najbolj od vsega želel zdravja?

Francesco: Po mojem ni nihče tako neumen.

Avguštin: Torej? Ali misliš, da je kdo tako lenobnega in neodločnega duha, da se ne bi na vso moč trudil doseči tisto, po čemer hrepeni z vsem srcem?

Francesco: Tudi tega ne mislim.

Avguštin: Če se strinjata glede tega dvojega, potem se morava tudi o nečem tretjem.

Francesco: O čem tretjem?

Avguštin: Tako kot si tisti, ki je po globokem in osredotočenem premisleku ugotovil, da je nesrečen, želi, da ne bi bil nesrečen, in tako kot se tisti, ki si je to začel želeči, za to trudi, tako lahko tisti, ki se za to trudi, to tudi doseže.

¹⁰ Cic. *Amic.* 1.

Jasno je, da lahko tretje prepreči samo napaka v drugem in drugo le napaka v prvem. Torej mora biti tisto prvo tako rekoč korenina človeškega odrešenja. Vi, nerazumneži – tudi ti s svojim izjemnim talentom za pogubljanje samega sebe – pa skušate to blagodejno korenino z vsemi mogočimi okovi zemeljskih skušnjav iztrgati iz svojih src, zaradi česar sem, kot sem rekel, presenečen in zgrožen. Po pravici ste torej kaznovani, prvič zato, ker ste iztrgali to korenino, in drugič zato, ker ste zanemarili drugi dve stvari.

[3] *Francesco*: Tole bo pa po mojem precej dolgo prerekanje in potrebnih bo več besed. Če ti je prav, ga torej predstaviva na kasneje, ko bom lahko napredoval z bolj gotovim korakom, zdaj pa se še nekoliko pomudiva pri predpostavkah.

Avguštin: Upoštevati morava tvojo počasnost. Kadarkoli se ti bo torej zdelo, me ustavi.

Francesco: Ne razumem sosledja, o katerem si govoril.

Avguštin: Kakšna nejasnost se je pojavila, kaj ti zdaj zbuja dvome?

Francesco: To, da je nešteto stvari, ki si jih goreče želimo in za katere se močno trudimo, vendar nas do njih ni in ne bo pripeljalo nobeno garanje, nobena vztrajnost.

Avguštin: Ne zanikam, da je to res pri določenih stvareh, pri tem, o čemer zdaj govoriva, pa je ravno nasprotno.

Francesco: Zakaj?

Avguštin: Ker tistemu, ki bi se rad otresel svoje nesreče, ne more spodleteti, če si tega le resnično in z vsem srcem želi.

[4] *Francesco*: Ojoj, kaj pa zdaj slišim! Zelo malo je takšnih, ki se zavedajo, da jim ne manjka veliko stvari. Vsakdo, ki se zazre vase, razume, kako res je to. To pa pomeni, da prizna, da je v tem pogledu nesrečen. Če namreč zvrhan kup dobrin ljudi osrečuje, potem je nujno, da jih vsak del, ki s tega kupa odpade, naredi toliko nesrečnejše. Dobro znano je, da si vsakdo želi odložiti to nesrečno breme, a le redki to zmorejo. Koliko takšnih je, ki jih muči neskončna tesnoba zaradi slabega telesnega zdravja, smrti bližnjega, ječe, izgnanstva, revščine in podobnih reči, ki bi jih tako dolgo našteval, kot jih je težko in skrajno mučno prenašati? Čeprav so za tiste, ki jih doživljajo, skrajno neprijetne, se jih, kot vidiš, vendarle ni mogoče otresti. Po mojem torej ni dvoma, da so mnogi nesrečni proti svoji volji in si tega nikakor ne želijo.

Avguštin: S teboj se je treba velikokrat vračati daleč nazaj in od začetka ponavljati vse, kar je bilo rečeno, kakor se po navadi dogaja pri vetrnjaških in nekoliko počasnih mladeničih. Sicer pa se mi je zdelo, da si že zrejšega duha, in nisem si mislil, da te je treba še vedno opominjati na takšne otročarije. Ko bi si bil zapomnil tiste resnične in koristne misli filozofov, ki si jih tolikokrat bral skupaj z mano; ko bi – če mi dovoliš pripomniti – garal zase in ne za druge; ko bi vse tiste knjige, ki si jih prebral, uporabil kot smernice za svoje življenje, namesto za pehanje za muhasto hvalo ljudstva in neumno bahaštvo, potem zdaj gotovo ne bi govoril takšnih neumnosti in neotesanosti.

Francesco: Ne vem, kaj bi rad povedal. Vendar me že zdaj obliva rdečica in počutim se tako kot dečki, ko jih učitelj graja. Kakor njih zmedejo že prve besede graje – in to še preden slišijo, kaj so zagrešili, saj se spomnijo svojih številnih prestopkov – tako sem jaz, ki se zavedam svoje velike nevednosti in mnogih zablod, zardel, še preden si povedal do konca; ne vem še, kam meriš s svojimi besedami, a imam že občutek, da ni ničesar, česar mi ne bi bilo mogoče očitati. Povej mi torej jasneje, prosim, česa me tako ostro obtožuješ.

Avguštin: Več ti povem pozneje. Zdaj pa me jezi samo eno – [5] da misliš, da nekdo lahko *postane* oziroma *je* nesrečen, ne da bi si tega želel.

Francesco: Zdaj pa ne zardevam več. Ali si je sploh mogoče zamisliti kaj, kar bi bilo resničnejše od te resnice? Kdo je tako neizkušen v vsem, kar je človeško, komu je vsa dejavnost smrtnikov tako tuja, da ne bi razumel, da se revščina, bolečina, sramota, navsezadnje tudi bolezen in smrt, in ostale takšne stvari, ki veljajo za zelo nesrečne, ljudem večinoma zgodijo proti njihovi volji, želijo pa si jih ne nikoli? Iz tega sledi, da se je lastne nesreče zelo preprosto zavedati in jo sovražiti, znebiti pa se je je nekoliko težje. Prvo dvojje je namreč odvisno od naše volje, o tretjem pa odloča usoda.

[6] *Avguštin*: Če bi pokazal kaj sramu, bi si zaslužil, da se ti zabloda odpusti. Toda prevzetnost me razsrdi veliko bolj kot zabloda. Kako so ti lahko, ti norec, ušle iz glave tiste filozofske in presvete besede: da nihče ne more postati nesrečen zaradi vsega tistega, kar si malo prej našteval? Če lahko samo vrlina naredi duha srečnega – in to so že večkrat z zelo močnimi argumenti dokazali Ciceron in mnogi drugi – potem je neizogibno, da mu lahko samo nasprotje vrline srečo odvzame. Kaj je to nasprotje, se boš spomnil tudi brez mojih namigov, če le nisi popolnoma otopel.

Francesco: Seveda se spomnim. Govoriš o naukih stoikov, ki so daleč od splošno razširjenega mnenja in bliže resnici kot dejanski rabi.

Avguštin: O, ti največji nesrečnik, kar jih je, če se trudiš spoznati resnico prek ljudskih nesmislov in verjameš, da boš prišel do luči tako, da slediš slepim vodnikom. Izogibati se je treba poti, po kateri hodijo množice, in v želji po višjem prodirati po stezi, ki jo je utrlo le malo ljudi – tako si boš zaslužil, da slišiš ta verz:

*Vrli otrok, le pogumno, saj zvezde tako se doseže.*¹¹

Francesco: O, da bi mi to uspelo, preden umrem! Toda nadaljuj, prosim. Še vedno me je namreč nekoliko sram, a ne dvomim, da je treba upoštevati stoiška načela namesto ljudskih zablod. Toda v kaj me želiš s tem prepričati?

[7] *Avguštin*: Čemu bi še naprej izgubljala besede, ko pa se strinjava, da si lahko nesrečen ali to postaneš samo zaradi greha?

Francesco: Ker se mi zdi, da sem videl veliko ljudi – in med njimi sem tudi sam – ki jim je najteže sprejeti to, da se ne morejo otresti okov greha, tudi če se za to

¹¹ *Aen.* 9.641.

vse življenje na vso moč trudijo. Zato je kljub pogledu stoikov čisto mogoče, da so nesrečni mnogi, ki si tega ne želijo, ob tem trpijo in si želijo, da bi bilo nasprotno.

Avguštin: Nekoliko sva se oddaljila, a postopoma se že vračava k začetku – razen če nisi morda pozabil, kje sva začela.

Francesco: Skoraj bi pozabil, a se mi že vrača.

[8] *Avguštin:* O tem sem se želel pogovoriti, da bi ti pokazal naslednje. Če se želiš izogniti stiskam, povezanim s to našo smrtnostjo, in se zavihteti k višjemu, potem je premišljevanje o smrti in človeški nesreči neke vrste prvi korak k temu; drugi korak pa je goreča želja in prizadevanje za doseg višjega. Ko bo to dvoje izpolnjeno, sem ti obljubil, da boš zlahka dosegel tisto, po čemer hrepeniš – razen če nisi morda še vedno drugačnega mnenja.

Francesco: Ne bi si drznil reči, da sem drugačnega mnenja. Že od mladosti se držim pravila, da če se v nečem ne strinjam s teboj, potem vem, da se motim.

Avguštin: Prihrani mi, prosim, laskanje. Ker pa vidim, da mi pritrjuješ bolj iz spoštovanja kot po lastni presoji, ti zdaj dovolim, da rečeš, karkoli se ti zdi.

[9] *Francesco:* Sicer me je še vedno strah, vendar bom izkoristil tvoje dovoljenje. Ostalih ne bom omenjal, a ti in gospa Resnica, ki je bila vedno prisotna pri vseh mojih dejanjih, sta bila priči temu, kolikokrat sem razmišljal o svojem nesrečnem položaju in o smrti ter s koliko solzami sem poskušal izprati svojo umazanijo. O tem ne morem govoriti, ne da bi mi stopile solze v oči, vendar je bilo, kot vidita, vse zaman. To je edino, kar mi zbuja dvome o resničnosti tvoje predpostavke, s katero želiš pokazati, da lahko človek zapade v nesrečo samo po lastni volji in da je lahko nesrečen samo tisti, ki si tega želi. Na žalost sem sam izkusil, da je resnica prav nasprotna.

Avguštin: To je že stara razprava, ki se ne bo nikoli končala. A čeprav sem že večkrat zaman poskušal, bom še naprej vztrajal, da nekdo, ki tega noče, *ni* in *ne more postati* nesrečen. [10] Toda kot sem želel povedati, je v človeških dušah neka sprevržena in boleсна želja po varanju same sebe in to je najbolj škodljiva stvar v življenju, kar jih je. Upravičeno se bojite zvijač bližnjih, saj zaradi zaupanja, ki ga čutite do njih, pozabite na zdravo previdnost, poleg tega pa njihov osladni glas stalno boža vaša ušesa. Pri drugih ljudeh se vam to dvoje najbrž ne dogaja. Kako bi se torej morali bati šele lastnih zvijač, saj so ljubezen, zaupanje in bližina v vas samih še toliko večji – vsakdo se namreč ceni več, kot je vreden, in se ima bolj rad, kot bi bilo treba, poleg tega sta prevarant in prevarani v tem primeru eno in isto.

Francesco: Danes si to že večkrat rekel. A kolikor se spomnim, nisem nikoli varal samega sebe. Ko me le tudi drugi ne bi!

Avguštin: Prav s tem, ko se hvališ, da nisi nikoli varal samega sebe, se močno varaš. Poleg tega verjamem v tvoj razum in vem, da boš, če dovolj napneš možgane, sam ugotovil, da proti svoji volji nihče ne zapade v nesrečo. Na tem namreč temelji najina razprava. Povej mi prosim – a premisli, preden odgovoriš, in si v srcu ne želi prerekanja, temveč resnice – povej mi: kdo med ljudmi naj bi bil prisiljen v greh, ko pa so pametni ljudje mnenja,

da je greh namerno dejanje, in to takšne vrste, da če namera ni prisotna, dejanje neha biti greh? Brez greha pa nihče ne postane nesrečen, to si tudi sam že prej priznal.

[11] *Francesco*: Vidim, da se postopoma oddaljujem od teme pogovora in prisiljen sem priznati, da začetek moje nesreče izhaja iz moje lastne volje – to opažam pri sebi, o drugih pa sklepam. Zdaj pa tudi ti meni nekaj priznaj.

Avguštin: Kaj naj priznam?

Francesco: Da je sicer res, da nihče ne pade neprostovoljno, vendar je res tudi to, da mnogi, ki so prostovoljno padli, neprostovoljno obležijo in to lahko z gotovostjo zatrdim glede sebe. Mislim tudi, da je to moja kazen: ko bi bil lahko ostal pokonci, nisem hotel, zato zdaj, ko hočem, ne morem vstati.

Avguštin: Čeprav to stališče ni popolnoma neumno, moraš, potem ko se zaveš, da si se motil glede enega, priznati, da si se motil tudi glede drugega.

Francesco: Torej je *pasti* in *obležati* po tvojem eno in isto?

Avguštin: Ne, to dvoje je različno; *želel sem si* in *želim* pa sta v svojem bistvu in v duhu tistega, ki si želi, eno in isto, čeprav se razlikujeta v času.

Francesco: Že vidim, v kakšne zanke me skušaš ujeti. Vendar bojevnik, ki si pripori zmago z zvijačo, ni pogumnejši od nasprotnika, je pa vsekakor bolj pretkan.

Avguštin: Vpričo Resnice govoriva, ki ima rada preprostost in ne prenese zavajanja. Da boš to popolnoma razumel, predlagam, da se odslej izražava kolikor je mogoče preprosto.

Francesco: Česa prijetejšega ne bi mogel slišati. [12] Povej mi torej, ko že govoriva o meni, kako mi nameravaš pokazati, da je to, da sem nesrečen – tega namreč ne zanikam – še vedno odvisno od moje volje, ko pa vem, da ni ničesar, kar bi teže prenašal in kar bi bilo moji volji bolj nasprotno – vendar česa več ne zmorem.

Avguštin: Če bova upoštevala, kar sva se dogovorila, ti bom pokazal, da bi moral uporabiti drugačne besede.

Francesco: Kateri dogovor misliš in katere besede bi moral po tvojem uporabiti?

Avguštin: Dogovorila sva se, da bova nehala z besednimi zvijačami in skušala priti do resnice s čisto preprostostjo. Besede, za katere sem želel, da jih uporabiš, pa so tele: namesto, da rečeš *česa več ne zmorem*, bi moral priznati, da *česa več nočeš*.

Francesco: Nikoli ne bova prišla do konca – tega namreč ne bom nikoli priznal. Saj vendar vem, in tudi sam si bil temu priča, kolikokrat sem želel, pa nisem mogel, koliko solz sem pretil, pa ni nič pomagalo.

Avguštin: Mnogo tvojim solzam sem bil priča, volji pa nikakršni.

Francesco: Za božjo voljo! Mislim, da nihče ne ve, koliko sem pretrpel in kako zelo bi si želel vstati, če bi bilo to mogoče.

Avguštin: Molči! Nebo in Zemlja se bosta spojila, zvezde bodo zgrmele v Avern in elementi, ki so zdaj prijateljski, se bodo začeli bojevati, preden bo mogoče preslepiti Resnico, ki razsoja med nama.

Francesco: Kaj želiš torej povedati?

Avguštin: Da so ti solze pogosto trpinčile vest, tvojega namena pa niso spremenile.

Francesco: Kolikokrat sem ti že rekel, da česa več nisem mogel?

Avguštin: In kolikokrat sem ti jaz odgovoril: ne, temveč nisi hotel. [13] Sicer pa se ne čudim, da se zdaj zamotavaš v te negotovosti, v katerih sem se nekoč znašel tudi sam, ko sem premišljeval, da bi šel po novi življenjski poti. Pulil sem si lase, se udarjal po čelu in vil roke. Naposled sem si z rokami objel kolena, z najgrenkejšimi vzdihmi napolnil nebo in zrak ter z nenehnim jokom zmočil vsa tla. Toda med vsem tem sem ostal prav takšen, kot sem bil, dokler se mi ni med globokim premišljevanjem pred očmi nakopičila vsa moja nesreča. In tako sem se, potem ko sem si dovolj močno želel in sem zato tudi nemudoma zmogel, s čudovito in osrečujočo hitrostjo spremenil v drugega Avguština, katerega zgodbo, če se ne motim, poznaš iz mojih *Izpovedi*.

Francesco: Seveda jo poznam in ni mogoče, da bi pozabil na tisti blagodejni figovec, v katerega senci se je zgodil ta čudež.

Avguštin: Tako je tudi prav. Nobena mirta, ne bršljan, in tudi lovor ne, ki ga, kot pravijo, ljubi Fojb – četudi je od njega prevzet cel zbor pesnikov in predvsem ti, ki si si kot edini svoje generacije zaslužil, da nosiš venec, spleten iz njegovih vejic – nič od tega ne sme biti bolj drago tvojemu srcu, ko se bo po toliko nevihtah nekoč vrnilo v pristanišče, kakor spomin na tisti figovec, ki ti ponuja zanesljivo upanje na izboljšanje in odpuščanje.

Francesco: Temu ne nasprotujem, kar nadaljuj, kar si začel.

[14] *Avguštin:* S tem sem začel in s tem nadaljujem – doslej se ti je dogajalo to, kar se je mnogim, za katere velja tale Vergilijev verz:

*Nič ne omaje namere in jalove tečejo solze.*¹²

Sicer bi lahko naštel še mnogo primerov, a sem se zadovoljil le z enim, ki ga dobro poznaš.

Francesco: Pravilno. Več jih namreč sploh ni bilo treba in kak drug ne bi segel globlje v moje srce. Predvsem zato, ker – kljub veliki oddaljenosti, kakršna ločuje brodolomca in nekoga, ki je dosegel varno zavetje pristanišča, ali pa srečnega in nesrečnega – med svojimi nevihtami prepoznam tudi kakšno sled tvoje neodločnosti. Zato se mi, ko berem knjige tvojih *Izpovedi* in sem razpet med dve nasprotni čustvi, upanje in strah, vsakokrat zdi – in pri tem včasih jokam od veselja – da berem zgodbo o svojem romanju in ne kakšnem drugem. Zdaj pa nadaljuj, kakor ti je drago, ker sem se popolnoma otrese prepirljivosti. Odločil sem se namreč, da ti bom sledil, ne pa te oviral.

Avguštin: Tega ne zahtevam. Neki zelo učeni mož je rekel: *Če se preveč prepiramo, nam resnica uide*,¹³ vendar je tudi res, da se pogosto pride do resnice

¹² *Aen.* 4.449.

¹³ Pri Makrobiju, 2.7.10–11, in Geliju, 17.14.3–4 to izreče Publilij Sir. V Petrarkovih *Rerum memorandarum libri* 3.91.6 in *De sui ipsius et multorum ignorantia* 4.125 prav tako, vendar je v

prek umirjene razprave. Ni se torej primerno kar vsepovprek strinjati z vsemi, kakor to počnejo nemarni in otopeli značaji, po drugi strani pa ni prav, če se preveč branimo očitne resnice, saj je to jasen znak prepirljivega uma.

Francesco: Razumem, popolnoma se strinjam in upošteval bom nasvet. Kar nadaljuj.

[15] *Avguštin*: Ali torej priznaš, da je misel, da popolno zavedanje svoje nesreče zbuja željo po vzponu, že zdavnaj ugotovljena resnica? Želji pa sledi sposobnost.

Francesco: Odločil sem se že, da ti bom kar vse verjel.

Avguštin: Čutim, da je še vedno nekaj, kar te muči. Daj, povej, karkoli že je.

Francesco: Samo to, da sem sam nad seboj osupel, da si nečesa, za kar sem vedno mislil, da si želim, v resnici nisem želel.

Avguštin: Še vedno dvomiš. Vendar pa moram priznati – da že enkrat zaključiva tale pogovor – da si si občasno vendarle želel.

Francesco: Kaj si mi torej želel povedati?

Avguštin: Ali ti ne pride na misel tale Ovidijev verz:

*Želja pa ni še dovolj, ti vzemi to stvar res v roke.*¹⁴

Francesco: Saj razumem, vendar sem res mislil, da sem tudi hrepenel.

Avguštin: Motil si se.

Francesco: Verjamem.

Avguštin: Da mi boš verjel s še večjo gotovostjo, izprašaj svojo vest. Ona najbolje razlaga resnico – je nezmotljiva in zanesljiva razsodnica dejanj in misli. Ona ti bo povedala, da se nikoli nisi trudil doseči odreditve tako, kot bi bilo treba, temveč bolj mlačno in lenobno, kot bi se spodobilo za razmišljanje o takšnih nevarnostih.

[16] *Francesco*: Začel sem si preiskovati vest, kakor si ukazal.

Avguštin: In kaj si ugotovil?

Francesco: Da je to, kar praviš, res.

Avguštin: Nekoliko sva pa le napredovala. Poglej, si se že začel zbuhati. Če se le zaveš, kako slabo je bilo nekdanj, ti bo šlo takoj bolje.

Francesco: Če je dovolj že to, da se zavem, potem sem prepričan, da mi bo šlo kmalu odlično, ne samo dobro. Še nikoli mi ni bilo tako jasno, da si nisem nikoli dovolj goreče želel svobode in konca nesreče. Toda mar bo odslej dovolj že to, da *sem* si nekaj želel?

Avguštin: Zakaj pa to?

Francesco: Zato, da mi ne bi bilo treba več ničesar storiti.

Avguštin: Nekaj nemogočega predlagaš: da naj tisti, ki si goreče želi nekaj, kar lahko doseže, lepo mirno zaspi.

Francesco: Čemu naj bi si potem sploh želel?

Avguštin: Zato, seveda, ker se ti bo tako odprla pot skozi težave. Poleg tega je želja po vrlini sama po sebi precejšen del vrline.

Familiares 1.7.3 stavek pripisan Varonu.

¹⁴ *Pont.* 3.1.35; prevod verza J. Jurca.

Francesco: Dober razlog za upanje mi ponujaš.

Avguštin: Prav zato se pogovarjam s teboj – da bi te naučil *upati* in *bati se*.

Francesco: Kaj misliš s tem, *bati se*?

Avguštin: Vprašaj raje, kaj mislim z *upati*.

Francesco: To, da sem se doslej nemalo trudil, da ne bi bil najslabši, zdaj pa mi ti odkrivaš pot, da postanem najboljši.

Avguštin: A morda ne pomisliš, kako je ta pot naporna.

Francesco: S čim mi spet groziš, kaj naj bi bilo tako naporno?

Avguštin: To, da je *želeti si* le ena beseda, sestavlja pa jo nešteto stvari.

Francesco: Plašiš me.

Avguštin: O stvareh, ki sestavljajo to željo, sploh ne bom govoril, vendar je še več takšnih, iz katerih uničenja nastane.

Francesco: Ne razumem, kaj hočeš reči.

[17] *Avguštin:* Ta popolna želja se lahko posreči le tistemu, ki prej naredi konec vsem drugim željam. Saj veš, koliko različnih stvari si želimo v življenju – vsemu temu se je treba najprej odreči, da se lahko povzpneš do hrepenenja po najvišji sreči. To srečo pa gotovo ljubiš manj, če hkrati ljubiš nekaj pri sebi in tega ne ljubiš zavoljo te sreče.

Francesco: To misel pa poznam.

Avguštin: Koliko je torej takšnih, ki so ugasili vsa hrepenenja – te bi že naštevali celo večnost, kaj šele ugasili – ki so si na dušo namestili uzdo razuma in ki si drznejo reči: nič mi več ni skupnega s telesom; vse, kar je vidno, se umaže; zdaj stremim k višjemu?

Francesco: Takšnih je res zelo malo in zdaj razumem, zakaj je tako težko, kot si opozarjal.

Avguštin: Ko se znebiš teh strasti, pa najvišje hrepenenje seveda še ne bo popolno in osvobodeno. Vedno je namreč tako, da kolikor duša po svoji plemenitosti sili v nebo, prav toliko jo breme telesa in zemeljske skušnjave vlečejo k tlom. In ker želite hkrati povzpeti se in ostati na dnu, ostajate razpeti med eno in drugo in ne dosežete ničesar.

Francesco: Kaj je torej po tvojem treba storiti, da se duh otrese zemeljskih okovov in čist poleti v višave?

[18] *Avguštin:* Za to je vsekakor potrebno tisto globoko razmišljanje, o katerem sem najprej govoril, in to, da se ves čas zavedaš svoje smrtnosti.

Francesco: Ni ga človeka, ki bi ga takšne misli zaposlovale pogosteje kot mene, razen če se znova ne motim.

Avguštin: Pa imava novo nesoglasje in nove napore.

Francesco: Zakaj pa zdaj to? Ali spet lažem?

Avguštin: Sam sem se želel vljudneje izraziti.

Francesco: Vendar si želel reči prav to.

Avguštin: In nič drugega.

Francesco: Torej ne razmišljam o smrti?

Avguštin: Razmišljaš že, vendar zelo redko, in še to tako nezavzeto, da to razmišljanje sploh ne prodre do dna tvoje nesreče.

Francesco: Mislil sem, da je ravno nasprotno.

Avguštin: Ne zanima me, kar si mislil, temveč kar bi bil moral misliti.

Francesco: Vedi, da sam sebi ne bom nikoli več verjel, če mi dokažeš, da sem tudi glede tega narobe mislil.

Avguštin: To ti zlahka dokažem, vendar le, če se pripraviš do tega, da boš iskreno sprejel resnico. Tudi pri tem se bom skliceval na pričo, ki ti je precej blizu.

Francesco: Katero pa?

Avguštin: Tvojo vest.

Francesco: Ta pravi ravno nasprotno.

Avguštin: Če je že izpraševanje zmedeno, je tudi odgovor priče težko jasen.

Francesco: Kaj ima pa to s tem?

[19] *Avguštin:* Zelo veliko. Dobro poslušaj, da boš pravilno razumel. Nihče ni tako zelo nespameten – razen če je čisto nor – da ne bi od časa do časa pomislil na svojo krhkost in ne bi, če ga vprašaš, odgovoril, da je smrten in da živi v umrljivem telescu. O tem pričajo tudi bolečine v udih in napadi vročice – katera božja milost neki naj bi nam omogočila živeti življenje, popolnoma prosto vsega tega? Poleg tega vam strah v kosti poganjajo tudi pogrebni sprevodi prijateljev, ki se brez prestanka vijejo pred vašimi očmi. Vsakdo, ki pospremi vrstnika do groba, se namreč prestraši brezna, v katerega je padel nekdo drug, in ga začne skrbeti zase. Prav tako ni mogoče, da se ne bi bal za svojo hišo, če vidiš sosedovo v plamenih, saj, kot pravi Horacij,

*Vidiš, da malo še manjka, pa bodo težave pri tebi.*¹⁵

Še toliko bolj pretresen pa bo tisti, ki vidi, kako nenadna smrt vzame koga mlajšega, krepkejšega in lepšega od njega. Pregledal bo samega sebe in rekel: »Tako varno se je zdelo njegovo življenje, pa ga je vseeno pobralo in ne mladost ne lepota ne telesna moč ga niso rešile. Kdo pa meni zagotavlja varnost? Bog? Čarovnik? Prav res sem smrten.« [20] Če pa se to zgodi cesarjem ali vladarjem na zemlji, odličnim in spoštovanim osebnostim, bodo navzoči še veliko bolj pretreseni, saj iznenada ali pa morda po nekaj urah agonije vidijo ležati na tleh človeka, ki je po navadi druge metal po tleh. Od kod, če ne od tod, izvirajo dejanja, ki jih zbegani ljudje izvajajo ob smrti velikih osebnosti, od katerih se jih veliko spomniš – da te ob tej priložnosti nekoliko popeljem v zgodovino – s pogreba Julija Cezarja? To je tista javna predstava, ki nase priklene oči in srca smrtnikov ter jih prisili, da ob pogledu na usodo drugih začnejo razmišljati o svoji. Potem so tu še divjanje zveri in ljudi, pa vojno besnenje; tu so še ruševine veličastnih zgradb, ki so – kakor je nekdo lepo povedal – človeku nekoč nudile zavetje, zdaj pa so mu nevarne; tu so še zračni tokovi pod zlovesčo zvezdo, sape kužnega neba in cel

¹⁵ *Ep.* 1.18.83.

kup nevarnosti na kopnem in na morju, ki vas obkrožajo z vseh strani, tako da ne morete nikamor usmeriti pogleda, ne da bi uzrli podobe svoje smrtnosti.

[21] *Francesco*: Samo trenutek, prosim, ne morem več čakati. Po mojem mi ne bi mogel z ničimer bolje pritrčiti, kot z vsem tem, kar si pravkar povedal. Medtem ko sem te poslušal, sem se spraševal, kam meriš s svojim govorom in kdaj se bo končal.

Avguštin: Seveda se še ni končal, če si me pa prekinil. S temle sem želel zaključiti: čeprav vas na površju vsenaokrog zbada veliko osti – kljub temu pa nič ne prodre v notranjost, saj so srca nesrečnikov tega že dolgo vajena, stara in trda koža pa se upira koristnim opozorilom – je le malo ljudi, ki dovolj poglobljeno razmišljajo o tem, da bodo morali nekoč umreti.

Francesco: Torej le malo ljudi pozna definicijo človeka, čeprav se jo tako pogosto ponavlja v vseh šolah, da bi jo morali poslušalci imeti že vrh glave – pravzaprav bi morala že zdavnaj razjesti stebre samih šolskih poslopij.

[22] *Avguštin*: Prav res, to blebetanje dialektikov, ki mu ni videti konca, kar prekipeva od takšnih površnih definicij in se hvali, da zagotavlja snov za neskončne razprave. Vendar jih večina sploh ne ve, kaj je v resnici tisto, o čemer govorijo. Če koga iz te črede vprašaš po definiciji človeka ali česarkoli drugega, imajo odgovor že pripravljen; če želiš iti nekoliko globlje, pa nastane tišina ali pa so tako vajeni razpravljanja, da jim ne zmanjka ne besed ne predrznosti – vendar v tem primeru že po vedenju govorca veš, da stvari, o kateri je govora, v resnici ne pozna. Tej »natančno-nemarni« vrsti ljudi, ki jo zanimajo takšne bedarije, je treba reči takole: »Zakaj se ves čas zaman trudite, vi nesrečniki, in si naprezate duha s trapastim pričkanjem? Zakaj pozabljate na pomembne reči, se starate med vsemi temi besedami ter se sivolasi in nagubanega čela ukvarjate z neumnimi otročarijami? O, da bi ta vaša norost škodila le vam samim, ne pa da tolikokrat pokvari še plemenite značaje mladih!«

Francesco: Priznam, o tem izrojenem učenjakarstvu ni mogoče izreči dovolj ostrih besed. Tebe pa je govorniški žar medtem tako prevzel, da nisi dokončal, kar si želel povedati o definiciji človeka.

Avguštin: Mislil sem, da sem povedal že več kot dovolj, vendar bom še jasnejši. Noben pastir ni tako ozkogleden, da ne bi vedel, da je človek živo bitje ali celo najvišje med vsemi živimi bitji. Prav tako ne bo nihče, ki ga vprašaš, zanikal, da je človek razumsko in smrtno bitje.

Francesco: Torej vsi poznajo definicijo človeka.

Avguštin: Ne, zelo malo ljudi jo pozna.

Francesco: Kako pa to?

[23] *Avguštin*: Če vidiš koga, ki tako obvlada svoj razum, da si v skladu z njim uravnava življenje, da svoje sle podreja izključno njemu, da z njegovo uzdo kroti vzgibe duha, da se zaveda, da se samo po njem loči od surovih nerazumskih bitij in da si sme reči *človek* samo, v kolikor živi v skladu z razumom; nekoga, ki se poleg tega tako zelo zaveda svoje smrtnosti, da jo ima vsak dan pred očmi, da se obvladuje v skladu z njo, da ob zaničevanju vsega minljivega stremi

po življenju, v katerem bi, obdarjen z višjim razumom, nehal biti smrten – šele o takem človeku je mogoče reči, da ve nekaj koristnega in resničnega o definiciji človeka. To sem imel v mislih – o tem sva se namreč pogovarjala – ko sem rekel, da je malo ljudem dano spoznanje in sposobnost primernega razmišljanja.

Francesco: Doslej sem mislil, da sem eden izmed njih.

Avguštin: Sploh ne dvomim, da ko premlevaš vse, kar si se naučil v šoli izkušeni, in vse, kar si se naučil iz knjig, pogosto pomisliš na smrt, vendar te misli ne prodrejo dovolj globoko in se ne oprimejo dovolj trdno.

Francesco: Kaj misliš s tem, *prodrejo globoko*? Čeprav se mi zdi, da razumem, bi želel, da mi poveš še jasneje.

[24] *Avguštin*: Sicer je med ljudmi že splošno znano in o tem pričajo tudi najslavnejši filozofi, a ti bom vseeno povedal, da je smrt od vsega srhljivega na prvem mestu, in to do te mere, da se ti zdi odvrtna in zoprna, še preden slišiš besedo *smrt*. Kljub temu pa ni dovolj, da ti ta zlog le mimogrede oplazi uho ali da se smrti le na hitro spomniš. Pomuditi se je treba nekoliko dlje, krčevito razmišljati in si predstavljati vsak ud umirajočega posebej: kako se okončine že ohlajajo, medtem ko trup, ki ga obliva težak pot, kar žari; kako trebuh utripa; kako se življenjski duh ob približevanju smrti počasi umirja. Potem pomislimo na udrte in tavajoče oči, solzen pogled, nagrbančeno in bledikavo čelo, upadla lica, rumenkaste zobe, otrdel in koničast nos, usta, iz katerih mezi pena, otrpel in luskav jezik, izsušeno nebo, utrujeno glavo, sopeče prsi, raskav šepet in žalostne vzdihne, neprijeten vonj celega telesa in predvsem grozo popačenega obraza. [25] Vse to si boš laže priklical pred oči in ti bo tako rekoč na dosegu roke, če se, na način, ki ti je dobro znan, spomniš kakšnega nepozabnega primera smrti, ki si ga videl na lastne oči. Nekaj, kar smo videli, si po navadi veliko bolje zapomnimo kot nekaj, kar smo slišali. Prav zato nekateri predani in najsvetejši verski redovi vse do naših dni – ki so jim lepe navade sicer tuje – zelo preudarno ohranjajo običaj, pri katerem pripadniki teh strogih skupnosti gledajo, kako se pokojnika umiva in pripravlja na pogreb. Žalostna in usmiljenja vredna predstava, ki se odvija pred njihovimi očmi, naj bi namreč opozarjala, da morajo vedno ohranjati spomin na pokojnika, in iz duš še živečih izgnala vsako upanje na ta minljivi svet.

To sem mislil, ko sem rekel *prodrejo dovolj globoko*, in ne tega, da pač iz navade kdaj pa kdaj omenite smrt ali v vsakodnevnikih pogovorih ponavljate, kako ni »nič bolj gotovo od smrti in nič manj gotovo od smrtne ure« in tako naprej. Takšne besede preprosto izpuhtijo in se vas ne dotaknejo.

Francesco: Strinjam se, sploh zato, ker veliko tistega, o čemer po navadi sam pri sebi tiho premišlujem, zdaj slišim v tvojih besedah. Če želiš, mi vtisni v spomin kakšno merilo, ki me bo odslej opominjalo, naj si ne lažem glede samega sebe in naj ne negujem lastnih zablod. Po mojem je prav to tisto, kar človeškega duha spelje s poti k vrlini – ker se mu zdi, da je dosegel cilj, si za kaj več sploh ne prizadeva.

[26] *Avguštin*: Veseli me, da to slišim od tebe. To namreč niso besede duha, ki ne počne ničesar in se zanaša na naključje, temveč takšnega, ki vse

natančno pretehta. Merilo, s pomočjo katerega ne boš nikoli delal napak, pa je tole. Če nisi, medtem ko premišljuješ o smrti, znotraj popolnoma nič ganjen, vedi, da nisi dosegel popolnoma ničesar – kakor da bi razmišljal o čemerkoli drugem. Če pa ob sami misli otrpneš, se začneš tresti, preblediš; če imaš že tisti trenutek občutek, da trpiš v smrtnih mukah; če poleg tega pomisliš, da bo tvoja duša, takoj ko zapusti te ude, postavljena pred večno sodišče in bo morala zelo natančno pojasnjevati vse svoje besede in dejanja preteklega življenja; da ne smeš prav nič računati na talent ali govorniški dar, prav nič na bogastvo ali moč in prav nič na telesno lepoto ali slavo na tem svetu; da sodnika ni mogoče podkupiti ne mu lagati ne omehčati ga; da smrt ni konec trpljenja, temveč le prehod med tisočimi vrstami trpljenja in mučenja. Vreščanje in ječanje Averna in reke žvepla in tema in Furije maščevalke in vsa groza bledečega Orka naenkrat. Ali pa nekaj, kar je hujše od vsega tega zla: nesrečna in neskončna večnost in nobenega upanja, da bi bilo kdaj konec katastrof, in večni srd Boga, ki ne pozna več usmiljenja. Če se ti pred očmi prikaže vse to naenkrat – in se zavedaš, da ni izmišljeno, temveč resnično, da to ni le ena od možnosti, temveč nekaj, kar te bo gotovo in neizogibno doletelo in je tako rekoč že pred vrati – in o tem ne razmišljaš le površno, vendar tudi ne obupuješ, temveč srčno upaš, da te je božja desnica sposobna in pripravljena izvleči iz vsega tega gorja, če le pokažeš, da te je mogoče ozdraviti; če poleg tega hrepeniš po tem, da bi se povzpел višje, si neomajen in vztrajen v svoji nameri, potem si lahko prepričan, da ne razmišljaš zaman.

[27] *Francesco*: Z vsemi temi nesrečami, ki si mi jih nakopičil pred očmi, si me, priznam, globoko prestrašil. Toda, Bog mi nakloni usmiljenje, jaz se prav vsak dan potopim v takšno razmišljanje, predvsem ponoči, ko se duh otrese dnevnih skrbi in se osredotoči nase. Tedaj se s telesom namestim tako, kot ležijo umirajoči, ter se na vso moč osredotočim na svojo smrtno uro in vse z njo povezano gorje, ki ga priključijo spomin, dokler ne padem v agonijo umiranja in se mi zdi, da vidim Tartar in vse grozote, ki si jih opisal. Ta prizor me tako pretrese, da prestrašen in drgetajoč vstanem in pogosto – na grozo navzočih – takole izbruhnem: »Gorje, kaj počnem? Zakaj trpim? Kakšen konec mi pripravlja usoda? Usmili se me, Jezus, pomagaj mi:

*Zla me odreši, o nepremagljivi ...*¹⁶

Roko podaj mi, ubožcu, s seboj prek valov me ponesi

*V mirnem okolju po smrti naj bivam in najdem počitek.*¹⁷

O tem in še o marsičem govorim sam s seboj kot kak blaznež, kakor pač zanese zablodelo in prestrašeno dušo. Veliko govorim tudi s prijatelji in nemaleokrat s svojimi solzami v jok spravim še ostale, čeprav se, ko se solze posušijo,

¹⁶ *Aen.* 6,365.

¹⁷ Prav tam, 6,370–1.

vsi vrnemo na stara pota. [28] Glede na vse to se sprašujem – kaj me torej zadržuje? Kaj me skriva ovira, da mi to premišljevanje vse do danes ni prineslo drugega kot težave in strahove, poleg tega pa sem še vedno tak, kot sem bil pred tem in kot so tisti, ki se jim kaj takšnega morda ne zgodi nikoli v življenju. In sam sem še toliko bolj nesrečen, ker oni, ne glede na to, kakšen konec jih čaka, uživajo vsaj v sedanjosti, medtem ko jaz ne vem, kakšen konec me čaka, pa tudi nobene radosti ne občutim, vsaj ne brez priokusa teh bridkosti.

Avguštin: Nehaj jokati, ko pa imaš razlog za veselje. Grešnik namreč ve-lja za nesrečnega in usmiljenja vrednega, če mu grehi predstavljajo užitek in vznemirjenje.

Francesco: Morda zato, ker se tisti, ki ni nikoli občutil žalosti, ki jo prinese konec uživanja, nikoli ne vrne na pot vrline. [29] Tisti, ki med vsemi telesnimi užitki in srečo doživi nekaj hudega, pa pomisli na svoj položaj vsakokrat, ko ga zaletavo in nepremišljeno veselje pusti praznih rok. Toda če oba čaka enak konec, ne razumem, zakaj tisti, ki zdaj uživa in bo v prihodnosti trpel, ne velja za srečnejšega od nekoga, ki niti v tem trenutku ne čuti veselja niti ne pričakuje, da ga kdaj bo. Razen če nisi morda prepričan, da se smeh na koncu spremeni v še bridkejši jok.

Avguštin: Prav to. Tistega namreč, ki izpusti uzdo razuma – in pri največjih nasladah se uzda popolnoma odvrže – čaka trši padec kot nekoga, ki zgrmi z iste višine in uzdo še vedno drži v rokah, četudi le narahlo. Pomembnejše od vsega pa se mi zdi tisto, kar si prejle rekel, namreč da pri enem še lahko upamo na spreobrnitev, pri drugem pa ne več.

Francesco: Tudi jaz mislim, da je tako. Toda ali nisi medtem pozabil na tisto, kar sem te prejle vprašal?

Avguštin: Kaj pa?

Francesco: Kaj je tisto, kar me zadržuje, sem vprašal. Zakaj osredotočeno razmišljanje o smrti, za katerega praviš, da je tako čudovito koristno, samo meni nič ne pomaga?

[30] *Avguštin:* Najbrž zato, ker od daleč gledaš na stvari, ki zaradi kratkosti življenja ter negotovih in različnih naključij ne morejo biti daleč. *Skoraj vsi delamo napako*, pravi Cicero, *da na smrt gledamo od daleč – prospicimus*.¹⁸ Neki popravljavci – ali bolje rečeno, uničevalci – so besedilo želeli spremeniti tako, da so pred glagol postavili nikalnico in zatrjevali, da je treba reči *na smrt ne gledamo od daleč – non prospicimus*. Sicer ni človeka pri zdravi pameti, ki o smrti ne bi razmišljal ne tako ne drugače, *prospicere* pa v resnici pomeni *gledati od daleč*. Prav to mnoge zavede, ko razmišljajo o smrti: vsakdo si določi končno točko svojega življenja, ki jo je po naravni poti sicer mogoče doseči, vendar jo v resnici dosežejo le redki. Skoraj nihče ne umre, za katerega ne bi veljal tale verz:

¹⁸ Sen. Ep. 1.

*Čakal na sive lase je in dolga leta življenja.*¹⁹

Morda ti je prekrizalo načrte to, da so ti mladost, krepka postava in zmeren način življenja zbudili takšno upanje.

[31] *Francesco*: Ne sumniči me takšnih svari, prosim. Bog me obvaruj pred takšno norostjo:

*Zaupam naj teje prikazni?*²⁰

– kot pri Vergiliju reče tisti slavni pomorščak. Tudi jaz, vržen v gromozansko, divje in razburkano morje, skozi visoke valove in ob bičanju vetrov krmarim svoj majavi, zdelani in razpokani čoln. Dobro vem, da ne bo več dolgo zdržal, in zavedam se, da mi ne preostane nobeno upanje na odrešitev, če se me Vsemogočni ne usmili in mi omogoči, da z zadnjimi močni obrnem krmilo in dosežem kopno, preden umrem – *da bom jaz, ki sem živel na morju, umrl v pristanišču.*²¹ Takšnemu razmišljanju dolgujem, da me ni, kolikor se spomnim, nikoli mučila želja po bogastvu in veliki moči, ki, kakor je videti, razžira toliko ljudi, ne samo mojih vrstnikov, temveč tudi priletnih ljudi, ki so že prestopili prag običajne življenjske dobe. Kakšna norost je pravzaprav to, da vse življenje preživiš v naporih in revščini ter nato v bogastvu, ki si ga s takšno muko nakopičil, takoj umreš. [32] Zato na te strahote ne gledam tako, kot da so zelo daleč, temveč kot da bodo kmalu tukaj in so že skoraj pred vrati. Še vedno se spominjam nekega verza, ki sem ga, ko sem bil še zelo mlad, zapisal na koncu dolgega pisma prijatelju:

*Morda pa prav zdaj, ko o tem govoriva,
Smrt je po tisoč poteh pridrvela in čaka na pragu.*²²

Če sem lahko to rekel takrat, kaj naj rečem šele zdaj, ko sem toliko starejši in sem toliko več izkusil? Karkoli vidim, karkoli slišim ali čutim, vse, o čemer razmišljam, povezujem edinole s tem. Če se torej ne motim, ko takole razmišljam, potem glede tega ostane le še tole vprašanje: kaj me torej zadržuje?

[33] *Avguštín*: Ponižno se zahvali Bogu, ki te usmerja s tako blagodejno uzdo in spodbuja s tako ostrimi ostrogami. Skoraj nemogoče je, da bi večna smrt doletela nekoga, ki mu smrt vsak dan in tako močno zaposluje misli. Toda ker čutiš – in to upravičeno – da ti nekaj manjka, bom poskusil odkriti, kaj to je, da boš, ko bo to z Božjo pomočjo odstranjeno, v svojem razmišljanju v celoti prešel na višjo raven in se otresel starih okov suženjstva, ki te še vedno vklepajo.

¹⁹ *Aen.* 10.549.

²⁰ *Ibid.* 5.819.

²¹ *Sen. Ep.* 9.

²² V antični literaturi in Petrarkovem opusu obstaja cela vrsta podobnih izjav, vendar natančno teh verzov v Petrarkovih delih, ki so se nam ohranila, ni. Fenzi (1992) domneva, da gre za Petrarkove mladostniške verze, ki jih je pozneje uničil.

Francesco: Da bi ti le uspelo in da bi bil jaz vreden takšnega darila!

Avguštin: Vreden boš, če boš le hotel. Ni nemogoče. Toda pri človeških dejanjih je pomembno dvojje in če eno od tega dvojega manjka, cilj gotovo ne bo dosežen. Prisotna mora biti torej volja, in to tako močna, da jo je po pravici mogoče imenovati hrepenenje.

Francesco: Pa naj bo tako.

Avguštin: Ali veš, kaj ovira tvoje razmišljanje?

Francesco: Prav to te sprašujem, to bi tako zelo rad vedel.

[34] *Avguštin*: Poslušaj me torej. Saj ne pravim, da nebesa tvoje duše niso dobro ustvarila, vendar vedi, da je zaradi stika s telesom, v katerem je ujeta, izgubila veliko svoje izvirne plemenitosti. In ne samo izgubila, temveč je v tem dolgem obdobju otopela, kakor da se ne bi več spominjala svojega izvora in nebeškega Stvarnika. Zdi se mi, da Vergilij prav božansko izrazi trpljenje, ki nastane zaradi povezanosti duše s telesom in pozabljenja boljše narave, ko pravi:

*Ognjeva moč ta semena, v nebesih rojena, oživlja,
Breme škodljivih teles pa drži jih na zemlji. Organi,
smrt čakajoči, in zemeljski udje so jih oslabili.
V strahu zato hrepenijo, v trpljenju radost jih navdaja,
Gledajo več ne neba, v temi zaprta in slepem zaporu.*²³

Ali prepoznaš v pesnikovih besedah tisto štiriglavo pošast, ki tako zelo škodi človeški naravi?

Francesco: Popolnoma jasno vidim štiridelno strast duše, ki se najprej razcepi na dva dela, ki predstavljata sedanjost in prihodnost, vsak od njiju pa se nato razdeli še na dva dela – na idejo dobrega in slabega. In tako ti štirje nesrečni vetrovi tako rekoč odpihnejo mir človekove duše.

[35] *Avguštin*: Prav ugotavljaš in v vas se potrjujejo apostolove besede: *Kajti minljivo telo tlači dušo, zemeljski šotor pa utesnjuje zaskrbljeni um.*²⁴ Neštete oblike in podobe vidnih stvari se namreč zgostijo in se, potem ko se jih skozi čutila eno po eno spusti v telo, trumoma nakopičijo v najbolj notranjem delu duše. Tako jo močno obremenijo in zmedejo, saj ni bila rojena za to in ne more vsebovati tolikšne brezoblične gmote. Od tod torej izvira ta epidemija prikazni, ki raztrga in uniči vaše misli in s svojo smrtonosno raznolikostjo preprečuje dostop razsvetljujočemu razmišljanju, po katerem se človek povzpne k eni, edini in najvišji luči.

[36] *Francesco*: To nadlogo si odlično obravnaval v več svojih delih, predvsem v knjigi *O pravi veri*, in kot je znano, ne obstaja nič, kar bi bilo z vero manj združljivo od nje. Na to knjigo sem naletel pred kratkim, ko sem nekoliko opustil branje filozofov in pesnikov, in sem jo z največjim užitek prebral: kakor nekdo, ki odide iz domovine, da bi videl novih stvari, ter se, ko vstopi skozi neznana vrata kakšnega slavnega mesta, ves prevzet

²³ *Aen.* 6.730–4.

²⁴ *Mdr.* 4,15.

od nenavadne privlačnosti krajev, povsod ustavlja in si ogleda vse, kar mu pride naproti.

Avguštin: Kljub temu boš ugotovil, da je nauk tiste knjige v veliki meri filozofski, zlasti Platonov in Sokratov, čeprav sem, kot se za učitelja krščanske vere spodobi, uporabil drugačne besede. In da ti ne bi česa prikrival, naj ti povem, da je za to, da sem se lotil pisanja te knjige, najbolj zaslužna neka misel tvojega Cicerona. Bog mi je pri tem stal ob strani in tako je iz tistih nekaj semen zrasel obilen pridelek. Toda vrniva se k stvari.

Francesco: Kakor želiš, dragi oče. [37] Pred tem pa te prosim samo tega, da mi ne skrivaš tiste misli, ki ti je, kot praviš, ponudila snov za tako veličastno delo.

Avguštin: Ciceron, ki so se mu že takrat gnusile zablode časa, na nekem mestu pravi: *Ničesar niso znali videti z duhom, pri vsem so se zanašali na oči. Toda ločiti um od čutil in oddaljiti razmišljanje od običajnih stališč je znak velikega duha.*²⁵ Tako pravi. To sem vzel za nekakšen temelj in na njem zgradil delo, ki ti je, kot praviš, tako všeč.

Francesco: To mesto poznam: v *Pogovorih v Tuskulu* je. Opazil sem že, da se na to misel v tem delu in tudi v ostalih rad sklicuješ. Čisto upravičeno. Je namreč ena tistih, v katerih se čaru in veličini pridružuje še resnica. Zdaj pa se vrni k stvari, kot si želel.

[38] *Avguštin:* Ta kužna bolezen ti je torej škodovala in te bo, če ne boš ukrepal, kmalu tudi pogubila. Šibak duh, ki je zasut s svojimi prikaznimi in ga obremenjuje množica različnih skrbi, ki se nenehno bojujejo med seboj, namreč ne more presoditi, s katero naj se najprej sooči, katero naj goji, katero naj uniči, katero naj odžene. Vsa njegova moč in čas, ki mu ju je dodelila skopa roka, za vse to ne zadostujeta. To, kar se po navadi zgodi, če na premajhen prostor posejemo preveč semen – zaletavajo se in se ovirajo med seboj – se dogaja tudi tebi: v tvojem prezaposlenem umu se ne ukorenini nič koristnega in ne zraste nič, kar bi lahko obrodilo sadove, ti pa se nemočen v nekakšnem čudnem omahovanju obračaš sem ter tja, nikjer popoln in nikjer cel. Zato tvoj duh, ki je lahko tudi plemenit, če mu to dovoliš, vsakokrat, ko najde način za razmišljanje o smrti – ali o čem drugem, s čimer se prav tako doseže večno življenje – in s svojo naravno ostrino pride do dna tega razmišljanja, tam ne more ostati, saj ga množica različnih skrbi povleče nazaj. In na ta način tako koristen namen zaradi prevelike nestanovitnosti opeša; pojavi se tista notranja nesloga, o kateri sva že veliko povedala, in tista tesnoba duše, jezne same nase – ki se ji gnusi lastna umazanija, a je ne poskusi izčistiti; ki prepozna kriva pota, a ne poskuša najti pravih; ki se boji preteče nevarnosti, a se ji ne poskuša izogniti.

Francesco: O, jaz nesrečnik! Zdajle si potisnil roko globoko v rano. Tu je torej moja bolečina, zaradi tega se bojim smrti.

²⁵ Cic. *Tusc.* 1.16.

Avguštin: Odlično! Otopelost je izginila. [39] Toda današnji pogovor se je že kar zavlekel, in to brez odmora. Pustiva ostalo za jutri, če se strinjaš, zdaj pa v tišini nekoliko zadihajva.

Francesco: Oboje zelo dobro dene moji otopelosti: mir in tišina.

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.20.2.227-236>

Francesco Petrarca: *Pismo »Sokratu«*

Pisma prijateljem 1.1

Prevedla Anja Božič

Pismo Sokratu je prvo in naslovno pismo Petrarkove prve zbirke proznih pisem v latinščini z izvirnim naslovom *Rerum familiarium libri*. Vanjo je vključenih 350 pisem, spisanih med letoma 1325 in 1366. Petrarka se jih je odločil povezati v enotno zbirko leta 1345, ko je v knjižnici veronske katedrale odkril korpus Ciceronovih *Pisem Atiku*. Ta in Senekova *Pisma Luciliju* so ga vzpodbudila k izdaji podobne zbirke, sprva osnovane kot nabor nasvetov za vsakdanje življenje, premišljeno razsejanih po pisemih različnim naslovnikom. Njihova tematika je raznolika, skladno z vsebino pa so raznoliki tudi pisemski naslovniki.

Naslovnik pričujočega in številnih drugih pisem te zbirke je psevdonimni Sokrat, ki ga Petrarka upodablja kot svoj *alter ego*. Njegove resnične identitete v pisemih nikoli ne razkrije, zato je dolgo časa veljal za napol literarni lik, domišljen izključno za vlogo naslovnika. Šele v začetku 20. stol. so pod vzdevkom identificirali belgijskega benediktinskega meniha z redovniškim imenom Ludovicus Sanctus (de Beeringhen), znanega tudi kot Lodewijk Heyligen in Ludwig van Kempen. Sanctus je bil leta 1330 kot glasbeni teoretik povabljen v službo na dvor kardinala Giovannija Colonne v Avignonu, kamor je prav takrat prispel tudi Petrarka. S tem se je začelo njuno dolgotrajno prijateljstvo, ki je tudi pogosta tema Petrarkovih pisem. V tem kontekstu je nemogoče razločiti, kje korespondenco določuje literarna osnova in kje v njej odmevajo resnični pogovori med Petrarko in njegovim prijateljem. Marsikatera navedba se namreč ne zdi skladna z informacijami, ki so sicer znane o Sanctusu, vendar to ne moti, saj je literarni svet nepogrešljiv del tako njenega prijateljstva kot tudi vsebine Petrarkovih pisem. »Sokratu« oz. Sanctusu je prva zbirka, *Rerum familiarium libri*, tudi posvečena, in sicer prav s pričujočim pismom.

V njem Petrarka posreduje največ podatkov o skrbnem oblikovanju zbirke: o izboru in o piljenju pisem za objavo. Napove njihovo tematiko in

opredeli svoj slog pisanja, pri čemer se opre na omenjena zgleda, Cicerona in Seneko. Vključuje tudi posamezne življenjepisne podatke in iskreno izpove namen zbirke: skozi izbor pisem ustvariti podobo svoje osebnosti, kakršno bi hotel ohraniti v očeh zanamstva.

Prevod sledi izdaji E. Fantham, *Francesco Petrarca: Selected Letters*, 1. zvezek (London: Harvard University Press, 2017).

Svojemu Sokratu.

Kaj naj počneva zdaj, brat? Glej, skoraj vse sva že poskusila, pa nikoli ni miru. Kdaj naj ga pričakujeva? Kje naj ga iščeva? Čas nama je spolzel med prsti,¹ kakor pravijo, najini stari upi pa so pokopani skupaj z najinimi prijatelji.

Piše se 1348. leto, ki je iz naju napravilo zapuščena siromaka. Ni nama iztrgalo reči, ki bi jih lahko povrnile dragocenosti iz Indijskega, Kaspijskega ali Karpatskega morja – te najnedavnejše izgube so nenadomestljive in vsaka rana, ki jo je zadala smrt, je neozdravljiva.² V uteho je le eno: tudi midva bova sledila tistim, ki sva jih spustila naprej. Kako kratko bi utegnilo biti čakanje, ne vem, vem pa, da ne more biti dolgo. A kakor kratko že, je nemogoče, da bi ne bilo v nadlego. Toda vsaj v začetku se morava vzdržati pritoževanja.

Kakšne skrbi imaš ali kaj premišljuješ o sebi ti, brat, tega ne vem. Sam pa že pripravljam prtljago in si, kot ponavadi počno tisti, ki se pripravljajo na selitev, ogledujem, kaj bom nesel s sabo, kaj bom razdelil med prijatelje, in kaj bom prepustil plamenom...³ Ničesar namreč nimam, kar bi lahko prodal. Resnično, precej premožnejši sem ali bolje rečeno bolj otovorjen, kot sem mislil, kajti doma imam obilo raznovrstnih spisov: nemarno so raztreseni vse naokrog. Prebrskal sem že dolgo nedotaknjene, s plesnijo zamazane skrinje in ves zaprašen izvlekel od trohnobe že napol razpadle pisarije. Škodo so povzročile tudi nadležne miši in zalega nadvse požrešnih moljev, med Paladinimi opravili pa me je iz tira vrgla pajkovka, Paladina sovražnica.⁴ A vendar ni ničesar, kar se ne bi uklonilo trdemu in vztrajnemu delu. Obkoljenega z neurejenimi kupi spisov in obsutega z brezobličnim papirjem me je najprej popadlo, da bi pod vse skupaj podnetil ogenj in se tako izognil sramotnemu garanju, a kot bi iz teh misli privrele druge, sem si nato rekel: »In kaj preprečuje, da se ne bi ozrl, kot se utrujen od dolge poti ozre popotnik na razgledni točki, in se v spominu korakoma še enkrat sprehodil skozi svoje mladostne skrbi?« Ta misel je zmagala, in četudi ne ravno čudovit, se mi napor ponovnega spominjanja, kaj sem kdaj razmišljal, vseeno ni zdel nadležen. A ko sem brez kakega

1 Seneka, *Ep.* 1.1: *Quaedam tempora eripiuntur nobis, quaedam subducuntur, quaedam effluent.*

2 Tega leta so številni Petrarkovi prijatelji, med njimi tudi Giovanni Colonna, umrli zaradi kuge.

3 Metafora iz Varonovega uvoda h knjigi *O poljedelstvu* (R. 1.1), kjer svoje pisanje imenuje za prtljago, ki jo mora zbrati, preden se bo napolnil v posmrtno življenje.

4 Mit o Atenih in Arahni.

reda brkljal po naključno zanešenem kupu, se je prikazala neverjetno pisana in raznolika podoba pisem. In tako sem nekatera, ne toliko zaradi izgleda, pač pa zaradi globoke otopelosti svoje misli komaj prepoznal. Spet druga pa so mi ne brez užitka zbudila spomin nekih že preteklih dni. Del njih je stopal s prostim korakom, druga so bila vprežena v homerske vajeti⁵ (izokratske uzde namreč redko uporabljamo), en del pa naj bi božal ušesa množic in je tako sledil njihovim zakonom. Ta zvrst naj bi pred nekaj stoletji ponovno zaživela pri Sicilijancih, se v kratkem času razširila po vsej Italiji in še dlje, nekoč pa je bila priljubljena tudi med najstarejšimi Grki in Latinci – če verjamemo, da so atenski in rimski ljudski pesniki pisali pesmi le na podlagi ritma.⁶ Tolikšna povodenj raznolikih del me je naposled zaposlila za nekaj dni in zaradi njihove nemajhne privlačnosti ter prirojene naklonjenosti do lastnih umetnij sem se zadrževal pri njih. Vseeno pa je zmagala ljubezen do pomembnejših del,⁷ ki jih kljub pričakovanjem številnih že dlje časa premetavam po rokah. Zmagalo je zavedanje, da je življenje kratko.

Priznam, bal sem se zasede. Sprašujem se namreč, kaj je bolj begotno, kot je življenje, in kaj je bolj zalezovalskega od smrti?⁸ Spomnil sem se, kakšne načrte sem zastavil in koliko naporov in bedenja me še čaka. Zdelo se mi je prenagljeno, celo brezumno, da sem se v tako kratkem in negotovem času lotil toliko dolgotrajnih in neodložljivih del, svoje zmožnosti, dovoljšne komajda za kako posamezno stvar, pa raztegnil na toliko koncev. Še posebej, ker mi, kot veš, ostaja še napor drugačne vrste⁹ – in slednji toliko lepši, kolikor trdnejša je slava zaradi dejanj od slave zaradi besed. Kaj naj še rečem? Slišal boš nekaj morda neverjetnega, a vendar je res: tisoč ali še več raztresenih pesniških del vseh vrst in osebnih pisem sem v popravilo izročil Vulkanu;¹⁰ ne, ker mi ne bi čisto nič ugajala, pač pa zato, ker bi bilo z njimi več dela kot užitka. Ob tem sem vseeno zavzdihnil – kaj bi se sramoval priznati šibkost? A moj prenatrpni um se je moral zateči k zdravilu, pa naj bo še tako trpko – podobno kot je treba razbremeniti preobteženo ladjo, četudi z odmetavanjem dragocenosti.

Medtem ko je tisto gorelo, sem sicer opazil še nekaj del, ki so ležala v kotu in jih je rešilo prej naključje kakor zavestna odločitev ali pa so jih služabniki že

5 Petrarka najprej omeni svoja prozna pisma v latinščini, nato pisma v heksametru in nazadnje pesmi v italijanščini, medtem ko ritimizirane proze (Izokrat) ni pisal.

6 Petrarka je na podlagi napačne interpretacije Servijevega komentarja h *Georgikam* mislil, da so nekatere oblike vulgarne jezika obstajale že v antiki. V vulgarni latinščini naj bi tako uporabljali saturnijce, in sicer na podlagi drugačnih pravil od tistih za klasični verz, ki so izvirali iz Grčije. Sicilijo omenja zaradi »sicilijanske šole« – pesniškega kroga, ki se je razcvetel na dvoru Friderika II. na začetku 13. stol., njegovi člani so predvsem po zgledu francoskih trubadurjev nekatere izpovedne obrazce presajali v italijansko poezijo. Fantham, *Francesco Petrarca: Selected Letters*, 1:585.

7 Gre za njegovi epski pesnitvi *Africa* in *De viris illustribus*, ki ju je začel pisati v letih 1338–1339.

8 Seneka, *Ep.* 4.9: *Mors me sequitur, fugit vita.*

9 Najverjetneje za potovanje v Rim, ki naj bi ga Petrarka načrtoval ob jubileju leta 1350. Fantham, *Francesco Petrarca: Selected Letters*, 1:586.

10 Prim. *Ov. Tr.* 4.10.61–62: *Multa quidem scripsi, sed que vitiosa putavi / emendaturibus ignibus ipse dedi.*

davno prepisali. Vsa ta so kljubovala starosti, ki sicer zmagaše nad vsem. Rekel sem »nekaj« del, vendar se bojim, da se jih bo bralcu zdelo mnogo in prepisovalcu daleč preveč. Z njimi sem bil bolj prizanesljiv: pustil sem jim živeti, ne ker bi imela kakšno posebno vrednost, ampak z mislijo na svoj napor, saj niso prinašala dodatnega dela. Ko sem tehtal značaja obeh svojih prijateljev, se mi jih je zdelo najbolje razdeliti tako, da tebi posvetim prozna, najinemu Barbatu¹¹ pa verzificirana pisma. Spomnil sem se namreč, da sta si tako nekoč sama želela, jaz pa sem vama to obljubil. In čeprav sem sprva nameraval na mah uničiti vse, kar bi mi prišlo pod roke, in se, kot sem bil takrat odločen, tudi pri teh ne bi ustavil, sem vaju zagledal, kako stojita eden na levi in drugi na desni, me zgrabita za roko in prijateljsko opomnita, naj ne žrtvujem plamenom svoje besede in hkrati z njo vajinih upov. To je bil glavni razlog za njihovo preživetje. Verjemita, da bi sicer tudi ta pisma zgozela z drugimi.

Ta bolj možati del pisem, ki so ostala, zdaj prihaja predte in kakršen koli je že, ga torej ne boš bral le ravnodušno, ampak celo z zanimanjem. Ne drznem si izustiti, kar pravi Apulej iz Madavra: »Napni ušesa, bralec, užival boš.«¹² Od kod bi vendar imel toliko samozavesti, da bi bralcu obljubil veselje in užitek? A vseeno jih boš bral, moj dragi Sokrat, in ker imaš tako rad svoje prijatelje, ti bodo morda ugajala. Če ti je nekdo blizu po naravi, ti je v veselje tudi njegov slog. Čemu je važna še tolikšna izoblikovanost, če bo podvržena le sodbi občudovalca? Zaman bi lepšal, kar že tako ugaja. Priznam: če ti je tukaj kaj resnično všeč, to ni po moji, temveč tvoji zaslugi; hvala gre tvojemu prijateljstvu in ne moji ustvarjalnosti. Prave govorniške sile tukaj ni, saj je niti ne premorem, pa tudi če bi jo imel, je slog te zvrsti ne bi prenesel. Tudi sam Cicero, ki je bil v tej zmožnosti izredno spreten, je v pismih res ni uporabljal, pa tudi v tistih knjigah ne, kjer ima nekakšen »zmeren in zadržan način izražanja«, kot pravi sam.¹³ Pač pa je tisto izredno moč in sijoči, divji, skoraj že prekipevajoči tok govorniške sile izlil v svoje govore. Neštetokrat jo je uporabil v prid svojih prijateljev in pogosto zoper državne in svoje lastne nasprotnike; prav tako je storil tudi Katon, velikokrat za druge, »štiriinštiridesetkrat« pa tudi v svojo korist.¹⁴ Sam pa s to zvrstjo nimam izkušenj. Javnim funkcijam sem se namreč odpovedal in čeprav sta mi tiho mrmranje in prikrito sikanje včasih spodkopavala ugled, do sedaj še nisem utrpel ran, ki bi jih moral maščevati ali se jim izogibati na sodišču. Da bi pred krivico zagovarjal druge, pa ni moj poklic. Nisem se naučil postopati po tribunalu ali ponujati v najem jezičnih spretnosti, saj je bilo to močno nasprotno in odvrtno moji naravi. Zaradi nje pa sem postal pristaš tišine in samote, mrzil sem forum in zaničeval denar – in

11 Barbato da Sulmona (1325–1363) je bil pomemben funkcionar na dvoru kralja Roberta I. in eden pomembnejših predstavnikov neapeljskega humanističnega kroga. Petrarka ga je spoznal leta 1341 v Neaplju in z njim ostal v tesnem prijateljstvu vse do njegove smrti. Posvetil mu je tudi svojo zbirko pisem v verzih *Epistolae Metricae*.

12 *Met.* 1.1.

13 *Off.* 1.3: *aequabile et temperatum orationis genus*.

14 Plinij v *Naravoslovju* 7.100 navaja, da je bil Katon Starejši oproščen v 44 pravadah.

še dobro, kajti tako nisem čutil potrebe po čem takšnem, kar bi me pahnilo v hudo revščino, če bi mi manjkalo.

Odrekel sem se torej tisti govorniški izrazni moči, ki je nimam ne premalo niti na pretek, pa tudi če bi je premogel v izobilju, je ne bi mogel nikjer uporabiti. Tako boš bral ta preprosti, zaupni in domači slog prijatelja, kakršen je tudi v drugih pismih. To ti bo všeč, saj se ugodno prilega mislim, ki jih sicer izražamo v vsakdanjih pogovorih.

A ne bom imel le takšnih razsodnikov. Vsi namreč ne mislijo enako in ne čutijo naklonjenosti na enak način. A kako naj bi ugajal vsem, ko sem se vedno trudil ugajati redkim? Tri stvari so, ki zastrupljajo pravično presojo: ljubezen, sovražstvo in zavist. Pazi torej, da ne boš zaradi prevelike ljubezni do mene izbral in med množice zanesel tistega, kar bi bilo bolje pospraviti – kajti kakor lahko tebe zaslepi ljubezen, lahko morda ostale zaslepi kaj drugega. Slepota zaradi ljubezni in slepota iz zavisti se po izvoru daleč razlikujeta, a njun učinek je enak. Sovraštva, ki sem ga navedel na drugem mestu, pa si ne zaslužim niti se ga ne bojim.

Lahko pa se zgodi, da boš moje igrčke ohranil zase in jih prebiral sam, brez kakršnih koli drugih misli razen spominov na najine prigode in prigode najinih znancev. S tem bi mi storil veliko uslugo, kajti tako se ne bi zdelo, da sem zanemaril tvojo prošnjo, hkrati pa bi moj ugled ostal na varnem. Sploh pa – če se ne slepimo s praznim prikimavanjem samim sebi – kako je sploh mogoče misliti, da bo še tak prijatelj, razen če je po naključju tvoj drugi jaz,¹⁵ to bral brez odpora? Pisma so namreč različna in si nasprotujejo, saj niti piščev slog niti njegov namen nista enotna. Narekoval jih je nekdo, ki mu je razpoloženje pod vplivom različnih okoliščin nihalo: veder je bil redko, pogosto pa otožen.

Filozof Epikur, ki je bil med ljudstvom na slabem glasu, pomembni možje pa so imeli o njem visoko mnenje, je svoja pisma pisal dvema ali trem naslovnikom: Idomeneju, Polienu in Metrodorju; prav tako Cicero: Brutu, Atiku in drugima dvema Ciceronoma, natančneje svojemu bratu in sinu. Seneka je pisal redkokomu, razen svojemu Luciliju. Poznati sogovornikov značaj, se privaditi naravi ene same osebe, vedeti, kaj ji je v veselje slišati in kaj je torej najboljše reči, je enostavno delo, uspeh pa osrečuje. Toda moja usoda je precej drugačna; brez dvoma zato, ker sem do tega trenutka skoraj vse svoje življenje preživel na poti. Primerjaj moje blodnje z Odisejevimi. Resnično, najini imeni in dejanja sicer ne slovijo v enaki meri, a on ni potoval nič dlje in nič daljši čas od mene. Svojo domovino je zapustil že v starejših letih in čeprav v nobenem obdobju nič ne traja dolgo, je v starosti vse izredno kratko. Sam pa sem bil v izgnanstvu spočet in v izgnanstvu rojen; moja mati pa je ob porodu toliko trpela, da so jo imele babice in celo zdravniki dlje časa že za mrtvo. Tako sem se v nevarnostih znašel še pred rojstvom in se že pragu življenja približal

15 »Alter ego« iz Ciceronovega opisa pravega prijatelja, *Amic.* 80.

pod smrtnim znamenjem. To hrani v spominu dokaj znano italijansko mesto Arezzo, kamor se je s četo zvestih mož zatekel moj oče, ko so ga izgnali iz domovine. V sedmem mesecu me je tam pobral nek močan mladenič in me v svojih rokah ponesel prek vse Toskane. In – ko mi je že tako prijetno obujati s teboj spomine na svoje trpljenje in nevarnosti v otroštvu – povezal me je v laneno rjuho, obešeno na kol, da udarci ne bi ranili nežnega telesa, prav kakor je Metab storil s Kamilo.¹⁶ Med prečkanjem Arna je zaradi konjevega zdrsa padel in medtem ko je skušal pred divjim vrtincem obvarovati zaupani tovor, je v njem skorajda izdihnil sam. Najine blodnje po Toskani so se naposled končale v Pisi. A od tam so me pri sedmih letih zopet odtrgali in po morju pretovorili v Francijo, pri čemer so nas blizu Masilije skoraj potopili zimski severni vetrovi. Tako je spet le malo manjkalo, pa bi bil poklican nazaj že iz samega preddverja svojega svežega življenja.

A kam me zanaša, pozabljam svoj namen! Toda zares vse od takrat pa do te starosti nisem imel priložnosti ali pa le redko kakšno, da bi se ustavil in vdihnil. Koliko nevarnosti in kakšne bojazni sem pretrpel med svojimi blodnjami, pa razen mene nihče ne ve bolje kakor ti. Prijetno se jih je bilo spominjati in naj ti bodo v opomin: bil sem rojen med nevarnostmi in med nevarnostmi sem se postaral – če me zdaj že starca v starosti ne čaka nič hujšega več. To je sicer skupno vsem, ki vstopajo v to življenje, saj v življenju na zemlji nismo vojaki le po poklicu, temveč smo se tudi prisiljeni nenehno bojevati.¹⁷ Vendar pa vsakdo bije svoje bitke in te so si med sabo zelo različne. Vsakdo nosi svoje križe, a vseeno je pomembno, kakšna so bremena, ki nas težijo.

Toda kam me je odneslo? Naj se vrnem k stvari. Med vsemi temi preizkušnjami v življenju nisem nikoli ostal dlje časa zasidran v enem pristanu, medtem pa sem si seveda poiskal nešteto zancev. Koliko od teh je pravih prijateljev, ne vem, saj je o tem težko soditi, večinoma pa jih močno primanjkuje. In tako je nanoslo, da sem si dopisoval z množico po položaju in značaju nadvse različnih naslovnikov in zaradi tolikšnih razlik med njimi se mi ob ponovnem branju pisem zdaj zdi, kakor bi včasih govoril v nasprotju s samim sabo – a vsakdo, ki je sam izkusil kaj podobnega, bo priznal, da sem bil v to skoraj prisiljen. Prva piščeva skrb je namreč, da je pozoren na tistega, ki mu piše; da bo ta skupaj z njim spoznaval, kaj, kako in v kakšnih okoliščinah se je nekaj zgodilo. Pogumneža se nagovori drugače od bojazljivca; neizkušene ga mladeniča drugače kakor starca, ki je v življenju že postoril vse potrebno; moža, ki je napihnjen od lastne blaginje, spet drugače kot tistega, ki je ponižan od preizkušenj; in učenjaka, ki slovi po izobraženosti in bistrini, drugače od nekoga, ki ne bo razumel ničesar malo bolj zapletenega.

Ljudje se med seboj neskončno razlikujejo in po načinu mišljenja si niso nič bolj podobni kot po zunanosti. Kakor različnim želodcem ne prija enaka

16 Na begu pred Volski kralj Metab v *Eneidi* (2.550–556) privede svojo nedoraslo hčer Kamilo na kopje, ki ga vrže prek reke Amasenus, in nato še sam preplava reko.

17 Job 7,1 (*Vulgata*): *Militia est vita hominis super terram et sicut dies mercennarii dies eius.*

jed in celo istemu ne vedno ista, tako tudi istega duha ne more vedno nahraniti en sam slog pisanja. Trud se podvoji, kajti upoštevati je treba oboje: kdo je tisti, ki mu pišeš, pa tudi, v kakšnem razpoloženju in kdaj bo prebral, kar nameravaš napisati. V teh okoliščinah sem se bil prisiljen močno odmakniti od samega sebe in da nepošteni kritiki tega niso sprevergli v hibo, mi je delno zagotovil dobrohotni plamen, deloma pa boš za to poskrbel ti, če boš pisma hranil skrita, ime pa zamolčal. Če jih pred redkimi ostalimi prijatelji ne boš mogel skriti – kajti prijateljstvo ima sokolji vid in njegovemu pogledu ne more nič uiti – jih vzpodbudi, da čim prej uničijo še tista, ki so jim ostala, sicer jih lahko kakšna sprememba besed ali trditev zmoti. Nikoli si namreč nisem niti predstavljal, da me boš prosil, naj jih izdam v enem sklopu, ali pa da bom sam v to privolil, in tako se je zgodilo, da sem v izogib delu včasih v enem pismu ponovil, kar sem bil že povedal v drugem in, kot pravi Terencij: »svoje besede še enkrat vzel za svoje«. ¹⁸ Ko pa so se pisma, ki sem jih dolga leta pisal in pošiljal na različne konce, zdaj ob istem času nabrala na istem mestu, se je v združeni celoti zlahka pokazala spačenost, ki se je prej skrivala po udih. Beseda, ki je bila ob enkratni navedbi v pismu prijetna, je ob pogostem ponavljanju v zbirki postala dolgočasna, zato sem jo moral na enem mestu ohraniti in drugod izbrisati. Izpustil sem tudi mnoge osebne skrbi, ki so bile v času pisanja sicer vredne omembe, a bi zdaj dolgočasile še tako radovednega bralca. Spomnil sem se, kako se je Seneka zato posmehoval Ciceronu; ¹⁹ dasi sam v teh pismih večinoma bolj sledim Ciceronovi praksi kakor Senekovi. Seneka je namreč v pisma strnil moralne nauke iz skoraj vseh svojih knjig, medtem ko se Cicero s filozofijo ukvarja v traktatih, v pisma pa je vključeval osebne zadeve, novice in različne govorce svojega časa. Naj si Seneka o tem misli kar koli; sam priznam, da so Ciceronova pisma zame nadvse prijetno branje. Razrahljajo tisto napetost zapletenih zadev, ki zadušijo pozornost, kadar so nanizane sklenjeno, razsejane sem ter tja pa so v veselje.

Našel boš veliko takšnih osebnih pisem, namenjenih prijateljem, med njimi tudi tebi samemu, včasih o javnih in zasebnih opravilih, včasih o naših tegobah (kar je žal vse prepogosta tema), ali pa o drugih stvareh, na katere sem po naključju naletel. Skoraj z ničimer drugim se nisem ukvarjal razen s svojim razpoloženjem, ali pa sem prijateljem poročal, če sem izvedel kaj novega. Strinjam se namreč s Ciceronom, ki v svojem prvem pismu bratu pravi, da je »v pismu najbolj bistveno to, da človeka, ki mu pišeš, seznaniš s tistim, česar ne ve.« ²⁰

To je bil tudi razlog za naslov. Ko sem o tem nekoliko razmišljal, se mi je zdelo, da bi vsebini popolnoma ustrezal naslov *Pisma*, saj so ga uporabljali že mnogi starejši pisci, pa tudi sam sem razne prijateljem namenjene pesmi, ki

18 *An.* 13–15.

19 *Ep.* 118.1–2. V resnici konča nekje v sredini in tako izoblikuje povsem nov slog.

20 *Q. fr.* 1.1.37.

sem jih omenil zgoraj, naslovil enako. Vendar pa mi je bilo zoprno, da bi ga uporabil dvakrat, zato sem se odločil za novo ime in delo poimenoval *Knjiga o osebnih rečeh*.²¹ V njej ni dosti pisanja v posebej izbranem slogu, pač pa veliko na zaupen način in o osebnih zadevah. Kljub temu pa sem včasih, kadar je snov zahtevala, preprosto in spontano pripoved začinil s kakšnim moralnim naukom, kar je počel tudi Cicero. Da sem toliko dolgozevil o nepomembnostih, je posledica strahu pred popadljivimi kritiki, ki, ne da bi sami spisali kar koli, kar bi bilo mogoče oceniti, obsojajo stvaritve drugih. Nesramna predznanost, pred katero je varen edino molk. Kdor sedé na kopnem udarja z dlanmi, zlahka pametuje o krmarjevi spretnosti. Pred takšno brezobzirnostjo štiti v svojem zavetju vsaj to okornost, ki mi je tako nepremišljeno spolzela iz rok. Če pa jo kdaj povsem izdelam, pa ne bo »Fidijeva Minerva,«²² kot pravi Cicero, ampak nekakšen odraz moje duše in podoba mojega značaja, ki sem ji posvetil ogromno vneme. Ko bo prišla do tebe, jo torej brez skrbi postavi tako visoko, kolikor se ti zdi.

Toliko o tem. Tisto drugo pa bi raje zamolčal. Vendar se hudo bolezen težko prikrije, saj privre na dan in jo izdajo simptomi. Sramujem se življenja, ki je splahnelo v mlahavost. Glej, kot bo dokazalo zaporedje pisem samo: na začetku je bil moj slog odločen in razumen – znak čilega duha, in tako nisem bil v tolažbo le samemu sebi, ampak tudi drugim. Kar sledi, pa je iz dneva v dan bolj krhko in bolj malodušno, polno tožb in moža nevredno. Prosim te, da se ta pisma še posebej potrušiš skriti. Kaj bi namreč rekli šele drugi, ko že sam zardevam, ko jih znova berem? Da sem bil torej v mladosti mož, v starosti pa deček? Prekleta nesrečna spačenost! Imelo me je, da bi spremenil vrstni red ali pa popolnoma skrnil pred tabo tista, ki se mi upirajo. A mislim, da te nič od tega ne bi preslepilo, saj imaš vse tiste klavrne izvode, vsakega s točnim datumom.²³ Zatekam se torej k izgovorom. Fortuna me je izmučila v dolgem in napornem boju. Dokler sem imel še kaj poguma in moči, sem se ji upiral in k uporju spodbujal tudi druge. A ko mi je sovražnik s svojo silo in pritiskom zašibil korak in pogum, je začel tisti veličastni slog naglo pojemati in pogreznil sem se v te tožbe, s katerimi sem zdaj tako nezadovoljen. Zvestoba prijateljev mi morda opraviči vsaj to, kajti dokler so živeli, nisem zaječal ob nobeni rani, ki jo je zadala usoda. Ko pa je skoraj vse pokopal isti plaz in je umiral ves svet, bi se zdelo prej nečloveško kakor pogumno, če me ne bi prizadelo. Kdo me je pred tem kdaj slišal jokati zaradi izgnanstva, bolezní, pravní, volitev ali drugih

21 Besedna zveza *res familiares* je težko prevedljiva. Pomenski spekter besede *familiaris* se pri Petrarki razpenja med »prijateljskim«, »zasebnim«, »osebnim«, »domačim« in »zaupnim,« s tem pa želi povedati, da so pisma neformalnega značaja in njihovi naslovniki ne spadajo v uradno korespondenco.

22 Hrizelfantski kipec Atene, ki ga je v 5. stol. izdelal Fidija za atenski Partenon in je veljal za izredno prefinjeno delo. Cicero ga v svojem delu *O govorniku* (*De or.* 2.73) primerja s stopnjo govorniške večšine, ki jo je moč doseči.

23 V pismih so sicer navedbe dneva in meseca, ne pa tudi leta. Ta so bila dopisana kasneje, marsikatera datacija pa je še vedno predmet razprav.

virtincev javnega življenja? Ali pa zaradi očetove posesti, izgubljenega premoženja, zatona slave, zamujanja dohodkov in odsotnost bližnjih?

V takšnih tegobah piše Cicero tako mehko, da me njegove trditve pogosto zmotijo prav toliko, kolikor mi sicer njegov slog ugaja. K temu dodaj še njegova prepirljiva pisma ter povsem nebrzdane očitke in žalitve zoper nadvse spoštovane osebnosti, iste može, ki jih malo prej na vse pretege hvali. Ko sem jih prebral, sem bil očaran in zgrožen hkrati; in nikakor se nisem mogel zadržati, da mu v navalu besa ne bi pisal, kot bi bil moj prijatelj v sodobnosti. Zaradi bližine, ki jo čutim z njegovo naravnostjo, sem ga, kot da bi pozabil na časovno razdaljo, okaral za vse, kar me je pri njegovih trditvah razdražilo. To premišljevanje me je spodbudilo, da sem v podobnem duhu pisal tudi Seneki, ko sem leta kasneje ponovno prebral njegovo tragedijo z naslovom Oktavija;²⁴ in ko sem se kasneje srečeval z različnim gradvom še Varonu, Vergiliju in drugim. Nekatera od teh pisem sem vključil na koncu te knjige in bi lahko bralca brez predhodnega svarila preplavila z osuplostjo, nekatera pa so bila uničena v tistem javnem požigu. Takšen je bil v svojem trpljenju tisti veliki mož;²⁵ in takšen sem bil jaz v svojem. Da boš poznal še mojo trenutno naravnost – danes bi mi ne bilo krivično pripisati tistega, kar pravi Seneka, da se zgodi neizkušeni – brezizhodnost me je utrdila. Česa naj se namreč še boji, kdor se je že tolikokrat spopadel s smrtjo? »Zmágancem ena sama je rešitev – ne upati nanjo.«²⁶

Dan za dnem me boš videl ravnati in govoriti bolj odločno in če se slučajno ponudi kaj vrednega, bo tudi moj slog postal živahnejši. Zagotovo se bo marsikaj našlo, saj upam, da bo mojega pisanja in mojega življenja konec hkrati. Toda medtem ko se vse drugo nekoč konča ali pa na konec vsaj lahko upa, temu delu konca ne morem obljubiti. Z njim sem razdrobljeno začel v zgodnji mladosti, ko pa so leta zdaj napredovala, pa pisma ponovno zbiram in urejam v knjižno obliko. Zvestoba do prijateljev me zavezuje, da jim vestno odgovarjam, in tega me ne razbremeni niti izgovarjanje na množico drugih opravil. Vedi, da bom delo zaključil in se dolžnosti osvobodil šele takrat, ko boš prejel novico o moji smrti in bom s tem odrešen tudi vseh ostalih življenjskih naporov. Do tedaj bom sledil začetni poti; njenega konca ne bom pričakoval, dokler mi ne bo ugasnila luč življenja, sladko delo pa mi bo namesto počitka. Sicer pa se bom kot govorniki in poveljniki, ki šibke izjave in ljudi ponavadi postavijo v sredino, tudi sam potrudil, da bodo prve in zadnje strani knjige utrjene z možatimi mislimi. Še toliko bolj, ker se mi zdi, da sem tekom življenja postal čedalje bolj odporen na pritisk usode in njene krivice. Kakšen bom naposled izšel iz preizkušnji, si niti najmanj ne upam zatrditi, a zaenkrat sem odločen, da se ne bom ničemur več uklonil: »Celo če bi nebesni svod se zrušil, ne bo pod ruševinami drhtel.«²⁷

24 Petrarka, *Fam.* 24.7.

25 Mišljen je Cicero.

26 Vergilij, *Aen.* 2.354. Prevod Fran Bradač.

27 Horacij, *C.* 30.3. Prevod Kajetan Gantar.

Vedi torej, da sem oborožen s Flakovimi in Maronovimi izreki, ki sem jih že davno bral in večkrat opeval, zdaj pa sem jih v skrajni stiski in pod prisilo neizogibne usode tudi dokončno posvojil.

Pogovor s tabo mi je bil v užitek, ki sem ga željno in skoraj nalašč raztegnil. Od daleč mi je preko mnogih morij in dežel spet prinesel tvoj obraz in te pri meni zadržal do večera, vse odkar sem zjutraj prijel pisalo. Zdaj pa bosta dan in pismo skupaj dosegla konec.

Tole ti torej posvečam, brat moj, tkanino raznobarvnih niti, če se tako izrazim. Če pa se mi kdaj posreči najti stalen pristan in prosti čas, kar sem vedno skušal v prazno (a se prav zdaj obeta), nameravam v tvojo slavo stkati imenitnejšo, zagotovo pa bolj enotno tkanino. Rad bi bil eden tistih redkih, ki lahko slavo obljubijo in tudi podelijo, toda ti boš sijaj dosegel sam in se vzdignil na krilih svojih del, ne da bi potreboval mojo pomoč.

A vendar ti obljubim: če se bom med tolikimi ovirami vseeno lahko povzpел, boš nekoč ti moj Idomenej, moj Atik in moj Lucij.

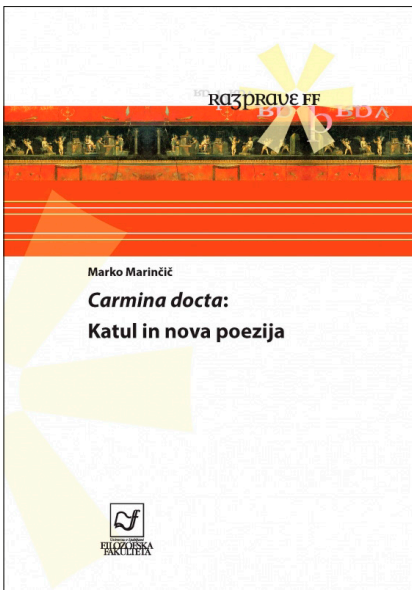
Srečno.

Ocene

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.20.2.239-241>

Marko Marinčič: *Carmina docta: Katul in nova poezija*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018. [185 str., cena 19,90 EUR]

Eden od starorimskih pesnikov, s katerim se skoraj zagotovo srečamo že v srednješolskem izobraževanju, je lirik Gaj Valerij Katúl (1. stol. pr. Kr.). Širšemu bralstvu je znan predvsem po pesmih izbranki s psevdonimom »Lezbija«, verjetno zgodovinski osebi iz visoke rimske družbe. Pesmi Lezbiji ali o njej so današnjemu bralcu, še posebno mlademu, blizu, ker pesnik v njih – vsaj dozdevno – spontano,

iskreno in neprisiljeno izliva svoje doživljanje njunega razmerja od začetne vznichenosti do poznejše zagrenjenosti. Pravzaprav je Katul v naših predstavah postal nekakšen prototip »romantika«, viharnega in strastnega pisca; irski pesnik William Butler Yeats, denimo, v pesmi »Učenjaki« precej pristransko izpostavi nasprotje med Katulom kot polnokrvnim pesnikom in (po njegovem mnenju) okostenelimi, neživljenjskimi znanstveniki, ki secirajo njegovo delo: »Za svoje grehe ne vedo / učeni, častivredni plešci; / gladijo, komentirajo, / kar spesnili so hrepeneči / mladeniči za ušesa / brezbrizno lepega dekleta. / [...] / Le kaj bi rekli, Bog, / ko bi Katul jim križal pot?«

Vendar – *pace* Yeats – ni nujno, da je vsaka teoretična razprava o poeziji, Katulovi ali drugi, suhoparen plod nenavdihnjenega in pedantnega plešca. Orožarno pripomočkov, ki jo sestavljata podrobno branje in razčlemba drugih antičnih besedil in starejših razprav, bodisi dokaj konvencionalnih bodisi izzivalnih in drznih, je mogoče vpreči tudi v inovativno in duhovito, mestoma kar humoristično raziskavo o implikacijah prvin iz Katulovih pesmi. Takšno novo razpravo o Katulu in njegovih pesniških prijateljih in somišljenikih je letos pod naslovom *Carmina docta*:

Katul in nova poezija pri Znanstveni založbi Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani izdal dr. Marko Marinčič, redni profesor na Oddelku za klasično filologijo, strokovnjak za antično književnost in ugleden prevajalec.

Na svoji znanstveni poti se je Marinčič že intenzivno ukvarjal s Katulom, saj je o njegovem delu objavil več krajših razprav doma in v tujini (nekatero tvorijo tudi osnovo za prikaz v tej monografiji), leta 2000 pa je v zbirki *Mojstri lirike* pri Mladinski knjigi izdal dvojezični izbor Katulovih pesmi. V izbor je dejansko zajel skoraj ves Katulov opus z najopaznejšo izjemo dolge 64. pesmi (c. 64), epilija o svatbi Peleja in Tetide, ki ga po nobenem ključu ni mogoče uvrstiti v liriko, tako da je prevod tega epilija dočakal objavo v slovenščini šele v dodatku k obravnavani monografiji *Carmina docta*. Ker ima slovensko besedilo v tej monografiji vlogo bolj znanstvene kot umetniške informacije, prevajalec podredi formalne značilnosti pesmi (metriko) točnemu preslikavanju pomenov v slovenščino in po lastnih besedah nima umetniških ambicij. Tu moramo sicer pripomniti, da je jezik eleganten in naraven, tako da bi ga verjetno marsikateri prevajalec ali literarni kritik, ki sprejema prevajanje reglementirane poezije v prosti verz kot nekaj samoumevnega, dojemal kot legitimem »umetniški« prevod.

Marinčič uvede svojo monografijo s poglavjem o Katulovi najslavnejši temi, Lezbiji, vendar ne s konvencionalnega gledišča. Ne omeji se na razširjeno interpretacijo, da je vzdevek »Lezbija« skozinskoz pozitiven, ker se pač navezuje na Sapfo z Lezbosa,

po izročilu največjo antično pesnico, ki so jo stari imeli za »deseto Muzo«. Kot opozori, je imela oznaka »ženske z Lezbosa« tudi potencialen negativen predznak, pa ne zaradi lezbičnih razmerij med tamkajšnjimi prebivalci, ampak zato, ker je Lezbos veljal za otok prostitutk, specializiranih za oralni seks. Še več, nimfomanska fama se je prijela tudi »desete Muze«, saj so ji pripisovali, da je naredila samomor zaradi nekega Faona. In prav ta dvojnost se kaže v Katulovih opisih Lezbije: če pri zaljubljenih izlivih samoumevno pomislimo na navezavo na poezijo (Sapfina lirika je bila pomemben navdih za Katulovo ume tnost), se tudi poznejše zmerljivke posrečeno ujamejo z drugo platjo lezboške javne podobe. In teh zmerljivk ni zanemarljivo malo, kajti v marsikdaj dobesedno »straniščni« poeziji razočarani pesnik obračunava po eni strani z Lezbijo, po drugi strani pa s številnimi sodobniki, tudi z Julijem Cezarjem.

Svojo dovtetnost za odtenke, za izmuzljivo večpomenskost in ambivalentnost, dokazuje Marinčič tudi v naslednjih poglavjih: »Novi pesniki«, »Katulov aleksandrinski program« in »Magnum opus: 64. pesem«. Medtem ko v »Novih pesnikih« pretresa vprašanja o naravi in predstavnikih pesniške »moderne«, ki ji je pripadal Katul, in o njeni vsebinski sorodnosti z zgodnjo Ciceronovo poezijo, se v zadnjih dveh posveča področjem in razsežnostim Katulove poezije, ki so med nefilologi slabše poznani. Te pesmi obsegajo znaten del njegovega opusa, vendar se morajo v popularnih predstavah ponavadi umakniti

ljubezenski liriki (o) Lezbiji. Mednje se uvrščajo na primer »učene« mitološke pesmi, očitno navdihnjene od grških helenističnih pesnikov, zlasti Kalimaha (3. stol. pr. Kr.); tak primer je že omenjena 64. pesem. Vendar moramo v tej zvezi poudariti, da se Marinčič izrecno izogiba ostremu razločevanju med Katulovo »osebno« ali »romantično« produkcijo na eni in »učeno« kalimahovsko ali aleksandrinsko produkcijo na drugi strani; nenazadnje se ob natančnejši analizi izkaže, da so tudi Katulovi navidez najbolj spontani in čustveni izbruhi dejansko skomponirani zelo umetelno in preiščeno, torej v maniri aleksandrinske »učenosti«.

Če izpostavimo zgolj nekaj vodilnih utrinkov iz zadnjih dveh poglavij: v »Katulovem aleksandrinskem programu« avtor razlaga, da je rimski lirik Kalimahov pesniški *credo*, impliciran v nekaterih pesmih, razumel nekoliko po svoje, ker ga je prenesel na sočasno stanje v Rimu. Zato je videl glavni kamen spotike v zgodovinsko panegirični epiki, ki je cvetela v pozni rimski republiki, medtem ko Kalimaha epika

kot zvrst najbrž sploh ni motila. V razpravi o 64. pesmi, predmetu več Marinčičevih študij, pa se nam poleg pestre palete antičnih del, ki kažejo motivne ali strukturne sorodnosti s tem epilijem, morda najbolj zapiše v spomin razmišljanje, kako razumeti zgodbi, ki sestavljata pesem. Ti zgodbi sta poroka Peleja in Tetide, staršev homerskega junaka Ahila, ki ga čaka zelo krvava bojvniška slava, a kratko življenje, in epizoda s tožečo Ariadno, ki jo Tezej zahrbtno pusti na samotnem otoku, vendar jo pride rešit bog Bakh in se z njo oženi. Katul pri Ariadnini zgodbi izpostavi tragično prvino, medtem ko je svatba Peleja in Tetide na videz bolj optimistična; pa vendar tudi v tej povzročajo nelagodje številne podrobnosti (in že sama izbira teme), tako da ne moremo govoriti o čisti dihotomiji svetlo – temno. Kot pravi Marinčič, je čas te svatbe obenem replika zlate dobe (v antični mitologiji prve in najboljše dobe v zgodovini) in zlovešča predigra »naše«, železne dobe, ki je od vseh najslabša.

Nada Grošelj

Varia

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.20.2.245-254>

Razmišljanja s popotovanja po Grčiji ali Kronika poletne šole klasičnih jezikov v Arkadiji

I

V zgodnjih jutranjih urah 23. junija 2018 se je začelo potovanje v Grčijo. Tako smo se, kot nekoč lord Byron, podali v deželo, ki kot zibelka evropske kulture in misli še danes buri domišljijo ljudi. A preden se spustimo v pripoved o deželi Homerjevih junakov, naj povemo, da nas je pot tokrat vodila tudi skozi deželo »kjer mili 'si' nam na uho prihaja,« kot pravi Dante v Božanski komediji.

Italijansko podeželje je gotovo eden izmed bolj slikovitih in očarljivih prizorov na svetu. Ravnine, okrašene s polji sončnic in žita in s sem ter tja posejanimi cipresami, vzpenjajočimi se visoko v nebo, kot vrhovi zvonikov gotskih katedral, ki kažejo proti nebesnemu svodu, v daljavi pa se vzpenjajo megleni obrisi hribovite notranjosti dežele. Tudi italijanske vasice so v sozvočju s to podobo, a pogosto je njihov pristen ruralni videz prekinjen s silhueto tovarne ali sem in tja novejše stanovanjske zgradbe. To romanje po italijanskem podeželju se je končalo s prihodom v Ancono, ki je bil začetek pomorskega dela našega popotovanja.

Ko je v poznih večernih urah trajekt izplul iz pristanišča, smo s palube zrla na anconske hribe, ki so s svojimi stolpi počasi bledeli v modrini neba, ožarjeni z žarki večernega sonca.

Ob spremljavi bučečih valov in oglašanja galebov smo se podali proti odprtemu morju in opazovali, kako sonce veličastno tone za obzorje.

»Zdaj se bo, tako so verjeli stari Egipčani, bog Hor spustil v podzemlje, kjer se bo celo noč bojeval s silami zla in se naslednjega dne ponovno prikazal, če bo v boju zmagovit,« je rekel eden izmed mojih prijateljev. In tako so nas zaposlile misli na preteklost, ko je svet vedel manj, a bil v določenem smislu bogatejši; bil je poln čudežnih bitij in neverjetnih dogodkov, bil je čas, ko je že nekaj danes tako preprostega, kot je pojav dneva in noči, s tako silo burilo

domišljijo ljudi, da je sprožilo nastanek nešteti zgodbe, ki so bile vir navdiha še stoletja kasneje. Mar ni ravno v tem zapuščina antičnega sveta, od katerega so ostale le ruševine, ki kot Ozymandiasov kip sredi puščave v sonetu Percyja B. Shelleyja pričajo o njegovi nekdanji veličini?

II

Preostanek plovbe je potekal mirno in razen omembe težav s klimo, na katere smo naleteli ob prihodu v kabino in jih na srečo tudi s precejšnjo hitrostjo odpravili, ne potrebuje daljšega komentarja. Ko smo se približali Grčiji, je morje dobilo odtenek globoko temne modre barve, skozi ladijske line pa smo kmalu uzrli obalo dežele albanskih očetov in zatem že prve grške otoke.

Kmalu smo, kot je bila nekoč navada grških pomorščakov, pluli le še vzdolž obale, ki se je skoraj neopazno stapljala z modrino neba, po katerem so lenobno plavali sijoče beli puhasti oblaki. V naše misli se je počasi prikradel tisti pustolovski duh, ki je razvnel domišljijo prenekaterega popotnika, ko je ta od daleč razločil podobo Grčije, poln pričakovanj, ki so se hranila na neumrljivi sliki veličine antike.

Po pristanku v Patrasu smo se ponovno znašli na poti, ki nas je vodila skozi barvito grško pokrajino. Po vožnji med neskončnim številom oleandrov, ki rastejo ob cestah in krasijo podobo pokrajine s svojimi vijoličnimi in belimi cvetovi, je dežela počasi dobila bolj gorate odtenke. Podoba mest se je prevesila v slike podeželskih vasi, ki so se druga za drugo izgubljale v daljavi.

V mnogih izmed grških vasi je moč opaziti kip, posvečen lokalnemu junaku, ki se je s pogumom in drznostjo izkazal v času grške osamosvojitve in si prislužil mesto na straneh zgodovine svojega naroda; hiše so preproste in povečini niso v celoti zgrajene, na mnogih dvoriščih s pogledom na cesto pa lahko opazite slikovito podobo starega Grka, ki s palico v roki brezskrbno sedi na svojem stolu in s pogledom spremlja popotnike, ki jih je zaneslo v te odročne kraje.

Sonce je že začelo zahajati in noč je počasi razprostrla svoj plašč čez nebo, na katerem so se kmalu začele prižigati prve zvezde. Po dolgi in izčrpani poti smo naposled zagledali podobo hotela, ki se je, osvetljena z mehko svetlobo luči, ločila od v temo ovitega obzorja.

III

Kraj našega kratkega bivanja, očarljiva vasica z imenom Vitina, ki ima vse odlike grške podeželske naselbine, leži v samem središču Peloponeza, Arkadiji.

Pokrajina je v tem predelu Grčije gorata, nebo je sivo in oblačno, povsod okrog pa se razprostirajo gozdovi košatih smrek, iz katerih se dvigujejo bele meglice.

V nekoliko otožnem vzdušju deževnega dne smo prisluhnili predavanju gospoda Braneta Senegačnika na temo Oresteje, trilogije grškega dramatika Ajshila, ki so mu v prihodnjih dneh sledila še mnoga druga predavanja z zgodovinsko oziroma filozofsko tematiko; med njimi je bilo tudi izredno zanimivo predavanje, naslovljeno *Et in Arcadia ego*, v katerem nam je gospod Boris Šinigoj preko antičnih opisov Arkadije, ki se je razvila v simbol za raj, in baročnih upodobitev, ki so prevzela omenjeno simboliko, predstavil motiv *et in Arcadia ego*, stavka, ki ga izreka smrt in s tem potrjuje svojo prisotnost tudi v raju.

Sledilo je delo v skupinah, ki so bile tematsko razdeljene, v eni izmed njih, zgodovinsko-dramski, ki jo je vodila Andreja Inkret, je bilo, na primer, govora o interpretaciji lika Elektre; kmalu zatem pa smo se napatili proti ruševinam Miken.

Vreme se je postopoma izboljševalo in kmalu se je pred nami odprla podoba slikovitega in razgibanega reliefa, ki se razprostira okoli Miken in je pokrit z rumeno suho travo, sem in tja pa je presekana z gručo visokih dreves ali s čudovitimi grmi oleandrov, ki se bohotijo visoko nad glavami mimoidočih. Mogočne ruševine Miken se kljubovalno dvigujejo nad pokrajino, čeprav stojijo na vrhu najnižje izmed skupine treh vzpetin. V neposredni bližini se nahaja tudi kupolasta grobnica, v katero so pokopavali vladarje, danes pa je prazna, skrita pred pogledi med krošnjami dreves.

Do utrdbe vodi lepo urejena pot, ki se v okrilju borovcev vzpenja proti vhodu, nad katerega je spretnost antičnih umetnikov vklesala podobi dveh levov, ki pričata o že davno ugasli veličini mikenskih kraljev.

A veličastno obzidje, ki so ga, kot pravi legenda, zgradili kiklopi, zdaj brani le mestne temelje, ki se kot poslednji spomin iz davnine upirajo zobu časa. Kjer so nekoč stala utrjena bivališča in kamnita palača, se zdaj le še tu in tam nad ruševinami sklanja samotno drevo.

Ob povratku v Vitino smo se ustavili v manjši krčmi, v kateri nas je pričakala večerja. Za omizjem, kjer sem sedel s prijatelji, se je vnela živahna debata o grški kulinariki, katere prve vzorce smo prejeli v obliki grške solate, grške fete, prelite z olivnim oljem, in omake iz bučk in jogurta, ki nosi zanimivo ime tzatziki ter je, kot so me podučili, zapuščina Osmanskega cesarstva na grških tleh.

Zadovoljni s prvo gurmansko izkušnjo smo pričakovali glavne jedi, ki je že vztrajno prihajala na sosednje mize. A naše strahove, da bi bili prikrajšani za večerjo, je kmalu pomiril presenečen pogled natararja, zgroženega nad dejstvom, da smo ostali pozabljeni, ki je takoj pred nas postavil krožnik poln grške ustreznice ražnjičev, imenovane suvlaki.

Od tistega trenutka je bilo naše omizje deležno neizmerno ustrežljive pozornosti. Takoj sta se pred nami pojavila dva vrča polna vode in v trenutku, ko je gladina v enem izmed njiju padla za centimeter ali dva, še dodatni vrč, ki je

zagotovil, da bodo naši kozarci vedno polni. Pred vsakim se je kmalu znašel še krožnik nabito poln z novo porcijo suvlakijev in prilogo ocvrtega krompirja, nato pa so nas vztrajno zalagali z dopolnilnimi krožniki vsakič, ko so prejšnji začeli dajati vtis praznosti.

Ko se je obed že prevešal h koncu in je na vas legla trda tema, pa so mize nenadoma izginile, zazvenela je glasba in kot bi mignil, so vsi začeli plesati različne grške plese, ki se praviloma tako ali drugače plešejo v krogu.

Obogateni s to čudovito izkušnjo smo se v hotel vrnili mnogo pozneje, kot je bilo načrtovano, a se za to niti nismo zmenili.

IV

Med znamenitostmi, ki smo jih imeli čast obiskati, je seveda tudi grška prestolnica.

Ko smo prispeli v območje Aten, se je pred nami izrisal zanimiv prizor. Na eni strani smo lahko občudovali klasično arhitekturo, ki je s svojo belino in skladnostjo v naših mislih prebudila prenekatero mitološko podobo antičnega mesta. A ko nam je pogled zdrsel z Akropole in smo se ozrli po obdajajočem mestu, se je sleherni privid veličine tega starodavnega kraja, ki se je še trenutek prej zdel tako resničen, razgubil v ostrih podobah resničnosti.

Kjer so nekoč stali visoki stebri, so zdaj le še razvaline. Ulice Aten so sicer lepo urejene, a v trenutku, ko zaviješ z glavne ceste in se sprehodiš po predelih mesta, kjer se ne gnetejo gruče turistov, se pred teboj razprostre podoba zanemarjenega, ugaslega mesta.

Ob vznožju Akropole smo se napotili proti Areopagu, manjšemu skalnatemu griču, ki je popolnoma gol in leži v neposredni bližini svoje večje geološke sorodnice.

Navkljub svoji neznatnosti v primerjavi z največjo atensko znamenitostjo ni nič manj bogat spomenik grške zgodovine.

Njegovo ime ima izvor v poimenovanju Ἄρειος Πάγος ali Aresov grič in je prvotno služil kot sedež vrhovnega sodišča. Kasneje je postal neke vrste naravni govorniški oder, s katerega je lahko izobraženi del prebivalstva nagovoril vsakdo, ki je presodil, da so njegove ideje vredne delitve. V spomin Atencev se je zapisal predvsem zaradi te svoje zadnje funkcije, saj je z njega apostol Pavel nagovoril prebivalce mesta, kar še danes obeležuje kamnita plošča ob njegovem vznožju, na kateri so zapisane Pavlove besede.

Pot nas je kmalu popeljala do muzeja tradicionalnih grških glasbil, kjer hranijo lepe primerke buzukijev in raznovrstnih drugih brenkal, med katerimi se bodo bralcu verjetno zdele najzanimivejše grške mandoline. Te so razvile troje različnih oblik, ki imajo svoj izvor v različnih delih Grčije. Kretska je dobila ime kritiki, črnomska pontiki in bizantinska politiki.

Etimologija zadnje je morda nekoliko nejasna.

Grki, ki štejejo mesto Bizanc oziroma Istanbul, kakršno je njegovo ime danes, za svojo duhovno-zgodovinsko prestolnico, so mnenja, da je to edino mesto, ki si zasluži biti imenovano zgolj Mesto oziroma *Πόλη*. Tako so glasbilo, ki prihaja iz Mesta, poimenovali po njem samem. Kmalu zatem smo se znašli na sprehodu po čudovitem parku, kjer se je nekoč nahajala grška Agora. Vijugasta pot, ki vodi mimo stoe in se vije med ruševinami, ki skupaj z nizkimi drevesi, rastočimi med njimi, ustvarijo sliko idilične podobe antične arhitekturne umetnosti, v kateri se zrcali skladnost narave, se je odpirala pred nami, obsijana s popoldanskim soncem in nas kmalu pripeljala na vrh manjše vzpetine. Tam smo se za kratek čas lahko ustavili v senci grškega templja, stoječega med visokimi cipresami.

A ker bralca dolgovezni opisi ruševin z opisovanjem čarov, ki jih pri tovrstnih krajih občudujejo obiskovalci že vse od časov, ko so se v njih ustavljali mladi popotniki potujoči po deželah tako imenovanega *Grand Toura*, ne bodo preveč zanimali, se bomo na tej točki ustavili, preskočili nekaj poglavij naše pripovedi, ki vključujejo nič več kot skromno kosilo in kratek sprehod po ulicah znamenitega atenskega boljšega sejma, in našo pripoved nadaljevali pred vrati atenske stolnice.

Katedrala, ki je sedež grškega patriarha, je v svojem unikatnem slogu nedvomno biser mesta. Bizantinska sakralna arhitektura se na njeni zunanosti prepleta z rimskokatoliško tradicijo, kar je moč zaznati v obliki njenega pročelja in zasnove v obliki latinskega križa.

Notranjost je presunljiva. S stropa, obarvanega v zamolklo modro barvo, na katerem je upodobljeno zvezdnato nebo, visijo veličastni zlati lestenci, stene so umetelno poslikane s prepletajočimi se vzorci, na visokem zidu, ki ločuje oltarni del od preostanka cerkve, pa visijo čudovite ikone z upodobitvami svetnikov. Ko s pogledom sledite tem podobam, se vam oči kmalu ustavijo na kupoli, katere obod krasijo angeli, z njene notranjosti pa navzdol zre strogi Odrešenikov obraz.

Posebnost grške pravoslavne cerkve je, da je v načinu svojega delovanja in razmišljanja ohranila skoraj vse navade iz časov bizantinskih cesarjev. Še vedno v Kristusovi podobi išče zgled nebeškega kralja, ki kot pravičen vladar in sodnik zre na Zemljo s svojega prestola, o čemer jasno priča vse razkošje, s katerim so graditelji opremili stolnico.

Že samo vzdušje v katedrali vzbuja občutek skrivnostnosti in zelo jasno je, da s tem, ko prestopiš veličastne duri, vstopaš v posvečen prostor. Ta je le šibko osvetljen s svetlobo sveč in sonca, ki se občasno prebije v notranjost skozi majhne okrogle vitraje, a ko skoznje posvetijo žarki dnevne luči, se pisanih barv razpršijo po prostoru in odbijajo od zlatih ornamentov in dragih kamnov, ki za trenutek začnejo žareti, kot tisoče majhnih plamenov.

Prav zato pride okrasje cerkve do večjega izraza, kot bi se dogajalo v primeru, ko bi bila osvetljava enaka kot v prenekateri drugi znameniti evropski katedrali. Na cerkev moramo zreti kot na celostno umetnino, ki se nam kot taka pokaže le tedaj, ko so ustvarjeni pogoji, kakršne si je zamislil njen

arhitekt. Šele takrat začne presegati zgolj svojo fizično podobo in pridobi tudi miselno, duhovno komponento, ki je ne le sporočilna, temveč ustvarja tudi pogoje, pod katerimi je potrebno sporočilo sprejeti, da bo lahko zažarelo v polnosti svojega pomena.

Prevzeta od čarobnega prizora sva se s prijateljem podala do poslednjega kraja, ki sva se ga pred iztekom dne odločila obiskati – narodnih vrtov. Zasaditi jih je po angleškem zgledu ukazala grška kraljica Amalija, žena kralja Otona, a ker za turiste niso preveč privlačna atrakcija, so danes močno zanemarjeni.

Počasi sva se sprehodila med eksotičnimi drevesi, ki so kljub vsemu še izžarevala nekaj isker življenja, in prispela do kraja, kjer v znak večne zahvale grškega ljudstva stoji spomenik Lordu Byronu. Na njem je upodobljen pesnik, nad katerim poosebitev Grčije s hvaležnostjo drži palmov list, simbol večnosti, na posvetilni plošči pa so zapisane naslednje besede:

H ΕΛΛΑΣ
ΤΟΝ ΒΥΡΩΝΑ
Grčija (počasti) Byrona.

Lord Byron je v svojem življenju večkrat potoval v dežele večnega poletja, kot jih je sam opisal v eni svojih pesmi, tu pa je leta 1824 v mestu Mesolongi tudi umrl. Prispel je v želji, da bi pomagal grškemu ljudstvu osvoboditi se izpod jarma Osmanskega cesarstva in si tako prislužil mesto narodnega junaka v spominu prebivalcev Grčije.

Tako se je končal obisk Aten in pesnikov samotni kip, ki nekoliko pozabljen in neopažen še vedno stoji med cvetočimi rožami in sanja o času, ko sonce antike še ni izginilo za obzorjem, je počasi zbledel v daljavi.

The isles of Greece! The isles of Greece
Where burning Sappho loved and sung,
Where grew the arts of war and peace,
Where Delos rose, and Phoebus sprung!
Eternal summer gilds them yet,
But all, except their sun, is set.

/.../

Must we but weep o'er days more blest?
Must we but blush? – Our fathers' blood
Earth! Render back from out thy breast
A remnant of our Spartan dead!
Of the three hundred grant but three,
To make a new Thermopylae! (Lord G. G. Byron, »The Isles of Greece«)

V

Če smo poprej imeli čast spoštovanega bralca popeljati po pokrajinah celinske Grčije in mu na kratko in, kot upamo, čim bolj zvesto orisati njihove poteze, nam bo sedaj v veliko veselje nekaj malega povedati še o grških obalnih mestih, ki so ravno tako očarljiva kot njihovi sorodniki v notranjosti države.

Na jugovzhodu peloponeškega polotoka se nahaja čudovito pristaniško mesto Navplio, ki je na straneh zgodovine večkrat zapisano na pomembnejših mestih, najbolj znano pa je po svoji vlogi v času Prve grške republike, ko je postalo prestolnica novonastale države.

Nad mestom se ob obali dviguje dvoje svojevrstnih klifov, na katerih stojita trdnjavi, postavljeni še v času, ko je bilo mesto del Beneške republike. O tem priča simbol ponosnega beneškega leva, vklesan v steno ene izmed trdnjav.

Klifa zreta na prelep zaliv. V njem se v soju sonca penijo lesketajoči valovi, ki se nato z bobnečim glasom lomijo na skalah dvigajoče se stene.

V senci nižje ležeče od trdnjav je ob obali idilična kamnita pot, ki se vije med dvigajočo steno, po kateri rastejo veliki cvetoči kaktusi, in košatimi borovci, ki s svojimi krošnjami blago valovijo v vetru.

Pluskajoče morje, popoldansko sonce, ki s toplimi žarki sije na zaliv, rezko oglašanje škržatov, ki se skrivajo v krošnjah očarljivih borovcev in prelepa pot, ki zavije za steno klifa in se skriva pred pogledom sprehajalca le zato, da mu lahko v naslednjem trenutku odpre pogled na nov osupljiv prizor! Tako smo se v prijetnem razpoloženju mimo trdnjave podali po obmorski stezi, ki je počasi vijugala skozi ob njej rastoče kaktuse in nam, potem ko je zavila skozi naravni tunel v steni klifa, odstrla pogled na drugi del zaliva, ob katerem stoji mesto.

Postopoma se je pot začela spuščati proti mestu in kmalu smo se znašli ob bronastih beneških topovih, ki še vedno stojijo na ostankih mestnega zidu. Nedaleč od pristanišča na majhnem otoku stoji kamnita trdnjava, ki močno spominja na znamenito Trdnjavo If ob obali Marseilla, ki je poznana predvsem po svoji vlogi v romanu francoskega pisatelja Alexandra Dumasa *Grof Monte Cristo* in je od časov kralja François I., ki jo je dal zgraditi, služila kot zapor za najhujše politične zapornike. Le kakšna je zgodovina utrdbe, ki je stala med valovi le streljaj od obale in naših pogledov?

Pot smo nadaljevali, očarani nad vzdušjem, ki je prežemalo mesto in njegovo okolico, ter se podali po njegovih ulicah. Kmalu smo odkrili, da je italijanski duh beneške republike v mestu še vedno prisoten, o čemer so nas prepričale številne »gelaterie«, pa tudi dve rdeči zastavi z izvezeno podobo beneškega leva na stavbi, ki je dajala vtis mestne hiše, na glavnem trgu mesta.

Vendar je prisotnih tudi nekaj spomenikov, ki vseeno dokazujejo, da gre za grško mesto. Kot smo že omenili, je bilo to prestolnica Prve grške republike. Predsednik te republike je bil Joannis Kapodistrias, katerega predniki so bili najverjetneje plemiči iz Slovincem dobro znanega mesta Koper, po njem pa

je rodbina dobila tudi ime. Zgodba njegovega življenja je pestra, zaključa pa se leta 1831, ko je bil nanj izveden atentat, to pa je pripeljalo tudi do propada Prve grške republike in do ustanovitve Kraljevine Grčije, na katere prestol je sedel mladi bavarski knez Oton I.

Danes Kapodistrias velja za enega izmed najspretnjših politikov v grški zgodovini, v počastitev njegovega spomina pa v središču mesta stoji njegov kip.

Mesto si zasluži tudi kulinarčno pohvalo, saj se je tamkajšnji sladoled, ki je očitno zapuščina Italijanov, izkazal za izjemno osvežilnega in bogatega z okusom, pohvaliti pa gre seveda tudi odličan grški giros, okusno jed, ki vsebuje meso, čebulo, več omak, paradižnik in ocvrti krompirček, vse skupaj pa je ovito v popečen kruh. Ko se je sonce že začelo spuščati proti morju in je nebo počasi obarvalo v oranžno, smo ob obali našli klop v senci dveh košatih palm in se zazrli na nasprotno stran zaliva, kjer so po valovečem morju počasi drsele bele jadrnice.

Je mar na svetu moč najti prizor, bolj navdihujoč in zaznamovan s simboličnim pomenom od jadrnice, ki v svetlobi gorečega večernega sonca pluje proti obzorju? Jadrnica – simbol človeka, ki pluje po morju, vedno znova iščeč južni otok iz pesmi Kajetana Koviča, v nekem daljnem neznanem morju ... Nad njim se sončna luč razžarja, / pod njim je morje v dalj in šir. / A jadro si želi viharja, / kot da v viharju bil bi mir!¹

VI

Med dogodki, ki smo jih doživeli med našim bivanjem v Grčiji, naj na kratko omenimo še dva, ki sta lepo popestrila tudi nekaj večerov. Prvi med njimi je glasbeni večer, ki je imel sicer skromno udeležbo, a je izkušnja v mislih tistih, ki so bili prisotni, gotovo pustila trajen in prijeten spomin.

Ko smo se zbrali na udobnih usnjenih naslanjačih v nekoliko odmaknjem predelu hotelskih skupnih prostorov in ob razmišljanju o izvoru in zgodovini rembetiko glasbe, o kateri nas je poučil gospod Šinigoj in se je v Grčiji razvila v času Osmanskega cesarstva, prisluhnili njenim otožnim melodijam, se je pred nami razkril del grške kulture, popolnoma drugačen od tistega, ki ga vidimo skozi oči stoletij, zaverovanih v ideal antike. V slednjega, kot se zdi, Grki sami še vedno verjamejo, čeprav bi v resnici sami ne mogli biti bolj oddaljeni od njega. Drugi tak večer je bil literarni večer, na katerem smo lahko prisluhnili poeziji gospoda Senegačnika ob glasbeni spremljavi gospoda Šinigoja, ki je tudi tokrat na raznovrstne različice buzukijev postregel z melodijami rembetika, sledilo pa je nekaj nastopov, med katerimi je bila tudi humorna priredba Zenonovega paradoksa o Ahilu in želvi. Ta je že stoletja predmet mnogih razprav in dokazovanj, čeprav njegova razrešitev sploh ni bila Zenonov namen.

1 Mihail J. Lermontov, Jadro 9 – 12

Gre za tekmovanje v teku med želvo in Ahilom. Ahil, ki je seveda najurnejši tekač, počasni želvi odstopi nekaj prednosti. Tekma se začne, Ahil hitro preteče razdaljo, ki jo je pretekla želva, a želva je še vedno pred njim, saj je v času, ki ga je porabil za to, da je prispel na mesto, kjer je želva *bila*, ta spet pretekla neko, sicer manjšo razdaljo. Tako se to lovljenje nadaljuje v neskončnost in čeprav Ahilu vedno znova uspe zmanjšati razdaljo, mu želve nikoli ne uspe ujeti.

Namen te in podobnih Zenonovih domislic ni bil takšno ali drugačno dokazovanje naravnih zakonitosti. S tem je, podobno kot so to budistični menihi počeli s problemi, imenovanimi zen-koani, hotel le opozoriti na dejstvo, da lahko z določenim načinom razmišljanja kot paradoks predstavimo marsikatero očitno dogajanje. S tem pa je odgovoril na nasprotovanja nekaterih drugih filozofov, ki se niso strinjali z njegovimi nazori.

VII

29. junija smo se napotili proti Olimpiji, ki je bila zadnja postojanka našega popotovanja. Ostanke mnogih templjev in samega stadiona so zanimivi pričevalci o zgodovini grškega športa in nam pogosto pokažejo, da za Grke šport ni bil le tekmovanje v premagovanju nasprotnika na ravni njegovega telesa, ampak predvsem izpopolnjevanje v harmoniji med mislijo in fizično zmogljivostjo. Šport je tako skozi stoletja prehodil dolgo pot in se na njej močno oddaljil od svojega prvotnega namena. Počasi se je spremenil v nekaj, kar še najbolje zaznamuje geslo *panem et circenses*, a vsakemu posamezniku prepuščamo, da do slednjega zavzame svoje lastno stališče.

S tem smo našo pripoved pripeljali do njenega zadnjega prizora. Bralcu se iskreno zahvaljujemo za njegovo potrpežljivost in upamo, da se mu je zdela zanimiva in poučna.

29. junija smo v poznih popoldanskih urah ob spremstvu galebov zapluli v Jadransko morje in kmalu so grške dežele za nami zbledele v daljavi ...

Slika: *Byronov spomenik v Atenah*

